เอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์): การศึกษาด้านอักขรวิทยา และปราปรบท (Paratexts)

โดย
นายจิรวัฒน์ ทศศะ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต
ภาควิชาภาษาตะวันออก
มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2566
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

เอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์): การศึกษาด้านอักขรวิทยา และปราปรบท (Paratexts)

โดย
นายจิรวัฒน์ ทศศะ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต
ภาควิชาภาษาตะวันออก
มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2566
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

PALM-LEAF MANUSCRIPTS OF LUANG SRIPRUESAPHON P. (UPALA SRICHAN): A STUDY OF ORTHOGRAPHY AND PARATEXTS.

By

MR. Jirawat THODSA

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for Master of Arts (EPIGRAPHIC IN THAI AND ORIENTAL LANGUAGES)

Department of Oriental Languages

Academic Year 2023

Copyright of Silpakorn University

หัวข้อ	เอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์): การศึกษาด้านอักขรวิทยา และปราปรบท (Paratexts)
โดย	นายจิรวัฒน์ ทศศะ
สาขาวิชา	จารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กังวล คัชชิมา

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

.....คณบดีคณะโบราณคดี
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ดำรงพล อินทร์จันทร์)

พิจารณาเห็นชอบโดย

.....ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร. อุเทน วงศ์สถิตย์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กังวล คัชชิมา)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(อาจารย์ ดร. อุเทน วงศ์สถิตย์)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมบัติ มั่งมีสุขศิริ)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บุญชู ภูศรี)

630320001 : จารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต
คำสำคัญ : ปราปรบท เอกสารโบราณ อักขรวิทยา

นาย จิรวัฒน์ ทศศะ: เอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์): การศึกษาด้านอักขรวิทยา และปราปรบท (Paratexts) อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กังวล คัชชิมา

วิทยานิพนธ์เรื่อง เอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์): การศึกษาด้านอักขรวิทยาและปราปรบท (Paratexts) มีวัตถุประสงค์คือ 1. ศึกษารูปแบบและอักขรวิทยาจากปราปรบท (Paratexts) ในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) 2. ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาจากปราปรบท (Paratexts) ในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) โดยนำตัวอย่างข้อมูลมาจากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจและจัดเก็บข้อมูลที่วัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม ในส่วนที่เป็นปราปรบท (Paratexts) และเป็นฉบับที่จดจารด้วยอักษรธรรมอีสานและอักษรขอม จำนวน 104 ผูก ช่วงเวลา พ.ศ. 2458 - 2474 ผลการวิจัยพบว่า อักษรธรรมอีสานโดยรวมของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลมีความประณีตได้สัดส่วนสวยงามกว่ายุคก่อนหน้า ส่วนอักษรขอมมีสัณฐานที่ได้รับอิทธิพลจากอักษรธรรมอีสานเพราะมีความกลมมนมากขึ้นกว่าอักษรยุคก่อนหน้าเช่นกัน ส่วนอักขรวิทยาการเขียน พบทั้งการเขียนตามเสียงแบบขนบเดิม และการเขียนตรงตามศัพท์เดิม พบการเขียนอักษรขอมแต่เป็นภาษาลาว และการเขียนที่ผสมผสานจากอักขรวิธีอักษรธรรมอีสานดั้งเดิมกับอักขรวิธีในภาษาไทยมาตรฐาน เนื่องจากมีการใช้บังคับให้เรียนภาษาไทยโดยทางราชการ เพราะพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล เคยร่ำเรียนจนได้เปรียญธรรม จึงซึมซับอักขรวิธีเขียนแบบบาลี ทั้งยังรับราชการเป็นกำนันซึ่งต้องติดต่อราชการกับส่วนกลาง จึงมีความรู้ในการเขียนภาษาไทยแบบมาตรฐานและส่งผลให้เกิดการผสมผสานทางการเขียนในที่สุด ในด้านเนื้อหาที่พบจากปราปรบท (Paratexts) พบการเชื่อมโยงเรื่องบ้านเมือง และข้อมูลของคนในชุมชน รวมถึงการใช้ภาษาและความเชื่อต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นบุคคลสำคัญของชุมชนและประเทศไทยในขณะนั้นอย่างยิ่ง เพราะเป็นตัวแทนของคนที่มีสถานะชั้นสูงในสังคมชนบทที่เคยเป็นชนชั้นปกครองท้องถิ่นและเมื่อบวชก็เป็นศูนย์รวมใจทางศาสนาโดยใช้เครื่องมือผ่านการศึกษาและการจดจาร อนุรักษ์ และเผยแพร่หนังสือใบลาน

630320001 : Major (EPIGRAPHIC IN THAI AND ORIENTAL LANGUAGES)

Keyword : Paratexts Palm-Leaf Manuscripts Orthography

MR. Jirawat THODSA : Palm-Leaf Manuscripts of Luang Sripruesaphon P. (Upala Srichan): A Study of Orthography and Paratexts. Thesis advisor : Assistant Professor Kangvol Khatshima, Ph.D.

Thesis on Palm-Leaf Manuscripts of monk Luang Sripruesaphon P. (Upala Srichan): A Study of Orthography and Paratexts. The objectives are 1. Study the form and orthography of paratexts in the palm-leaf Manuscripts of the monk Luang Sriphruesphon P. (Upala Srichan) 2. Study and analyze the content from paratexts in the palm-leaf Manuscripts of the monk Luang Sriphruesphon P. (Upala Srichan) by taking data samples from palm leaf Manuscripts of the monk Luang Sriphruesphon. The researcher has surveyed and collected data at Amphawan Temple, Ban Chom Manee, Phiman Subdistrict, Na Kae District, Nakhon Phanom Province. In the part that is paratexts and is a version written in the Tham scripts of north-eastern Thailand script and Khmer script, totaling 104 binders, from the period 1915 - 1931, the research results found that The overall Tham scripts of north-eastern Thailand of the monk Luang Sriphruesaphon is more refined and beautifully proportioned than in previous eras. As for the Khmer script letters, their morphology is influenced by the Tham scripts of north-eastern Thailand letters because they are more rounded than the letters from the previous period as well. Orthography section Found both writing according to the original sound and writing according to the original vocabulary found writing Khmer characters but in Lao language. Including writing that combines the traditional Tham scripts of north-eastern Thailand orthography with the standard Thai orthography. This is because there is a compulsion to learn Thai language by the government. Because of the monk Luang Sriphruesaphon He studied until he received the Dhamma teachings. Therefore absorbed the Pali orthography. He also served as a kamnan who had to communicate with the central government. Therefore has knowledge in writing standard Thai language and eventually results in a combination of writing In terms of content found from paratexts, connections to the country were found and information of people in the community including the use of various languages and beliefs, it show that the monk Luang Sriphruesaphon was a very important person in the community and Thailand at that time. Because they represent people with high status in rural society who used to be the local ruling class and when they were ordained they were became religious centers using tools through and writing, preserving and distributing palm leaf manuscripts.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทเล่มนี้จะเสร็จสมบูรณ์มิได้ หากไม่มีบิดามารดาผู้ให้กำเนิด คือคุณพ่อภูมิพัฒน์ ทศศะ ผู้ล่วงลับ และคุณแม่ธิติพัทธ์ ดูเรืองรัมย์ เป็นผู้สนับสนุนผลักดันในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านทุนทรัพย์และกำลังใจ ที่มีให้ลูกเสมอมาในยามยากลำบากของการเรียน ถึงแม้ในระหว่างเส้นทางของการศึกษาปริญญาโทของลูกจะต้องสะดุดเพราะการจากไปของคุณพ่อ แต่ก็มิได้เป็นอุปสรรคที่จะทำให้ล้มเลิกการเรียน ขอบพระคุณครอบครัวอีกครั้งที่เป็นแรกผลักดัน ขอบพระคุณพี่สาว คุณย่า คุณป้า คุณอา และญาติพี่น้องทุก ๆ ท่านที่คอยผลักดัน และให้การสนับสนุนทุก ๆ มิติ ทั้งเบื้องหน้าและเบื้องหลัง ขอบพระคุณครูบาอาจารย์ทุก ๆ ท่านที่คอยอบรมสั่งสอนตลอดมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน กราบขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กังวล คัชชิมา ประธานหลักสูตรฯ ที่กรุณาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่คอยชี้แนะแนวทางและช่วยเหลือลูกศิษย์เสมอมา ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญชู ภูศรี อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านเอกสารโบราณใบลานอีสาน จากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ที่กรุณามาเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ผู้มีส่วนสำคัญในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้ลุล่วง จากความช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลเอกสารโบราณในครั้งนี้ นับเป็นพระคุณอย่างยิ่งสำหรับกระผม ขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงไกร เกิดศิริ และทีมวิจัยทุกท่าน ที่ได้ให้โอกาสในการฝึกฝนการทำงานร่วมกัน และใช้ทักษะทางภาษาไทยในการทำงานบรรณาธิการหนังสือ และงานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย ทำให้การเรียนปริญญาโทในครั้งนี้ได้ประสบการณ์และการเรียนรู้เพิ่มมากยิ่งขึ้น ขอบพระคุณกัลยาณมิตรทุกท่านที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ขอบคุณที่คอยช่วยเหลือ ผลักดัน และสนับสนุนตลอดมา ขอบพระคุณลูกค้าทุกท่านที่อุดหนุนสินค้าจากธุรกิจเล็ก ๆ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนทุนการศึกษา และที่ขาดไม่ได้ต้องขอกราบขอบพระคุณในความเมตตาของเจ้าอาวาสวัดอัมพวันที่ให้ความอนุเคราะห์ลงทำการเก็บข้อมูลใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลในครั้งนี้ ท้ายที่สุดขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนในการทำให้การเรียนปริญญาโทครั้งนี้ลุล่วงด้วยดีแม้มิได้เอ่ยนาม กราบขอบพระคุณทุกท่านด้วยใจจริงครับ ขอบพระคุณครับ

จิรวัฒน์ ทศศะ

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... ง

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... จ

กิตติกรรมประกาศ ..... ฉ

สารบัญ ..... ช

สารบัญตาราง ..... ญ

สารบัญภาพ ..... ฐ

บทที่ 1 บทนำ 14

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 14

วัตถุประสงค์การศึกษา 17

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 17

ข้อตกลงเบื้องต้น 17

เกณฑ์การปริวรรต 18

ขอบเขตการศึกษา 19

ประชากร 19

ตัวอย่าง 19

ขั้นตอนการศึกษา 20

นิยามศัพท์เฉพาะ 22

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย 22

บทที่ 2 แนวคิด เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 26

1. แนวคิดด้านการศึกษาปราปรบท (Paratexts) 26

1.1 แนวคิดด้านปราปรบท (Paratexts) 27

1.2 แนวคิดเรื่องโครงสร้างเอกสาร 27
1.3 แนวคิดเรื่องประวัติศาสตร์สังคม 28
1.4 แนวคิดเรื่องภูมิวัฒนธรรม 28
2. งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาเอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ใบลาน 29
2.1 งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาอักขรวิทยาจากเอกสารตัวเขียน 29
บทที่ 3 รูปแบบและอักขรวิทยา จากปราปรบท (Paratexts) ในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) 33
3.1 ประวัติ ผลงาน ของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) 33
3.2 อักขรวิทยา 35
3.3 รูปแบบคัมภีร์ใบลานของหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) 45
3.4 รูปแบบการเขียนคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท 64
3.5 การใช้เครื่องหมายเพื่อขีดฆ่าพยัญชนะ 83
3.6 การแทรกข้อความที่เกิดจากการเขียนตก 87
3.7 อักขรวิทยาจากปราปรบท (Paratexts) 87
3.8 การเขียนเป็นรอยจาร แต่มิได้ลงหมึก 107
3.9 อักขรวิธีเขียนคำศัพท์ต่าง ๆ 108
3.10 เครื่องหมายที่อยู่ในตำแหน่งขึ้นต้นและโคตรมูตร 109
บทที่ 4 ภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรม 113
4.1 ค่านิยมการสร้างหนังสือใบลาน 113
4.2 การบันทึกศักราช 121
4.3 ยาม 125
4.4 ความสัมพันธ์ของบ้านเมืองผ่านเอกสารโบราณ 136
4.5 พระสงฆ์ในเอกสารวัดอัมพวัน 142
4.6 ฆราวาสในเอกสารวัดอัมพวัน 143

ชาติพันธุ์และภาษาผู้ไทที่ปรากฏ 145
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผลการวิจัย 147
สรุปผลการศึกษา 147
อภิปรายผล 152
รายการอ้างอิง 160
ภาคผนวก 163
ประวัติผู้เขียน 200

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ *1* ตารางบัญชีสำรวจคัมภีร์ใบลานหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) ที่นำมาศึกษา 22

ตารางที่ 2 ตารางชื่อใบลานอักษรขอมวัดอัมพวัน ฉบับที่จารโดยพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล 36

ตารางที่ *3* ตารางรูปแบบอักษรขอม พยัญชนะตัวเต็ม พุทธศตวรรษที่ 24 จากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล เรื่องอนิจจลักษณะ 37

ตารางที่ 4 ตารางรูปแบบอักษรขอม พยัญชนะตัวเชิง พุทธศตวรรษที่ 24 จากเรื่องอนิจจลักษณะ .. 39

ตารางที่ 5 สระจม อักษรขอม 40

ตารางที่ 6 ตารางสระลอยอักษรขอม 40

ตารางที่ 7 พยัญชนะพิเศษ 40

ตารางที่ 8 ตารางตัวเลขอักษรขอม 41

ตารางที่ 9 ตารางเครื่องหมายและวรรณยุกต์อักษรขอม 41

ตารางที่ 10 รูปแบบอักษรธรรมอีสานพุทธศตวรรษที่ 24 จากเอกสารใบลานชองพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล 42

ตารางที่ *11* พยัญชนะตัวเชิงอักษรธรรม พุทธศตวรรษที่ 24 43

ตารางที่ 12 สระจม อักษรธรรม พุทธศตวรรษที่ 24 44

ตารางที่ 13 ตารางพยัญชนะพิเศษอักษรธรรม พุทธศตวรรษที่ 24 44

ตารางที่ 14 ตารางสระลอยอักษรธรรม พุทธศตวรรษที่ 24 45

ตารางที่ 15 ตารางตัวเลขอักษรธรรม 45

ตารางที่ 16 ตารางแสดงโครงสร้างของใบปกหน้า 46

ตารางที่ 17 ตารางแสดงโครงสร้างของใบปกหลัง 52

ตารางที่ 18 ตารางตัวอย่างอังกาอักษรธรรม จากมัดที่ 1.1 โดยเรียงจากหน้า ก - ไก ดังต่อไปนี้ 58

ตารางที่ 19 ตารางแสดงอังกาอักษรขอมหมวด ข 59

ตารางที่ 20 แสดงตัวอย่างการขีดฆ่าอังกาเพราะจารผิด 59

ตารางที่ 21 ตัวอย่างอังกาอักษรธรรมที่เริ่มจากสระลอยและต่อด้วยพยัญชนะวรรค อ-โอ และ ก-ต จากมัดที่ 3.4 โลกศาสนา..... 60

ตารางที่ 22 ตัวอย่างอังกาอักษรขอมที่เริ่มจากสระลอยและต่อด้วยพยัญชนะวรรค ทั้งสองอย่างอยู่ในบริเวณเดียวกัน จากมัดที่ 3.8 ศีลสารสูตร..... 61

ตารางที่ 23 ตัวอย่างอังกาอักษรขอมที่เริ่มจากการประสมพยัญชนะและสระ เริ่มจากอักษร อ ก ข โดยเรียงเป็นรูปแบบ อ-โอ ก-โข ข-ขิ จากมัดที่ 14.3 ดังตัวอย่างต่อไปนี้..... 62

ตารางที่ 24 ตารางแสดงอังกาตัวเลขไทย..... 63

ตารางที่ 25 ตารางแสดงตัวอย่างอังกาเลขไทยปนเลขธรรม จากมัดที่ 15.4..... 63

ตารางที่ 26 ตารางโครงสร้างคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทอักษรธรรมอีสาน..... 65

ตารางที่ 27 ตารางแสดงคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท ที่จารด้วยอักษรขอม..... 74

ตารางที่ 28 คำบันทึกผู้รจนาท้ายบทอักษรขอม..... 75

ตารางที่ 29 ตารางเปรียบเทียบโครงสร้างคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท..... 85

ตารางที่ *30* ตารางรวบรวมตัวอย่างการขีดฆ่าข้อความ..... 86

ตารางที่ 31 อักขรวิธีการเขียนอักษรธรรม มาตราตัวสะกดแม่กด..... 88

ตารางที่ 32 ตัวสะกดแม่กดของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้ จ, ช, ด, ต, ท, ถ, ส..... 90

ตารางที่ 33 อักขรวิธีการเขียนอักษรธรรม มาตราตัวสะกดแม่กน..... 91

ตารางที่ *34* ตัวสะกดแม่กนของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้ (ญ, ณ, น, ร, ล)..... 94

ตารางที่ 35 อักขรวิธีการเขียนอักษรธรรม มาตราตัวสะกดแม่กม..... 95

ตารางที่ 36 ตัวสะกดแม่กมของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้ (ม)..... 97

ตารางที่ 37 อักขรวิธีการเขียนอักษรธรรม มาตราตัวสะกดแม่กก..... 97

ตารางที่ 38 ตัวสะกดแม่กกของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้ (ก, ค, -ั)..... 99

ตารางที่ 39 อักขรวิธีการเขียนอักษรธรรม มาตราตัวสะกดแม่กบ..... 100

ตารางที่ 40 ตัวสะกดแม่กบของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้ (บ, ป, พ)..... 101

ตารางที่ 41 อักขรวิธีการเขียนอักษรธรรม มาตราตัวสะกดแม่เกย..... 101

ตารางที่ *42* ตัวสะกดแม่เกยของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้ (ย)..... 102

ตารางที่ 43 อักขรวิธีการเขียนอักษรธรรม มาตราตัวสะกดแม่กง 103
ตารางที่ *44* ตัวสะกดแม่กงของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้ (ง) 105
ตารางที่ 45 อักขรวิธีการเขียนอักษรธรรม มาตราตัวสะกดแม่เกอว 105
ตารางที่ 46 ตัวสะกดแม่กงของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้ (ว) 106
ตารางที่ *47* ตารางคำปริวรรตรอยจาร 108
ตารางที่ 48 ตารางการเขียนคำศัพท์ *“หลวงศรีพฤษผล”* 108
ตารางที่ *49* เครื่องหมายที่อยู่ในตำแหน่งขึ้นต้นข้อความ 110
ตารางที่ 50 เครื่องหมายจบข้อความ (โคมูตร, อังคั่น, วิสรรชนีย์) 111
ตารางที่ 51 ตารางการบอกศักราช 121
ตารางที่ 52 ตารางแสดงยามกลางวัน (ยามหลวง) 125
ตารางที่ 53 ตารางแสดงยามกลางคืน (ยามหลวง) 126
ตารางที่ 54 แสดงผูกที่ใช้ยามหลวงในการบันทึก 126
ตารางที่ 55 แสดงกลุ่มที่ใช้ยามพื้นบ้าน 129
ตารางที่ 56 ตารางคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทที่ไม่มีคำบันทึกยาม 131
ตารางที่ 57 ยามต่าง ๆ เรียงตาม ปี พ.ศ. 132
ตารางที่ 60 แสดงชื่อบุคคลที่เคยบวชมาก่อน (นายจารย์ นายเซียง) 144
ตารางที่ 61 ตารางแสดงชื่อบุคคลเพศชาย 145
ตารางที่ 62 ตารางแสดงตัวอย่างคำศัพท์ที่สันนิษฐานว่าเป็นสำเนียงผู้ไท 146

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 ภาพหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์)..... 33

ภาพที่ 2 ภาพแสดงอังกาและมีข้อความกำกับ จากผูกที่ 3.13 เรื่อง พระยาสี่เสา ผูก 3..... 64

ภาพที่ 3 ภาพแสดงคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทอักษรขอม จากใบลานเรื่องวินัยสิกขา ผูก 3 77

ภาพที่ 4 ภาพแสดงคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทอักษรขอม จากใบลานเรื่องอนิจลักษณะ..... 78

ภาพที่ 5 ภาพแสดงคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทอักษรขอม จากใบลานมัดที่ 16.1 80

ภาพที่ 6 แสดงการขีดฆ่าอักษร บ เพราะผู้เขียนตั้งใจจะเขียน บ + สระอา ซึ่งการเขียนคำดังกล่าวนั้น จะต้องเปลี่ยนรูปการเขียนโดยเชื่อมกันดังภาพ 82

ภาพที่ 7 การขีดฆ่าตัวอักษร อังกา 83

ภาพที่ 8 การขีดฆ่าข้อความโดยใช้วงกลม จากมัดที่ 22.3 ปลาแดกปลาสมอ ผูก 3 84

ภาพที่ 9 การเขียนขีดฆ่าข้อความแบบวงเล็บ จากมัดที่ 22.3 ปลาแดกปลาสมอผูก 3 84

ภาพที่ 10 ตัวอย่างการขีดฆ่าอักษรโดยใช้วงเล็บคว่ำ “ขอ” 86

ภาพที่ 11 แสดงการแทรกข้อความโดยใช้เครื่องหมายกากบาท..... 87

ภาพที่ 12 ศัพท์สูดนาค 2473 ผูก 20.9 หน้าที่ 18/2 บรรทัด 4 107

ภาพที่ 13 การเขียนปน จากมัด 25.3 ใบปกหน้า 109

ภาพที่ 14 แสดงให้เห็นระยะทางจากบ้านจอมณีไปอำเภอนาหว้า 137

ภาพที่ 15 แสดงภาพมุมสูงตัวอำเภอนาหว้า..... 137

ภาพที่ *16* แสดงภาพมุมสูงจากบ้านจอมมณีไปบ้านแก้ง 138

ภาพที่ *17* แสดงภาพมุมสูงจากบ้านจอมมณีไปบ้านหนองหญ้าปล้อง..... 139

ภาพที่ 18 แสดงภาพมุมสูงจากบ้านจอมมณีไปบ้านขอนกอง..... 140

ภาพที่ 19 แสดงภาพมุมสูงจากบ้านจอมมณีไปบ้านปากบัง 141

บทที่ 1
บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

งานวิจัยนี้ศึกษาเอกสารใบลานที่พบในวัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม จากการลงพื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูลใบลาน (บุญชู ภูศรี และจิรวัฒน์ ทศศะ, 2565) เมื่อปี 2565 พบว่ามีใบลานที่มีระยะเวลาการจดจารตั้งแต่ช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และมีกลุ่มเอกสารที่น่าสนใจซึ่งมีอายุอยู่ระหว่างปี พ.ศ. 2458 – 2474 จำนวนที่สมบูรณ์ทั้งสิ้นราว 104 ผูก กล่าวคือ พบเอกสารตัวเขียนใบลานที่มีลายมือประณีตและมีลักษณะวิธีการเขียนที่น่าสนใจ เมื่อทำการปริวรรตถ่ายถอดแล้ว ทำให้ทราบว่าเป็นฝีมือการจดจารของบุคคลเดียวกัน นั่นคือพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) ซึ่งเมื่อสอบถามและสัมภาษณ์ผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชน อาทิ นายประสาท วงศ์เทวราช อดีตกำนันตำบลพิมาน (ประสาท วงศ์เทวราช, 2565) แล้วจึงทราบว่าพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) เป็นอดีตกำนันคนแรกของตำบลพิมาน ซึ่งเป็นตำบลที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทอาศัยอยู่จำนวนหนาแน่น ในเขตอำเภอนาแก จังหวัดนครพนม

บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม เป็นชุมชนชาวผู้ไทที่ย้ายถิ่นฐานจากบ้านพิมานท่า ตำบลพิมานขึ้นมาตั้งถิ่นฐานจากที่ราบลุ่มติดลำน้ำสู่ที่ดอน โดยชุมชนชาวผู้ไทตำบลพิมานอพยพจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงราวต้นกรุงรัตนโกสินทร์จากบ้านนาขาม แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบัน สาเหตุที่เคลื่อนย้ายเข้ามายังที่ตั้งปัจจุบันสืบเนื่องจากผลกระทบศึกสงครามเจ้าอนุวงศ์ในราวปีพุทธศักราช 2350 ผู้คนต้องอพยพลี้ภัย แสวงหาพื้นที่ตั้งถิ่นฐานแห่งใหม่โดยเข้าสู่ดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงตามลำน้ำก่ำ ซึ่งเป็นลำน้ำที่เชื่อมต่อระหว่างหนองหารหลวงสกลนครกับแม่น้ำโขง จนมาพบพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การตั้งถิ่นฐานในตำบลพิมานปัจจุบัน ชุมชนชาวตำบลพิมานจึงเริ่มก่อตัวขึ้นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

การอพยพครั้งนี้ได้นำเอาศาสนวัตถุอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจพร้อมทั้งศิลปวิทยาการต่าง ๆ นำติดตัวมาด้วย นั่นคือพระพุทธรูปศิลปะล้านช้างหลายองค์ แต่ที่ปรากฏเด่นชัดคือพระพุทธรูปทองสำริดที่ปัจจุบันเก็บรักษา ณ วัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน ที่มีจารึกคำนวณศักราชได้ราว พ.ศ. 2318 อ่านแปลเบื้องต้นโดยนายจิรวัฒน์ ทศศะ ซึ่งตรงกับสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 3 (พระเจ้าศิริบุญสาร) แห่งอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทร์ ซึ่งตรงกับรัชกาลของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่ง พ.ศ. ดังกล่าว สร้างขึ้นก่อนการอพยพครั้งแรกแรกของกลุ่มลาวเวียงเข้ามายังฝั่งขวาแม่น้ำโขงโดยสมัครใจในปี พ.ศ. 2322 (องค์การบริหารส่วนตำบลพิมาน, 2564)

นอกจากนี้ยังมีหลวงพ่อองค์แสน ที่ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีชมชื่น บ้านพิมาน ตำบลพิมาน ซึ่งบริเวณฐานได้มีจารึกซึ่งระบุศักราชได้คือ พ.ศ. 2388 ซึ่งเป็นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีอายุต่างจากพระพุทธรูปองค์ที่ได้กล่าวมาข้างต้นอยู่ราว 70 ปี ในปี 2388 นี้เอง แสดงให้เห็นว่าชุมชนชาวผู้ไทที่บ้านพิมานนี้มีความเป็นมายาวนาน โดยการเริ่มตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่เก่าที่สุดคือราวต้นกรุงรัตนโกสินทร์

จากหลักฐานจารึกฐานพระพุทธรูปและคำบอกเล่า อีกทั้งข้อมูลของราชสำนักทั้งสองฝั่งคืออาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์และกรุงสยามซึ่งขณะนั้นเป็นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้เราทราบได้ว่าพื้นที่บ้านพิมาน ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนมเป็นชุมชนที่สำคัญแห่งหนึ่งที่ยังมีชาวผู้ไทอาศัยและมีมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาหลงเหลืออยู่ซึ่งสมควรที่จะศึกษา อนุรักษ์ และสืบทอดต่อไปได้อีกเป็นจำนวนมาก

นอกจากพระพุทธรูปที่พบแล้ว ยังพบหลักฐานประเภทใบลานอยู่อีกมาก จากการลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูลใบลานที่วัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ได้พบหีบคัมภีร์โบราณแบบล้านช้างอยู่จำนวน 2 หีบ สภาพคัมภีร์ใบลานได้บรรจุอยู่เต็มทั้งสองหีบและอยู่ในสภาพสมบูรณ์เกือบทั้งหมด ซึ่งเมื่อมีการสำรวจและจัดทำทะเบียนแล้ว พบว่ามีคัมภีร์ใบลานส่วนใหญ่เป็นฝีมือการจารของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล อดีตกำนันคนแรกของตำบลพิมาน มีชีวิตอยู่ราวรัชกาลที่ 5 ถึงปี พ.ศ. 2474

สำหรับประวัติวัด วัดอัมพวัน บ้านจอมมณี เดิมเรียกกันว่าบ้านน้อย ได้แยกออกจากบ้านพิมานท่า ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2447 ชื่อวัดได้ปรากฏในใบลานคือทั้งชื่อวัดอัมพวัน และวัดป่าบ้านจอมมณี ประชากรเป็นชาวผู้ไทร่วมกันสร้างวัดแห่งนี้ขึ้นในป่ามะม่วงของชุมชน วัดแห่งนี้เป็นดั่งที่สั่งสมองค์ความรู้ ทั้งยังมีโบราณวัตถุเก่าแก่ อาทิ หีบพระธรรมคัมภีร์ใบลาน พระพุทธรูปโบราณ ทั้งพระไม้และพระโลหะทองเหลือง มีบุคลากรของวัดที่มีความรู้ความสามารถทั้งด้านอักษรศาสตร์ ซึ่งคือพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) กำนันตำบลพิมานคนแรก (พระสมุห์อนุสิทธิ์ อตฺตทีโป, 2565)

พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. หรือนามเดิมคือ อุปละ ศรีจันทร์ อ้างอิงราชทินนาม ชื่อ สกุลจากบันทึกประวัติข้าราชการของนางวันนา วงศ์หนายโกฎ พ.ศ. 2479 สมบัติของทายาทได้เก็บรักษาไว้ (วันนา วงศ์หนายโกฎ, 2479) ไม่ปรากฏวันเดือนปีเกิด และพี่น้องร่วมบิดามารดา ไม่มีข้อมูลปรากฏว่ามีภูมิลำเนาเดิมคือที่ใด ทราบเพียงว่าเป็นบุตรของนายจันทร์ ศรีจันทร์ กับนางแต หรือแต้ ศรีจันทร์ จากปราปรบท (Paratexts) คัมภีร์ใบลานที่พบจากวัดอัมพวัน เรื่อง มัทธุอนุโลม ผูกต้น มัดที่ 2 ผูกที่ 1 ทะเบียนเดิมของวัด (พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป., 2466b) ในส่วนคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท ได้ปรากฏชื่อบิดาและมารดาของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ลูกหลานผู้สืบเชื้อสายในปัจจุบันไม่ทราบแล้วว่าบิดาหรือมารดาของท่านมีชื่อว่าอย่างไร การศึกษาและปริวรรตคัมภีร์ใบลานในครั้งนี้จึงทำให้ทราบข้อมูลที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่ง เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการสืบเชื้อสายหาพงศาวลีอันเป็น

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชน ที่ผู้มีชีวิตร่วมสมัยในปัจจุบันไม่สามารถหาข้อมูลเหล่านี้ได้แล้ว เพราะผู้บอกข้อมูลที่อาจทราบนั้นต้องมีชีวิตในราวก่อนปี 2474 หรือลงมาจากนั้นเพียงไม่กี่ปี เพราะด้วยอายุขัยที่จำกัดจึงทำให้ข้อมูลสำคัญบางอย่างได้สูญหายไปพร้อมกับผู้บอกข้อมูลที่เสียชีวิตด้วย

พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลสมรสกับนางหลอย ศรีจันทร์ ถึงแก่กรรม (มรณภาพ) เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2474 (วันนา วงศ์หนายโกฎ, 2479) ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติยศยิ่งมงกุฎสยาม ชั้นเหรียญเงินมงกุฎสยาม พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลนับว่าเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในเรื่องอักษรศาสตร์ทั้งลายมือที่งดงามประณีต อักษรธรรมอีสาน และอักษรขอม จากวิทยฐานะ ป. ที่ย่อมาจาก เปรียญ ต่อท้ายราชทินนาม ทำให้ทราบว่าท่านจบเปรียญธรรม 3 ประโยคตั้งแต่ครั้งเป็นสามเณร เป็นอดีตกำนันตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม เป็นผู้มีความรู้ความสามารถเชี่ยวชาญด้านการเขียนอักษรธรรมอีสาน ขอมไทย และอักษรไทยเป็นอย่างดี

จากการสัมภาษณ์ลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ในชุมชน คาดว่าหลังจากที่ท่านเกษียณอายุราชการบั้นปลายชีวิตได้เข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์ ได้บวชเป็นพระภิกษุ จนถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2474 ที่วัดอัมพวันแห่งนี้ ขณะครองสมณเพศก็ได้สร้างผลงานจดจารหนังสือใบลานอยู่จำนวนมาก โดยใช้อักษรธรรมอีสานและอักษรขอมในการจาร (ญาณี ไชยวงศา, 2565) จารคัมภีร์ใบลานเป็นกิจวัตร จนถึงแก่มรณภาพ ฝากผลงานไว้ให้กับชาวตำบลพิมานเป็นอย่างมาก มีบุตรหลานสืบตระกูลในชุมชน เช่น อดีตเจ้าอาวาสวัดเทพไพรวัลย์ อดีตกำนันตำบลพิมาน หมอดูแสวง วงศ์จำปา เป็นต้น มีลูกหลานสืบสาแหรกในตระกูลศรีจันทร์ในตำบลเป็นจำนวนมาก (ประสาท วงศ์เทวราช, 2565)

นอกจากพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลจะทำการจดจารเอกสารเองแล้วท่านยังมีอีกบทบาทนั่นคือการเป็นเจ้าภาพในการสร้างคัมภีร์ใบลานถวายแก่พระพุทธศาสนาอีกด้วย ซึ่งฝีมือของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล เป็นลายมือที่มีความปราณีต โดยเฉพาะอักษรธรรมอีสาน นอกจากนี้ พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลยังได้จารอักษรอื่น ๆ อีกด้วย อาทิ อักษรขอมไทย ซึ่งมีอักขรวิทยาเฉพาะตัวที่น่าสนใจ มีการผสมผสานขนบการเขียนรูปแบบเก่าและรูปแบบใหม่ และบางรูปแบบที่เป็นอักขรวิธีเฉพาะ

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาประวัติ รูปแบบ อักขรวิทยา และปราปรบท (Paratexts) ซึ่งการบันทึกนั้นมีภาษาท้องถิ่นคือภาษาผู้ไท ปรากฏอยู่ในใบลานนั้นเป็นส่วนใหญ่ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาเรื่องนี้ จากความหนาแน่นของใบลานที่พบ และยังไม่มีผู้ใดได้ทำการศึกษาหรือให้ความสนใจ หากปล่อยปละละเลยจะทำให้องค์ความรู้สูญสลายไปตามกาลเวลา อีกทั้งมีความอุดมสมบูรณ์ของคัมภีร์ใบลาน มีหีบพระธรรมที่สมบูรณ์ มีลายมืออักษรธรรมอีสานที่ประณีตบรรจงสวยงาม ลักษณะรูปแบบของการจารที่น่าสนใจของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลจึงทำให้ผู้วิจัยเลือกที่จะทำการศึกษาที่วัดแห่งนี้นั่นเอง

ความสำคัญของงานวิจัยชิ้นนี้นับว่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการอนุรักษ์ ทำนุบำรุงมรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเอกสารโบราณ องค์ความรู้และหลักฐานทาง

ประวัติศาสตร์ที่อยู่ในชุมชน ที่นับวันจะมีแต่เสื่อมสลายไป นอกจากนี้ยังเป็นการพัฒนาให้คนในชุมชนได้ตื่นตัวเล็งเห็นความสำคัญขององค์ความรู้ที่อยู่ในชุมชน ให้หันมาอนุรักษ์และเผยแพร่ อันจะส่งผลให้เกิดความยั่งยืนจากพื้นฐานต้นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนในอนาคต และยังเป็นผลประโยชน์แก่ชุมชน เยาวชนในพื้นที่ ให้เกิดความภาคภูมิใจและหวงแหนมรดกทางภูมิปัญญาของบรรพชนชาวผู้ไท ทั้งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อวงการวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก ด้านเอกสารตัวเขียน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวิทยาการอื่น ๆ ที่ปรากฏในใบลาน ที่นับวันจะเริ่มสูญสลายไปตามกาลเวลาหากเรามิได้เล็งเห็นถึงความสำคัญและลงมืออนุรักษ์ ศึกษาและพัฒนา

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. ศึกษารูปแบบและอักขรวิทยาจากปราปรบท (Paratexts) ในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์)

2. ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาจากปราปรบท (Paratexts) ในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ในการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจและอยากศึกษาเกี่ยวกับอักษรธรรมอีสาน อักษรขอมไทย ขอมอีสาน และการศึกษารูปแบบและอักขรวิธี จากปราปรบท (Paratexts) ในเอกสารใบลานของหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาอันเกี่ยวข้องกับองค์ความรู้จากเอกสารโบราณ เพราะเป็นการศึกษาเพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่ให้ชุมชนในท้องถิ่นเห็นถึงความสำคัญของคุณค่าเอกสารโบราณซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนให้คนรุ่นหลังศึกษาและต่อยอดสืบไป

ข้อตกลงเบื้องต้น

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเอกสารตัวเขียนประเภทคัมภีร์ใบลาน ที่พบในวัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม โดยใช้ภาพสำเนาดิจิทัลจากเอกสารใบลานฉบับจริงใน

การศึกษา ซึ่งใช้ศึกษาเฉพาะฉบับที่เป็นของพระภิกษุหลวงศรีพฤผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) มุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับปราปรบท (Paratexts) ซึ่งหมายถึงตัวบทที่อยู่นอกเหนือจากส่วนเนื้อหาหลัก

สาเหตุที่ใช้ฉบับของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล เพราะเป็นเอกสารที่พบจำนวนมากที่สุดในวัดและมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ อักษรงดงามประณีต เหมาะสมแก่การนำมาศึกษาเกี่ยวกับปราปรบท (Paratexts) เนื่องจากเมื่อสำเนาภาพเป็นไฟล์ดิจิทัลแล้ว สามารถอ่านและวิเคราะห์ได้อย่างสะดวกรวดเร็วและคลาดเคลื่อนน้อย อีกทั้งความงดงามของตัวอักษร สามารถศึกษาอักขรวิธีได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย โดยใช้จำนวนทั้งสิ้น 104 ผูก

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะปราปรบท (Paratexts) มิใช่งานที่ศึกษาลึกลงไปถึงรายละเอียดเนื้อหาจนครบทุกผูก เนื่องด้วยวัตถุประสงค์ในการวิจัย แต่ก็มิได้หมายความว่าเนื้อหาจากเอกสารใบลานนี้ไม่สำคัญหากแต่เป็นการศึกษาคนละประเด็นเท่านั้น หากผู้ใดที่จะศึกษาต่อเกี่ยวกับเนื้อหาก็สามารถที่จะต่อยอดจากงานวิจัยเล่มนี้ได้ และสามารถเน้นในส่วนที่เป็นเนื้อหาลึกลงไปได้ในรายละเอียดต่อไปได้ในอนาคต

งานวิจัยเล่มนี้ได้อ้างอิงถึงรายการเอกสารโบราณฉบับของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ที่พบ ณ วัดอัมพวัน โดยอ้างอิงจากลำดับมัดใบลาน ชื่อเอกสารใบลาน ลำดับผูก, ศักราช ตัวอย่างเช่น (มัด 14.3 อนิจจลักษณะเผด็จผูกเดียว, 2468) หากมีลำดับผูก จะเพิ่มลำดับผูกไว้ท้ายชื่อ เช่น (มัด 15.4 พระยาธรรมิกราช ผูก 1, 2468) ในกรณีที่เอกสารใบลานไม่ปรากฏปีที่จารใบลาน หรือไม่สามารถคำนวณศักราชที่จารได้ ผู้วิจัยจะใช้อักษรย่อ ม.ป.ป. (ไม่ปรากฏปีที่จาร) เช่น (มัด 3.8 ศีลสารสูตร, ม.ป.ป.) เป็นต้น

การระบุตัวเลขและมีจุดคือการบอกลำดับมัดและตามด้วยผูกจากทะเบียนเอกสารใบลานของวัด ตัวอย่างเช่นมัดที่ 1.1 หมายถึง มัดที่ 1 ผูกที่ 1 ซึ่งสามารถดูได้ในตารางบัญชีเอกสารโบราณที่นำมาใช้ศึกษาในหัวข้อข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

เกณฑ์การปริวรรต

การปริวรรตถ่ายถอดจะทำการถ่ายถอดจากอักขรวิธีดั้งเดิมมาเป็นคำปัจจุบันตามรูป แต่หากเป็นภาษาอีสานหรือคำยืมจากภาษาอื่นที่เป็นสำเนียงอีสานจะยังใช้รูปใกล้เคียงคำเดิม ส่วนการปริวรรตภาษาบาลีสันกฤตที่ปรากฏจะเป็นการปริวรรตให้เป็นคำปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น “สฺองสิบ” จะปริวรรตเป็น “สองศพ” ซึ่งหมายถึง ฉลองศพ “งฺสฺอฏฺันฏฺิน” จะปริวรรตเป็น สองกฐิน ซึ่งหมายถึง ฉลองกฐิน คำว่า “ลิจฺจนา” และ “ริจฺจนา” จะปริวรรตเป็น “รจนา” เป็นต้น

ขอบเขตการศึกษา

1. ศึกษาเฉพาะใบลานของหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) ที่พบในวัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม ฉบับที่ท่านเป็นผู้จาร และมีสภาพสมบูรณ์ครบผูกเท่านั้น โดยศึกษาทั้งสิ้นจำนวน 104 ผูก จำนวน 2 ตู้พระธรรมที่พบทั้งหมดในเขตวัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพุ่มแก อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม

2. ศึกษารูปแบบ และอักขรวิทยาที่ปรากฏในใบลานของหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) ได้แก่ รูปแบบตัวอักษร สระ วรรณยุกต์ ตัวเลข เครื่องหมายอังกา ฯลฯ ส่วนอักขรวิทยานั้นศึกษาเกี่ยวกับการประสมอักษร การขีดฆ่า การเขียนหน้าปก การเขียนชื่อเรื่อง ฯลฯ โดยศึกษาจากส่วนที่เป็นปราปรบท (Paratexts) เท่านั้น

3. ศึกษาเฉพาะเนื้อหาในปราปรบท (Paratexts) ที่ปรากฏในใบลานฉบับหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) เท่านั้น มิได้ศึกษาถึงเนื้อหาภายในเรื่อง

ประชากร

จากการลงพื้นที่สำรวจและจัดเก็บคัมภีร์ใบลานในวัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม พบว่ามีหีบคัมภีร์ใบลานเก่าแก่อยู่จำนวน 2 หีบ โดยประชากรในการวิจัยครั้งนี้คือเอกสารใบลานที่พบในหีบคัมภีร์ที่วัดอัมพวันนี้เอง โดยพบว่ามีหลากหลายช่วงอายุตั้งแต่อดีต กล่าวคือตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ จนถึงรัชกาลที่ 9 ซึ่งการวิจัยครั้งนี้มิได้ศึกษาจากใบลานที่พบทั้งหมด แต่เลือกกลุ่มตัวอย่างมาใช้ในการวิจัย ดังนี้

ตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้จากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ซึ่งเป็นผลงานที่พบมากที่สุดจากจำนวนทั้ง 2 หีบ โดยศึกษาเฉพาะใบลานที่เป็นการจดจารของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล (อักษรธรรมอีสานและอักษรขอม) ซึ่งมีผลงานปรากฏในช่วงปี พ.ศ. 2458 – พ.ศ. 2474 ที่มีสภาพสมบูรณ์ครบผูก มีปราปรบท (Paratexts) เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพในการวิจัย

ขั้นตอนการศึกษา

งานวิจัยในครั้งนี้เป็นงานวิจัยจากเอกสารโบราณ ประเภทคัมภีร์ใบลาน โดยกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยคือเอกสารที่พบจากการลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูล จากวัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ของชุมชนกว่าร้อยปี มีโบราณวัตถุประเภทเอกสารโบราณอยู่จำนวนมาก โดยคัมภีร์ใบลานทั้งหมดบรรจุเก็บรักษาในหีบคัมภีร์ใบลานโบราณของวัด จำนวน 2 หีบ ซึ่งมีความเก่าแก่และมีความร่วมสมัยกับเอกสารที่ทำการศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาอักขรวิทยา และปราปรบท (Paratexts) จากเอกสารใบลานของหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) ที่พบในวัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นเตรียมการ

1. เนื่องจากวัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม มีเอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ใบลานที่พบอยู่ในชุมชนชาติพันธุ์ผู้ไท และอยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดนครพนม ผู้วิจัยจึงต้องเก็บข้อมูล สำรวจหนังสือ วิทยานิพนธ์ บทความ เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลทางด้านเอกสารโบราณ การศึกษาด้านอักขรวิทยา และประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ผู้ไท ในจังหวัดนครพนม รวมทั้งลงพื้นที่สำรวจที่วัดเพื่อประสานงานกับชุมชนและเจ้าอาวาสเบื้องต้นอีกด้วย

2. เนื่องจากเอกสารที่นำมาศึกษานั้นเป็นเอกสารโบราณประเภทใบลาน ผู้วิจัยจึงได้สำรวจพื้นที่ของการปรากฏมีใบลานที่ยังมิได้มีการสำรวจและการจัดทำทะเบียน โดยสำรวจตามวัดเก่าแก่ในชุมชนผู้ที่ใช้ภาษาผู้ไทในตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม โดยสอบถามจากผู้ที่มีความรู้ความสามารถในท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พัฒนาชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น

3. สำรวจเอกสารใบลานที่จะนำมาใช้ศึกษา ซึ่งได้มาจากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจและค้นคว้าจากใบลานที่มีอยู่ในวัดซึ่งมีจำนวนสองหีบคัมภีร์ใบลาน

การเลือกพื้นที่ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ที่มีชุมชนผู้ไทและวัดที่มีคัมภีร์ใบลานที่ยังมิได้ทำการสำรวจและจัดทำทะเบียน คือวัดอัมพวัน บ้านจอมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม เนื่องจากตามประวัติของชุมชนนั้น ๆ ได้ระบุว่ามีการอพยพของชาวผู้ไทมาตั้งถิ่นฐาน มีการใช้ภาษาผู้ไทอย่างหนาแน่นและใช้เป็นอย่างมากในชีวิตประจำวัน ภายในครัวเรือน และติดต่อสื่อสารกันในชุมชน อีกทั้งมีหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญทั้งพระพุทธรูปโบราณและคัมภีร์ใบลานจำนวนมาก ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่ วัดอัมพวัน บ้านจอมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม เป็นพื้นที่วิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจ เก็บข้อมูล และศึกษาอักขรวิทยา และปราปรบท (Paratexts) จากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) ที่พบในวัดอัมพวัน ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากอำเภอนาแก อยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดนครพนม ผู้วิจัยจึงต้องรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ เช่น หนังสือ วิทยานิพนธ์ บทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเอกสารโบราณภาษาตระกูลไท ภาษาผู้ไท และข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ ในจังหวัดนครพนมทั้งยังมีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการสำรวจพื้นที่ของผู้ที่ใช้ภาษาผู้ไทในตำบลนาแกและตำบลอื่น ๆ ในอำเภอนาแก จังหวัดนครพนม จากผู้ที่มีความรู้ความสามารถในท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พัฒนาชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ ปราชญ์ชาวบ้าน

วิธีการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

ก่อนการดำเนินการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการเลือกแหล่งที่จะทำการลงพื้นที่ศึกษาและเก็บข้อมูล โดยเลือกวัดที่มีอายุเก่าแก่และมีเอกสารโบราณที่ยังไม่มีผู้ใดสำรวจหรือเก็บข้อมูล เมื่อสำรวจพื้นที่เบื้องต้นจากการค้นคว้าเอกสารและลงพื้นที่ชุมชนในเบื้องต้นแล้ว ผู้วิจัยจึงได้เลือกพื้นที่ศึกษาคือ วัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ในหมู่บ้าน มีโบราณวัตถุที่มีอายุเก่าแก่ และเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทที่หนาแน่นกลุ่มหนึ่งในอำเภอนาแกด้วย

อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาแล้วก็ได้ประสานขอความอนุเคราะห์จากทางวัดโดยผ่านเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชน ในการลงพื้นที่สำรวจและเก็บรวมรวมข้อมูลคัมภีร์ใบลาน โดยได้จัดเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะต้องใช้ในการเก็บข้อมูล อาทิ เครื่องแสกน ผ้าเช็ด หรือแปรงปัดฝุ่นเพื่อทำความสะอาด สำลี แอลกอฮอล์ กระดาษ ผ้าห่อคัมภีร์ใหม่ ฯลฯ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล และอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานตามขั้นตอนต่อไป

การศึกษาข้อมูล

จากการลงพื้นที่สำรวจ ได้ทำความสะอาด รวมทั้งคัดแยกหนังสือใบลานเฉพาะผูกที่มีความสมบูรณ์แล้ว จึงทำการศึกษาข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้อง คือการศึกษาอักขรวิทยาและปราปรบท (Paratexts) ว่าเป็นอย่างไร รูปแบบตัวอักษรหรือเครื่องหมายอื่น ๆ ที่ปรากฏนั้นมีลักษณะอย่างไร

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการที่ได้ศึกษาข้อมูลมาแล้ว ก็จะต้องนำข้อมูลมาวิเคราะห์ ว่ามีความโดดเด่นของข้อมูลอย่างไร เพื่อที่จะได้เห็นข้อเหมือนหรือข้อต่างของใบลานฉบับหลวงศรีพฤษผลกับงานวิจัยฉบับอื่น ๆ

นิยามศัพท์เฉพาะ

ปราปรบท (Paratexts) หมายถึง องค์ประกอบส่วนอื่นที่นอกเหนือจากเนื้อเรื่องหรือเนื้อหาของผู้จารหรือผู้บันทึกในเอกสารนั้น ๆ ข้อความส่วนอื่นที่ปรากฏนอกเหนือจากเนื้อหาในเอกสารใบลาน อาทิ ชื่อเรื่อง เลขหน้า ข้อความขีดเขียนอื่น รวมถึงคำบันทึกของผู้จารใบลานส่วนท้ายบท ในงานวิจัยนี้ประกอบด้วยปราปรบทในใบหลบหน้า (ปกหน้า) ใบหลบหลัง (ปกหลัง) เลขหน้า คำอุทิศ วัน เดือน ปีและเหตุผลในการจาร เป็นต้น บัญญัติศัพท์โดยคณาจารย์ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2566

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

เป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสารใบลานที่ได้ลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูลและจัดทำทะเบียน ณ วัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม เฉพาะฉบับของหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์)

ตารางที่ *1* ตารางบัญชีสำรวจคัมภีร์ใบลานหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) ที่นำมาศึกษา

มัด	ผูก/เรื่อง	อักษร	ผู้จาร	พ.ศ.
1	1.1 มูลปฐมปันนา	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2465
	1.2 มูลปฐมปันนา	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2465
	1.3 มูลปฐมปันนา	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2465
	1.4 มูลปฐมปันนา	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2465
2	2.1 มัทธุอนุโลม	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2466
	2.2 มัทธุอนุโลม	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2466

	2.3 มัทธุอนุโลม	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2466
	2.4 มัทธุอนุโลม	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2466
	2.5 มัทธุอนุโลม	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2466
	2.6 มัทธุอนุโลม	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2466
	2.7 มัทธุอนุโลม	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2466
	2.8 มัทธุอนุโลม	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2466
	2.9 มัทธุอนุโลม	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2466
	2.10 มัทธุอนุโลม	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2466
3	3.1 พุทธนรกัน	ธรรม	หลวงศรีพฤษผล	2458
	3.2 เล้มหลวง	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2466
	3.3 ศีลสารสูตร	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2467
	3.4 โลกศาสนา	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2472
	3.5 กายนคร	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2465
	3.6 มาลัยสูตร	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2466
	3.8 ศีลสารสูตร (ขอม)	ขอมไทย	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	-
	3.11 พระยาสี่เสา ผูก 1	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2473
	3.12 พระยาสี่เสา ผูก 2	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2473
	3.13 พระยาสี่เสา ผูก 3	ขอม+ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2473
	3.15 กายนคร ผูกแก้ 5	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2465
5	5.1 พระวินัย ผูก 1	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2472
	5.2 พระวินัย ผูก 2	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2472
	5.3 พระวินัย ผูก 3	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2472
	5.4 พระวินัย ผูก 4	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2472
6	สูดไชย	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2468
7	พุทธคุณ	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2468
13	13.1 วัตถุข้าว	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	-
	13.3 นิทานพระศรีอาริย์	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2467
	13.4 อุบาทว์ขันตี	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2472
	13.5 ไก่น้อย	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2466
14	14.2 วิสุทธิยา	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2471

	14.3 อนิจจลักษณะ	ขอมไทย	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	-
	14.5 วิสุทธิยา	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2470
15	15.4 พระยาธรรมิกราช	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2468
	15.5 ศีลลักษณะวรรณนา	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2469
16	16.1 นรชีวะ ผูก 1	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2469
	16.2 นรชีวะ ผูก 2	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2469
	16.3 นรชีวะ ผูก 3	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2469
	16.4 นรชีวะ ผูก 4	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2469
17	17.1 มาลัยแสน	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2466
	17.2 มาลัยสูตร ผูก 2	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2466
	17.3 มาลัยแสน	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2471
	17.6 สังกาศ	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2468
18	18.1 สลองโพ	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	-
	18.2 สมาสสงสาร	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2473
	18.3 สองศพ และอื่น ๆ	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2468
	18.4 สองกฐิน	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2470
	18.5 สลองพระเครื่อง	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	-
19	19.2 วัตถุเผต	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2468
20	20.1 อานิสงส์ ผูก 2	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2468
	20.2 อานิสงส์ ผูก 3	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2468
	20.3 อานิสงส์ ผูก 1	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2468
	20.5 สองกัลปพฤกษ์ และอื่น ๆ	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2466
	20.6 ปฐมบัญญัติ	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2468
	20.7 สองคัมภีร์	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2467
	20.8 คุรุธรรม	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2472
	20.10 ลำพระธรรมนับชาติ	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2473
	20.11 ทิพมนต์จตุวีก	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2465
	20.12 สองบั้งไฟ	ธรรม+ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2473
	21.2 พระยาปายาสิ	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2472
	21.3 พระยาปายาสิ	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2472

21	21.4 พระยาปายาสิ	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2472
	21.5 หนังสือพราหมณ์ พราหมณี	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2471
	21.6 อสีวิสุทธิ์	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2469
	21.8 พระวิภังค์ปกรณ์	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	-
	21.9 มัทรีนับชาติ	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2470
22	22.3 ปลาแดกปลาสมอ ผูก 3	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2472
23	23.8 ลำคัทนาม ผูก 8	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2468
24	24.2 พระราม ผูก 2	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2469
	24.4 พระราม ผูก 4	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2467
	24.5 พระราม ผูก 5	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2467
	24.6 พระราม ผูก 6	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2467
	24.8 พระราม ผูก 8	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2467
25	25.1 ปาติโมกข์ ผูก 1	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	-
	25.2 ปาติโมกข์ ผูก 2	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	-
	25.3 ปาติโมกข์ ผูก 3	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2469
	25.4 ปาติโมกข์ ผูก 4	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	-
26	26.2 ลำสุปุณณนาคกุมาร ผูก 2	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2467
27	27.1 โงนนทก ผูก 1	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2473
	27.2 งัวนนทก ผูก 2	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2473
28	28.4 พระบุคคลบัญญัติปกรณ์	ขอมไทย	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2474
	28.5 พระกถาวัตถุปกรณ์	ขอมไทย	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	-
29	29.1 โพธิปักขิยธรรม	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2469
30	30.1 พระอภิธรรมสังคิณี ผูก 1	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	-
	30.2 พระกถาวัตถุปกรณ์แปล ผูก 5	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	-
	30.3 พระยมกสังเขป ผูก 6	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	-
31	31.1 มงคลสูตรผูกต้น	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	-
	31.2 มงคลสูตร ผูก 2	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2469
	31.3 ละคร	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2470
32	32.1 ลำเกสรดอกบัว	ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2466

บทที่ 2
แนวคิด เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด เอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกออกเป็นหัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดด้านการศึกษาปราปรบท (Paratexts)

1.1 แนวคิดด้านปราปรบท (Paratexts)

1.2 แนวคิดเรื่องโครงสร้างเอกสาร

1.3 แนวคิดเรื่องประวัติศาสตร์สังคม

1.4 แนวคิดด้านภูมิวัฒนธรรม

2. งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาเอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ใบลาน

2.1 งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาอักขรวิทยาจากเอกสารตัวเขียน

การจัดหมวดหมู่เช่นนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยเองและผู้ที่ค้นคว้างานวิจัยเล่มนี้ต่อไปในอนาคตด้วย

1. แนวคิดด้านการศึกษาปราปรบท (Paratexts)

ปราปรบท หรือ Paratexts คือข้อความอื่นที่อยู่นอกเหนือจากเนื้อหาหลักของเอกสารตัวเขียนที่เพิ่มเติมมา เช่น ชื่อเรื่อง เลขหน้า คำบันทึกผู้รจนา ฯลฯ มิได้หมายรวมถึงเนื้อหาภายในปราปรบททำให้มีรายละเอียดจากเอกสารตัวเขียนเพิ่มมากขึ้น

คำศัพท์ปราปรบทนี้ บัญญัติขึ้นโดยคณาจารย์ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี อาทิ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กังวล คัชชิมา อาจารย์ ดร.อุเทน วงศ์สถิตย์ ในการประชุมเพื่อนำเสนอความคืบหน้าวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2566

งานวิจัยเล่มนี้ศึกษาส่วนที่เป็นปราปรบท (Paratexts) เป็นหลักจากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) ที่พบในวัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม

การศึกษาปราปรบท (Paratexts) ได้ถือว่าเป็นแนวคิดในการตีความวรรณกรรม จากข้อความของผู้เขียนหรือผู้จาร ซึ่งอาจประกอบไปด้วยข้อความข้อเขียนของผู้จดจาร หรือข้อมูลที่ปรากฏองค์ประกอบอื่น ๆ นอกเหนือจากเนื้อหาหลักที่ผู้เขียนหรือผู้คัดลอกได้บันทึกไว้

1.1 แนวคิดด้านปราปรบท (Paratexts)

การศึกษาปราปรบท (Paratexts) คือการศึกษาสิ่งที่รายล้อมอยู่รอบนอก นอกเหนือจากเนื้อหาหลัก การศึกษาเรื่องปราปรบท (Paratexts) จากเอกสารตัวเขียนใบลานของประเทศไทยนั้นยังปรากฏไม่มาก แต่ก็มีชาวตะวันตกก็ได้ศึกษาไว้อยู่จำนวนหนึ่ง โดยมีผู้ศึกษาไว้ดังนี้

Volker Grabowsky (2563) อาจารย์จากมหาวิทยาลัยฮัมบวร์กได้นำเสนอประสบการณ์ในการทำการศึกษาวิจัยด้านเอกสารตัวเขียนในวัฒนธรรมไท-ลาว และได้ศึกษา Paratexts พบว่ามีการแบ่งประเภทตามการใช้งาน โดยได้นำเสนอในหัวข้อ ความสำคัญของปรบท (Paratexts) ในการศึกษาเอกสารตัวเขียนในวัฒนธรรมไท-ลาว ดังนี้

1) โครงสร้างของ Paratexts โครงสร้างนี้จะแนะนำการใช้งานเอกสารตัวเขียน เช่น สารบัญ เลขหน้า หรืออังกา ชื่อเรื่องบริเวณตำแหน่งด้านซ้ายของผูก ใบปกหน้าที่ระบุชื่อเรื่อง จำนวนแผ่น รวมจนถึงชื่อผู้จารเอกสาร นอกจากนี้ยังมีการเขียนเนื้อหาหลายบทหลายเรื่องในเล่มเดียว

2) การวิพากษ์หรือการอธิบายส่วนต่าง ๆ ในเนื้อหา เช่น เชิงอรรถ อภิธานศัพท์ เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงหรือสืบทอดตัวบท เช่น เอกสารสมุดไทยดำมีการใส่เพลงหน้าพาทย์ เพื่อปรับจากบทมโหรีให้เป็นบทละคร การเขียนแปลระหว่างบรรทัด เป็นต้น การเขียนบอกผู้อ่านว่า บ่เอา, ทิ้ง, หน้านี้บ่เอา, ใบนี้บ่เอา, บ่แม่น, เอามาใส่ผิด ตัวอย่างคำเหล่านี้มักพบในเอกสารตัวเขียนล้านช้าง

3.) บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับเอกสารตัวเขียน ข้อมูลการสร้างหรือการคัดลอกเอกสาร วันที่คัดลอก สถานที่คัดลอก ผู้เขียน ผู้คัดลอก และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเอกสาร เช่น พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง การอุทิศบุญกุศล คำอธิษฐาน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงโคโลโฟน (Colophon) หรือคำบันทึกของผู้รจนา ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างผู้จารกับผู้สร้างอีกด้วย ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งของ Paratexts เช่นเดียวกัน (Volker Grabowsky, 2563)

1.2 แนวคิดเรื่องโครงสร้างเอกสาร

Volker Grabowsky (2563) ได้บรรยายกล่าวถึงโครงสร้างของเอกสารตัวเขียนใบลาน ซึ่งวัสดุที่ใช้จะเป็นใบลานพันธุ์ที่มาจากศรีลังกา เพราะเหมาะต่อการจดจารใบลานและนิยมมากที่สุด โดยขนาดของเอกสารตัวเขียนใบลานนั้นมีทั้งขนาดยาว ขนาดกลาง และขนาดสั้น

ข้อสังเกตทั่วไปของวัฒนธรรมเอกสารตัวเขียนในไทย-ลาว หรือเรียกในหลายชื่อว่า หนังสือตัวเขียน เอกสารตัวเขียน ฉบับตัวเขียน นั้นก็เป็นคำที่มีความหมายเดียวกันโดยแปลมาจากคำว่า Manuscript

ลักษณะทั่วไปและความสำคัญของเอกสารใบลานไทย-ลาว ตามการศึกษาของ Volker Grabowsky สรุปได้ดังนี้

- วัสดุที่ใช้บันทึก เช่น ใบลาน ซึ่งมีทั้งขนาดยาว ขนาดกลาง ขนาดเล็ก หรือจารใส่กระดาษต่าง ๆ
- ประโยชน์ของการศึกษาเอกสารตัวเขียน คือ สามารถสืบสร้างได้ถึงต้นฉบับดั้งเดิม
- เอกสารตัวเขียนเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมและเป็นเครื่องมือสื่อสารในยุคจารีต
- เอกสารตัวเขียนถือว่าเป็นหลักฐานชั้นต้น
- ภาษาที่ใช้บันทึกในเอกสาร อาจจะมีอักษรสองรูป (ธรรมอีสานและขอม) หรือสองภาษา หรือมากกว่านั้น
- หัวเรื่องรอง ตารางสารบัญ
- ส่วนประกอบที่ไม่ใช่ตัวบท
- วิพากษ์อธิบายส่วนต่างๆ ในเนื้อหา เช่น เชิงอรรถ อภิธานศัพท์
- บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับเอกสารตัวเขียน ข้อมูลการสร้าง การคัดลอกเอกสาร
- คำลงท้ายของผู้เขียน ปัจฉิมลิขิต หรือบทอวสานพจน์

ทั้งนี้ ลักษณะของและความสำคัญของเอกสารตัวเขียนดังกล่าว ผู้วิจัยมิได้นำมาศึกษาทั้งหมด หากแต่ยกมาเพื่อให้เห็นความสำคัญของเอกสารตัวเขียนและกายภาพของเอกสาร เพื่อให้เห็นบริบทของเอกสารในภาพรวม แต่ในส่วนของการศึกษาวิจัยจะมุ่งเน้นไปที่ปราปรบท (Paratexts) เป็นสำคัญ

1.3 แนวคิดเรื่องประวัติศาสตร์สังคม

นอกจากแนวคิดเรื่องการศึกษาด้านปราปรบท (Paratexts) แล้ว การศึกษาประวัติศาสตร์สังคมในท้องถิ่นก็มีความสำคัญเช่นกัน เนื่องจากเป็นการศึกษาเรื่องราว วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของบุคคลทั่วไปในท้องถิ่น รวมถึงความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน จากเอกสารโบราณเหล่านี้

การศึกษาปราปรบท (Paratexts) นี้จะทำให้เราสามารถรับรู้เรื่องราวดังกล่าวได้ เพราะข้อมูลประวัติศาสตร์สังคมจะแทรกอยู่ในส่วนนี้ ซึ่งทำให้เห็นวิถีการดำเนินชีวิตความเคลื่อนไหวของผู้คนในชุมชนที่ถูกกล่าวถึง ผ่านการบันทึกในปกหน้า ปกหลัง รวมถึงคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทด้วย

1.4 แนวคิดเรื่องภูมิวัฒนธรรม

ภูมิวัฒนธรรม หรือ (Cultural Landscape) นี้ เป็นการบ่งบอกถึงสภาพภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้คนและวัฒนธรรม อาทิ การเลือกพื้นที่สำหรับตั้งถิ่นฐานสร้างบ้านแปงเมือง

สภาพทั่วไปของชุมชน สิ่งเหล่านี้ปรากฏในเอกสารตัวเขียนด้วย เช่น ชื่อบ้านนามเมือง การติดต่อของผู้คนระหว่างชุมชน การบอกชื่อภูมินาม ชื่อบุคคลในท้องถิ่น เป็นต้น โดยมีองค์ประกอบในการศึกษาภูมิวัฒนธรรม ดังนี้

1) ภูมิศาสตร์ที่สัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ลักษณะภูมิประเทศที่สำคัญสำหรับการสร้างบ้านแปงเมืองของมนุษย์ ซึ่งมักปรากฏชื่อภูมิศาสตร์เหล่านี้ในการตั้งชื่อบ้านนามเมืองของผู้คน ซึ่งปรากฏในเอกสารใบลานเช่นกัน เช่น หนอง ห้วย โนน แอ่ง หุบ ที่ราบ บนดอย บุ่ง ทาม เป็นต้น

2) นิเวศวัฒนธรรม หมายถึงพื้นที่เฉพาะที่มนุษย์อยู่อาศัยและสร้างบ้านแปงเมืองขึ้นมาในสถานที่นั้น ๆ ซึ่งอาจแตกต่างกันในบางแห่ง นิเวศวัฒนธรรมนี้เป็นการตีความจากผู้คนในชุมชน จากภายในสู่ภายนอก ซึ่งเป็นการมองในรายละเอียด สามารถพบความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ซึ่งในพื้นที่เดียวกันอาจมีความหลากหลายก็ได้ จากนั้นจึงก่อร่างสร้างเป็นองค์ความรู้ขึ้นมาเพื่อการดำรงชีวิต เช่น การสร้างกติกาของการอยู่ร่วมกันของผู้คนในชุมชน รวมถึงการสร้างวัฒนธรรมประเพณีร่วมกัน

3) ชีวิตวัฒนธรรม ชีวิตวัฒนธรรมคือวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชนเดียวกัน ซึ่งมีโครงสร้างทางสังคมที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น ระบบเครือญาติ หรือการรวมกันเป็นกลุ่มก้อนทางสังคมต่าง ๆ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2562)

2. งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาเอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ใบลาน

งานวิจัยที่ศึกษาเอกสารโบราณได้แบ่งหัวข้อให้เป็น 2 หัวข้อเพื่อง่ายต่อการศึกษา โดยรวบรวมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปราปรบท (Paratexts) และอักขรวิทยา ดังนี้

2.1 งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาอักขรวิทยาจากเอกสารตัวเขียน

เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์ (2526) ได้ศึกษาวิจัยในหัวข้อ “อักษรธรรมอีสาน” โดยได้ศึกษาด้านตัวอักษร อักขรวิทยา การเปลี่ยนแปลงอักษรและอักขรวิทยา โดยได้ศึกษาเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับอักษรธรรมอีสาน โดยมีผลการศึกษาคืออักษรธรรมอีสานหรืออักษรธรรมล้านช้าง ได้รับเอาอิทธิพลของรูปแบบอักษรจากอักษรธรรมล้านนา ซึ่งรับเข้ามาตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2033 โดยอ้างอิงจากจารึกอักษรธรรมที่ฐานพระพุทธรูปวัดสีสะเกด นครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งระบุปีดังกล่าว ต่อมามีการพบการใช้งานในติดต่อกันในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 และเพิ่มมากขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 22 และอักษรธรรมล้านช้างก็เผยแพร่เข้าสู่ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยตามขอบเขตอำนาจของอาณาจักรล้านช้าง (เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์, 2526)

ธวัช ปุณโณทก (2530) ได้ทำการศึกษาศิลาจารึกไทย-ลาว โดยได้ศึกษาด้านอักขรวิทยาและศึกษาประวัติศาสตร์ของไทยในภาคอีสาน จากผลการศึกษาศิลาจารึกทำให้ทราบถึงวัตถุประสงค์การทำศิลาจารึกขึ้น อาทิ การบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ของวัดนั้น ๆ ระบุถึงข้าโอกาส การกัลปนาภัตตาหารหรือที่ดินให้กับวัด และการประกาศเขตพื้นที่วัดเป็นพื้นที่พิเศษที่ปลอดอาญาแผ่นดิน ทั้งยังพบเอกลักษณ์รูปแบบเฉพาะอีสาน ในการนับวัน เดือน ปี ศักราชอีกด้วย ซึ่งในช่วงแรกรูปแบบอักษรธรรมอีสานนั้นเป็นการรับเอาอิทธิพลอักษรธรรมล้านนามาผสมผสาน และปรับใช้จนเป็นอักษรธรรมอีสานในที่สุด (ธวัช ปุณโณทก, 2530)

สมหมาย เปรมจิตต์ (2544) ได้ศึกษาเอกสารโบราณล้านนา และศึกษาเกี่ยวกับบทอวสานพจน์โดยได้กล่าวถึงประสบการและประโยชน์จากการศึกษาอวสานพจน์ ซึ่งเนื้อหาในอวสานพจน์นี้มีประโยชน์ในการตรวจสอบอายุ ผู้จารหรือ ผู้สร้างเอกสารใบลานที่พบ เนื่องจากในบทอวสานพจน์ในเอกสารล้านนานี้มีการระบุเนื้อหาดังกล่าวไว้ ซึ่งอาจเป็นพระเถระของล้านนาที่มีชื่อเสียงในอดีตเป็นผู้สร้างไว้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังระบุเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ไว้อีกด้วย หากสามารถคัดลอกและรวบรวมเนื้อหาภายในอวสานพจน์นี้ไว้ก็จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาเนื้อหาสาระเป็นอย่างมาก (สมหมาย เปรมจิตต์, 2544)

สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ (2544) ได้ศึกษาและปริวรรตใบลานล้านนาจำนวน 17 วัดในส่วนที่เป็นอวสานพจน์ พร้อมกล่าวถึงความสำคัญของอวสานพจน์ ว่าแสดงให้เห็นถึงค่านิยมของผู้คนในสังคมขณะนั้น เช่น การทำนุบำรุงพระพุทธศานา อีกทั้งยังปรากฏชื่อบุคคลสำคัญในอดีต เช่น พระมหากษัตริย์ล้านนา ขุนนาง ข้าราชการ ชื่อพระเถระล้านนาชั้นผู้ใหญ่ ชื่ออารามและเสนาสนะต่าง ๆ ภายในวัดแห่งนั้น (สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ, 2544)

บัวริน วังคีรี (2549) ได้ศึกษาเอกสารตัวเขียนต้นฉบับของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวหลวงพระบางที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยพบว่าการจดจารนั้นไม่ระบุชื่อผู้จารหรือผู้คัดลอก สาเหตุเพราะตั้งใจที่จะถวายเป็นพุทธบูชา โดยมีธรรมเนียมการจารระบุถึงช่วงเวลาแต่งหนังสือ โดยมีรูปแบบดังนี้ 1.ลีลาการจดจารของผู้แต่งหรือผู้คัดลอก ที่มักกล่าวถ่อมตนเรื่องลายมือที่มักกล่าวเชิงขออภัยผู้อ่านเนื่องจากลายมือของผู้แต่งหรือผู้คัดลอกนั้นอาจจะไม่สวยรื่นตา และการระบุวันเวลาที่จารสำเร็จ 2.บอกความปรารถนาของผู้จดจาร เช่น ขอให้ได้บุญได้กุศล ขอให้มีความสุขความเจริญ และขอให้ได้ถึงพระนิพพาน (บัวริน วังคีรี, 2549)

กรรณิการ์ วิมลเกษม (2552) ได้เขียนตำราเรียนเกี่ยวกับอักษรไทยโบราณ ได้แก่อักษรขอมไทย อักษรธรรมล้านนา อักษรธรรมอีสาน ซึ่งทำให้ทราบถึงรูปลักษณะของตัวอักษรต่าง ๆ รวมถึงหลักการเขียน การประสมสระ พยัญชนะ และการปริวรรตถ่ายถอด ซึ่งสามารถใช้เป็นหลักในการอ่านปริวรรต ถ่ายถอด แปลความหมาย จากเอกสารตัวเขียนมาเป็นภาษาที่ใช้ในปัจจุบันเพื่อนำไปใช้

ประโยชน์ในการวิเคราะห์หรือสังเคราะห์องค์ความรู้จากเอกสารตัวเขียนไปใช้ในอนาคตได้ (กรรณิการ์ วิมลเกษม, 2558)

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (2556) ได้ศึกษาคัมภีร์ใบลานล้านนา โดยเรียบเรียงเนื้อหาและประเภทของคัมภีร์ใบลาน ทั้งยังได้กล่าวถึงบันทึกท้ายคัมภีร์หรือ Colophon โดยผู้จารหรือคัดลอกบางคนนิยมที่จะเขียนข้อมูลของตนไว้ในส่วนนี้ (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2556)

นโม โอภากุล (2563) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเอกสารตัวเขียนเรื่องวอกไครหิน ฉบับวัดบ้านแหลว โดยศึกษาเรื่องปริสาระ (Paracontent) และศึกษาเนื้อหาของเอกสารตัวเขียน ด้วยแนวคิดเรื่อง 4 ปัจจัยสำคัญ โดยการศึกษาพบว่าเอกสารตัวเขียนเรื่องวอกไครหินฉบับนี้เป็นของวัดบ้านแหลว โดยได้คัดลอกมาจากต้นฉบับที่อื่นโดยสันนิษฐานว่าอาจมาจากเอกสารของไทยลื้อจากฝั่ง สปป. ลาว และจากชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมา ซึ่งผู้ใช้งานเป็นพระสงฆ์และสามเณรในวัดเพื่อทำการศึกษาและเทศนาสั่งสอน ซึ่งเนื้อหาวรรณกรรมเหล่านี้มักพบโดยทั่วไปในภูมิภาคนี้ (นโม โอภากุล, 2563)

บุญชู ภูศรี และคณะ (2562) ได้ศึกษาใบลานวัดหนองหลักเบื้องต้น โดยได้สำรวจถึงที่มาของเอกสาร ตัวอักษรที่ใช้จาร พร้อมทั้งปริวรรตวรรณกรรมที่พบและให้ความหมายของเอกสารอันโดดเด่นที่พบในวัดนี้ ได้แก่ ฮีตสิบสองคองซาวสี่ และเรื่องคดีโลกคดีธรรม (บุญชู ภูศรี และคณะ, 2562)

บุญชู ภูศรี (2559) ได้ศึกษาอักษรขอมลาวและอักษรขอมอีสาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอักษรขอมไทยในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยศึกษาวัสดุที่ใช้จาร ลักษณะการใช้งานของอักษรขอม รวมถึงอักขรวิธีที่ปรากฏ โดยพบว่าอักษรขอมลาวมีลักษณะการใช้งานทั้งสิ้น 4 ลักษณะ ดังนี้

1) เขียนเนื้อหาทั้งหมด
2) เขียนปกหนังสือ
3) เขียนแทรกในเนื้อหา
4) เขียนบทอวสานพจน์

ส่วนอักษรขอมที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยนั้นพบลักษณะดังนี้

1) การเขียนเอกสารตัวเขียนใบลาน
2) การเขียนประกอบฮูปแต้ม
3) การเขียนยันต์
4) การเขียนหัวเสา

โดยการใช้งานพบว่ามีทั้งการเขียนเนื้อหาล้วน เขียนปก ชื่อเรื่อง และเขียนอวสานพจน์ ซึ่งการเขียนมีพลวัต กล่าวคือ มีวิธีการเขียนสระออเข้ามาปะปนในการเขียนอักษรธรรม เป็นต้น

จากการศึกษาโดยผู้ศึกษาก่อนหน้านับว่าเป็นประโยชน์ต่อผู้วัยเพื่อศึกษาเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลในครั้งนี้ ซึ่งทำให้เห็นแนวคิดและแนวทางที่จะทำการศึกษาในลำดับต่อไป

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในครั้งนี้จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในงานวิจัยได้ทั้งในแง่ที่เกี่ยวข้องกับปราปรบท (Paratexts) เพราะมีแนวคิดของผู้ที่ได้ศึกษาไว้ก่อนหน้าแล้วมาเป็นพื้นฐานในการวิจัย และเป็นประโยชน์ในด้านการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมที่พบจากเนื้อหาของปราปรบท (Paratexts) อีกด้วย ซึ่งการนำองค์ความรู้ที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้มีหมวดหมู่ดังนี้

กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปราปรบท (Paratexts) ได้แก่ อาจารย์ Volker Grabowsky จากมหาวิทยาลัยฮัมบวร์ก ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างของปราปรบท (Paratexts) และปราปรบท (Paratexts) ในเอกสารตัวเขียนวัฒนธรรมไท ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญชู ภูศรี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับปราปรบท (Paratexts) จากเอกสารใบลานในบริเวณภาคอีสานของไทย และได้ศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาและอักขรวิทยาที่ปรากฏอีกด้วย การศึกษางานของท่านทั้งสองนับว่าเป็นประโยชน์ในการศึกษาปราปรบท (Paratexts) จากงานเขียนของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ทั้งในเชิงโครงสร้าง เชิงเนื้อหา และเชิงอักขรวิทยา โดยใช้แนวทางของอาจารย์สองท่านดังกล่าว มาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ต่อไป เนื่องจากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นเอกสารตัวเขียนในวัฒนธรรมไทยและในภาคอีสานของประเทศไทยอีกด้วยซึ่งเป็นการศึกษาที่ใกล้เคียงกับงานวิจัยก่อนหน้าที่อาจารย์ทั้งสองท่านดังกล่าวได้เคยทำการศึกษาไว้

อีกกลุ่มหนึ่งคือการศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหา เช่น การศึกษานิเวศวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านเมือง ความเชื่อ รวมถึงค่านิยมต่าง ๆ ที่ปรากฏในเนื้อหาปราปรบท ผู้ที่ศึกษาไว้ อาทิ อาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม เป็นต้น การศึกษาสิ่งเหล่านี้มีประโยชน์ในด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งบางแห่งไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้แน่ชัด การศึกษาเกี่ยวกับปราปรบท (Paratexts) นี้ทำให้เราเห็นสิ่งเหล่านี้ที่บรรจุอยู่ โดยเมื่อพบแล้วก็ได้นำแนวคิดของผู้ที่ได้ศึกษาไว้ก่อนหน้ามาเป็นแนวคิดในการอธิบายงานวิจัยในประเด็นนี้อีกด้วย

กลุ่มสุดท้ายคือการศึกษาด้านอักขรวิทยา อาทิ ศาสตราจารย์ธวัช ปุณโณทก รองศาสตราจารย์กรรณิการ์ วิมลเกษม อาจารย์เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญชู ภูศรี ฯลฯ ที่ท่านได้ศึกษาด้านอักขรวิทยาของอักษรธรรมอีสานไว้ เพื่อเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้โดยเฉพาะการศึกษาอักขรวิทยาและปราปรบท (Paratexts) จากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ซึ่งเป็นแนวทางที่ดีอย่างยิ่งในการศึกษาทั้งในด้านของตัวอักษร และอักขรวิทยา การเขียนต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้เห็นว่ารูปแบบอักษรและอักขรวิทยาของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลในยุคสมัยที่ปรากฏนั้นมีลักษณะอย่างไร

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในครั้งนี้นับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาวิจัยเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ในเรื่องของเป็นปราปรบท (Paratexts) ซึ่งศึกษาเนื้อหาที่ปรากฏและอักขรวิทยาจากปราปรบท (Paratexts) อีกด้วย

บทที่ 3
รูปแบบและอักขรวิทยา จากปราปรบท (Paratexts)
ในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์)

บทที่ 3 นี้ จะเป็นการกล่าวถึงรูปแบบและอักขรวิทยาจากส่วนที่เป็นปราปรบท (Paratexts) จากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) ที่พบในวัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม ซึ่งจะได้กล่าวถึงประวัติของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ผลงานทางด้านคัมภีร์ใบลานที่ท่านได้จดจารสร้างไว้ ซึ่งเมื่อกล่าวถึงประวัติของท่านแล้วก็จะได้ทำการศึกษารูปแบบของเอกสารใบลานที่พบ พร้อมทั้งศึกษาอักขรวิทยาที่ปรากฏ โดยนำเนื้อหามาจากส่วนที่เป็นปราปรบท (Paratexts) มิได้นำมาจากส่วนที่เป็นเนื้อหาหลักของคัมภีร์ใบลาน ดังจะกล่าวถึงหัวข้อถัดไป ดังนี้

3.1 ประวัติ ผลงาน ของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์)

ภาพที่ 1 ภาพหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์)
ที่มาภาพ (ญาณี ไชยวงศา, 2565)

พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. หรือนามเดิมคือ อุปละ ศรีจันทร์[1] เป็นบุตรของนายจันทร์ ศรีจันทร์ กับนางแต หรือแต้ ศรีจันทร์[2] ไม่ทราบวันเดือนปีเกิด และพี่น้องร่วมบิดามารดา ไม่มีข้อมูลปรากฏว่ามีภูมิลำเนาที่ใด (พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป., 2466b)

[1] จากเอกสารทะเบียนประวัติส่วนตัว ของนางวันนา วงศ์หนายโกฎ

พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล เมื่อครั้งเป็นสามเณรสันนิษฐานว่าท่านน่าจะได้เรียนพระปริยัติธรรมจนสอบไล่ได้เปรียญธรรม 3 ประโยค เนื่องจากหลังราชทินนามมีอักษรย่อ ป. (เปรียญ) ต่อท้าย จึงทำให้อนุมานได้ว่าท่านอาจได้เล่าเรียนจนได้เปรียญธรรม 3 ประโยค ก่อนลาสิกขาเพื่อประกอบสัมมาอาชีพ

ก่อนออกบวชเป็นพระภิกษุได้สมรสกับนางหลอย หรือหลวย ศรีจันทร์ สกุลเดิม วงศ์เทวราช มีบุตร - ธิดาจำนวน 7 คน พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2474 ไม่ทราบอายุที่แน่ชัด การประกอบอาชีพของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ได้รับเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านและเป็นอดีตกำนันคนแรกของตำบลพิมาน ซึ่งเป็นตำบลหนึ่งที่มีชาวผู้ไทอาศัยอยู่ ในอำเภอนาแก จังหวัดนครพนม พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เหรียญเงินมงกุฎสยาม (ร.ง.ม.) เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2462 จากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ส่งมาพระราชทาน (ราชกิจจานุเบกษา, 2462)

สันนิษฐานว่าพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลได้อุปสมบทหลัง พ.ศ. 2458 อ้างอิงจากคัมภีร์ใบลานที่ท่านจดจารเรื่องหนึ่ง คือเรื่องพุทธนรกัน เรื่องนี้มิได้ระบุปีพุทธศักราชไว้ชัดเจน หากแต่เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบของรายละเอียดการบอกวันเวลาที่ท่านได้รจนาแล้ว ผู้วิจัยได้ขอความอนุเคราะห์จาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญชู ภูศรี ผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรธรรมอีสานให้พิจารณาถึงปี พ.ศ. ที่แท้จริง จึงสันนิษฐานว่าเป็น พ.ศ. 2458 กอปรกับหลักฐานอีกชิ้นที่บ่งบอกคือ การรจนานี้ใช้คำบันทึกในตอนท้ายของผู้สร้างว่า “หลวงศรีพฤษผล” ยังไม่มีคำว่าพระภิกษุนำหน้า จึงสันนิษฐานว่าคัมภีร์ใบลานผูกนี้สร้างขึ้นตั้งแต่พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลยังไม่อุปสมบท (พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป., 2458)

อีกเหตุผลที่ยืนยัน คือการกำเนิดของธิดาคนสุดท้อง คือ คุณยายวันนา วงศ์หนายโกฎ ซึ่งท่านเกิดเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2459 (วันนา วงศ์หนายโกฎ, 2479) ซึ่งเป็นระยะเวลาเกือบ 1 ปีหลังการจารหนังสือใบลานเรื่องพุทธนรกันถวายวัดอัมพวัน

ทั้งนี้ เอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ปรากฏอีกครั้งในปีพุทธศักราช 2465 (พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป., 2465) ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเป็นปีที่ท่านอุปสมบท ซึ่งหากอ้างอิงตามวันเกิดของคุณยายวันนา วงศ์หนายโกฎแล้ว อายุของท่านจะอยู่ประมาณ 6 ขวบ (พ.ศ. 2459-2465) ซึ่งน่าจะเติบโตพอที่หลวงศรีพฤษผลจะออกบวชได้ จึงเป็นสาเหตุให้พบคัมภีร์ใบลานอีกครั้งซึ่งมีช่วงเวลาห่างกันถึง 7 ปี

---

[2] จากคัมภีร์ใบลานที่พบจากวัดอัมพวัน มัดที่ 2.1 ผูกที่ 1 เรื่องมัทธุอนุโลม ผูกที่ 1 ได้มีบันทึกไว้ว่าบิดาและมารดาของท่านเป็นใคร ลูกหลานผู้สืบเชื้อสายในปัจจุบันไม่ทราบว่าบิดาหรือมารดาของท่านเป็นใคร การศึกษาและปริวรรตคัมภีร์ใบลานในครั้งนี้จึงทำให้ทราบข้อมูลที่สำคัญเรื่องหนึ่งที่ผู้มีชีวิตร่วมไม่สามารถหาได้แล้ว ณ เวลานี้

พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล เป็นผู้มีความรู้ความสามารถเชี่ยวชาญด้านการเขียนอักษรธรรมอีสาน ขอมไทย ขอมลาว และคาดว่าจะเขียนอักษรไทยได้เป็นอย่างดี เห็นได้จากผลงานการจดจารคัมภีร์ใบลานของท่านที่ได้สร้างไว้จำนวนมาก บั้นปลายชีวิตของท่านเมื่อคาดว่าเป็นช่วงที่เกษียณอายุราชการแล้ว จึงได้เข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์ จดจารคัมภีร์ใบลานเป็นกิจวัตร โดยใบลานที่พบมีจำนวนมากกว่า 100 ผูก จนถึงแก่มรณภาพ ฝากผลงานไว้ให้อนุชนรุ่นหลังเป็นอย่างมาก นอกจากนี้พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลยังมีบุตรหลานสืบตระกูลในชุมชนเป็นจำนวนมาก เช่น อดีตเจ้าอาวาสวัดเทพไพรวัลย์ เจ้าอาวาสวัดเหนือบัวระพา อดีตกำนันตำบลพิมาน หมอดูแสวง วงศ์จำปา เป็นต้น มีลูกหลานสืบสาแหรกในตระกูลศรีจันทร์และตระกูลที่เกี่ยวดองกันเป็นจำนวนมาก

นับว่าพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรธรรมอีสานท่านหนึ่งของประเทศไทยที่เราควรให้ความสำคัญและทำการศึกษาผลงานของท่านที่ได้รังสรรค์ไว้ให้พวกเราอนุชนรุ่นหลังได้ทำการศึกษา ซึ่งนับว่ามีความสำคัญของวงการจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก ภาษาลาว ภาษาไทย เป็นประโยชน์ต่อวงการวิชาการไทยและด้านอักษรศาสตร์ไทยเป็นอย่างยิ่ง

พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล เป็นบุคคลสำคัญท่านหนึ่งที่อาจเป็นภาพแทนจากมโนทัศน์ที่สมดั่งคำสำนวนไทยโบราณที่ว่า “ลูกผู้ชาย ลายมือ นั้นคือยศ” อย่างแท้จริง

3.2 อักขรวิทยา

อักขรวิทยาคือความรู้จากการศึกษารูปแบบตัวอักษรและวิธีการสะกดรวมทั้งระบบการเขียนอื่น ๆ ของอักษรชนิดนั้น ๆ ซึ่งในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลฉบับที่พบในวัดอัมพวันพบ 2 ชนิดอักษร คือ อักษรขอมไทย และอักษรธรรม

3.2.1 อักษรขอม

อักษรขอมไทยที่ปรากฏในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลที่พบในวัดอัมพวันอยู่ในช่วงพุทธศักราช 2468-2474 โดยมีสัณฐานค่อนข้างสวยงาม สมส่วน เป็นระเบียบ สันนิษฐานว่ามีรูปแบบมาจากต่างถิ่น เพราะมีบางผูกที่ระบุถึงที่มาและสถานที่ที่เขียน อาทิ เรื่องโงนนทก ที่บันทึกในคัมภีร์ว่าเขียนที่บ้านห้วยหีบ เป็นต้น อีกเหตุผลหนึ่งที่ผู้วิจัยได้สันนิษฐานตามประวัติของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเอง นั่นคือท่านมีวิทยฐานะ ป. ต่อท้ายราชทินนาม ซึ่งย่อมาจาก “เปรียญ” ต่อท้ายหมายถึงการได้ร่ำเรียนพระปริยัติธรรมมาตั้งแต่ครั้งยังเป็นสามเณร สำเร็จการศึกษาถึงระดับ 3 ประโยค เช่นนี้จึงอาจอนุมานได้ว่าในระหว่างเรียนด้านปริยัติ ท่านอาจเคยได้เล่าเรียนสรรพวิชานานา

ด้านการจารใบลาน รวมทั้งเรียนรู้เกี่ยวกับอักษรขอมไทยด้วย จึงเป็นที่มาในการปรากฏคัมภีร์ใบลานอักษรขอม ที่จารโดยพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลในวัดอัมพวันราว 30 ผูก ดังตารางต่อไปนี้นั่นเอง

ตารางที่ *2* ตารางชื่อใบลานอักษรขอมวัดอัมพวัน ฉบับที่จารโดยพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล

มัด	ชื่อเรื่อง	ประเภท	ผู้จาร/ผู้สร้าง	พุทธศักราช	ปีนักษัตร
14.3	อนิจจลักษณะเผด็จผูกเดียว	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2468	ฉลู
15.4	พระยาธรรมิกราช ผูก 1	ขอม/ธรรม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2468	ฉลู
17.6	สังกาศ	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2468	ฉลู
20.1	นานาอานิสงส์ผูก 2 วิสัชนาแก้กับผูกต้น	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2468	ฉลู
16.1	นรชีวะ ผูก 1	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2469	ขาล
16.3	นรชีวะ ผูก 3	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2469	ขาล
16.4	นรชีวะ ผูก 4	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2469	ขาล
21.6	อสีวิสุทธิ์	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2469	ขาล
21.9	มัทรีนับชาติ	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2470	เถาะ
31.3	ละคร	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2470	เถาะ
21.5	หนังสือพราหมณ์ พราหมณี	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2471	มะโรง
3.4	โลกศาสนา	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2472	มะเส็ง
5.1	วินัยสิกขา ผูก 1	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2472	มะเส็ง
5.3	วินัยสิกขา ผูก 3	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2472	มะเส็ง
5.4	วินัยสิกขา ผูก 4	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2472	มะเส็ง
13.4	อุบาทว์ขันตี	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2472	มะเส็ง
21.2	พระยาปายาสิ	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2472	มะเส็ง
21.4	พระยาปายาสิ	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2472	มะเส็ง
3.11	พระยาสี่เสา ผูก 1	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2473	มะเมีย
3.12	พระยาสี่เสา ผูก 2	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2473	มะเมีย

3.13	พระยาสี่เสา ผูก 3	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2473	มะเมีย
18.2	สมาสสงสาร	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2473	มะเมีย
20.9	ศัพท์สูดนาค	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2473	มะเมีย
20.12	สองบั้งไฟ	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2473	มะเมีย
21.1	ศัพท์กรรมวาจา	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2473	มะเมีย
27.1	โงนนทก ผูก 1	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2473	มะเมีย
27.2	งัวนนทก ผูก 2	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2473	มะเมีย
28.4	พระปุคคลบัญญัติปกรณ์	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	2474	มะแม
3.8	ศีลสารสูตร	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	-	-
6.1	สูดไชย	ขอม	พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล	-	-

อักษรขอมที่ปรากฏนั้นมีอยู่หลายตำแหน่งที่พบ เช่น ปกหน้า ปกหลัง บันทึกท้ายบท อังกา เป็นต้น หรือผสมรวมกันอยู่ในตำแหน่งดังกล่าวทั้งสองชุดอักษร คือขอมไทยและธรรมอีสาน ภาษาที่ใช้ในการจดจารใบลาน มีทั้งภาษาไทย ภาษาลาว ภาษาผู้ไท และภาษาบาลี จากปราปรบท (Paratexts) ในส่วนที่เป็นคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท สามารถจำแนกรูปแบบอักษร ทั้งพยัญชนะตัวเต็ม พยัญชนะตัวเชิง สระลอย สระจม ตัวเลข ได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ *3* ตารางรูปแบบอักษรขอม พยัญชนะตัวเต็ม พุทธศตวรรษที่ 24 จากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล เรื่องอนิจจลักษณะ

วรรค ก				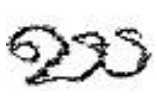	
	ก	ข	ค	ฆ	ง
วรรค จ					
	จ	ฉ	ฌ	ช	ญ

วรรค ฏ				-	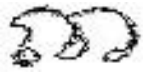
	ฏ	ฐ	ฑ	ฒ	ณ
วรรค ต					
	ต	ถ	ท	ธ	น
วรรค ป			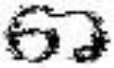		
	บ ป	ผ	พ	ภ	ม
เศษ วรรค					
	ย	ร	ล	ว	ส
			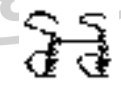	-	-
	ห	ฬ	อ		

พยัญชนะอักษรขอมที่ปรากฏในเอกสารโบราณของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล มีจำนวนทั้งสิ้น 33 ตัว

ตารางที่ *4* ตารางรูปแบบอักษรขอม พยัญชนะตัวเชิง พุทธศตวรรษที่ 24 จากเรื่องอนิจจลักษณะ

วรรค ก	-	-	-	-	-
	ก	ข	ค	ฆ	ง
วรรค จ	-	-	-	- 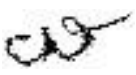	-
	จ	ฉ	ฌ	ช	ญ
วรรค ฏ	-	-	-	-	-
	ฏ	ฐ	ฑ	ฒ	ณ
วรรค ต	-	-	-	-	-
	ต	ถ	ท	ธ	น
วรรค ป	-	-	-	-	- 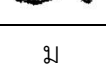
	บ, ป	ผ	พ	ภ	ม
เศษ วรรค	-	-	-	-	- 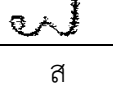
	ย	ร	ล	ว	ส
	-	-	-	-	-
	ห	ฬ	อ	นิคหิต	

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ตารางที่ *5* สระจม อักษรขอม

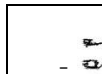					
-ะ	-า	-ิ	-ี	-ึ	-ื
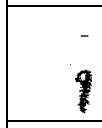		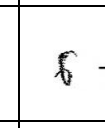	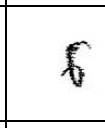	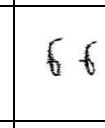	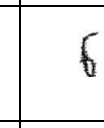
-ุ	-ู	เ – ะ	เ -	แ – ะ	แ -
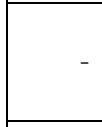			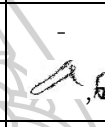	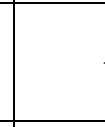	
โ – ะ	โ –	เ – าะ	- อ	เ – อะ	เ – อ
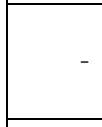	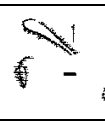		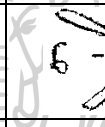		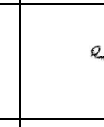
เ-ียะ	เ-ีย	เ-ือะ	เ-ือ	-ัะ	-ั
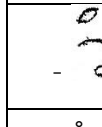			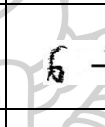		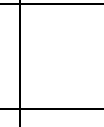
-ำ	ไ-	ใ-	เ – า	ฤ	ฤๅ

ตารางที่ *6* ตารางสระลอยอักษรขอม

เอา	เอ

ตารางที่ *7* พยัญชนะพิเศษ

สฺส

ตารางที่ *8* ตารางตัวเลขอักษรขอม

1	2	3	4	5	6
7	8	9	0		

ตารางที่ *9* ตารางเครื่องหมายและวรรณยุกต์อักษรขอม

-	-	-	-	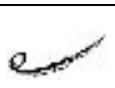 -
ไม้เอก	ไม้โท	ไม้ไต่คู้	ทัณฑฆาต	หันอากาศ

ลักษณะเด่นของสัณฐานอักษรขอมจากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ส่วนที่เป็นเหลี่ยมในตัวอักษร และศกจะมีความกลมมน หยักของศกไม่คมชัดไม่ สัณฐานคล้ายคลึงกับอักษรธรรมอีสาน สาเหตุเป็นเพราะพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นผู้เชี่ยวชาญและมีความรู้ความสามารถในการเขียนอักษรธรรมอีสาน ซึ่งปรากฏผลงานเป็นที่ประจักษ์จากเอกสารใบลานที่พบ ดังจะกล่าวถึงสัณฐานและรูปแบบอักษรอักษรธรรมที่ปรากฏในเอกสารโบราณของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลในหัวข้อถัดไป

3.1.2 อักษรธรรม

เอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล จดจารส่วนใหญ่เป็นอักษรธรรมอีสาน โดยมีรูปแบบตัวอักษรดังตารางต่อไปนี้ โดยนำตัวอย่างรูปแบบอักษรมาจากเรื่องลำมัทธุอนุโลม

ตารางที่ *10* รูปแบบอักษรธรรมอีสานพุทธศตวรรษที่ 24 จากเอกสารใบลานชองพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล

วรรค ก					
	ก	ข	ค	ฆ	ง
วรรค จ				-	
	จ	ช, ซ	ฉ	ฌ	ญ
วรรค ฏ					
	ฏ	ฐ	ฎ, ฑ, ด	ฒ	ณ
วรรค ต					
	ต	ถ	ท	ธ	น
วรรค ป					
	บ, ป	ผ, ฝ	พ, ฟ	ภ	ม
เศษ วรรค					
	ย	ร	ล	ว	ศ

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

				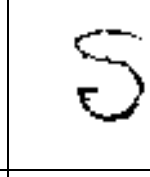	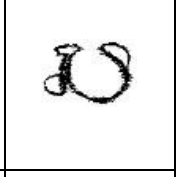
	ห	ฬ	อ	ฮ	ส

ตารางที่ *11* พยัญชนะตัวเชิงอักษรธรรม พุทธศตวรรษที่ 24

วรรค ก					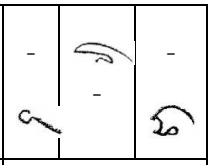
	ก	ข	ค	ฆ	ง
วรรค จ		-	-		
	จ	ฉ	ฌ	ช	ญ
วรรค ฏ				-	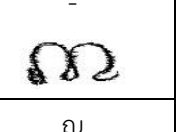
	ฏ	ฐ	ฑ	ฒ	ณ
วรรค ต	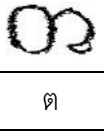		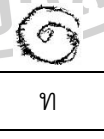	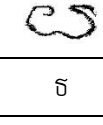	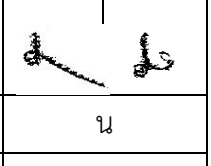
	ต	ถ	ท	ธ	น
วรรค ป	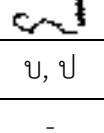	-	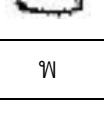	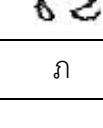	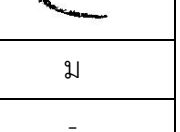
	บ, ป	ผ	พ	ภ	ม
เศษ วรรค				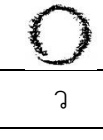	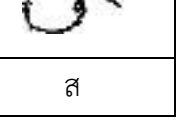
	ย	ร	ล	ว	ส

				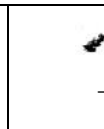	
	ห	ฬ	อ	นิคหิต	อย

ตารางที่ *12* สระจม อักษรธรรม พุทธศตวรรษที่ 24

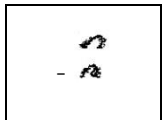	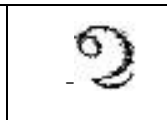		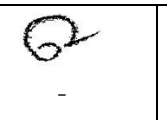	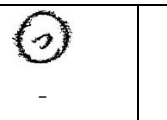	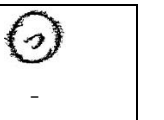
-ะ	-า	-ิ	-ี	-ึ	-ื
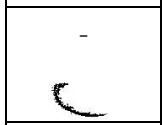		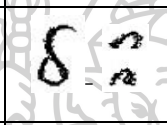		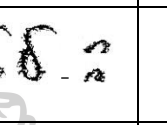	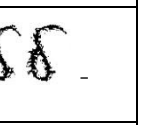
-ุ	-ู	เ – ะ	เ -	แ – ะ	แ -
		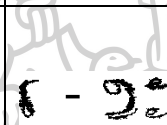		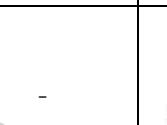	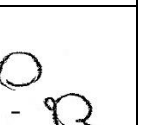
โ – ะ	โ –	เ – าะ	- อ	เ – อะ	เ – อ
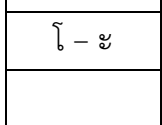	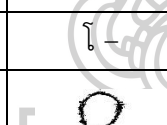	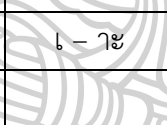		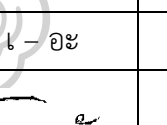	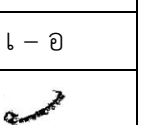
เ-ียะ	เ-ีย	เ-ือะ	เ-ือ	-ัะ	-ั
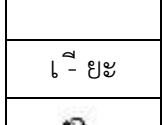	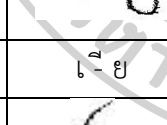	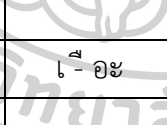	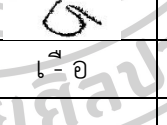	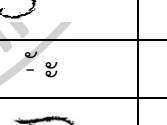	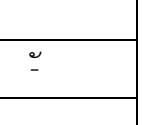
-ำ	ไ -	ใ -	เ – า	ฤ	ฤๅ

ตารางที่ *13* ตารางพยัญชนะพิเศษอักษรธรรม พุทธศตวรรษที่ 24

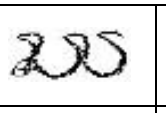			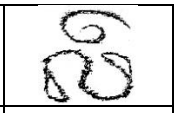
สฺส	นา	แล	แล

ตารางที่ *14* ตารางสระลอยอักษรธรรม พุทธศตวรรษที่ 24

	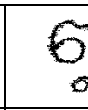		
อุ	อิ	เอ	เอา

ตารางที่ *15* ตารางตัวเลขอักษรธรรม

		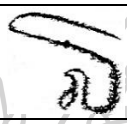				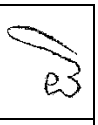
1	2	3	4	5	6	
7	8	9	0			

ข้อสังเกต การเขียนตัวเลขของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ส่วนใหญ่ใช้เป็นเลขอักษรธรรมอีสานและอักษรไทยสลับกัน โดยส่วนใหญ่แล้ว การเขียนเลข ๓ ที่พบในเอกสารจะไม่นิยมใช้ ๓ ไทย แต่จะใช้เลข ๓ ธรรมอีสาน ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า สัณฐานของเลข ๓ ไทยนั้นมีรูปคล้ายกับพยัญชนะ ก, ต, พ ของอักษรธรรมอีสาน ดังนั้นเพื่อไม่เป็นการสับสน พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลจึงน่าจะใช้ ๓ ธรรมอีสานเขียนแทนในบางผูก ดังเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น โดยพบมากในเอกสารใบลานมัดที่ 1

สรุป อักษรธรรมอีสานตัวเต็มของหลวงศรีพฤษผลมีทั้งหมด 36 รูป 40 ตัว โดยไม่มีอักษรไทยที่ใช้ในปัจจุบันคือตัว ข ฅ ฌ และ ษ ส่วนอักษรธรรมอีสานตัวเชิงมีทั้งหมด 29 ตัว ซึ่งลักษณะเด่นของอักษรธรรมของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล มีความสวยงามประณีตได้สัดส่วน มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย แสดงให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญในการใช้อักษรธรรมและการจารอักษรธรรมเป็นอย่างมาก

3.3 รูปแบบคัมภีร์ใบลานของหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์)

การเขียนใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล มีรูปแบบที่พบอยู่หลากหลายชนิด ซึ่งสามารถแบ่งประเภทได้ตามลักษณะที่พบดังต่อไปนี้

3.3.1 รูปแบบการเขียนหน้าปกคัมภีร์ใบลานของหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) รูปแบบการเขียนหน้าปกคัมภีร์ใบลาน ใบหลบหน้าหลบหลัง หรือใบปกหน้าปกหลัง ในเอกสารโบราณ

ของหลวงศรีพฤษผลที่พบในวัดอัมพวัน มีชื่อเรื่องที่เขียนด้วยอักษรธรรมอีสาน และอักษรขอมไทย โดยบอกจำนวนผูกที่เขียน อักขรวิธีและรูปแบบการเขียนอาจจะไม่เหมือนกันทุกตัวอักษรทั้งใบหลบหน้าหลบหลังเสมอไป โดยสามารถจำแนกรูปแบบได้ดังต่อไปนี้

3.3.1.1 ใบหลบหน้า (ปกหน้า) รูปแบบการเขียนใบหลบหน้าหรือปกหน้าคัมภีร์ใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ที่พบมักเป็นการเขียนข้อความอยู่ระหว่าง 3 ช่องของใบลาน โดยมีโครงสร้างดังนี้

ตารางที่ *16* ตารางแสดงโครงสร้างของใบปกหน้า

ชื่อเรื่อง	ช่อง 1	ช่อง 2	ช่อง 3	พ.ศ.
พุทธนรกัน	-	(อันนี้ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	-	2458
มูลปฐมปันนา ผูก 1	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง+ลำดับผูก)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	2465
มูลปฐมปันนา ผูก 2	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	2465
มูลปฐมปันนา ผูก 3	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง+ลำดับผูก)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	2465
มูลปฐมปันนา ผูก 4	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	2465
กายนคร ผูกแก้	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ผูกแก้)	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ผูกแก้ + แล)	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ผูกแก้)	2465
กายนคร	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล + ลำดับผูก)	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล + ลำดับผูก)	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล)	2465
มัทธุอนุโลม ผูก 1	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	2466
มัทธุอนุโลม ผูก 2	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก แล)	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก แล)	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก แล)	2466
มัทธุอนุโลม ผูก 3	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	2466

	แล)			
มัทธุอนุโลม ผูก 4	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก แล)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก+ แล)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	2466
เล้มหลวง	-	(อันนี้ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แลเจ้าเฮย)	-	2466
มาลัยสูตร	(ใบปกหน้า + ลำดับผูก + แล + ผูกถาม + ผูกถาม + ลำดับผูก + แล)	(ลำดับผูก + ถาม + ลำดับผูก + แก้ + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	2466
มาลัยสูตร ผูก 2	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	-	2466
มาลัยสูตร ผูก 3	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	คำบันทึกผู้รจนา (พระหลวงศรีเป็นผู้เขียนแล รจนาแล้ว เดือน 12 ขึ้น 2 ค่ำ วัน 6 ปีกุน พระพุทธศักราช 2466)	2466
มาลัยแสน	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล)	-	2466
มาลัยหมื่น	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล)	(ผูกนี้ + ชื่อเรื่อง + แล)	(ชื่อเรื่อง + แล)	2466
สลองโพ	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล)	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล)	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล)	-
สองกัลปพฤกษ์ และอื่น ๆ	(ชื่อเรื่อง)	(ชื่อเรื่อง)	(ชื่อเรื่อง + รวม + จำนวนกัณฑ์ + แล)	2466
อนิจจลักษณะ	(ใบปกหน้า + แล)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก ชื่อผู้จาร (พระภิกษุหลวงศรี) + มีศรัทธาได้เขียน)	-	2467
พระอภิธรรม	-	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	-	-
ลำสุปุณณนาคกุมาร	-	(ใบปกหน้า + ชื่อ	-	2467

		เรื่อง + ลำดับผูก + แล)		
สองพระเจ้า	(ชื่อเรื่อง + แล)	(ชื่อเรื่อง + แล)	(ชื่อเรื่อง + แล)	2467
ลำพระยาธรรมิกราช	-	(ใบปกหน้า + ลำดับผูก + แล)	-	2468
สองศพ	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง)	-	2468
วัตถุเผต	-	(ใบปกหน้า + แล)	-	2468
นานาอานิสงส์ ผูก 1	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ถาม + ลำดับผูก + แล)	-	2468
นานาอานิสงส์ ผูก 2	-	(ใบฮองหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + วิสัชนาแก้หากันกับผูก + ลำดับผูก)	-	2468
นานาอานิสงส์ ผูก 3	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + วิสัชนาแก้หากันกับผูก + ลำดับผูก)	-	2468
นานาอานิสงส์ ผูก 4	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล + ลำดับผูก + ถามผูก + ลำดับผูก +แล)	-	2468
ปฐมบัญญัติ	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล + จำนวนผูก)	คำบันทึกผู้รจนา (พระหลวงศรีเป็นผู้เขียนแล)	2468
ลำคัทนาม ผูก 8	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	2468
ศีลลักษณวรรณา	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	-	2469
นรชีวะ ผูก 1	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล) ธรรม	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล) ขอม	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล) ขอม	2469
นรชีวะ ผูก 2	(ใบปกหน้า + ชื่อ	(ใบปกหน้า + ชื่อ	(ใบปกหน้า + ชื่อ	2469

	เรื่อง + ลำดับผูก) ธรรม	เรื่อง + ลำดับผูก + แลเจ้าเฮย)	เรื่อง + ลำดับผูก + แลเจ้าเอย) ขอม	
นรชีวะ ผูก 3	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล) ขอม	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล) ขอม	2469
นรชีวะ ผูก 4	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก) ธรรม	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก) ขอม	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก) ขอม	2469
ลำพระธรรมนับชาติ	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล)	-	2469
พระโพธิปักขิยธรรม	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล)	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล)	-	2469
พระกถาวัตถุปกรณ์แปล ผูก 5	-	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	-	2469
พระยมกสังเขป ผูก 6	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล)	-	2469
พระยมกปกรณ์ ผูก 7	ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง 1	(ชื่อเรื่อง 2 + ลำดับผูก + แล)	-	2469
พระอภิธรรมสังคิณี ผูก 1	ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	-	2469
มงคลสูตร ผูก 1	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	-	2469
อสีวิสุทธิ์	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + จำวนผูก + แล)	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + จำวนผูก + แล)	-	2469
สองกฐิน	(ชื่อเรื่อง + แล)	(ชื่อเรื่อง + แล)	-	2470
สองพระเครื่อง	-	(ชื่อเรื่อง + แล)	-	-
วิสุทธิยา	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + จำนวนใบลาน + แล)	-	2470
หนังสือพราหมณ์พราหมณี	-	(ชื่อเรื่อง + แล)	-	2471
วิสุทธิยา	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	-	2471

พระยาปายาสิ	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล)	-	2472
คุรุธรรม	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง)	-	2472
พระยาปายาสิ	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล)	-	2472
โลกศาสนา (ขอม)	(ใบปกหน้า+ชื่อเรื่อง+ แล)	(ใบปกหน้า+ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	คำบันทึกผู้รจนา (พระหลวงศรีเขียน แล เอามาแต่บ้านของกองแล)	2472
วินัยสิกขา ผูกต้น	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	-	2472
วินัยสิกขา ผูก 2	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	-	2472
วินัยสิกขา ผูก 3	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	-	2472
วินัยสิกขา ผูก 4	-	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + ชื่อผู้จาร (พระหลวงศรี) + เขียน แล)	2472
วัตถุข้าว	-	(อันนี้ใบหลบหน้า + ชื่อเรื่อง + แลท่านเฮย)	-	-
อุบาทว์ขันตี	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล)	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล)	-	2472
ศัพท์สูดนาค	-	(อันนี้ + ชื่อเรื่อง + แล)	(อันนี้ + ชื่อเรื่อง + มี + จำนวนใบลาน + แล)	2473
สองบั้งไฟ	(ชื่อเรื่อง + แล)	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล)	-	2473
ศัพท์กรรมวาจา	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล)	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล)	2473
สมาสสงสาร	-	ใบปกหน้า + ชื่อ	-	2473

		เรื่อง +แหล่งที่มา + แล		
พระยาสี่เสา ผูก 1	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	-	2473
พระยาสี่เสา ผูก 2	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล + จำนวนใบลาน)	-	2473
พระยาสี่เสา ผูก 3	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	-	2473
โงนนทก ผูก 1	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + แล + ลำดับผูก)	คำบันทึกผู้รจนา (เขียนที่วัดบ้านห้วยหีบ เมื่อเดือน 7 แรม 10 ค่ำ วัน 7 ปีมะเมียแล)	2473
งัวนนทก ผูก 2	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + จำนวนใบลาน + แล)	-	2473
ปลาแดกปลาสมอ ผูก 2	-	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง)	(ลำดับผูก)	2473
ปลาแดกปลาสมอ ผูก 3	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + จำนวนใบลาน + แล)	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + จำนวนใบลาน + แล)	(ใบปกหน้า + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล + คำบันทึกผู้รจนา (พระภิกษุหลวงศรีเป็นผู้เขียนแล + พระภิกษุไคร่ได้เขียนนำ 7 ใบแล)	2473
พระปุคคลบัญญัติ ผูก 4	-	(ชื่อเรื่อง + ตามประสงค์ + ลำดับผูก)	-	2474
พระปุคคลบัญญัติ ผูก 4 ธรรม	-	(ชื่อเรื่อง + จำนวนผูก)	-	2474

พระวิภังคปกรณ์ ผูก 2	-	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	-	2474

ลักษณะของใบหลบหน้าหรือใบปกหน้าที่พบมีโครงสร้างอยู่หลากหลายชนิด ดังนี้

1) กลุ่มที่มีข้อความใบปกหน้าเหมือนกันทุกตัวอักษร และจำนวนเต็ม 3 ช่องของใบลาน กลุ่มนี้จะพบน้อยที่สุดกลุ่มที่มีข้อความบนใบปกหน้าไม่ครบทั้ง 3 ช่อง ซึ่งอาจมีข้อความเพียง 2 ช่องหรือช่องเดียว

2) กลุ่มที่มีข้อความใบปกหน้าเพิ่มเติมเข้ามา และมีคำว่าแล, แลเจ้าเฮย เมื่อจบข้อความ

3) กลุ่มที่มีข้อความใบปกหน้า บอกชื่อเรื่อง และบอกลำดับผูก

4) กลุ่มที่มีคำบันทึกผู้รจนาแทรกเข้ามาในใบปกหน้าใบลาน

สิ่งที่เป็นองค์ประกอบหลักอันจะขาดไม่ได้ในหน้าปกใบลานที่พบจากตารางข้างต้น คือการบอกชื่อเรื่อง ซึ่งจะระบุว่าเป็นใบปกหน้า/ใบหลบหน้า/ใบฮองหน้าหรือไม่ก็ได้ และหากมีลำดับผูก หรือจำนวนผูก หรือจำนวนใบลานที่จาร ก็ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้จาร รวมทั้งการเขียนคำบันทึกผู้รจนาลงบนหน้าปกซึ่งอาจบอกที่มาของต้นฉบับ หรือบอกวันเวลาในการจารเพิ่มเติมอีกก็ได้

ส่วนลักษณะเด่นของใบปกหน้าคือในช่องที่ 2 ส่วนใหญ่จะบอกชื่อเรื่องและลำดับผูก หากเป็นเรื่องเดียวจะบอกเพียงชื่อเรื่อง ไม่มีใบปกหน้าหนังสือเล่มใดที่ไม่มีชื่อเรื่อง

3.3.1.2 ใบหลบหลัง (ปกหลัง) รูปแบบการเขียนใบหลบหลังหรือปกหลังคัมภีร์ใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลที่พบมักเป็นการเขียนข้อความอยู่ระหว่าง 3 ช่องของใบลานเช่นเดียวกันกับการเขียนปกหน้า โดยมีโครงสร้างดังนี้

ตารางที่ *17* ตารางแสดงโครงสร้างของใบปกหลัง

ชื่อเรื่อง	ช่อง 1	ช่อง 2	ช่อง 3	พ.ศ.
พุทธนรกัน	-	(ข้อความ อันนี้ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	-	2458
มูลปฐมปันนา ผูก 1	(ข้อความใบปกหลัง	(ข้อความใบปกหลัง	(ชื่อเรื่อง + ลำดับ	2465

	+ ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	+ ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	ผูก)	
มูลปฐมปันนา ผูก 2	(ข้อความใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	2465
มูลปฐมปันนา ผูก 3	(ข้อความใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	-	-	2465
กายนคร	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	(ข้อความใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	(ข้อความใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	2465
กายนคร ผูกแก้	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ผูกแก้ + ผูกต้น)	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ผูกแก้ + แล)	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ผูกแก้)	2465
มัทธุอนุโลม ผูก 1	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก แล)	(ข้อความใบปกหลัง +ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	2466
มัทธุอนุโลม ผูก 2	(ข้อความใบปกหลัง +ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	(ข้อความใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	2466
มัทธุอนุโลม ผูก 3	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	(ข้อความใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล) ทานแล้วตามฉบับ (อักษรไทย หมึกจาง ๆ)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	2466
มัทธุอนุโลม ผูก 4	(ข้อความใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	2466
มัทธุอนุโลม ผูก 10	-	(ข้อความใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	-	2466
เล้มหลวง	-	(ข้อความ อันนี้ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + แลเจ้าเฮย)	-	2466

มาลัยสูตร	(ข้อความใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + ชื่อผู้จาร (พระหลวงศรีเขียน) + แล)	2466
มาลัยแสน	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + แล)	-	2466
มาลัยสูตร ผูก 2	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + จำนวนผูก)	-	2466
มาลัยสูตร ผูก 3	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + จำนวนผูก + แล)	-	2466
มาลัยหมื่น	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + แล)	(ชื่อเรื่อง + แล)	(ชื่อเรื่อง + แล)	2466
สองกัลปพฤกษ์และอื่น ๆ	ใบปกหลังแล	(ชื่อเรื่อง + มีอยู่ + จำนวนใบลาน + แล)	คำบันทึกผู้รจนา (พระหลวงศรีเป็นผู้เขียนแล ขอให้เถิงนิพพาน ก็ข้าเทอญ)	2466
ลำสุปุณณนาคกุมาร	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	-	2467
วัตถุข้าว	-	(อันนี้ใบหลบหลัง + ชื่อเรื่อง + แลท่านเฮย)	-	-
อนิจจลักษณะ	-	-	-	2468
ลำพระยาธรรมิกราช	-	(ใบปกหลัง + ลำดับผูก + แล)	-	2468
สลองโพ	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + แล)	-	-
สองศพ	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + จำนวนกัณฑ์ + แล)	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง +)	-	2468
วัตถุเผต	-	(ใบปกหลัง + แล)	-	2468
อานิสงส์ ผูก 1	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	-	2468
อานิสงส์ ผูก 2	-	(ใบฮองหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก +	-	2468

		วิสัชนาแก้หากันกับผูก + ลำดับผูก)		
อานิสงส์ ผูก 3	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + วิสัชนาแก้หากันกับผูก + ลำดับผูก)	-	2468
ปฐมบัญญัติ	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + แล + จำนวนผูก)	-	2468
ลำคัทนาม ผูก 8	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	2468
ศีลลักษณวรรณา	-	(ใบปกหลัง + ลำดับผูก + แล)	-	2469
นรชีวะ ผูก 1	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แลเจ้าเอย) ขอม	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แลเจ้าเอย) ขอม	2469
นรชีวะ ผูก 2	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แลเจ้าเอย) ขอม	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แลเจ้าเอย) ขอม	2469
นรชีวะ ผูก 3	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล) ขอม	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล) ขอม	2469
นรชีวะ ผูก 4	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก) ธรรม	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก) ธรรม	2469
พระกถาวัตถุปกรณ์ แปล ผูก 5	-	(ชื่อเรื่อง + จำนวนผูก)	-	2469
พระยมกสังเขป	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	-	2469
พระอภิธรรมสังคิณี ผูก 1	-	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	-	2469
มงคลสูตร ผูก 1 แล	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	-	2469
อสีวิสุทธิ์	-	(ใบปกหลัง + ชื่อ	-	2469

		เรื่อ + จำนวนผูก + แล)		
วิสุทธิยา	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อ + ลำดับผูก + แล)	-	2470
วิสุทธิยา	-	(ใบปกหลัง + ลำดับผูก + แล)	-	2471
มาลัยแสน	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อ + แล)	คำบันทึกผู้รจนา (พระหลวงศรีเป็นผู้เขียนแล)	2471
พระวิภังคปกรณ์ ผูก 2	-	(ชื่อเรื่อ + ลำดับผูก)	-	-
อุบาทว์ขันตี	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อ + แล)	-	2472
คุรุธรรม	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อ + แล)	-	2472
พระยาปายาสิ	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อ + แล)	-	2472
พระยาปายาสิ	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อ + แล)	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อ + แล)	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อ + แล)	2472
โลกศาสนา (ขอม)	-	(ข้อความใบปกหลัง + ชื่อเรื่อ + แล)	(ข้อความใบปกหลัง + ชื่อเรื่อ + แล)	2472
วินัยสิกขา ผูก 2	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อ + ลำดับผูก + แล)	-	2472
วินัยสิกขา ผูก 3	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อ + ลำดับผูก + แล)	-	2472
วินัยสิกขา ผูก 4	-	-	-	2472
ปลาแดกปลาสมอ ผูก 2	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อ)	(ลำดับผูก)	2472
ปลาแดกปลาสมอ ผูก 3	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อ + ลำดับผูก + จำนวนใบลาน + แล)	-	2472

สมาสสงสาร	-	(อันนี้+ชื่อเรื่อง+แล)	-	2473
ศัพท์สูดนาก	-	(อันนี้ + ชื่อเรื่อง + มี + จำนวนใบลาน)	-	2473
สองบั้งไฟ	-	(ชื่อเรื่อง + แล)	-	2473
ศัพท์กรรมวาจา	-	(ใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + แล)	-	2473
พระยาสี่เสา ผูก 1	-	(ข้อความใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + จำนวนใบลาน + แล)	-	2473
พระยาสี่เสา ผูก 2	-	(ข้อความใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก + แล)	-	2473
พระยาสี่เสา ผูก 3	-	(ข้อความใบปกหลัง + ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	-	2473
โงนนทก ผูก 1	-	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	-	2473
โงนนทก ผูก 2	-	(ชื่อเรื่อง + ลำดับผูก)	-	2473
พระปุคคลบัญญัติ ผูก 4	-	-	-	2474
พระปุคคลบัญญัติ ผูก 4 ธรรม	-	(ชื่อเรื่อง + จำนวนผูก)	-	2474

สรุปลักษณะการเขียนใบปกหลังก็นับว่ามีความคล้ายการเขียนใบปกหน้า หากแต่ใบปกหลังบางเรื่อง จะไม่มีปราปรบท (Paratexts) ปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นการบอกชื่อเรื่องหรือลำดับผูก โดยไม่มีการจารข้อความลงบนใบลานหน้าปกหลังเลย อาทิ เรื่อง วินัยสิกขา ผูก 4 พระปุคคลบัญญัติ ผูก 4 หรืออย่างน้อยที่สุดจะมีอังกาปรากฏแต่เพียงเท่านั้น หรือหากมีการจาร จะมีองค์ประกอบที่สำคัญที่ขาดไม่ได้ คือการเขียนชื่อเรื่อง และหากมีลำดับผูกก็จะระบุลงไปด้วย ส่วนข้อความที่เขียนว่าใบปกหลังนั้นจะระบุหรือไม่ระบุก็ได้ เช่นเดียวกับการเขียนคำบันทึกผู้รจนาในใบปกหน้า ซึ่งก็มีการเขียนในใบปกหลังนี้ด้วยเช่นกัน เนื้อหาอาจเป็นข้อความสั้น ๆ เช่นการบันทึกว่าผู้ใดคือผู้รจนา

ตัวอย่างจากเรื่องมาลัยสูตร มาลัยแสน ที่มีคำบันทึกของผู้รจนา เป็นต้น และสิ่งที่ขาดไม่ได้และพบมากที่สุดคือการเขียนชื่อเรื่อง หากมีจำนวนผูกก็จะระบุจำนวนผูก

3.3.2 การเขียนอังกา (เลขหน้า)

อังกา คือ อักษรที่ใช้ระบุเลขหน้าของหนังสือใบลาน มักจะอยู่ด้านซ้ายของใบลาน และจะอยู่ที่หน้าหลังหรือหน้าอ่อนของหนังสือใบลาน อังกามักจะใช้พยัญชนะประสมสระเพื่อระบุเลขหน้า ตัวอย่างเช่น อักษรหมวด ก จะสามารถประสมสระและเรียงดังนี้ ก กา กิ กี กุ กู เก ไก โก เกา กำ กะ พบว่าหากประสมสระดังกล่าวจะมีอังกาที่อยู่บนใบลานทั้งสิ้น 12 ลาน และเมื่อครบดังนี้แล้วก็จะขึ้นแม่อักษรต่อไปในลานที่ 13 คือ พยัญชนะ ข และประสมกับสระทั้ง 12 ตัวเช่นเดิม (ก่องแก้ว วีระประจักษ์, 2545)

อังกาที่พบในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลนี้ มีหลากหลายรูปแบบอักษรและหลากหลายวิธีการเขียน ได้แก่ อักษรธรรม อักษรขอม เลขขอม (ไทย) เลขธรรม โดยได้จำแนกตามตัวอย่างดังจะกล่าวถึงต่อไปนี้

3.3.2.1 อังกาอักษรธรรมอีสาน การเขียนอังกาอักษรธรรมอีสานจากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล เป็นตัวอักษรที่ใช้ในการจดจารมากที่สุด โดยเริ่มจากปี พ.ศ. 2458 – 2474 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ *18* ตารางตัวอย่างอังกาอักษรธรรม จากมัดที่ 1.1 โดยเรียงจากหน้า ก - ไก ดังต่อไปนี้

			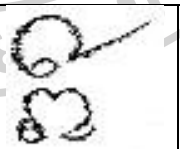		
ก	กา	กิ	กี	กุ	กู
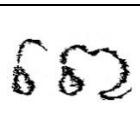	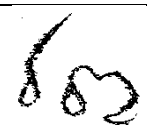	-	-	-	-
เก	ไก	-	-	-	-

จากตารางข้างต้นคือตารางแสดงอังกาอักษรธรรม โดยเรียงลำดับจากการประสมสระกับพยัญชนะ ก – ไก เมื่อจบผูกแต่ยังไม่จบเรื่อง จะทำการขึ้นผูกใหม่ โดยเรียงลำดับตัวอักษรธรรมตัวถัดไป (ข) และประสมกับสระเช่นเดิม ดังนี้

ตารางที่ *19* ตารางแสดงอังกาอักษรขอมหมวด ข

			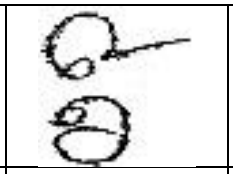	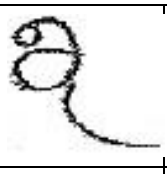	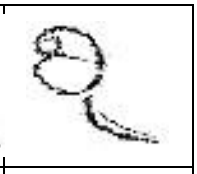
ข	ขา	ขิ	ขี	ขุ	ขู
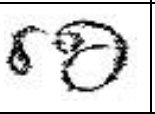					
เข	ไข	โข	เขา		

จากตัวอย่างเรื่องมูลปฐมปันนา ซึ่งมีทั้งหมด 4 ผูก ทำให้เห็นภาพการจัดหน้าอังกา ดังนี้

ผูก 1 ก – ไก ผูก 2 ข – ไค

ผูก 3 จ – ฉี ผูก 4 อ - อุ

การเรียงลำดับอังกาบ้างย่อมเกิดความสับสนหรือผิดพลาดได้ พบตัวอย่างเช่นกันในการเขียนอังกาจากเอกสารของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล จากมัดที่ 2.1 โดยการเขียนอังกาผูกนี้เริ่มต้นจากหมวดอักษร ค คา คิ คี ... แต่เกิดความผิดพลาดขึ้นในผูกที่เป็นหน้า เคา ซึ่งพระหลวงศรีจารเป็นโค จึงได้แก้ไข ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ *20* แสดงตัวอย่างการขีดฆ่าอังกาเพราะจารผิด

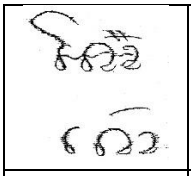	
เคา	โค

การเขียนอังกาที่เป็นอักษรธรรม จะเขียนตามขนบเดิม โดยเริ่มจากแม่อักษรและเริ่มประสมสระ เรียงไปจนจบเนื้อหาในลาน หากเป็นผู้ใหม่แต่เรื่องเดิม อาจขยับตัวอักษรเป็นตัวถัดไปเพิ่ม

ได้ แต่ก็สามารถใช้อักษรหรือตัวเลขอื่น ๆ ทำหน้าที่เป็นอังกาได้อีก ดังหัวข้อต่อไป ที่ยกตัวอย่างการใช้สระลอยและต่อด้วยพยัญชนะ ดังนี้

3.3.2.2 อังกาสระลอย และต่อด้วยพยัญชนะ (อักษรธรรม) การเขียนอังกาด้วยสระลอยต่อด้วยพยัญชนะ พบในมัดที่ 3.4 เรื่อง โลกศาสนา (ผูกนี้มีความพิเศษอีกประการคือ เนื้อเรื่องและอังกาเป็นอักษรธรรม แต่ปกหน้าและคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทนั้นเป็นอักษรขอม) โดยมีตัวอย่างอังกา อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ และพยัญชนะวรรค ก ข ค ง จ ส ช ฌ ย ต ดังนี้

ตารางที่ *21* ตัวอย่างอังกาอักษรธรรมที่เริ่มจากสระลอยและต่อด้วยพยัญชนะวรรค อ-โอ และ ก-ต จากมัดที่ 3.4 โลกศาสนา

	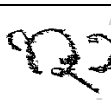				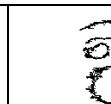
อะ	อา	อิ	อี	อุ	อู
	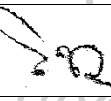			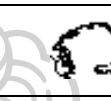	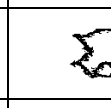
เอ	โอ	ก	ข	ค	ง
				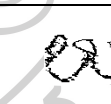	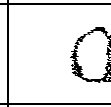
จ	ฉ	ช	ฌ	ญ	ต

จากอังกาข้างต้น สมารถอธิบายได้ว่า มีการเริ่มจากสระลอยแล้วจึงต่อด้วยพยัญชนะวรรค โดยเริ่มจาก อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ ก ข ค ง จ ส(ฉ) ช ฌ ย(ญ) ต เป็นที่น่าสังเกตว่าในตำแหน่งตัว ฉ นั้น พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลได้จารเป็นรูป ส ซึ่งในบริบทนี้หมายถึง ฉ ซึ่งมักพบการแทนที่ของทั้งสองพยัญชนะนี้ นอกจากนี้ยังปรากฏรูปพยัญชนะ ฌ ซึ่งเกิดจากการผสมกันของอักษร ช และต่อด้วยเชิง ญ ในบริบทนี้จึงหมายถึง ฌ และอักษรที่น่าสนใจอีกตัวหนึ่งคืออักษร ย ซึ่งในที่นี้สันนิษฐานว่ามาแทนที่อักษร ญ ในตำแหน่งนี้เช่นเดียวกัน

นับว่าการเขียนอังกาในผูกนี้ของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลนั้นมีความน่าสนใจทั้งในแง่ของบริบท กล่าวคือปรากฏเฉพาะอังกาและเนื้อหาเท่านั้นที่เป็นอักษรธรรม ส่วนหน้าปกและคำบันทึกผู้จารเป็นอักษรขอม อีกทั้งยังเริ่มต้นอังกาด้วยสระลอยอีกด้วย เมื่อหน้าปกคำบันทึกผู้จารถูก

จารด้วยอักษรขอม แต่อังกาและเนื้อหาถูกจารด้วยอักษรธรรมย่อมอาจทำให้เกิดความสับสน กล่าวคือ เพราะมีการปรากฏรูป ย ย แทนตำแหน่ง ญ ญ ซึ่งอักษรที่กล่าวมาข้างต้นมีรูปเฉพาะตัวในอักษรธรรม คือรูป ญ แต่พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลกลับจารรูป ย ทั้งนี้อาจเกิดจากความสับสนก็เป็นได้

3.3.2.3 อังกาอักษรขอมไทย

การเขียนอังกาอักษรขอม ปรากฏในใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ในผูกที่ 3.8 ศีลสารสูตร มีรูปแบบการเขียนเลขหน้าควบคู่กัน กล่าวคือนอกจากจะมีการเขียนเฉพาะสระลอยในหน้าเดียวกันแล้ว ยังมีพยัญชนะประสมสระอยู่ด้วยกันอีกด้วย แต่มีจำนวนจำกัด ซึ่งจากกรณีนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเป็นการเขียนผิดแต่ไม่มีการขีดฆ่าข้อความ กล่าวคือ พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลอาจตั้งใจจะเขียนอังการะบบที่เป็นสระลอยและตามด้วยพยัญชนะวรรค “อะ อา อิ ...” แต่อาจเริ่มเขียน “กะ กา ...” จึงกลับมาเขียนเพิ่มเพื่อแก้ไข ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ *22* ตัวอย่างอังกาอักษรขอมที่เริ่มจากสระลอยและต่อด้วยพยัญชนะวรรค ทั้งสองอย่างอยู่ในบริเวณเดียวกัน จากมัดที่ 3.8 ศีลสารสูตร

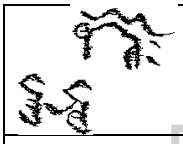			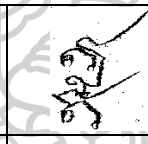	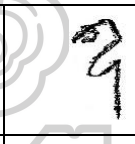	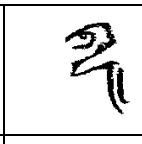
กะ อะ	กา อา	อิ	อี อิ	อุ	อู
	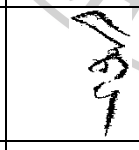				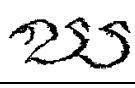
เอ	โอ	ก	ข	ค	ฆ
ง					

นอกจากการเขียนรูปแบบดังกล่าวแล้ว การเขียนอังกาอักษรขอมของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลยังปรากฏรูปแบบการเขียนอังกาสระลอย ซึ่งเป็นอักษรขอมไทย ดังตัวอย่างต่อไปนี้ จากมัดที่ 14.3 อนิจจลักษณะ

ตารางที่ *23* ตัวอย่างอังกาอักษรขอมที่เริ่มจากการประสมพยัญชนะและสระ เริ่มจากอักษร อ ก ข โดยเรียงเป็นรูปแบบ อ-โอ ก-โข ข-ขิ จากมัดที่ 14.3 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

					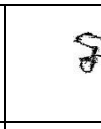
อะ	**อา**	**อิ**	**อิ**	**อุ**	**อู**
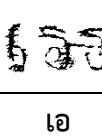	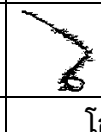	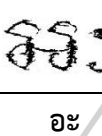	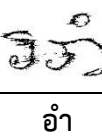	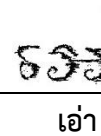	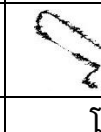
เอ	**โอ**	**อะ**	**อำ**	**เอ่า**	**โอ**
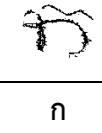	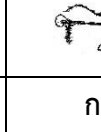				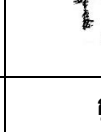
ก	**กา**	**กิ**	**กี**	**กุ**	**กู**
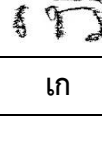	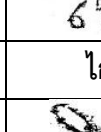	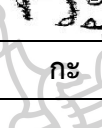	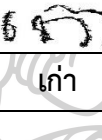	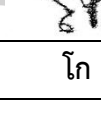	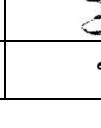
เก	**ไก**	**กะ**	**เก่า**	**โก**	**ข**
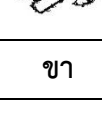	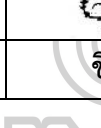				
ขา	**ขิ**				

จากตารางนี้เป็นตัวอย่างอังกาอักษรขอมที่เริ่มจากการประสมพยัญชนะและสระ เริ่มจากอักษร อ ก ข โดยเรียงเป็นรูปแบบ อ อา อิ อี อุ อู เอ ไอ อะ อำ เอา โอ ก กา กิ กี กุ กู เก ไก กะ เกา โก ข ขา ขิ จากมัดที่ 14.3 อนิจจลักษณะ โดยผูกนี้จารด้วยอักษรขอมทั้งผูก

ข้อสังเกตคือในการประสมสระเอาในอังกาอักษรขอมของหลวงศรีพฤษผลนี้มีเครื่องหมายหนึ่งปรากฏคล้ายวรรณยุกต์เอก อยู่เหนือคำ ๆ นั้น อาทิ คำว่า เอ่า (เอา), เก่า (เกา) ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เนื่องด้วยพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านการจดจารอักษรธรรม อาจเป็นสาเหตุให้มีเครื่องหมายอื่นใดที่มีความคล้ายรูปสระเอาของอักษรธรรม “ ◌ ” มาปรากฏอยู่บนการเขียนในอักขรวิธีอักษรขอม จึงอาจเป็นสาเหตุให้เกิดการผสมผสานของอักขรวิธีสระเอาอันเป็นอักขรวิธีที่พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลคุ้นชิน ดังตัวอย่างที่ยกมาในตารางข้างต้น

3.3.2.4 อังกาเลขไทย อังกาเลขไทย พบในตัวอย่างผูกที่ 3.11 ศีลสารสูตร เนื้อหาของเรื่องนี้ถูกบันทึกด้วยอักษรธรรม แต่อังกาใช้เลขไทย ๑ - ๑๒ แต่ในส่วนคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลได้จารเป็นอักษรขอม โดยยกตัวอย่างเลขไทยที่ปรากฏมาจาหน้าสุดท้าย ดังนี้

ตารางที่ *24* ตารางแสดงอังกาตัวเลขไทย

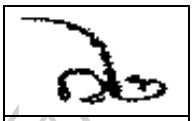
๑๒

ทั้งนี้ อังกาที่ใช้เป็นเลขไทยปรากฏอยู่หลายผูก อาทิ ผูก 15.4 แต่อังกาเลขไทยนี้ มีการผสมกันระหว่างลานที่ 1 - 9 กล่าวคือเป็นการผสมระหว่างเลขไทย (ขอม) และเลขธรรมอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ *25* ตารางแสดงตัวอย่างอังกาเลขไทยปนเลขธรรม จากมัดที่ 15.4

					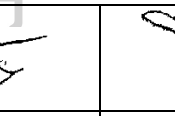
๑	**๒**	**๓**	**๔**	**๕**	**๖ (ธรรม)**
	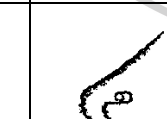	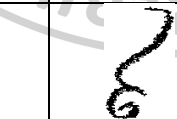			
๗ (ธรรม)	**๘**	**๙**			

3.3.2.5 อังกามีข้อความแทรก อังกามีข้อความแทรกนี้พบที่ผูก 3.13 พระยาสี่เสาผูกที่ 3 ซึ่งนอกจากจะปรากฏอังกาแล้วยังปรากฏข้อความระบุตอนสำคัญในบริเวณด้านล่างอังกาเป็นข้อความสั้น ๆ ว่าดังนี้

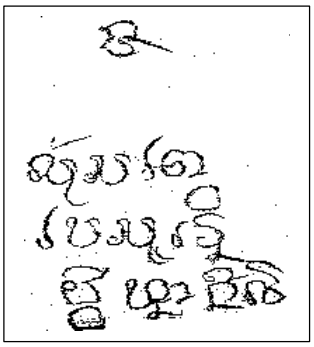

ภาพที่ 2 ภาพแสดงอังกาและมีข้อความกำกับ จากผูกที่ 3.13 เรื่อง พระยาสี่เสา ผูก 3

คำปริวรรต

บรรทัดที่ 1 : ช

บรรทัดที่ 2 : ลูกสะใภ้

บรรทัดที่ 3 : ไปสู่เฮิน

บรรทัดที่ 4 : ผัวหน้านี้แล

(พระยาสี่เสา ผูกที่ 3, 2473)

จากข้อความข้างต้นสามารถปริวรรตเป็นข้อความภาษาไทยปัจจุบันได้ว่า “หน้า ช ลูกสะใภ้ไปสู่เรือนผัว หน้านี้แล” ซึ่งระบุถึงตอนหนึ่งในเรื่องพระยาสี่เสาที่กล่าวถึงตอนลูกสะใภ้ไปที่บ้านของสามีตนนั่นเอง การเขียนข้อความแทรกนี้เป็นตัวอย่างการบอกหัวข้อของเรื่องราวในแต่ละผูกหรือตอนสำคัญของเนื้อเรื่อง ก็จะมีข้อความเหล่านี้ปรากฏอยู่พร้อมกับอังกา

3.4 รูปแบบการเขียนคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท

รูปแบบการเขียนคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท เป็นส่วนหนึ่งของปราปรบทที่บอกข้อมูลของการจดจาร อาทิ วัน เดือน ปี ผู้จาร หรือแหล่งที่มาของเอกสาร ในบางผูกอาจไม่ปรากฏคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทเลยก็ได้ แต่เรื่องก็มีความยาวหลายหน้าลาน โดยคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท จากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ที่มีความยาวมากที่สุด คือเรื่องวิสุทธิยา

การเขียนคำบันทึกผู้รจนาของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ปรากฏอยู่ 2 อักษรที่ท่านใช้ในการจดจาร คืออักษรธรรมอีสาน และอักษรขอมไทย ดังนี้

3.4.1 อักษรธรรมอีสาน อักษรธรรมที่ปรากฏในคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท โดยจะยกตัวอย่างรูปแบบการเขียนเป็นโครงสร้าง ดังนี้

ตารางที่ *26* ตารางโครงสร้างคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทอักษรธรรมอีสาน

ที่	ผูก	ชื่อเรื่อง	โครงสร้างคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท	พ.ศ.
1.	3.1	ลำพุทธนรกัน	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ชื่อผู้จาร + เป็นผู้เขียน + (ชื่อหนังสือ) + ไว้	2458
2.	1.1	มูลปฐมปันนาสก ผูก 1	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + ศักราช + ชื่อผู้จาร + มีใจใสศรัทธา ได้เขียน + (ชื่อหนังสือ ลำดับผูก) + ไว้กับศาสนา + คำแผ่ส่วนกุศล + ขอให้พ้นจากทุกข์ + ขอให้ถึงสุข 3 ประการ + ถึงนิพพาน + ก็ข้าเทอญ	2465
3.	1.2	มูลปฐมปันนาสก ผูก 2	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + ศักราช + ปีนักษัตร+ ชื่อผู้จาร + เป็นผู้เขียน + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + คำแผ่ส่วนกุศล + ขอให้พ้นจากทุกข์ + ขอให้ถึงสุข 3 ประการ + ถึงนิพพานเป็นที่แล้ว+ ก็ข้าเทอญ	2465
4.	1.3	มูลปฐมปันนาสก ผูก 3	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + ศักราช + นักษัตร + ชื่อผู้จาร + ได้สร้าง + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอให้ถึงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	2465
5.	1.4	มูลปฐมปันนาสก ผูก 4	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + ชื่อผู้จาร + ได้สร้าง + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอให้ถึงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	2465
6.	3.5	กายนคร	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + ชื่อผู้จาร + ได้สร้างหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอให้แผ่ไปฮอด...	2465
7.	3.15	กายนคร	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + ชื่อผู้จาร **+** เป็นผู้เขียน + ขอให้ได้ถึงสุข 3 ประการ + ก็ข้าเทอญ	2465
8.	20.11	ทิพมนต์จตุวีก	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + ได้เขียน + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอให้พ้นจากทุกข์ในห้วงสงสาร + ขอให้ได้เถิงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	2465
9.	2.1	มัทธุอนุโลม ผูก 1	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + ชื่อผู้จาร + มีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอให้แผ่ไปฮอดบิดาพ่อ **นายจันทร์** มารดาแม่ **นางสาวแต +** ขอให้พ้นจากทุกข์ในสงสาร + ขอให้ถึงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ **+** นิพพานำ ปรมำ สุขำ	2466

10.	2.2	มัทธุอนุโลม ผูก 2	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + เป็นผู้เขียนแล	2466
11.	2.3	มัทธุอนุโลม ผูก 3	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + ชื่อผู้จาร + มีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอให้แผ่ไปฮอด... **+** ขอให้พ้นจากทุกข์ในวัฏสงสาร + ขอให้ถึงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ **+** นิพพาน ปจฺจโย โหตุ	2466
12.	2.4	มัทธุอนุโลม ผูก 4	-	2466
13.	2.5	มัทธุอนุโลม ผูก 5	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + ชื่อผู้จาร + มีใจใสศรัทธาได้เขียน + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา	2466
14.	2.6	มัทธุอนุโลม ผูก 6	รจนาแล้ว + ยาม + ศักราช + นักษัตร + วัน/เดือน + ชื่อผู้จาร + ได้เขียน + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา **+** ขอให้แผ่ไปฮอด... (จารไม่จบความ)	2466
15.	2.7	มัทธุอนุโลม ผูก 7	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + ศักราช + นักษัตร + ชื่อผู้จาร + เป็นผู้เขียน + (ชื่อหนังสือ) + นิพพาน ปจฺจโย โหตุ + นิพพานำ ปรมำ สุขำ	2466
16.	2.8	มัทธุอนุโลม ผูก 8	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + ชื่อผู้จาร + ได้เขียน + (ชื่อหนังสือ) + ขอให้ถึงนิพพาน + ก็ข้าเทอญ	2466
17.	2.9	มัทธุอนุโลม ผูก 9	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + ชื่อผู้จาร + มีศรัทธา + ได้เขียน + (ชื่อหนังสือ) + ขอให้ถึงพ่อแม่ผู้ข้าชื่อว่านายจันทร์ สาวแต้ + ขอให้พ้นจากทุกข์ + นิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ + ส่วนตัวผู้ข้านี้ขอให้ถึงนิพพาน + ก็ข้าเทอญ	2466
18.	2.10	มัทธุอนุโลม ผูก 10	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช ชื่อผู้จาร + มีศรัทธา + ได้เขียน + (ชื่อหนังสือ) + ชื่อเจ้าภาพร่วม + ขอให้ได้บุญเท่ากันก็ข้าเทอญ + อัน 1 ขอแผ่ไปฮอด... (จารไม่จบความ)	2466
19.	3.2	เล้มหลวง	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน + นักษัตร + ศักราช + ชื่อผู้จาร + ได้เขียน + ชื่อหนังสือ + ไว้กับศาสนา + ขอให้ถึงนิพพาน + ก็ข้าเทอญ	2466
20.	3.6	มาลัยสูตร	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน **+** ศักราช + ชื่อผู้จาร + ไว้กับศาสนา **+** ขอให้ผู้ข้าได้เข้าสู่นิพพาน + ก็ข้าเทอญ **+** ขอให้แผ่ผลบุญไปฮอด... **+** ขอให้ได้เสวยสุขทุกตัวเทอญ **+** นิพพาน ปจฺจโย + นิพฺพานำ ปรมำ สุขำ	2466
21.	17.1	มาลัยแสน	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อเจ้าลาน) + ได้ทานให้ + (ชื่อผู้เขียน) + เป็นผู้เขียนหนังสือ + ชื่อหนังสือ + ขอให้ได้บุญเท่ากัน + ขอให้ได้เถิงนิพพาน + ก็ข้าเทอญ	2466
22.	17.2	มาลัยสูตร ผูก แก้	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร/สร้าง) + มีศรัทธาได้สร้างหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอให้ได้เถิงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	2466

23.	13.5	ไก่น้อย	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จา**ร)** + ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอให้ได้เถิงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	2466
24.	17.13	มาลัยหมื่น	เขียนที่ + (ชื่อสถานที่เขียน) + รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน **+** นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + มีใจใสศรัทธาได้เขียน + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + (ชื่อเจ้าลาน) + (ที่อยู่ของเจ้าลาน) + เป็นเจ้าลาน + ขอให้เถิงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	2466
25.	32.1	ลำเกสร ดอกบัว ผูกต้น	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้เขียน) + มีใจใสศรัทธาได้เขียน + (ชื่อหนังสือ) + ลำดับผูก + (ชื่อเจ้าลาน) + เป็นเจ้าลาน + ขอให้ได้บุญเท่ากันก็ข้าเทอญ + แล ขอให้ได้เถิงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	2466
26.	3.3	ศีลสารสูตร	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + ชื่อผู้จาร + มีใจใสศรัทธาเขียน + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอให้ได้พ้นจากทุกข์ในวัฏสงสาร **+** ขอให้ถึงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ + เขียนที่ + วัดสะอาดสมศรีบ้านจอมมณี + แล	2467
27.	20.7	ฉลองคัมภีร์	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอให้เป็นนิสัยปัจจัยค้ำชูชั่วนี้แลชั่วหน้า + ขอให้พ้นจากทุกข์ในวัฏสงสาร + ขอให้ได้ถึงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	2467
	24.2	พระราม ผูก 2	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้เขียน) + เป็นผู้เขียน + (ชื่อเจ้าลาน) + เป็นเจ้าลาน + ขอให้ได้เถิงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	2467
28.	24.4	พระราม ผูก 4	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + ศักราช + นักษัตร + (ชื่อผู้จาร) + มีใจใสศรัทธา + ได้เขียนหนังสือ + ชื่อหนังสือ + (ลำดับมัด/ผูก) + (ชื่อเจ้าลาน) + ขอให้ได้เถิงนิพพาน + ก็ข้าเทอญ	2467
29.	24.5	พระราม ผูก 5	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อเจ้าลาน) + (ชื่อผู้จาร) + เป็นผู้เขียน + (ชื่อหนังสือ) + ลำดับผูก + ไว้กับศาสนา + ขอให้เป็นนิสัยปัจจัยแก่ทางพระนฤพานในอนาคตกาลเบื้องหน้าโน้นเทอญ	2467
30.	24.6	พระราม ผูก 6	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + (ชื่อเรื่อง) + (ลำดับผูก) + ไว้กับศาสนา + (ชื่อเจ้าลาน) + ขอให้ได้เถิงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	2467
31.	24.8	พระราม ผูก 8	-	2467
32.	26.2	ลำสุปุณณนาคกุมาร ผูก 2	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อเจ้าลาน/ผู้สนับสนุนใบลาน) + มีศรัทธาได้ใบลาน + (ชื่อผู้เขียน) + เป็นผู้เขียน	2467

			หนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอให้ได้ถึงสุข 3 ประการ + ขอให้ถึงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	
33.	7	พุทธคุณ	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + ชื่อผู้จาร + มีใจใสศรัทธา + ได้เขียนหนังสือ + ชื่อหนังสือ + ไว้กับศาสนา + (ชื่อเจ้าภาพร่วม) + ได้ใบลาน + (ชื่อเจ้าภาพร่วม) + ได้ใบลานร่วมกัน + มีใบลานไปเขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอให้พ้นทุกข์ในวัฏสงสาร + ขอให้ถึงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	2468
34.	15.4	พระยาธรรมิกราช สำนวนที่ 1	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + มีใจใสศรัทธา + ได้สร้างหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอให้ได้ถึงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	2468
35.	18.3	สองศพ	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + นิพพาน ปจฺจโยโหตุ	2468
36.	19.2	วัตถุเผต	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + ได้มีใจใสศรัทธา + ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + อัน 1 ขอให้แผ่ไปฮอด... + อันหนึ่งขอให้แผ่ไปฮอด... + ก็ข้าเทอญ + อันหนึ่งขอแผ่ไปฮอด... **+** ขอให้พ้นทุกข์ขอให้ได้สุข ๓ **+** นิพพานก็ข้า ... + อันหนึ่งส่วนตัวผู้ข้าผู้เขียนนี้ + ขอให้ได้เถิงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	2468
37.	20.1	นานาอานิสงส์ ผูก 2 วิสัชนา แก้กับผูก 1	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + ได้เขียน + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอให้ถึงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	2468
38.	20.2	นานาอานิสงส์ ผูก 3 วิสัชนา แก้กับผูก 4	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + มีใจใสศรัทธาได้สร้างหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอแผ่ไปฮอด... + ก็ข้าเทอญ + อัน ๑ ขอแผ่ไปฮอด... + ก็ข้าเทอญ + ขอให้ได้ถึง 3 ประการ + มีนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ + อัน ๑ ส่วนตัวผู้ข้าขอให้ได้เถิงนิพพาน + ก็ข้าเทอญ	2468
39.	20.3	นานาอานิสงส์ ผูกต้น ถามผูก 2	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช **+** (ชื่อผู้จาร/สร้าง) + มีใจใสศรัทธา + ได้สร้างหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอให้ได้นิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	2468
40.	20.4	นานาอานิสงส์ ผูก 4 ถามผูก 3	-	2468
41.	20.5	สอง กัลปพฤกษ์	รจนาแล้ว **+** ยาม/เดือน/วัน + ศักราช + นักษัตร + (ชื่อผู้จาร) + มีใจใสศรัทธา + ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + นิพ	2466

		และอื่น ๆ	พาน ปจฺจโย โหตุ + นิพฺพานำ ปรมำ สุขำ	
42.	20.6	ปฐมบัญญัติ	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอให้ได้เถิงสุข ๓ ประการ + เถิงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ + อัน ๑ + ขอแผ่ไปฮอด... + ขอให้พ้นจากทุกข์ + ขอให้ได้ถึงสุข คือนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ + นิพฺพาน ปจฺจโยโหตุ + นิพฺพานำ ปรมำ สุขำ สาธุ ๆ	2468
43.	23.4	ลำคัทนาม ผูก 4	รจนาแล้ว + ศักราช + นักษัตร + ยาม/เดือน/วัน + อัน ๑ มีนามกรชื่อว่า + (ชื่อผู้จาร) + มีใจใสศรัทธาได้สร้างหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + แลผูกนี้ + ไว้กับศาสนา + ก็ข้าเทอญ + อัน ๑ มีนามกรชื่อว่า + (ชื่อเจ้าลาน) **+** เป็นศรัทธาเค้า + ข้าพเจ้าได้เขียนช่วยผูก ๑ + มีผลกุศลชาติที่มาภายครั้งหน้าพู้น + ก็ข้าเทอญ + ขอให้ได้บุญมากเท่ากัน	2468
44.	23.5	ลำคัทนาม ผูก 5	รจนาแล้ว + ยาม + นักษัตร + แลเจ้าเอย + ตรงกับ + ศักราช + เดือน/วัน + แลเจ้าเอย	2468
45.	23.8	ลำคัทนาม ผูก 8	ศักราช + นักษัตร + เดือน/วัน/ยาม + รจนาแล้วหั้นแล + (เจ้าลาน) + มีใจใสศรัทธาสร้าง + (ชื่อหนังสือ) + คำสอนแห่งพระพุทธเจ้า + ไว้กับศาสนา + ตราบต่อเท่า 5 พันวัสสา + นิพฺพาน ปจฺจโย + อรหนฺโต โหมิ + อริยเมตตรัยโย + อรหนฺโต โหมิ + อันหนึ่ง จงแผ่ค้ำชูบุญคุณ... + ด้วยกุศลบุญอันผู้ข้าได้สร้างหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + นี้แล + อัน ๑ จงแผ่ไปค้ำชูบุญคุณ... + ก็ข้าเทอญ	2468
46.	16.2	นรชีวะ ผูก 2	-	2469
47.	16.3	นรชีวะ ผูก 3	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อเจ้าภาพ) + (ชื่อผู้จาร) + (ชื่อเรื่อง) + ไว้กับพระพุทธศาสนา + ขอให้บุญเท่ากันก็ข้าเทอญ + ขอให้แผ่ไปฮอด... + ขอพ้นจากทุกข์ + ขอให้ได้ถึงสุข 3 ประการ + ถึงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	2469
48.	16.4	นรชีวะ ผูก 4	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช **+** (ชื่อผู้จาร) + ได้เขียน + ชื่อหนังสือ + (จำนวนผูก) + ไว้กับศาสนา + ขอให้ได้ถึงสุข 3 ประการ **+** มีนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ + อรหนฺโต โหมิ + นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ	2469
49.	21.6	อสีวิสุทธิ์ (ขอม)	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้เขียน) + เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + เท่า ๕๐๐๐ วัสสา + ขอให้ฮอดพ่อแม่พี่น้องญาติวงศาทุกคนเทอญ + อรหนฺโตโหมิ + นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ + (ชื่อเจ้าลาน) + ได้ลาน + ขอให้ได้บุญเท่ากันก็ข้าเทอญ	2469
50.	25.1	ศัพท์ ปาติโมกข์ ผูก	-	2469

		ต้น		
51.	25.2	ศัพท์ ปาติโมกข์ ผูก 2	-	2469
52.	25.3	ศัพท์ ปาติโมกข์ ผูก 3	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + ได้เขียน + (ชื่อหนังสือ) + (ลำดับผูก) + ไว้กับศาสนา + อัน ๑ ขอแผ่ไปฮอด... + ขอให้พ้นจากทุกข์ + ขอให้เถิงสุข ๓ ประการ + มีนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ + (ชื่อผู้จารร่วม) + ได้เขียน + ขอให้ได้บุญท่อกัน + ก็ข้าเทอญ + นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ	2469
53.	25.4	ศัพท์ ปาติโมกข์ ผูก 4	-	2469
54.	20.10	ลำพระธรรมนับชาติ	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + มีใจใสศรัทธา + ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้า + ตราบต่อเท่า ๕ พันวัสสา + นิพฺพาน ปจฺจโยโหตุ + อรหนฺโต โหมิ	2469
55.	29.1	โพธิปักขิยธรรม	(ชื่อผู้จาร) + รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้สร้าง 1, 2) + มีใจใสศรัทธา + ได้สร้างหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + จำนวนผูก + ไว้กับศาสนา + ขอให้แผ่ไปฮอด... + ขอให้พ้นจากทุกข์ + ขอให้ได้เถิง(สุข) 3 ประการ + มีนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ + ตัวผู้ข้า ๒ ผัวเมียนี้ คือ ได้กระทำ บาปกรรมแต่ชาติก่อนภายหลังคือกระทำด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรมก็ดี ขอให้ระงับดับเสีย + ก็ข้าเทอญ + ขอให้ได้เถิงสุข ๓ ประการ + มีนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	2469
56.	31.2	มงคลสูตร ผูก 2	เรียบเรียงโดย พระสมุห์จีนวัดหงสาราม + รจนาแล้ว + ยาม/ วัน/ เดือน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้เขียน) + เขียน + ขอให้ได้ถึงนิพพาน + ก็ข้าเทอญ	2469
57.	14.5	วิสุทธิยา	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + จำนวนผูก + ไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้า + ตราบต่อเท่า 5000 วัสสา + นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ + อัน ๑ ขอแผ่ไปฮอด... +	2470
58.	18.4	ฉลองกฐิน	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอให้เป็นอุปนิสัยปัจจัยค้ำชู + ชั่วนี้แลชั่วหน้า + ขอให้พ้นจากทุกข์ในวัฏสงสาร + ขอให้ถึงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ + อรหนฺโต โหมิ	2470
59.	21.9	มัทรีนับชาติ	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้เขียน) +	2470

			เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา	
60.	31.3	ละคร (ขอม)	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + ศักราช + ชื่อผู้จาร + มีใจใสศรัทธา + ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา +ขอให้ได้ถึงสุข ๓ ประการ + มีนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ อรหนฺโต โหมิ	2470
61.	14.2	วิสุทธิยา	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จา**ร)** + ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้า + ตราบต่อเท่า 5000 วัสสา + นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ + อรหนฺโต โหมิ	2471
62.	17.12	มาลัยแสน	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน **+** นักษัตร + ศักราช + (ชื่อเจ้าลาน) + เป็นเจ้าลาน + (ชื่อผู้เขียน) + เป็นผู้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้า + ตราบต่อเท่า 5 พันวัสสา + นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ	2471
63.	21.5	หนังสือพราหมณ์ พราหมณี	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้เขียน) **+** ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) **+** ไว้กับศาสนา นิพพานปัจฺจโยโหตุ	2471
64.	5.1	วินัยสิกขา ผูก 1	สำเร็จเมื่อ + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + ชื่อผู้จาร + มีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือ + ชื่อเรื่อง + ไว้กับศาสนา + ขอให้ผู้ข้าได้พ้นจากทุกข์ + ขอให้ได้ถึงสุข + นิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ **+** อรหนฺโต โหมิ + นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ + นิพฺพานำ ปรมำ สุขำ	2472
65.	5.2	วินัยสิกขา ผูก 2	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช **+** ชื่อผู้จาร + ได้เขียน + ชื่อหนังสือ + ลำดับผูก + ไว้กับศาสนา + ขอให้ถึงนิพพาน + ก็ข้าเทอญ + อรหนฺโตโหมิ	2472
66.	5.3	วินัยสิกขา ผูก 3	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + ชื่อผู้จาร + ไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้า + ตราบต่อเท่า + ขอให้ผู้ข้าได้เข้าสู่นิพพาน + ก็ข้าเทอญ	2472
67.	5.4	วินัยสิกขา ผูก 4	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + ชื่อผู้จาร + เขียนแล + (ชื่อผู้จารร่วม) + ขอให้ได้บุญเท่ากัน + ก็ข้าเทอญ	2472
68.	6.1	สูดไชย	ชื่อผู้จาร + เป็นผู้รจนา + นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ	-
69.	13.1	วัตถุข้าว	-	-
70.	13.4	อุบาทว์ขันตี	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จา**ร)** + ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + (ชื่อผู้จารร่วม) + ได้เขียนช่วยแด่ + ไว้กับศาสนา + ขอให้เป็นอุปนิสัยปัจจัยค้ำชูชั่วนี้แลชั่วหน้า + ขอให้ได้เถิงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	2472
71.	14.3	อนิจจลักษณะ	จบ + วัน/เดือน + นักษัตร + (ชื่อผู้จาร) + มีใจใสศรัทธา + ได้สร้าง	**-**

		เผด็จผูกเดียว (ขอม)	หนังสือ + (ชื่อเรื่อง) + ไว้กับศาสนา + ขอให้เป็นอุปนิสัยปัจจัยค้ำชูชั่วนี้แลชั่วหน้า + ขอให้พ้นจากทุกข์ในวัฏสงสาร + ให้ได้ถึงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ + นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ	
72.	20.8	คุรุธรรม	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + มีใจใสศรัทธา + ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ผูกนี้ + ไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้า + ตราบต่อเท่า 5000 พันวัสสา + นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ + ขอให้ผู้ข้าได้พ้นจากทุกข์ในวัฏสงสาร + ขอให้ได้เถิงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ + อรหนฺโต โหมิ + นิพฺพานปจฺจโย โหตุ + นิพฺพานำ ปรมำสุขำ	2472
73.	21.2	พระยาปายาสิ	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + ศักราช + นักษัตร + (ชื่อผู้จาร) + เขียน + ไว้กับศาสนา + ขอให้ได้ถึงนิพพาน + ก็ข้าเทอญ	2472
74.	21.3	พระยาปายาสิ	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + ยามงายอ่อน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้เขียน) **+** ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้า + ตราบต่อเท่า + ๕ พันวัสสา + นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ + ขอให้ได้เถิงนิพพาน + ก็ข้าเทอญ + อรหนฺโตโหมิ	2472
75.	21.4	พระยาปายาสิ	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้เขียน) **+** ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ + อรหนฺโต โหมิ	2472
76.	22.2	ปลาแดกปลาสมอ ผูก 2	-	2472
77.	22.3	ปลาแดกปลาสมอ ผูก 3	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + มีใจใสศรัทธาได้เขียน + (ชื่อผู้เขียน) + กับ + (ชื่อผู้เขียนร่วม) + จำนวนที่ร่วมเขียน + ไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้า + ตราบต่อเท่า 5 พันวัสสา + ขอให้ฝูงข้าทั้งสองนี้ได้บุญเท่ากัน + ก็ข้าเทอญ + อัน 1 ขอให้ฝูงข้าทั้ง 2 นี้ พ้นจากทุกข์ในวัฏสงสาร + ขอให้ได้ถึงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ + อรหนฺโต โหมิ + นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ	2472
78.	15.5	ศีล ลักษณวรรณา	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + อยู่วัดจอมมณี + ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + จำนวนผูก + ไว้กับศาสนา + ขอแต่บุญเก่าส่งไปให้... + ทั้งตัวผู้ข้าขอให้ได้สำเร็จพระนิพพาน + ก็ข้าเทอญ + นิพฺพาน ปจฺจโยโหตุ + นิพฺพานำ ปรมำ สุขำ	-
79.	18.2	สมาสสงสาร (ขอม)	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน **+** นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้า + ตราบต่อเท่า 5 พันวัสสา + นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ + อรหนฺโต โหมิ	2473
80.	21.1	ศัพท์กรรมวาจา	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + มีพระชอรศรัทธาได้กดเขียน + (ชื่อหนังสือ) + (ชื่อเจ้าลาน) + (ที่อยู่เจ้า	2473

			ลาน) + มีศรัทธาได้ลานเขียน + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ตราบต่อเท่า ๕ พันวัสสา + นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ + อรหนฺโต โหมิ + ขอให้เถิงนิพฺพาน + ก็ข้าเทอญ	
81.	28.5	พระปุคคลบัญญัติปกรณ์ ผูก 4	-	2474
82.	30.1	พระอภิธรรมสังคิณี ผูกต้น	-	-
8.	30.2	พระกถาวัตถุปกรณ์ ผูก 5	-	-
84.	30.3	พระยมกสังเขป ผูก ๖	-	-
85.	31.1	มงคลสูตร ผูกต้น	-	-

ลักษณะของคำบันทึกผู้รจนาจากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลนั้น จะมีโครงสร้างหลัก ๆ ประกอบด้วยคำว่า รจนาแล้ว (ริจนา, ลิจนา) และตามด้วยยาม หรือวันเวลาที่จดจารคัมภีร์นั้นเสร็จ บอกปี พ.ศ. หรือปีนักษัตรที่จาร และเขียนชื่อผู้จาร ซึ่งหากว่าพระหลวงศรีเป็นผู้จารเอง ท่านมักจะระบุนามของท่านลงไปด้วย แต่การเขียนจะมีความหลากหลาย เช่น พระ/พระภิกษุหลวงศรี, พระ/พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล, พระภิกษุหลวงศรี ศรีจันทร์ กำนัน เป็นต้น และหากมีผู้จารมากกว่า 1 คน ก็จะระบุนามผู้จารลงไป กรณีเดียวกันกับการเป็นเจ้าลาน ก็จะมีมีการระบุนามลงไปด้วย

และเมื่อกล่าวถึงผู้จารแล้ว จะกล่าวถึงการเลื่อมใสศรัทธาในศาสนา จึงได้เขียน/สร้าง หนังสือใบลานเล่มนั้น ๆ ขึ้น เพื่อจุดประสงค์ต่าง ๆ จากหนังสือใบลาน หรือหากหนังสือผูกหนึ่งมีหลายลาน ลานที่เป็นช่วงกลาง ๆ อาจระบุเพียงวันเดือนปีและผู้ที่จารก็ได้ แต่สิ่งสำคัญที่สุดคือความปรารถนา ที่ผู้เขียน/สร้าง มักจะแสดงความจำนงว่าขอให้ได้ไปถึงซึ่งพระนิพพานนั่นเอง

ส่วนสิ่งที่เพิ่มเติมมา และมีประโยชน์ในการศึกษาสภาพสังคมและความเป็นอยู่ คือความเชื่อที่ปรากฏในส่วนนี้ ชื่อบุคคลผู้สร้าง หรือผู้ที่ผู้จารกล่าวถึง ชื่อบ้านนามเมืองใกล้เคียง แหล่งที่มาของเอกสาร และข้อความอื่น ๆ ที่ปรากฏนอกเหนือจากที่พบเจออยู่แล้วซึ่งอาจถือว่าเป็นลักษณะที่พบเกือบทุกผูก และจากข้อความคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทแล้ว เราจะนำข้อมูลที่ได้มาเหล่านี้ไปเชื่อมโยงกับที่พบจากปราปรบท (Paratexts) ส่วนอื่น ๆ อีกด้วย อาทิ ใบปกหน้า ใบปกหลัง ฯลฯ

3.4.2 อักษรขอม อักษรขอมที่พบจากปราปรบท พบตัวอย่างจากคัมภีร์ใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลทั้งสิ้น 30 ผูก ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ *27* ตารางแสดงคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท ที่จารด้วยอักษรขอม

ที่	ลำดับผูก	ชื่อเรื่อง	อักษร	ปีนักษัตร	พ.ศ.
1.	14.3	อนิจจลักษณะเผด็จผูกเดียว	ขอม	ฉลู	2468
2.	15.4	พระยาธรรมิกราช ผูก 1	ขอม+ธรรม	ฉลู	2468
3.	17.6	สังกาศ	ขอม	ฉลู	2468
4.	20.1	นานาอานิสงส์ผูก 2 วิสัชนาแก้กับผูกต้น	ขอม	ฉลู	2468
5.	16.1	นรชีวะ ผูก 1	ขอม	ขาล	2469
6.	16.3	นรชีวะ ผูก 3	ขอม	ขาล	2469
7.	16.4	นรชีวะ ผูก 4	ขอม	ขาล	2469
8.	21.6	อสีวิสุทธิ์	ขอม	ขาล	2469
9.	21.9	มัทรีนับชาติ	ขอม	เถาะ	2470
10.	31.3	ละคร	ขอม	เถาะ	2470
11.	21.5	หนังสือพราหมณ์ พราหมณี	ขอม	มะโรง	2471
12.	3.4	โลกศาสนา	ขอม	มะเส็ง	2472
13.	3.8	ศีลสารสูตร	ขอม	-	-
14.	5.1	วินัยสิกขา ผูก 1	ขอม	มะเส็ง	2472
15.	5.3	วินัยสิกขา ผูก 3	ขอม	มะเส็ง	2472
16.	5.4	วินัยสิกขา ผูก 4	ขอม	มะเส็ง	2472
17.	6.1	สูดไชย	ขอม	-	-
18.	13.4	อุบาทว์ขันตี	ขอม	มะเส็ง	2472
19.	21.2	พระยาปายาสิ	ขอม	มะเส็ง	2472
20.	21.4	พระยาปายาสิ	ขอม	มะเส็ง	2472
21.	3.11	พระยาสี่เสา ผูก 1	ขอม	มะเมีย	2473
22.	3.12	พระยาสี่เสา ผูก 2	ขอม	มะเมีย	2473
23.	3.13	พระยาสี่เสา ผูก 3	ขอม	มะเมีย	2473
24.	18.2	สมาสสงสาร	ขอม	มะเมีย	2473
25.	20.9	ศัพท์สูดนาค	ขอม	มะเมีย	2473
26.	20.12	ฉลองบั้งไฟ	ขอม	มะเมีย	2473
27.	21.1	ศัพท์กรรมวาจา	ขอม	มะเมีย	2473
28.	27.1	โงนนทก ผูก 1	ขอม	มะเมีย	2473

29.	27.2	งัวนนทก ผูก 2	ขอม	มะเมีย	2473
30.	28.4	พระปุคคลบัญญัติปกรณ์	ขอม	มะแม	2474

เฉพาะที่พบจากคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท มีราว 11 ผูก ดังนี้

ตารางที่ *28* คำบันทึกผู้รจนาท้ายบทอักษรขอม

ลำดับ	ผูก	ชื่อเรื่อง	โครงสร้างคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท	พ.ศ.
1.	3.4	โลกศาสนา	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + ชื่อผู้จาร + มีใจใสศรัทธาเขียน + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้า + ตราบต่อเท่า 5,000 วัสสา + นิพพาน ปัจจโย โหตุ + อรหนฺโตโหมิ	2472
2.	3.8	ศีลสารสูตร	-	-
3.	3.11	พระยาสี่เสา ผูกต้น	สำเร็จเมื่อ + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + ชื่อผู้จาร + เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ...	2473
4.	3.12	พระยาสี่เสา ผูก 2	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + ชื่อผู้จาร + มีศรัทธา + ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ลำดับผูก + ไว้กับศาสนา	2473
5.	3.13	พระยาสี่เสา ผูก 3	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + ศักราช + ชื่อผู้จาร + ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอให้ถึงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ อรหนฺโต โหมิ	2473
6.	16.1	นรชีวะ ผูกต้น	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + (ชื่อเจ้าลาน) + ขอให้ได้บุญเท่ากัน + ก็ข้าเทอญ **+** นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ + นิพฺพานำ ปรมำ สุขำ + อรหนฺโต โหมิ	2469
7.	21.6	อสีวิสุทธิ์ (ขอม)	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้เขียน) + เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + เท่า ๕๐๐๐ วัสสา + ขอให้ฮอดพ่อแม่พี่น้องญาติวงศาทุกคน เทอญ + อรหนฺโตโหมิ + นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ + (ชื่อเจ้าลาน) + ได้ลาน + ขอให้ได้บุญเท่ากันก็ข้าเทอญ	2469
8.	17.6	สังกาศ	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) +มีใจใสศรัทธาได้สร้างหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้า + ตราบต่อเท่า 5 พันวัสสา + นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ	2468
9.	20.9	ศัพท์สูดนาค	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้	2473

			จาร) + ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + (ชื่อเจ้าลาน) + เป็นเจ้าลาน + ขอให้ได้บุญเท่ากัน + ก็ข้าเทอญ + อันหนึ่ง (รอยจาร) ขอให้ได้ถึงสุข + คือนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ	
10.	20.12	สองบั้งไฟ	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + (ชื่อผู้จาร) + เป็นผู้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอกุศลอันนี้จงเป็นนิสัยปัจจัยแก่อาสาวักขัยเพื่อจะนำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานในอนาคตกาลเบื้องหน้าโน้นเทอญ + อรหนฺโต โหมิ + นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ	2473
11.	27.1	โงนนทก ผูก 1	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + นักษัตร + (ชื่อผู้จาร) + มีใจใสศรัทธา + ได้เขียนหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนา + ขอให้เป็นอุปนิสัยปัจจัยค้ำชู + ขอให้พ้นจากทุกข์ + ขอให้ได้ถึงสุข + คือนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ + อรหนฺโต โหมิ + อนาคเต กาเล	2473
12.	27.2	งัวนนทก ผูก 2	รจนาแล้ว + ยาม/วัน/เดือน + ศักราช + นักษัตร + (ชื่อผู้สร้าง) + มีใจใสศรัทธาสร้างหนังสือ + (ชื่อหนังสือ) + ไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้าตราบต่อเท่าเท่า ๕ พัน...	2473
13.	28.4	พระปุคคลบัญญัติ ปกรณ์ ผูก 4	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + ไว้กับศาสนา + ขอให้ได้ถึงนิพพาน + ก็ข้าเทอญ + อรหนฺโต โหมิ	2474

ลักษณะโครงสร้างการเขียนบันทึกท้ายบทอักษรขอมมีโครงสร้างเดียวกันกับอักษรธรรมอีสาน แต่แตกต่างที่การขึ้นต้น ดังตัวอย่างจากมัดที่ 3.11 เรื่อง ศีลสารสูตร ที่ขึ้นต้นว่า “สำเร็จเมื่อ” ซึ่งต่างจากผูกอื่น ๆ ที่จารขึ้นต้นคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทว่า “รจนาแล้ว (ริจนา, ลิจนา)” ซึ่งลักษณะนี้พบทั้งที่จารด้วยอักษรขอมไทยและอักษรธรรมอีสาน

3.4.2.1 ตัวอย่างคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทอักษรขอม จากใบลานเรื่องวินัยสิกขา ผูก 3 แสดงตัวอย่างการเขียนคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท โดยใช้อักษรขอมในการจาร ซึ่งเป็นการเขียนตามอักขรวิธีอักษรธรรมอีสานบ้าง เขียนภาษาอีสานบ้าง อีกทั้งยังมีการเขียนแทรกข้อความ การขีดฆ่าข้อความอีกด้วย นับว่าคำบันทึกผู้รจนาผูกนี้ให้ตัวอย่าง กรณี และมุมมองที่หลากหลาย น่าสนใจอย่างยิ่งในการศึกษาอักขรวิธีอักษรขอมจากคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท

ตัวอย่างที่ 1 คำบันทึกผู้รจนาอักษรขอม เรื่อง วินัยสิกขา ผูก 3

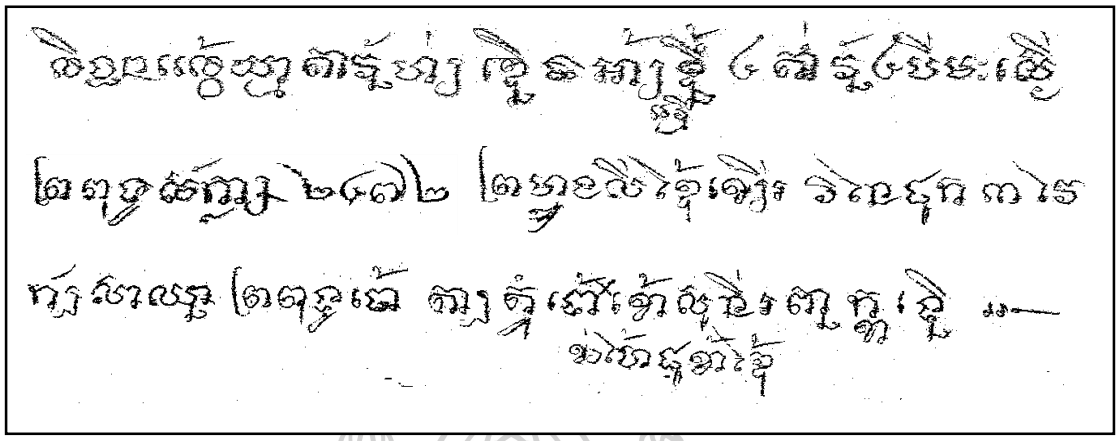

ภาพที่ *3* ภาพแสดงคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทอักษรขอม จากใบลานเรื่องวินัยสิกขา ผูก 3

คำปริวรรต

บรรทัดที่ 1 : รจนาแล้วยามตาวันบ่าย เดือน ~~ง~~ อ้าย$_{แรม}$ ~~ขึ้น~~ ๔ ค่ำ วัน ๔ ปีมะเส็ง

บรรทัดที่ 2 : พระพุทธศักราช ๒๔๗๒ พระหลวงศรีได้เขียน วินัยผูก ๓ ไว้-

บรรทัดที่ 3 : กับศาสนาพระพุทธเจ้า ตราบต่อเท่า^{x} ขอให้ผู้ข้าได้ เข้าสู่นิรพานก็ข้าเทอญ

(วินัยสิกขา ผูกที่ 3, 2472)

ข้อสังเกต อักขรวิธีการเขียนเช่นนี้สามารถวิเคราะห์ได้เพิ่มเติมว่า อักขรวิธีส่วนใหญ่ยังเขียนคล้ายคลึงกับการเขียนอักษรธรรมอีสาน เพียงแต่เปลี่ยนรูปแบบของอักษร จากอักษรธรรมอีสาน เป็นอักษรขอม ภาษาอีสาน ในบางคำที่พบการเขียนรูปคำภาษาถิ่นอีสาน เช่น ลิจนา-รจนา, กฺขา-ก็ข้า เป็นต้น

และข้อสังเกตอีกประการ คือการเขียนคำว่าบ่าย ในที่นี้หากเป็นอักขรวิธีการเขียนอักษรขอม การประสมสระอาและตัว บ จะต้องเปลี่ยนรูป เช่นคำว่า ปารมี ซึ่งศกจะเชื่อมต่อกับสระอา ปลายเส้นหลังจะย่อและม้วนออก ตวัดปลายเข้ามาด้านใต้ของอักษร หากแต่การเขียนคำว่า บ่าย ในตัวอย่างดังรูปข้างต้น เป็นการเขียนโดยที่ไม่ได้เชื่อมศกกับสระอา แต่ต่อสระอาออกไปจากศกของเส้นหลัง ซึ่งทำให้คล้ายตัว ห ซึ่งอาจทำให้ผู้อ่านภายหลังเกิดความสับสน

ได้ เช่นนี้อาจทำให้สรุปได้ว่า พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นผู้มีความหลากหลายทางการเขียน มีให้ปรากฏเห็นทั้งที่เป็นการเขียนอักขรวิธีแบบดั้งเดิมและการเขียนที่เป็นลักษณะส่วนบุคคล

ตัวอย่างที่ 2 คำบันทึกผู้จารท้ายบทอักษรขอม จากมัด 14.3 เรื่อง อนิจจลักษณะ มีรายละเอียดดังนี้

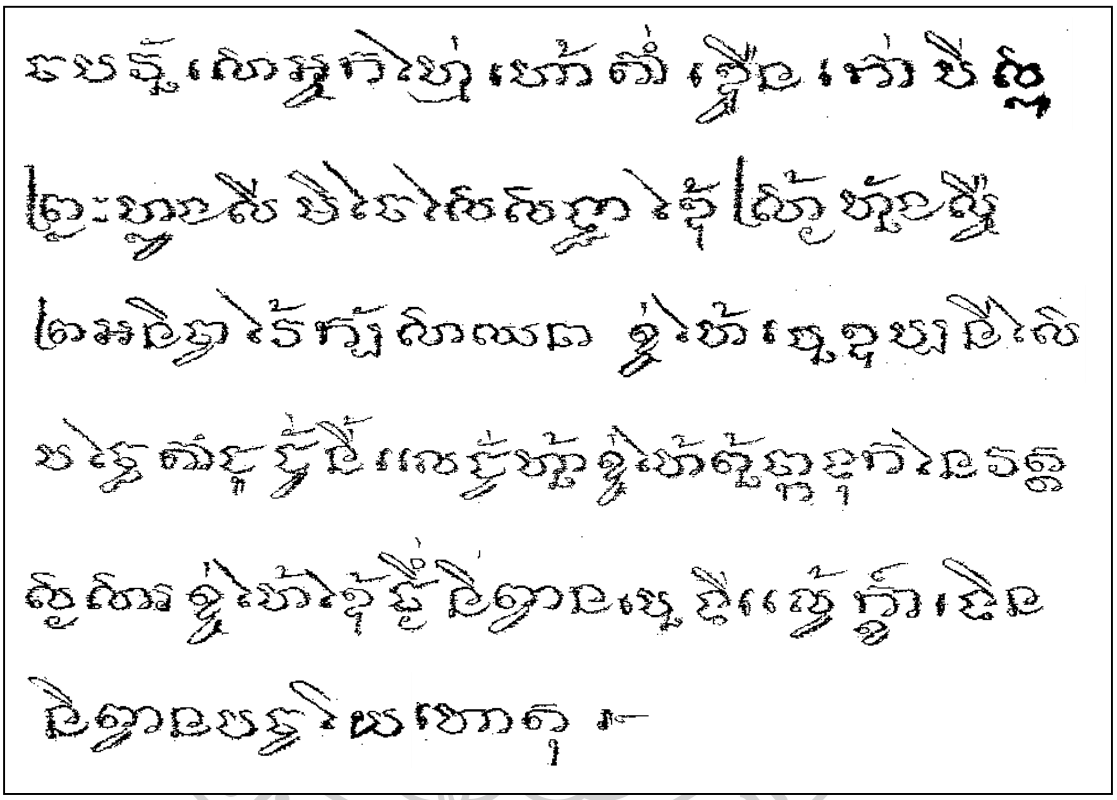

ภาพที่ *4* ภาพแสดงคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทอักษรขอม จากใบลานเรื่องอนิจลักษณะ

คำปริวรรต

บรรทัดที่ 1 : จบวันเสาร์ออกใหม่เห้าค่ำ เดือนเก้าปีฉลู

บรรทัดที่ 2 : พระหลวงศรีมีใจใสศรัทธาได้สร้างหนังสือ

บรรทัดที่ 3 : พระอนิจจาไว้กับศาสนา ขอให้เป็นอุปนิสัย

บรรทัดที่ 4 : ปัจจัยค้ำชูชั่วนี้แลชั่วหน้า ขอให้พ้นจากทุกข์ในวัฏ

บรรทัดที่ 5 : สงสาร ขอให้ได้ถึงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ

บรรทัดที่ 6 : นิพฺพานปจฺจโยโหตุ

(อนิจลักษณะเผด็จผูกเดียว, มปป.)

ข้อสังเกต จากการเขียนปราปรบท ส่วนที่เป็นคำบันทึกผู้จารท้ายบท อักขรวิธีส่วนใหญ่ยังเป็นขนบการเขียนแบบอักขรวิธีขอมไทย แต่มีบางคำศัพที่ยังมีเค้าความเป็นอักขรวิธีอักษรธรรมอีสานอยู่ ดังเช่นคำว่า “เก้า” ที่ปริวรรตออกมาได้ว่า “เก่า” การเขียนสระเอาแล้วมีเครื่องหมายคล้ายไม้เอกนี้ปรากฏอยู่ในการเขียนอังกาด้วย ผู้วิจัยสันนิษฐานว่ามาจากองค์ประกอบของสระเอาที่อยู่ส่วนบน เป็นเส้นโค้งเกือบครึ่งวงกลมที่ปรากฏในอักษรธรรมอีสาน เมื่อหลวงศรีพฤษผลสลับมาจารอักษรขอมก็อาจติดนำเอาเครื่องหมายนั้นมาใช้ในอักขรวิธีขอมด้วย และเปลี่ยนสัณฐานเป็นแบบไม้เอกไปในที่สุด ทั้งนี้ คำว่า “เก้า” ในตัวอย่างข้างต้นก็ยังไม่ได้ใส่วรรณยุกต์โทอีกเช่นกัน แสดงให้เห็นถึงขนบเดิมทั้งสองอักษรที่ไม่ใส่วรรณยุกต์นั่นเอง

นอกจากนี้คำศัพท์อื่น ๆ ยังปรากฏอักขรวิธีอักษรธรรมอีสานอีกด้วย เช่น ปีสฺลู หมายถึง ปีฉลู โดยปกติแล้วอักษรขอมไทยนั้นมีรูป ฉ ใช้ แต่ในการเขียนคำว่า ฉลู เป็น สฺลู นี้อาจเป็นการได้รับอิทธิพลจากอักษรธรรมอีสาน เพราะรูป ส ในอักษรธรรมอีสาน ได้เขียนเป็นรูป ฉ อยู่บ่อยครั้ง ซึ่งการเขียนของหลวงศรีพฤษผลก็มีปรากฏให้เห็น เช่นคำว่า ฉลอง เป็น สลอง ฉลู เป็น สฺลู เป็นต้น แต่ในกรณีนี้เป็นการเขียนอักษรขอมไทย แต่พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลก็ยังใช้ รูป ส เขียน ฉ อยู่เช่นเดิม แสดงให้เห็นถึงการติดการเขียนแบบอักขรวิธีอักษรธรรมอีสานอยู่

อีกคำศัพท์หนึ่งที่พบในมัดเดียวกันนี้คือคำว่า พระ การเขียนคำว่าพระส่วนใหญ่ในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลนี้ หากเขียนอักษรธรรมอีสานส่วนใหญ่จะปรากฏในรูป พฺละ หรือ พะ ส่วนรูป พ ซึ่งมีแต่เฉพาะอักษร พ นั้นมักจะพบในการเขียนเป็นคำสำเร็จ เช่น “พพุทธสักลาษ” ซึ่งมีเพียงแค่พยัญชนะ พ ตัวเดียวเท่านั้น

ในการเขียนคำว่า พฺระ ด้วยอักษรขอมไทยจากผูกนี้ ปรากฏรูป พฺรฺละ ซึ่งแปลกกว่าคำอื่น ๆ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าการเขียนเช่นนี้อาจเป็นเพราะพระภิกษุหลวงศรีเขียนตามอักขรวิธีอักษรธรรมอีสานก่อน คือ พฺละ แต่ในบัดดล เมื่อทราบว่ากำลังใช้แบบอักษรซึ่งเป็นอักษรขอมอยู่ จึงเติมเชิง ร เข้าไปอีกครั้ง ซึ่งไม่เป็นการยาก เพราะเชิง ร ของอักขรวิธีอักษรขอมนั้นเป็นการเขียนเริ่มจากด้านล่างของบรรทัดและลากไปข้างหน้า จึงเกิดเป็นรูป พรฺละ ดังปรากฏดังรูปข้างต้น หรือในอีกกรณี พระภิกษุหลวงศรีฯ อาจเติมเชิง ร ก่อน แล้วจึงเติมเชิง ล เพราะอาจเกิดความลังเลในเรื่องการเขียนผิดถูก ในที่สุดจึงมีทั้งหมด 2 เชิง คือ ร และ ล

ก็ข้าเทอญ ฎีขา คำนี้ เป็นอักขรวิธีพิเศษที่มักพบอยู่ในการเขียนของอักขรวิธีวัฒนธรรมล้านช้าง มักลงท้ายในประโยคแสดงคำปรารถนา ปรากฏคำนี้ในรูปแบบอักษรขอม

ไทยของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลอยู่เช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นถึงการใช้คำหรือสำนวนล้านช้างมาใช้ในรูปอักษรขอม ซึ่งเป็นข้อสังเกตที่น่าสนใจอีกคำหนึ่ง

นอกจากนี้ยังพบการใช้เครื่องหมายคล้ายวรรณยุกต์เอกใช้แทนเครื่องหมายนิคหิต ดังตัวอย่างคำว่า ขอ โดยเขียนว่า ฆ่อ การใช้เครื่องหมายคล้ายวรรณยุกต์เอกนี้ มีการใช้แทนเครื่องหมายที่วางอยู่ส่วนบนของคำ/บรรทัด ดังจะเห็นกรณีที่ผู้วิจัยได้เคยอธิบายไว้แล้ว ในกรณีของการเขียนสระเอา ที่ใช้วรรณยุกต์เอก ๐่ แทนเครื่องหมาย ๐ ในอักษรธรรมอีสาน ในกรณีนี้ผู้วิจัยก็สันนิษฐานว่าเป็นไปในลักษณะเดียวกัน คือการใช้ ๐่ แทน นิคหิต ๐ำ

ตัวอย่างที่ 3 คำบันทึกผู้จารท้ายบทอักษรขอม จากมัด 16.1 มีรายละเอียดดังนี้

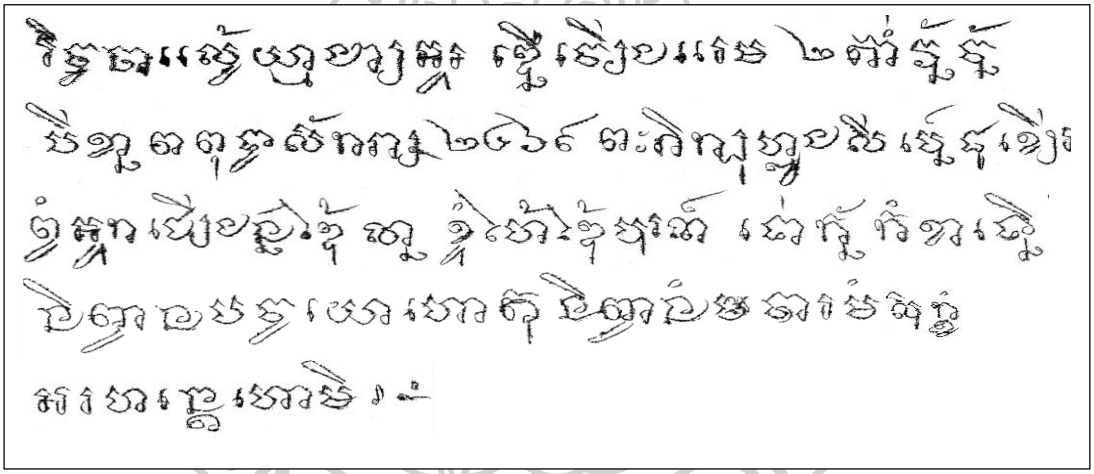

ภาพที่ 5 ภาพแสดงคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทอักษรขอม จากใบลานมัดที่ 16.1

คำปริวรรต

บรรทัดที่ 1 : รจนาแล้วยามงายอ่อน เดือนเจียง แรม ๒ ค่ำ วันจันทร์

บรรทัดที่ 2 : ปีขาลพระพุทธศักราช 2469 พระภิกษุหลวงศรีเป็นผู้เขียน

บรรทัดที่ 3 : พ่อออกเชียงนันได้ลาน ขอให้ได้บุญเท่ากันก็ข้าเทอญ

บรรทัดที่ 4 : นิพฺพานปจฺจโยโหตุ นิพฺพานำปรมำสุขำ

บรรทัดที่ 5 : อรหนฺโตโหมิ

จากบันทึกท้ายคัมภีร์ข้างต้น พบข้อสังเกตที่น่าสนใจคือคำว่า “รจนา” ที่สะกดด้วยอักขรวิธีอักษรธรรมที่นิยมใช้ ซึ่งเปลี่ยนจาก ล เป็น ร แต่สระอิ และการซ้ำพยางค์ด้วยคำอ่าน เสียง จ เดิม จึงเกิดรูป “ริจฺจนา” ในอักษรขอมขึ้น

ความชัดเจนของการใช้อักษรขอมในการเขียนภาษาถิ่นอีสานปรากฏในการเขียนคำบันทึกผู้จารท้ายบทนี้ของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล กล่าวคือข้อความต่อมาที่เขียนว่า “ยฎฺม งายอฺอร” (ยามงายอ่อน) ซึ่งยามงายอ่อนนี้เป็นคำบอกเวลาของชาวอีสาน แต่ถูกจารด้วยอักษรขอม ส่วนคำว่า “เดือนเจียง” สะกดด้วยการเขียนรูปสระเอีย และตัวสะกด ง เป็นพยัญชนะตัวเต็มบนบรรทัดเดียวกัน เช่นเดียวกับคำว่า “แรม” ที่ตัวสะกด ม เป็นรูปอักษร ม สะกดเป็นตัวเต็มเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้การสะกดคำว่า “ขาล” ที่แปลว่าปีขาล ใช้ตัว น สะกด อาจเป็นการเขียนสะกดตามเสียง ที่น่าสังเกตอีกคำหนึ่ง คือการเขียนคำว่า “พระพุทธศักราช” ในผูกนี้สะกด “พพุทธฺาสักฺฆส” คำว่าพระ ในคำนี้มีเพียงตัว พ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าอาจเป็นการสะกดตามสำเนียงท้องถิ่น จึงไม่มี ร ควบกล้ำ ส่วนคำว่า “พุทธา” ที่หมายถึง พระพุทธ ก็อาจเป็นกรณีเดียวกันกับการเขียนคำว่าพระด้วย ม ตัวเดียว และคำว่า “สักราส” นั้นเป็นการสะกดตามแบบอักขรวิธีอักษรธรรม คือการใช้ ส สะกด แทน ช ซึ่งนับว่าเป็นอักขรวิธีที่น่าสนใจ

คำว่า “พะภิกฺบุหฺลวงสี”[3] คำนี้เมื่อถ่ายถอดออกมาเป็นอักขรวิธีไทยปัจจุบันคือชื่อของพระภิกษุผู้จารหนังสือใบลาน นั่นคือพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลนั่นเอง จะเห็นว่าการสะกดคำว่าพระในผูกนี้มักจะไม่ใส่ ร ควบกล้ำ นั่นเพราะเหตุผลด้านการออกเสียง ที่เมื่อออกเสียงอย่างไรก็มักจะเขียนเช่นนั้น เช่นเดียวกันกับคำว่า “สี” ซึ่งเป็นชื่อจากราชทินนามของท่าน เมื่อถ่ายถอดเป็นคำปัจจุบันแล้ว รูปที่ควรจะเป็นคือคำว่า “ศรี” และเมื่อจารแล้วควรจะอยู่ในรูป “สฺรี” ตามราชทินนามของท่านในอักขรวิธีภาษาไทย แต่เมื่อจารลงแล้วกลับไม่มี ร ควบ เช่นเดียวกับคำว่า พระ ที่เหลือเพียงรูป พ ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าเป็นการเขียนตามการออกเสียงจริงที่ใช้ในชีวิตประจำวันของผู้จาร

ส่วนคำว่า “เขียน” ผู้จารได้ใช้รูปสระเอียเต็มในการประสม ทั้งยังใช้ตัวสะกดคือ ร ตามอักขรวิธีอักษรธรรม เพียงแต่เปลี่ยนรูปแบบอักษรมาเป็นอักษรธรรมเท่านั้น

ข้อสังเกตข้างต้นส่วนใหญ่เป็นการเขียนตามเสียง แต่ตัวอย่างต่อไปนี้คือการสะกดตามรูปศัพท์ หากแต่ศัพท์คำนี้เป็นคำพ้องเสียง คือคำว่า บุญ ที่พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลสะกด

---

[3] คำนี้ถ่ายถอดตามอักขรวิธีจริงของเดิม /บุ/ จากคำว่า /พะภิกบุหฺลวงสี/ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า ษุ แต่การเขียนตัวเชิง ส นั้นมีสัณฐานคล้ายเชิง ป ต่างกันเพียงมีเส้นขีดตรงกลางเท่านั้น กรณีนี้พระภิกษุหลวงศรีอาจเขียนตกหล่นไป

เป็น “บุรณ์” ซึ่งเป็นอีกความหมายหนึ่ง ซึ่งหากพิจารณาโดยเจตนาการเขียน ผู้วิจัยมีความเห็นว่าพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลจะเขียนเป็นรูป บุณย์ หรือ บุญ ก็เป็นได้ แต่เนื่องจากเป็นคำพ้องเสียง อีกทั้งต้องเขียนในรูปแบบอักษรขอม จึงอาจทำให้ท่านสับสนในการใช้ศัพท์และตัดสินใจเขียนเป็นคำว่า “บุรณ์” ที่เป็นว่าบริบูรณ์ นั่นเอง

การเปลี่ยนรูปแบบอักษร จากอักษรธรรมที่ท่านใช้จดจารอยู่ประจำมาใช้เป็นอักษรขอมอาจทำให้อักขรวิธีบางศัพท์มีความคลาดเคลื่อนจากอักขรวิธีอักษรเดิมหรือคำศัพท์เดิมก็เป็นไปได้ เพราะความเคยชินที่อักขรวิธีอักษรธรรมแต่เดิมส่วนใหญ่เป็นการเขียนสะกดตามเสียงพูดนั่นเอง

คำว่า “ก็ข้าเทอญ” คำนี้เป็นอักขวิธีพิเศษที่ปรากฏ การเขียนไม่มีไม้ไต่คู้แต่จะเป็นนิคหิตแทนเสียงออ แต่ในการเขียนคำนี้ในผูกนี้ เป็นการเขียนโดยใช้อักขรวิธีปกติ กล่าวคือเขียน “กำขา” ซึ่งโดยปกติ คำว่าข้าจะซ้อนเป็นอยู่ใต้บรรทัดในตำแหน่งตัว ก แต่คำนี้เขียนบนบรรทัดตามอักขรวิธีเต็มโดยปกติ ตัวอย่างการเขียนคำว่าก็ข้าเทอญนี้มีปรากฏอยู่ในผูกที่ 14.3 ซึ่งจารด้วยอักษรขอมเช่นเดียวกัน

การเขียนอักษรขอม ภาษาบาลีในช่วงท้ายของบันทึกท้ายบทผูกนี้ มีคำที่น่าสังเกตอีกคำ คือคำว่า ปรมำ ที่พระภิกษุหลวงศรีฯ จารเป็น ปารมำ โดยการเติมสระอาเข้ามานี้ อาจเป็นการเติมตามเสียงพูด เพราะหากพิจารณาด้านไวยากรณ์ภาษาบาลี คำนี้ควรสะกดโดยไม่มีสระอา และเมื่อรูป บ+สระอา ตามหลักการเขียนของอักขรวิธีขอมต้องเปลี่ยนรูปตัว บ เพื่อเชื่อมกับสระอา จึงทำให้พระภิกษุหลวงศรีฯ สะกดผิด โดยการเขียนรูป บ ตัวเต็ม แต่ในบัดดลเมื่อรับรู้ได้ว่าการเขียน บ+สระอาจะต้องเปลี่ยนรูป พระภิกษุหลวงศรีฯ จึงทำการขีดฆ่าอักษร บ ตัวเต็มทิ้ง โดยเขียนเครื่องหมายครึ่งวงกลมที่เป็นส่วนโค้งด้านบนไว้ที่ส่วนกลางของอักษรโดยเรียงลงมา 2 ตัว โดยหมายความให้รับรู้ว่าไม่ต้องการใช้พยัญชนะตัวนี้ในข้อความอีกต่อไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

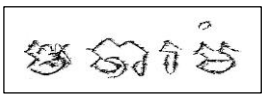

ภาพที่ 6 แสดงการขีดฆ่าอักษร บ เพราะผู้เขียนตั้งใจจะเขียน บ + สระอา ซึ่งการเขียนคำดังกล่าวนั้นจะต้องเปลี่ยนรูปการเขียนโดยเชื่อมกันดังภาพ

ส่วนคำสุดท้ายในผูกนี้คือ ที่สันนิษฐานว่าเป็นการเขียนตามการออกเสียง /สุก-ขัง/ และเมื่อเขียนก็ปรากฏรูปเป็น /สุกฺขำ/ แต่แท้จริงแล้วหากจะเขียนให้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ก็จะต้องสะกดในรูป /สุขำ/ ไม่มีตัว ก นั่นเอง

3.5 การใช้เครื่องหมายเพื่อขีดฆ่าพยัญชนะ

การใช้เครื่องหมายเพื่อขีดฆ่าข้อความหรือพยัญชนะ เป็นการแสดงว่าผู้เขียนไม่ต้องการเอาข้อความนั้นในใบลานแล้ว พบลักษณะดังนี้ 1. การขีดฆ่าตัวอักษร 2. การเขียนวงรีในอักษร ซึ่งมีความหมายเดียวกัน ดังตัวอย่างที่พบจากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้

3.5.1 การขีดฆ่าตัวอักษรกลางข้อความ การขีดฆ่าตัวอักษรกลางข้อความเป็นลักษณะหนึ่งที่พบเพื่อทำการขีดฆ่าตัวอักษรหรือข้อความ โดยมีลักษณะดังตัวอย่างต่อไปนี้

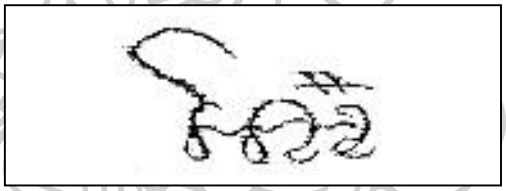

ภาพที่ 7 การขีดฆ่าตัวอักษร อังกา

การขีดฆ่าข้อความดังตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนไม่ต้องการเอาข้อความนั้นแล้ว กระทำโดยการขีดเส้นลากยาวคล้ายคลื่นเพื่อฆ่าข้อความที่ไม่ต้องการ ส่วนที่เป็นเครื่องหมายที่อยู่บนอักษร ใช้การขีดฆ่ากลางเครื่องหมาย 2 ขีดคล้ายฟันหนู เพื่อตัดข้อความออก

3.5.2 การเขียนจุดหรือวงกลมขนาดเล็กในข้อความ การเขียนจุดหรือวงกลมขนาดเล็กเป็นวิธีการหนึ่งเพื่อที่จะทำการงดเว้น ไม่เอาตัวอักษรนั้น ๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

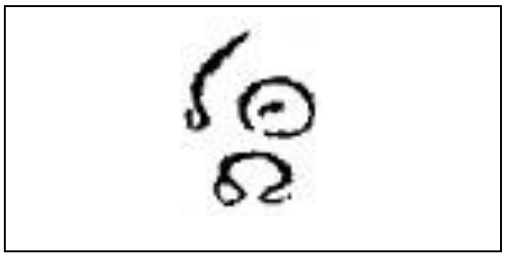

ภาพที่ *8* การขีดฆ่าข้อความโดยใช้วงกลม จากมัดที่ 22.3 ปลาแดกปลาสมอ ผูก 3

ตัวอย่างการขีดฆ่าข้อความโดยการเขียนจุดหรือวงกลมลงบนข้อความ ในภาพข้างต้นสามารถปริวรรตได้ว่า “ไวฺค” เดิมทีแรกเริ่มผู้จารจะสะกดคำว่า “ไค” ซึ่งเป็นชื่อของ “พระภิกษุไค” ผู้ได้ร่วมจารคัมภีร์ร่วมกับพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล แต่ด้วยสัณฐานที่ใกล้เคียงกันจึงทำให้ผู้จารอาจเผลอเขียนเป็นตัว ว แทนตัว ค เมื่อทราบว่าจารผิดพลาดจึงทำการขีดวงกลมเล็ก ๆ ลงในกลางอักษรซึ่งเป็นที่ว่าง และเขียน ค ซึ่งเป็นตัวสะกดที่ต้องการ ลงแทนในด้านล่างของตัวอักษรเยื้องค่อนมาทางด้านซ้ายเพื่อให้ใกล้เคียงกับสระไอนั่นเอง ตัวอย่างถัดไปคือการเขียนคล้ายวงเล็บแนวขวางกลางอักษรหรือข้อความ โดยตัวอย่างข้างต้นและที่จะกล่าวดังต่อไปนี้ เป็นตัวอย่างที่ยกมาจากมัดที่ 22.3 เรื่อง ปลาแดกปลาสมอ ผูก 3 ดังนี้

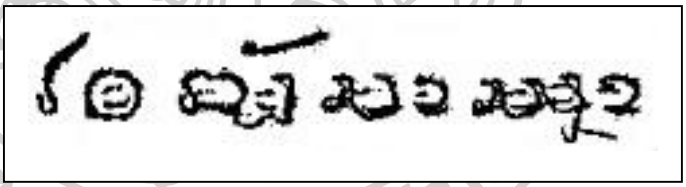

ภาพที่ *9* การเขียนขีดฆ่าข้อความแบบวงเล็บ จากมัดที่ 22.3 ปลาแดกปลาสมอผูก 3

ข้อความดังกล่าวเป็นการขีดฆ่าข้อความโดยการเขียนลักษณะวงเล็บแนวขวางไว้ส่วนกลางของพยัญชนะ เพื่อเป็นการขีดฆ่าอักษรที่ไม่ต้องการ จากบริบทข้างต้นนี้มิได้เป็นการสะกดผิด หากแต่เป็นการจัดเรียงลำดับข้อความคำบันทึกผู้รจนาผิดในลำดับก่อนหลัง ผู้เขียนจึงต้อขีดฆ่าข้อความนี้ออก โดยสามารถปริวรรตได้ดังนี้ “ไว้กับศาสนา”

เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงการขีดฆ่าข้อความดังกล่าวออกผู้วิจัยจึงยกตัวอย่างข้อความมาเพื่อให้เห็นลำดับการวางถ้อยคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทสำหรับผูกนี้ ดังนี้

ตารางที่ *29* ตารางเปรียบเทียบโครงสร้างคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท

ลำดับผูก	ชื่อเรื่อง	โครงสร้างคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท	คำปริวรรตคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท	พ.ศ.
22.3	ปลาแดกปลาสมอ ผูก 3	รจนาแล้ว + ยาม/เดือน/วัน + นักษัตร + ศักราช + มีใจใสศรัทธาได้เขียน + (ชื่อผู้เขียน) + กับ + (ชื่อผู้เขียนร่วม) + จำนวนที่ร่วมเขียน + ไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้า + ตราบต่อเท่า 5 พันวัสสา + ขอให้ฝูงข้าทั้งสองนี้ได้บุญเท่ากัน + ก็ข้าเทอญ + อัน 1 ขอให้ฝูงข้าทั้ง 2 นี้ พ้นจากทุกข์ในวัฏสงสาร + ขอให้ได้ถึงนิพพานเป็นที่แล้ว + ก็ข้าเทอญ + อรหนฺโต โหมิ + นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ	รจนาแล้วยามงายอ่อนเดือน ๘ *ขึ้น* แรม ๓ ค่ำ วัน ๔ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒ พระหลวงศรีมีใจใสศรัทธาได้เขียนลำท้าวกำพร้าปลาแดกปลาสมอ *ไว้กับศาสนา* กับพระภิกษุไ*ว*ค *กับ* ได้เขียนนำ ๗ ใบไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้าตราบต่อเท่า ๕ พันวัสสา อัน ๑ ขอให้ฝูงข้าทั้งสองนี้ได้บุญเท่ากัน	2472

ในช่องที่แสดงคำปริวรรต ที่มีดอกจันกำกับ แสดงให้เห็นถึงการแก้ไขข้อความ โดยตัดคำว่า *“ไว้กับศาสนาออก”* เพราะเพื่อต้องการเพิ่มข้อความ *“กับพระภิกษุไค ได้เขียนนำ 7 ใบ”* แล้วจึงต่อด้วยข้อความ *“ไว้กับศาสนา”* ซึ่งโดยปกติหากพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลจดจารเพียงบุคคลเดียวจะนิยมเขียน *“ไว้กับศาสนา”* หลังการเขียนชื่อเรื่องทันที แต่เนื่องจากผูกนี้มีการเขียน 2 บุคคล โดยพระภิกษุไคร่วมเขียนด้วย 7 ใบ จึงอาจทำให้พระภิกษุหลวงศรีฯ พลั้งเขียนข้อความ *“ไว้กับศาสนา”* มาก่อนการเขียนชื่อพระภิกษุไค ผู้ร่วมเขียนกับตนด้วย จึงเป็นสาเหตุให้เกิดการขีดฆ่าข้อความ *“ไว้กับศาสนา”* ออกนั่นเอง ทั้งนี้ ในกรณีนี้จากตารางในส่วนที่เป็นคำปริวรรตจากคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทเฉพาะบรรทัดเดียวมีการเขียนผิดซ้ำซ้อนถึง 3 ตำแหน่ง กล่าวคือ การเขียนคำว่า *“ขึ้น”* ผิด (ในบริบทของคำว่าข้างขึ้น) ซึ่งแท้จริงวันเวลาเป็นข้างแรม การวางตำแหน่งของคำว่า *“ไว้กับศาสนา”* และการเขียนสะกดชื่อของพระภิกษุไคผิด ซึ่งได้ยกตัวอย่างให้ทราบแล้วสองรูปข้างต้นนั่นเอง

3.5.3 การเขียนเส้นโค้งคล้ายวงเล็บคว่ำขนาดเล็กในพยัญชนะ การเขียนเส้นโค้งคล้ายวงเล็บคว่ำในพยัญชนะ เป็นอีกวิธีการหนึ่งเพื่อขีดฆ่าข้อความ โดยจะขีดเส้นคล้าย ๆ วงเล็บลงในข้อความหรือพยัญชนะ ส่วนที่เป็นช่องว่าง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

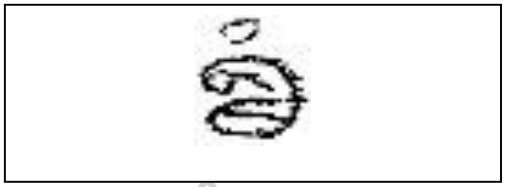

ภาพที่ 10 ตัวอย่างการขีดฆ่าอักษรโดยใช้วงเล็บคว่ำ “ขอ”

การขีดฆ่าข้อความข้างต้น นำมาจากส่วนที่เป็นปราปรบทในส่วนที่เป็นคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท การเขียนคำนี้เป็นการสะกดถูกต้องแล้ว หากแต่แทรกเข้ามาอยู่ผิดตำแหน่งจากบริบทของข้อความ คำนี้อยู่ก่อนคำว่า “ไว้กับศาสนา” ซึ่งจากโครงสร้างการเขียนคำบันทึกผู้รจนาในส่วนท้ายของพระภิกษุหลวงศรีฯ ข้อความ “ไว้กับศาสนา” นี้ จะอยู่ถัดจากชื่อหนังสือที่ท่านได้ทำการสร้างหรือจาร แต่ในก็นี้นี้มีคำว่า “ขอ” ซึ่งเป็นคำที่ขึ้นต้นก่อนการกล่าวคำปรารถนา ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่หลังคำว่า “ไว้กับศาสนา” นั่นเอง

ตารางที่ *30* ตารางรวบรวมตัวอย่างการขีดฆ่าข้อความ

ที่	คำศัพท์	ปริวรรต	ถ่ายถอด	ผูก	พ.ศ.
1.	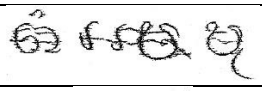	~~พ่แมปู่~~	พ่อแม่ปู่	2.6	2466
2.	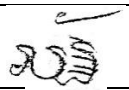	สั~~ษ~~	ศัพท์	2.6	2466
3.		ทำ	ท้าว	24.2	2467

ตัวอย่างการขีดฆ่าข้อความอื่น ๆ ใน พ.ศ. 2466 – พ.ศ. 2467

3.6 การแทรกข้อความที่เกิดจากการเขียนตก

การแทรกข้อความที่เกิดจากการเขียนตก คือการใช้เครื่องหมายกำกับทำหน้าที่คล้ายวงเล็บและเป็นขอบเขตของข้อความที่แทรกเข้ามา โดยมีข้อความที่จะแทรกเข้ามาแทนที่เพื่อแก้ไขการเขียนข้อความเพิ่มเติมที่ตกหล่นไป ปรากฏในการเขียนใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.6.1 การแทรกข้อความโดยใช้เครื่องหมายกากบาทเป็นขอบเขต จากเรื่องมูลปฐมปันนา ผูก 2

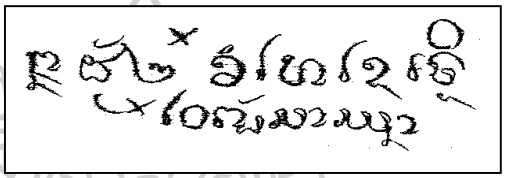

ภาพที่ 11 แสดงการแทรกข้อความโดยใช้เครื่องหมายกากบาท

ลักษณะการแทรกเพิ่มข้อความโดยใช้เครื่องหมายกากบาท จะใช้เครื่องหมายกากบาทโดยขีดในตำแหน่งบนและล่างเป็นแนวทแยง ในช่องว่างระหว่างข้อความที่จะแทรก ข้อความที่แก้ไขจะอยู่ด้านล่างบรรทัดหลักที่เป็นข้อความดั้งเดิม เช่นข้อความในภาพข้างต้น โดยด้านบนมีเครื่องหมาย x และข้อความ (ไว้กับศาสนา) x

3.7 อักขรวิทยาจากปราปรบท (Paratexts)

อักขรวิทยาของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล จะจัดจำแนกเป็นหมวดหมู่ตามมาตราตัวสะกด โดยเน้นศึกษาอักขรวิทยาตามคำศัพท์ที่พบเจอบ่อยครั้งและน่าสนใจ มีการเขียนที่หลากหลาย ส่วนการศึกษาจากมาตราตัวสะกดนั้นจะเน้นศึกษาที่มาตราตัวสะกดแม่กด เนื่องจากเป็นมาตราตัวสะกดที่มีตัวสะกดมากที่สุด ดังนี้

3.7.1 มาตราตัวสะกดแม่กด

มาตราตัวสะกดที่ปรากฏในงานเขียนของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลมีอยู่หลายมาตรา หากแต่มาตราที่มีตัวสะกดมากที่สุดคือแม่กด อันจะเห็นภาพรวมและการเปลี่ยนแปลงสำหรับการศึกษา ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาเน้นที่มาตราตัวสิกดนี้เป็นหลัก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ *31* อักขรวิธีการเขียนอักษรธรรม มาตราตัวสะกดแม่กด

พ.ศ.	รูปคำศัพท์เดิม	ปริวรรต	ตัวสะกด	ที่มา	ถ่ายถอด
2458	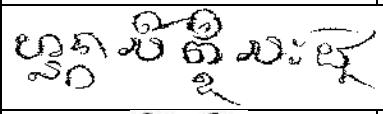	หฺลงฺวสีฎฺฎ สะผุน	ด	ลำพุทธนรกัน	หลวงศรีพฤษผล
	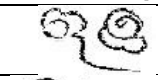	พุทธ	ท		พุทธ
	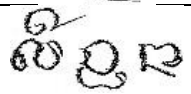	ลิจฺจนา	จ		รจนา
2465	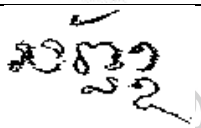	สฎฺฐฺฐ	ด	มูลปฐมปันนาผูก 2	ศักราช
	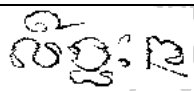	ลีจฺจะนา	จ		รจนา
	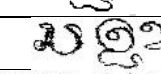	สทฺธา	ท		ศรัทธา
	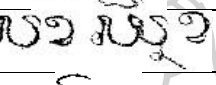	สาสฺสนา	ส		ศาสนา
	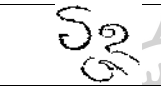	ฮฺอฺฑ	ด		ฮอด
	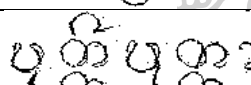	บุตฺตีบุตฺตา	ต		บุตรีบุตรา
	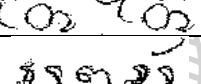	สพฺพสตฺว	ด		สรรพสัตว์
	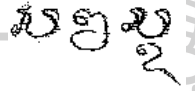	โจฺฑ	ด		โจทย์
	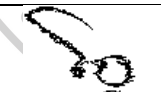	พลีสฺส	ส	มูลปฐมปันนาผูก 3	พฤษ
		มีตฺตสหฺย	ต		มิตรสหาย
	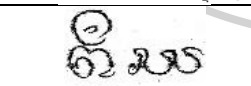	สฺอฑฺฒสฺอง	ด		สอดส่อง
	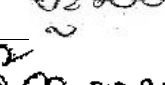	เสฏฺฐี	ฏ		เศรษฐี
	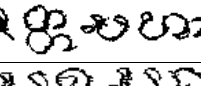	สฎฺฐสฺษ	ส	มูลปฐมปันนาผูก 3	ศักราช
2466		สฎฺฐสฺษ	ส	มัทธุอนุโลมผูก	ศักราช

	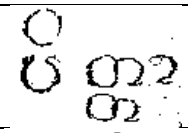	ปิตฺตา	ต	ต้น	บิดา
	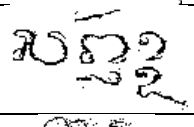	สักลาฆ	ด	มัทธุอนุโลมผูก 2	ศักราช
	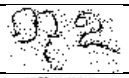	ตุด	ด	เล้มหลวง	ตุด
2467	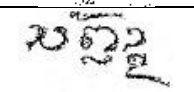	สฎัลฎฆ	ด	พระรามผูก 6	ศักราช
	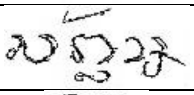	สฎัลฎษ	ส	ศีลสารสูตร	ศักราช
		ชวด	ด		ชวด
	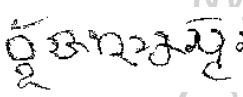	ฏัฆชอฎษสิมสี	ด, ส		วัดสะอาดสมศรี
2468	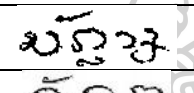	สฎัลฎษ	ส	ลำคัทนามผูก 8	ศักราช
	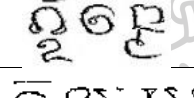	ฎฆทนฎม	ด		คัทธนาม
2469	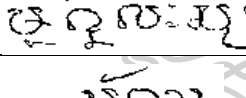	มงคินละสุฆ	ด	มงคลสูตรผูก 1	มงคลสูตร
	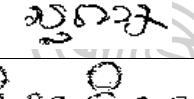	สัลฎษ	ส	มงคลสูตรผูก 2	ศักราช
2470	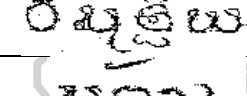	วิสุทธิยา	ท	วิสุทธิยา	วิสุทธิยา
	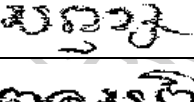	สฎัลฎษ	ส		ศักราช
2471	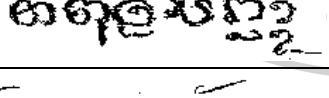	พพุทธสงกลฎฆ	ท, ด	มาลัยแสน	พระพุทธศักราช
2472	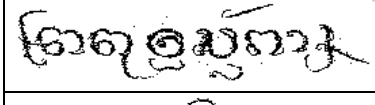	พรพุทธสัลกฎษ	ท, ส	วินัยสิกขาผูก 2	พระพุทธศักราช
	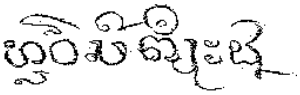	หลงวสีฬีษะผิน	ส		หลวงศรีพฤษผล
2473	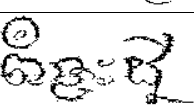	พีชชะผิน	ช	ศัพท์กรรมวาจา	พฤษผล
	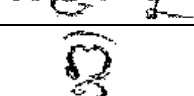	ฎิด	ด		กด
2474	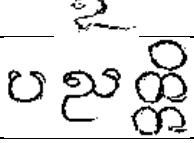	บญตฺติ	ต	พระปุคคลบัญญัติผูก 4	บัญญัติ

ตารางข้างต้นแสดงตัวอย่างคำศัพท์ที่พบจากปราปรบท (Paratexts) แสดงให้เห็นการเขียนตัวสะกดมาตราตัวสะกดและอักขรวิธีการเขียนคำศัพท์คำอื่น ๆ ที่มีความหลากหลาย แม้บางคำจะเป็นคำศัพท์คำเดียวกัน

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลคำศัพท์ที่ลงท้ายด้วยมาตราตัวสะกดแม่กดจากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลที่จารด้วยอักษรธรรมอีสาน พบว่ามาตราตัวสะกดแม่กดของหลวงศรี มีพยัญชนะสะกดจำนวน 7 ตัว จากคำศัพท์ทั้งสิ้น 36 คำ โดยเรียงตามระยะเวลา พ.ศ. 2458 – 2474 ข้อมูลที่ได้นำมาจากปราปรบท (Paratexts) โดยพบว่ามีตัวสะกด ดังนี้ (จ, ช, ด, ต, ท, ถ, ส)

ตารางที่ 32 ตัวสะกดแม่กดของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้ จ, ช, ด, ต, ท, ถ, ส

ตัวสะกดอักษรธรรมอีสาน ตัวเต็ม	ตัวสะกดอักษรธรรมอีสาน ตัวเชิง	ตัวสะกดอักษรไทยปัจจุบัน
	+	จ
	+	ช
	+	ด
	+	ต
	+	ท
	+	ถ
	+	ส

ตางรางนี้ แสดงรายละเอียดตัวสะกดในมาตราตัวสะกดแม่กดของในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ปรากฏตัวสะกด ดังนี้ จ, ช, ด, ต, ท, ถ, ส ซึ่งยกตัวอย่างให้เห็นสองรูป คือรูปที่เป็นตัวเต็มและรูปที่เป็นตัวเชิงหรือตัวเฟื้อง ในอักขรวิธีของหลวงศรีพฤษผลจะปรากฏให้เห็นทั้งตัว

สะกดที่อยู่บนบรรทัดเดียวกัน (ตัวเต็ม) และอยู่ใต้บรรทัด (ตัวเชิง) ดังคำศัพท์ในตารางที่ยกรูปศัพท์เดิมและทำการปริวรรตถ่ายถอดไว้แล้ว

3.7.2 มาตราตัวสะกดแม่กน

มาตราตัวสะกดแม่กน เป็นอีกมาตราหนึ่ง ที่ปรากฏในงานเขียนของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล มาตราตัวสะกดแม่กนนี้ เป็นอีกมาตราตัวสะกดหนึ่งที่มีพยัญชนะสะกดที่ไม่ตรงตามมาตราตัวอย่างมาตราตัวสะกดแม่กน มีดังนี้

ตารางที่ *33* อักขรวิธีการเขียนอักษรธรรม มาตราตัวสะกดแม่กน

พ.ศ.	รูปคำศัพท์เดิม	ปริวรรต	ตัวสะกด	ที่มา	ถ่ายถอด
2458	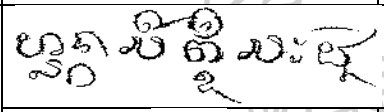	หลงวสีพฺฤดสะผิน	น	ลำพุทธนรกัน	หลวงศรีพฤษผล
	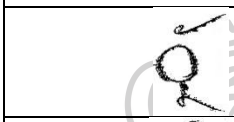	วัน	น		วัน
		เดิน	น		เดือน
	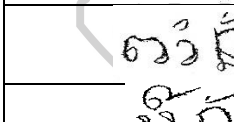	กำนัน	น		กำนัน
	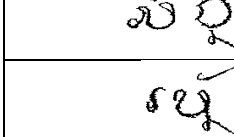	สีจัน	น		ศรีจันทร์
	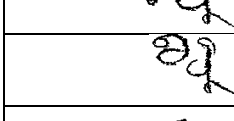	เปน	น		เป็น
	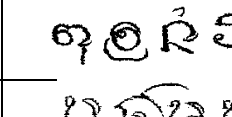	ขยน	น		เขียน
	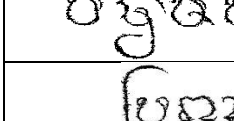	กัน	น		พุทธนรกัน
2465	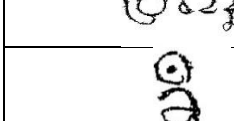	ปฐมปนนา	น	มูลปฐมปันนา ผูก 2	ปฐมปันนา
		ปรกาน	น		ประการ
		ขึน	น		ขึ้น

	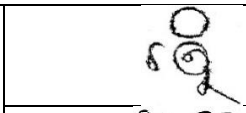	เทิน	น		เทอญ
	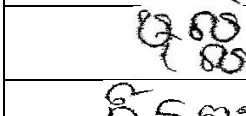	มุ<u>ล</u>ล	ล	มูลปฐมปันนา ผูก 3	มูล
	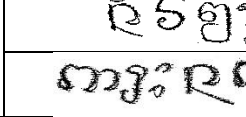	นีรพพา<u>น</u>	น		นิพพาน
	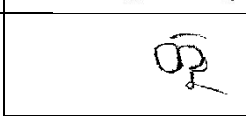	กา<u>ย</u>ะนค<u>อ</u><u>ร</u>	ร	กายนคร	กายนคร
2466	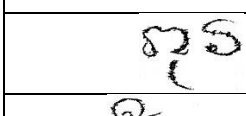	ติ<u>น</u>	น	มัทธุอนุโลมผูกต้น	ต้น
	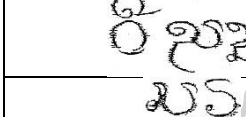	กุ<u>ร</u>	ร	มัทธุอนุโลมผูก 2	กุน
	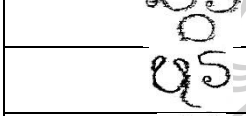	วีญา<u>น</u>	น		วิญญาณ
	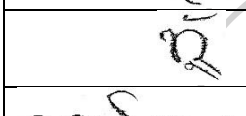	สา<u>ร</u>	ร		สวน
	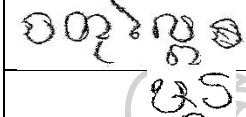	บุ<u>ร</u>	ร		บุญ
		อั<u>น</u>	น		อัน
	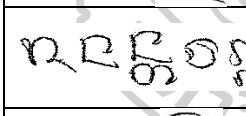	จตุโล<u>ก</u>จกบา<u>น</u>	น		จตุโลกบาล
	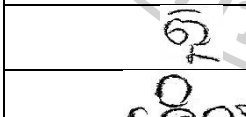	ม<u>ว</u><u>ร</u>	ร		ม้วน
	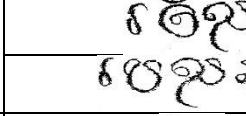	บ<u>น</u>	น		บน
	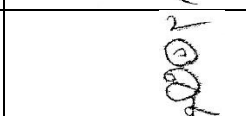	อน<u>น</u>ตจกกวา<u>น</u>	น		อนันตจักรวาล
	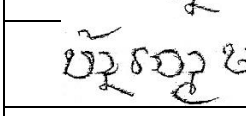	พ<u>น</u>	น		พ้น
	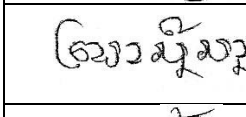	เทิ<u>ญ</u>	ญ	มาลัยแสน	เทอญ
	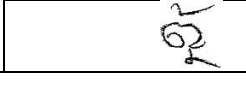	เบ<u>ญ</u>สก	ญ		เบญจศก
2467		ขึ้<u>น</u>	น		ขึ้น
		บ้า<u>น</u>	น	ศีลสารสูตร	บ้านจอมมณี
		พ<u>ร</u>ยาสี<u>น</u>สา<u>น</u>รา<u>ช</u>	น		พระยาศีลสารราช
		พ้<u>น</u>	น		พ้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร

	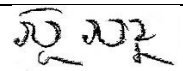	สิงสาน	น		สงสาร
2468	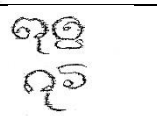	พุทธคุรผุดิน	ร, น	พุทธคุณ	พุทธคุณผูกต้น
	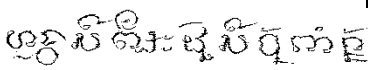	หลงวสีพีสะผิน สีจันกำนัน	น		หลวงศรีพฤษผลศรีจันทร์กำนัน
	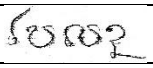	ใบลาน	น		ใบลาน
	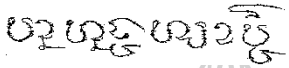	บานหนงอหยางบอ	น		บ้านหนองหญ้าปล้อง
2469	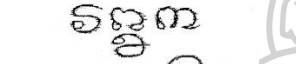	มงคินละสุขา	น	มงคลสูตรผูก 1	มงคลสูตร
	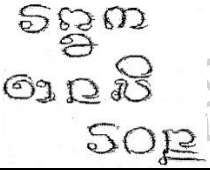	รกขณทานสิรวนนา	น, ร	ศีล ลักษณวรรณา	ลักษณทานศีลวรรณา
		สิรรกขณวณณา	ร, ณ		ศีล ลักษณวรรณา
2470		อัน	น	วิสุทธิยา	อัน
	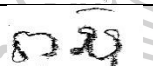	กูสิน	น		กุศล
		อานิน	น		อานนท์
2471	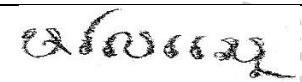	มไลแสน	น	มาลัยแสน	มาลัยแสน
	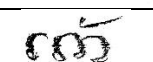	เณัน	น		เณร
2472	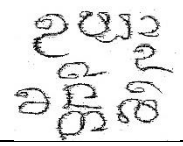	อุบบาฑขนตีแล	น	อุบาทว์ขันตี	อุบาทว์ขันตีแล
		หลงวสีฑีษะผน	น	วินัยสิกขาผูก 2	หลวงศรีพฤษผล
2473	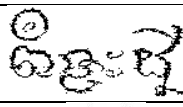	พีชชะผิน	น	ศัพท์ กรรมวาจา	พฤษผล
		อัน	น		อัน

		พัน	น		พัน
2474	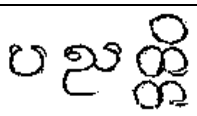	บญตฺติ	ญ	พระปุคคล บัญญัติผูก 4	บัญญัติ

ตารางข้างต้นแสดงตัวอย่างคำศัพท์ที่พบจากปราปรบท (Paratexts) แสดงให้เห็นการเขียนตัวสะกดมาตราตัวสะกดแม่กน ซึ่งสรุปได้ว่ามีตัวสะกด 5 ตัว ดังนี้คือ (ญ, ณ, น, ร, ล)

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลคำศัพท์ที่ลงท้ายด้วยมาตราตัวสะกดแม่กนจากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลที่จารด้วยอักษรธรรมอีสาน พบว่ามาตราตัวสะกดแม่กนของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล มีพยัญชนะสะกดจำนวน 5 ตัว จากคำศัพท์ทั้งสิ้น 20 คำ โดยเรียงตามระยะเวลา พ.ศ. 2458 – 2474 ข้อมูลที่ได้นำมาจากปราปรบท (Paratexts) โดยพบว่ามีตัวสะกดดังนี้ (ญ, ณ, น, ร, ล)

ตารางที่ *34* ตัวสะกดแม่กนของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้ (ญ, ณ, น, ร, ล)

ตัวสะกดอักษรธรรมอีสาน ตัวเต็ม	**ตัวสะกดอักษรธรรมอีสาน ตัวเชิง**	**ตัวสะกดอักษรไทยปัจจุบัน**
	+	**ญ**
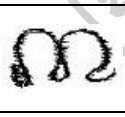	+ 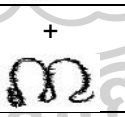	**ณ**
	+	**น**
	+ 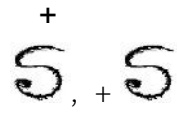	**ร**
	+ 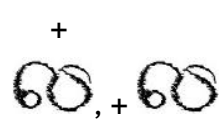	**ล**

ตางรางนี้ แสดงรายละเอียดตัวสะกดในมาตราตัวสะกดแม่กนของในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ปรากฏตัวสะกด ดังนี้ ญ, ณ, น, ร, ล ซึ่งยกตัวอย่างให้เห็นสองรูป คือรูปที่เป็นตัวเต็มและรูปที่เป็นตัวเชิงหรือตัวเฟื้อง ในอักขรวิธีของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลจะปรากฏให้เห็นทั้งตัวสะกดที่อยู่บนบรรทัดเดียวกัน (ตัวเต็ม) และอยู่ใต้บรรทัด (ตัวเชิง) ดังคำศัพท์ในตารางที่ยกรูปศัพท์เดิมและทำการปริวรรตถ่ายถอดไว้แล้ว

3.7.3 มาตราตัวสะกดแม่กม

มาตราตัวสะกดแม่กม เป็นอีกมาตราหนึ่ง ที่ปรากฏในงานเขียนของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ตัวอย่างมาตราตัวสะกดแม่กมมี ดังนี้

ตารางที่ *35* อักขรวิธีการเขียนอักษรธรรม มาตราตัวสะกดแม่กม

พ.ศ.	รูปคำศัพท์เดิม	ปริวรรต	ตัวสะกด	ที่มา	ถ่ายถอด
2458		ยาม	ม	ลำพุทธนรกัน	ยาม
2465	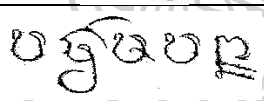	ปฐมปนนา	ม	มูลปฐมปันนา ผูก 2	ปฐมปันนา
	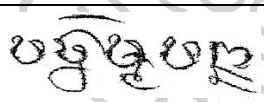	ปฐมมปนนา	ม	มูลปฐมปันนา ผูก 4	ปฐมปันนา
	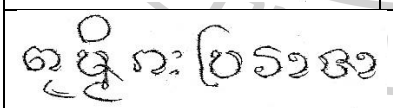	พูมมิกะบุรราชา	ม	กายนคร ผูก โจทย์	ภูมิปาลราชา
2466	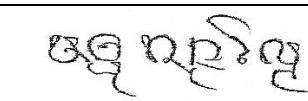	มทธุอนุโลม	ม	มัทธุอนุโลมผูก ต้น	มัทธุอนุโลม
	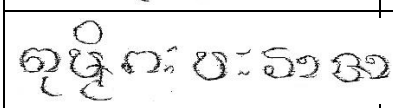	พุมมิกะปะราชา	ม	มัทธุอนุโลมผูก 6	ภูมิปาลราชา
	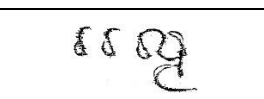	แลม	ม	มัทธุอนุโลมผูก 8	แรม
	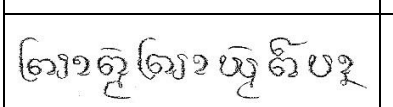	พฺรฺยาพิมพฺรฺยายิมพีบาน	ม	มัทธุอนุโลมผูก 10	พระยาพรหมพระยายมบาล
	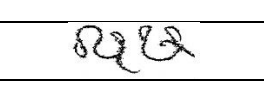	ลุม	ม		ลุ่ม

	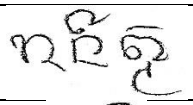	อนีพิม	ม		อกนิษฐพรหม
	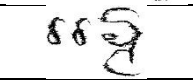	แรม	ม		แรม
2467	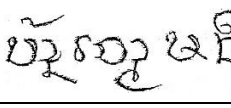	บ้านเจามมนี	ม	ศีลสารสูตร	บ้านจอมมณี
	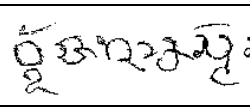	ภัททชฎษสิมสี	ม		วัดสะอาด สมศรี
	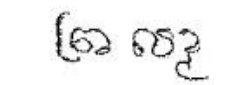	พรลาม	ม	พระราม ผูก 4 มัดต้น	พระราม
2468	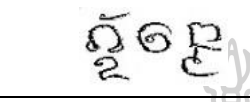	ภูททนาม	ม	ลำคัทนามผูก 8	คัทธนาม
	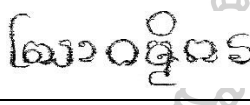	พรยาธม มิกราท	ม	ลำพระยา ธรรมิกราช	พระยาธรรมิก ราช
2469	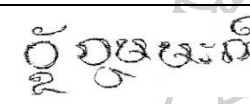	วัดจอมมะณี	ม	ศีล ลักษณวรรณา	วัดจอมมณี
2470	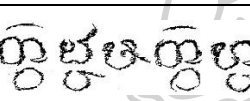	ตัวผอม ตัวหอม	ม	วิสุทธิยา	ตัวผอมตัวหอม
2473	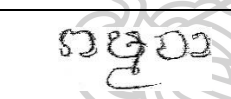	กมมจา	ม	ศัพท์ กรรมวาจา	กรรมวาจา

ตารางข้างต้นแสดงตัวอย่างคำศัพท์ที่พบจากปราปรบท (Paratexts) แสดงให้เห็นการเขียนตัวสะกดมาตราตัวสะกดแม่กมและอักขรวิธีการเขียนคำศัพท์คำอื่น ๆ ที่มีความหลากหลาย แม้บางคำจะเป็นคำศัพท์คำเดียวกัน ซึ่งสรุปได้ว่ามีตัวสะกด 1 ตัว คือ ม

สรุปว่าการเขียนแม่กมจากตารางข้างต้นมีเพียงตัวสะกดเดียวคือ ม แต่การเขียนตัวสะกดมีสองรูปคือตัวเต็มและตัวเชิง

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลคำศัพท์ที่ลงท้ายด้วยมาตราตัวสะกดแม่กมจากเอกสารตัวเขียนใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลที่จารด้วยอักษรธรรมอีสาน พบว่ามาตราตัวสะกดแม่กมของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล มีพยัญชนะสะกดจำนวน 1 ตัว จากคำศัพท์ทั้งสิ้น 19 คำ โดยเรียงตามระยะเวลา พ.ศ. 2458 – 2473 ข้อมูลที่ได้นำมาจากปราปรบท (Paratexts) โดยพบว่ามีตัวสะกดเพียงตัวเดียว คือ ม

ตารางที่ 36 ตัวสะกดแม่กมของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้ (ม)

ตัวสะกดอักษรธรรมอีสาน ตัวเต็ม	ตัวสะกดอักษรธรรมอีสาน ตัวเชิง	ตัวสะกดอักษรไทยปัจจุบัน
		ม

ตางรางนี้ แสดงรายละเอียดตัวสะกดในมาตราตัวสะกดแม่กมของในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ปรากฏตัวสะกดเพียงตัวเดียวคือ ม ซึ่งยกตัวอย่างให้เห็นสองรูป คือรูปที่เป็นตัวเต็มและรูปที่เป็นตัวเชิงหรือตัวเฟื้อง ในอักขรวิธีของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลจะปรากฏให้เห็นทั้งตัวสะกดที่อยู่บนบรรทัดเดียวกัน (ตัวเต็ม) และอยู่ใต้บรรทัด (ตัวเชิง) ดังคำศัพท์ในตารางที่ยกรูปศัพท์เดิมและทำการปริวรรตถ่ายถอดไว้แล้ว

3.7.4 มาตราตัวสะกดแม่กก

มาตราตัวสะกดแม่กก เป็นอีกมาตราหนึ่ง ที่ปรากฏในงานเขียนของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ตัวอย่างมาตราตัวสะกดแม่กกมี ดังนี้

ตารางที่ *37* อักขรวิธีการเขียนอักษรธรรม มาตราตัวสะกดแม่กก

พ.ศ.	รูปคำศัพท์เดิม	ปริวรรต	ตัวสะกด	ที่มา	ถ่ายถอด
2458	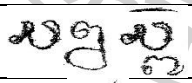	สพฺพสิ๎	ก	ลำพุทธนรกัน	สัปตศก
2465		ผุ๎	ก	มูลปฐมปันนาผูก 2	ผูก
		ลุ๎	ก		ลูก
	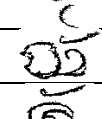	จา๎	ก		จาก
		ทุ๎	ก		ทุกข์
2466	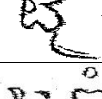	ผู๎	ก	มัทธุอนุโลมผูกต้น	ผูก
	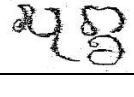	สุกขำ	ก		สุขำ

	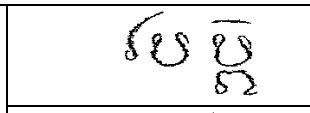	ไบบิก	ก	มัทธุอนุโลมผูก 2	ใบปก
	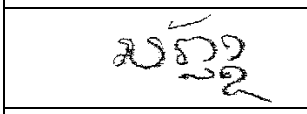	สกัลาฑ	ก	มัทธุอนุโลมผูก 5	ศักราช
	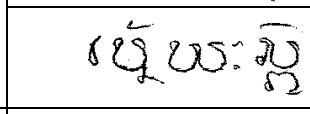	เบ้นยะสิก	ก	มัทธุอนุโลมผูก 7	เบญจศก
2467	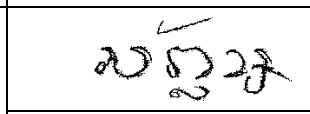	สกัลาษ	ก	ศีลสารสูตร	ศักราช
	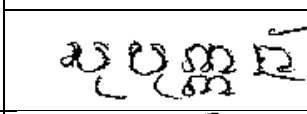	สุบุณณนา	ก	ลำสุปุณณนาค กุมาร	สุปุณณนาค
2468	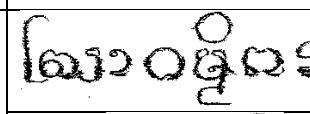	พรยาธมมิกราฑ	ก	ลำพระยาธรรมิกราช	พระยาธรรมิกราช
	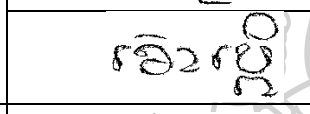	เขาเบิก	ก	ฉลองกฐิน	ข้าวเปลือก
2469	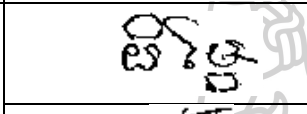	-ฏิโมก	ก	ศัพท์ปาติโมกข์ ผูก 3	ปาติโมกข์
	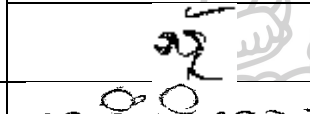	สุ	ก	สุ	สุข
2470	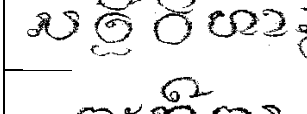	สทธีวิหารณ์	ก	วิสุทธิยา	สัทธิวิหาริก
	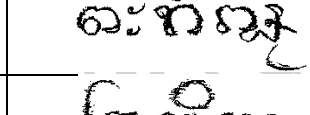	พะภีกษุ	ก		พระภิกษุ
2471	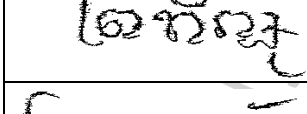	พรภิกษุ	ก	วิสุทธิยา	พระภิกษุ
	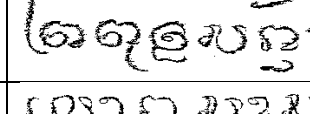	พรพุทธสกัลาษ	ก		พระพุทธศักราช
2472	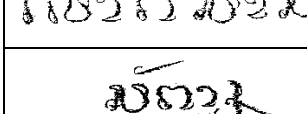	เลาก สาสนา	ก	โลกศาสนา	โลกศาสนา
	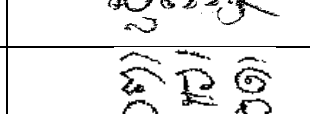	สัลกาษ	ก	วินัยสิกขา ผูก 2	ศักราช
2473	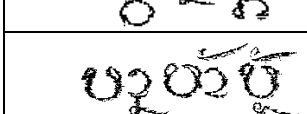	งิวนินทิก	ก	โงนนทก ผูก 2	งัวนนทก
	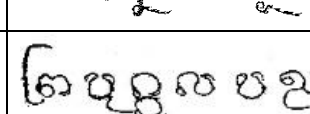	บานบาบัง	ก	ศัพท์กรรมวาจา	บ้านปากบัง
2474		พรบุคคลบญติ	ค	บุคคลบัญญัติ ผูก 4	พระบุคคลบัญญัติ

ตารางข้างต้นแสดงตัวอย่างคำศัพท์ที่พบจากปราปรบท (Paratexts) แสดงให้เห็นการเขียนตัวสะกดมาตราตัวสะกดแม่กกและอักขรวิธีการเขียนคำศัพท์คำอื่น ๆ ที่มีความหลากหลาย แม้บางคำจะเป็นคำศัพท์คำเดียวกัน ซึ่งสรุปได้ว่ามีตัวสะกด 2 ตัว คือ ก และ ค และการใช้ไม้ซัด ซึ่งคล้ายไม้หันอากาศใช้สะกด ก อีกหนึ่งรูปอีกด้วย โดยยกจากตัวอย่างคำศัพท์ทั้งสิ้น 25 คำ สรุปตัวสะกดได้ดังตารางต่อไปนี้

จากตัวอย่างอักขรวิธีที่สะกดด้วย ก มีทั้งการเขียนศัพท์ที่เป็นการเขียนตามเสียง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคำศัพท์ไทย-ลาว ส่วนการเขียนแบบบาลี พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลก็สามารถเขียนให้ถูกต้องตามอักขรวิธีภาษาบาลี ตรงตามคำศัพท์ที่ยืมมาได้ อาทิ คำว่า โลกศาสนา พระปุคคลบัญญัติ เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงอัจริยภาพในความรอบรู้ด้านภาษาหลากหลายภาษา และสามารถเข้าใจระบบการเขียนและเขียนได้อย่างถูกต้อง ซึ่งนับว่ามีความเหมาะสมกับบรรดาศักดิ์หลวงอย่างแท้จริง

ตารางที่ 38 ตัวสะกดแม่กกของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้ (ก, ค, ั)

ตัวสะกดอักษรธรรมอีสาน ตัวเต็ม	ตัวสะกดอักษรธรรมอีสาน ตัวเชิง	ตัวสะกดอักษรไทยปัจจุบัน
	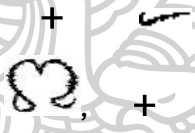	ก, ั
	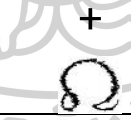	ค

ตางรางนี้ แสดงรายละเอียดตัวสะกดในมาตราตัวสะกดแม่กกในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ปรากฏตัวสะกด 2 ตัว 1 รูป คือ ก, ค, ั ซึ่งยกตัวอย่างให้เห็นสองรูป คือรูปที่เป็นตัวเต็มและรูปที่เป็นตัวเชิงหรือตัวเฟื้อง ในอักขรวิธีของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลจะปรากฏให้เห็นทั้งตัวสะกดที่อยู่บนบรรทัดเดียวกัน (ตัวเต็ม) และอยู่ใต้บรรทัด (ตัวเชิง) ดังคำศัพท์ในตารางที่ยกรูปศัพท์เดิมและทำการปริวรรตถ่ายถอดไว้แล้ว ซึ่งตัวเต็มและตัวเชิงที่ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดนั้นปรากฏ 2 รูป คือ ก และ ค ส่วนรูปไม้ซัดนั้นจะใช้ในกรณีที่มีสระที่อยู่ด้านล่างบรรทัด ได้แก่สระ อา อุ อู และตัว ฤ

3.7.5 มาตราตัวสะกดแม่กบ

มาตราตัวสะกดแม่กบ เป็นอีกมาตราหนึ่ง ที่ปรากฏในงานเขียนของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ตัวอย่างมาตราตัวสะกดแม่กบมี ดังนี้

ตารางที่ *39* อักขรวิธีการเขียนอักษรธรรม มาตราตัวสะกดแม่กบ

พ.ศ.	รูปคำศัพท์เดิม	ปริวรรต	ตัวสะกด	ที่มา	ถ่ายถอด
2458		สพพสิก	พ	ลำพุทธนรกัน	สัปตศก
2465		กับ	บ	มูลปฐมปันนา ผูก 1	กับ
	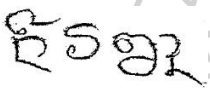	นีรพพาน	พ	มูลปฐมปันนา ผูก 4	นิพพาน
2466	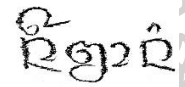	นีพพานำ	พ	มัทธุอนุโลม ผูก 1	นิพพานำ
	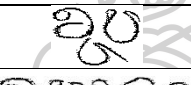	ขอบ	บ	มัทธุอนุโลมผูก 6	ขอบ
	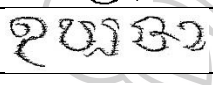	อุบบชา	ป		อุปัชฌาย์
2468	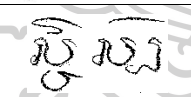	สองสบ	บ	อานิสงส์ฉลองศพ	ฉลองศพ
2470	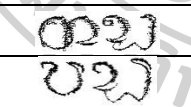	ตาบ	บ	วิสุทธิยา	ตราบ
		บาบ	บ		บาป
2472		กับ	บ	ปลาแดกปลาสมอ ผูก 3	กับ

ตารางข้างต้นแสดงตัวอย่างคำศัพท์ที่พบจากปราปรบท (Paratexts) แสดงให้เห็นการเขียนตัวสะกดมาตราตัวสะกดแม่กบ ซึ่งสรุปได้ว่ามีตัวสะกด 3 ตัว คือ บ ป พ โดยยกจากตัวอย่างคำศัพท์ทั้งสิ้น 10 คำ สรุปตัวสะกดได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 40 ตัวสะกดแม่กบของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้ (บ, ป, พ)

ตัวสะกดอักษรธรรมอีสาน ตัวเต็ม	ตัวสะกดอักษรธรรมอีสาน ตัวเชิง	ตัวสะกดอักษรไทยปัจจุบัน
	+	บ, ป
	+	พ

ตางรางนี้ แสดงรายละเอียดตัวสะกดในมาตราตัวสะกดแม่กบในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ปรากฏตัวสะกด 3 ตัว คือ บ, ป, พ ซึ่งยกตัวอย่างให้เห็นสองรูป คือรูปที่เป็นตัวเต็มและรูปที่เป็นตัวเชิงหรือตัวเฟื้อง ในอักขรวิธีของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลจะปรากฏให้เห็นทั้งตัวสะกดที่อยู่บนบรรทัดเดียวกัน (ตัวเต็ม) และอยู่ใต้บรรทัด (ตัวเชิง) ดังคำศัพท์ในตารางที่ยกรูปศัพท์เดิมและทำการปริวรรตถ่ายถอดไว้แล้ว ซึ่งตัวเต็มและตัวเชิงที่ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดนั้นปรากฏ 2 รูป คือ บ และ พ ส่วน ป ใช้รูป บ

3.7.6 มาตราตัวสะกดแม่เกย

มาตราตัวสะกดแม่เกย เป็นอีกมาตราหนึ่ง ที่ปรากฏในงานเขียนของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ตัวอย่างมาตราตัวสะกดแม่เกยมี ดังนี้

ตารางที่ *41* อักขรวิธีการเขียนอักษรธรรม มาตราตัวสะกดแม่เกย

พ.ศ.	รูปคำศัพท์เดิม	ปริวรรต	ตัวสะกด	ที่มา	ถ่ายถอด
2465	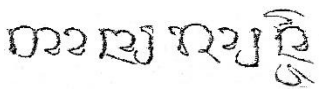	ตานา<u>ย</u>อา<u>ย</u>งนอ	ย	มูลปฐมปันนา ผูก 1	ตายายอ้าย น้อง
	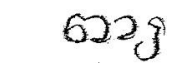	พา<u>ย</u>	ย	กายนคร ผูก	ภาย

				โจทย์	
2466	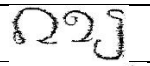	คา<u>ย</u>	ย	มัทธุอนุโลม ผูก 1	ค้าย
	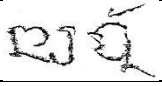	นา<u>ย</u>จัน	ย		นายจัน
		งา<u>ย</u>	ย	มัทธุอนุโลม ผูก 2	งาย
2467	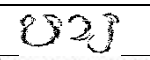	บา<u>ย</u>	ย	ฉลองคัมภีร์	บ่าย
	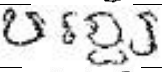	ปจฺเจย	ย	พระราม ผูก 5	ปัจจัย
2468	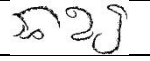	งา<u>ย</u>	ย	วัตถุเผต	งาย
	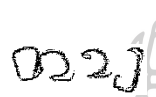	ตา<u>ย</u>	ย	นานาอานิสงส์ ผูก 3 วิสัชนา แก้กับผูก 4	ตาย
2469		งา<u>ย</u>	ย	ศีล ลักษณวรรณา	งาย
	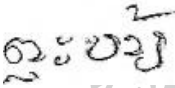	พละปา<u>ย</u>	ย	ศัพท์ปาติโมกข์ ผูก 3	พระป้าย
2470	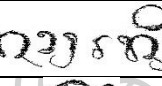	อา<u>ย</u>เอ<u>ย</u>	ย	วิสุทธิยา	อ้ายเอื้อย
		ถว<u>ย</u>	ย		ทวย
2472		งา<u>ย</u>	ย	ปลาแดกปลาสมอ ผูก 3	งาย

ตารางข้างต้นแสดงตัวอย่างคำศัพท์ที่พบจากปราปรบท (Paratexts) แสดงให้เห็นการเขียนตัวสะกดมาตราตัวสะกดแม่เกย ซึ่งสรุปได้ว่ามีตัวสะกดตัวเดียว คือ ย โดยยกจากตัวอย่างคำศัพท์ทั้งสิ้น 14 คำ โดยสรุปตัวสะกดได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ *42* ตัวสะกดแม่เกยของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้ (ย)

ตัวสะกดอักษรธรรมอีสาน ตัวเต็ม	**ตัวสะกดอักษรธรรมอีสาน ตัวเชิง**	**ตัวสะกดอักษรไทยปัจจุบัน**
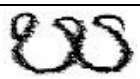	+	**ย**

ตางรางนี้ แสดงรายละเอียดตัวสะกดในมาตราตัวสะกดแม่เกยในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ปรากฏตัวสะกดเพียงตัวเดียว และเป็นตัวเชิง นั่นคือพยัญชนะ ย ซึ่งยกตัวอย่างให้เห็นสองรูป คือรูปที่เป็นตัวเต็มและรูปที่เป็นตัวเชิงหรือตัวเฟื้อง ในอักขรวิธีของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลจะปรากฏให้เห็นทั้งตัวสะกดที่อยู่บนบรรทัดเดียวกัน (ตัวเต็ม) และอยู่ใต้บรรทัด (ตัวเชิง) ดังคำศัพท์ในตารางที่ยกรูปศัพท์เดิมและทำการปริวรรตถ่ายถอดไว้แล้ว ซึ่งตัวเชิง ย ที่ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดนั้นปรากฏเพียงรูปเดียว

3.7.8 มาตราตัวสะกดแม่กง

มาตราตัวสะกดแม่กง เป็นอีกมาตราหนึ่ง ที่ปรากฏในงานเขียนของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ตัวอย่างมาตราตัวสะกดแม่กงมี ดังนี้

ตารางที่ 43 อักขรวิธีการเขียนอักษรธรรม มาตราตัวสะกดแม่กง

พ.ศ.	รูปคำศัพท์เดิม	ปริวรรต	ตัวสะกด	ที่มา	ถ่ายถอด
2458	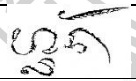	หฺลัง	ง	ลำพุทธนรกัน	หลัง
		หฺนังสือ	ง		หนังสือ
	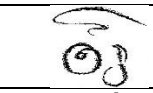	ท[illegible]ย	ง		เที่ยง
		หฺลงวสีพิฺท สะผฺน	ง		หลวงศรีพฤษผล
2465		งนอ	ง	มูลปฐมปันนา ผูก 1	น้อง
	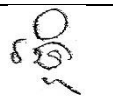	เถิง	ง	กายนคร ผูก โจทย์	เถิง
		ยีง	ง		ยิ่ง

2466	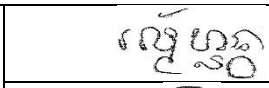	เล้มหฺลงฺว	ง	เล้มหลวง	เล้มหลวง
	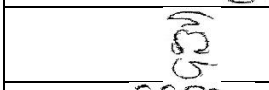	งกฺอ	ง	มัทธุอนุโลม ผูก 6	กลอง
	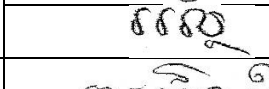	แลฺง	ง		แลง
2467	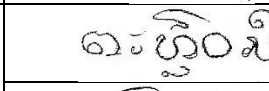	พะงหฺลฺวสี	ง	ศีลสารสูตร	พระหลวงศรี
	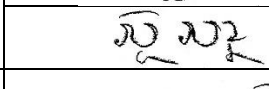	สิงสาฺน	ง	พระราม ผูก 5	สงสาร
2468		หฺนงอหฺยางปอ	ง	พุทธคุณ	หนองหญ้าปล้อง
	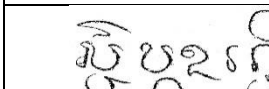	งสอบวฺทเคิง	ง	อานิสงส์ฉลองศพ	ฉลองบวชเครื่อง
2469		หฺนังสือ	ง	ศีล ลักษณวรรณา	หนังสือ
	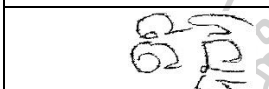	พีงนอ	ง	ศัพท์ปาติโมกข์ ผูก 3	พี่น้อง
2470		วิงสา	ง	วิสุทธิยา	วงศา
		ฝง	ง		ฝง
2471	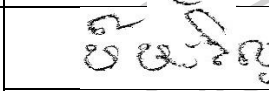	ปีมะโลง	ง	วิสุทธิยา	ปีมะโรง
		พรภิกษุหฺลงวสี	ง		พระภิกษุหลวงศรี
2472		เฑินงจย	ง	วินัยสิกขาผูก 2	เดือนเจียง
	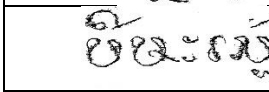	ปีมะเสง	ง		ปีมะเส็ง
	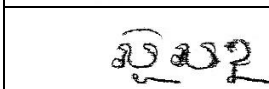	สิงสาฺน	ง	ปลาแดกปลาสมอ ผูก 3	สงสาร
2473		งทย	ง	ศัพท์กรรมวาจา	เที่ยง

ตารางข้างต้นแสดงตัวอย่างคำศัพท์ที่พบจากปราปรบท (Paratexts) แสดงให้เห็นการเขียนตัวสะกดมาตราตัวสะกดแม่กง ซึ่งสรุปได้ว่ามีตัวสะกดตัวเดียว คือ ง แต่มีทั้งหมด 3 รูป คือ รูปที่เป็นตัวเต็ม อังแล่น ละรูปที่เป็นเชิงตัว ง จากตัวอย่างคำศัพท์รวมทั้งสิ้น 24 คำ โดยสรุปตัวสะกดได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ *44* ตัวสะกดแม่กงของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้ (ง)

ตัวสะกดอักษรธรรมอีสาน ตัวเต็ม	ตัวสะกดอักษรธรรมอีสาน ตัวเชิง	ตัวสะกดอักษรไทยปัจจุบัน
	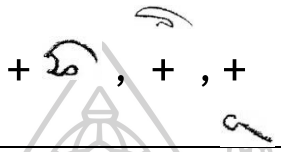	ง

ตางรางนี้ แสดงรายละเอียดตัวสะกดในมาตราตัวสะกดแม่กงในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ปรากฏตัวสะกดเพียงตัวเดียว คือพยัญชนะ ง แต่มี 3 รูป คือตัวเต็ม ตัวเชิง และอังแล่น ซึ่งยกตัวอย่างให้เห็น 3 รูป ดังคำศัพท์ในตารางที่ยกรูปศัพท์เดิมและทำการปริวรรตถ่ายถอดไว้แล้ว

3.7.8 มาตราตัวสะกดแม่เกอว

มาตราตัวสะกดแม่เกอว เป็นอีกมาตราหนึ่ง ที่ปรากฏในงานเขียนของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ตัวอย่างมาตราตัวสะกดแม่เกอวมี ดังนี้

ตารางที่ 45 อักขรวิธีการเขียนอักษรธรรม มาตราตัวสะกดแม่เกอว

พ.ศ.	รูปคำศัพท์เดิม	ปริวรรต	ตัวสะกด	ที่มา	ถ่ายถอด
2458		ฑฺยว	ว	ลำพุทธนรกัน	เดียว
	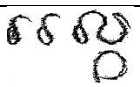	แลว	ว		แล้ว
2465	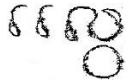	แลว	ว	มูลปฐมปันนา ผูก 1	แล้ว
		งลว	ว	กายนคร ผูก	ล่วง

	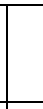	แลว	ว	โจทย์	แล้ว
2466	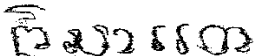	งนาสวาแต	ว	มัทธุอนุโลม ผูก 1	นางสาวแต
	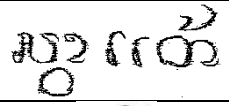	สวาแต้	ว	มัทธุอนุโลม ผูก 9	สาวแต้
2467		ทวา	ว	พระราม ผูก 2	ท้าว
2468		ขยว	ว	พุทธคุณ	เขียว
	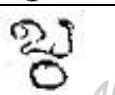	ทยว	ว	ลำคัทธนาม ผูก 8	เดียว
2470	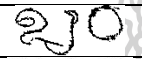	ทยว	ว	วิสุทธิยา	เดียว
	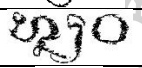	หนยว	ว		เหนียว
2472		แลว	ว	คุรุธรรม	แล้ว
	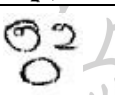	ทวา	ว	ปลาแดกปลาสมอ ผูก 3	ท้าว
2473	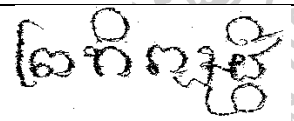	พรภิกษุผิว	ว	ศัพท์กรรมวาจา	พระภิกษุผิว

ตารางข้างต้นแสดงตัวอย่างคำศัพท์ที่พบจากปราปรบท (Paratexts) แสดงให้เห็นการเขียนตัวสะกดมาตราตัวสะกดแม่เกอว ซึ่งสรุปได้ว่ามีตัวสะกดตัวเดียว คือ ว ปรากฏรูปที่เป็นทั้งตัวเต็มและตัวเชิง โดยยกตัวอย่างจากคำศัพท์รวมทั้งสิ้น 15 คำ โดยสรุปตัวสะกดได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 46 ตัวสะกดแม่กงของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้ (ว)

ตัวสะกดอักษรธรรมอีสาน ตัวเต็ม	**ตัวสะกดอักษรธรรมอีสาน ตัวเชิง**	**ตัวสะกดอักษรไทยปัจจุบัน**
	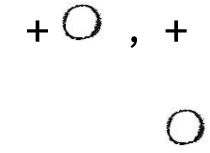	ว

ตางรางนี้ แสดงรายละเอียดตัวสะกดในมาตราตัวสะกดแม่เกอวในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ปรากฏตัวสะกดเพียงตัวเดียว คือพยัญชนะ ว มี 2 รูป คือรูปสะกดตัวเต็ม และตัวเชิง ดังคำศัพท์ตัวอย่างในตารางที่ยกรูปศัพท์เดิมและทำการปริวรรตถ่ายถอดไว้แล้ว

สรุปจากหัวข้อที่ 3.7 ที่เกี่ยวข้องกับมาตราตัวสะกดที่พบในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล สามารถสรุปได้ว่ามีมาตราตัวสะกดที่ไม่ตรงตามมาตราคือมาตราตัวสะกดแม่ กก กด กบ กน ส่วนมาตราตัวสะกดที่ตรงตามมาตราคือมาตราแม่ กง กม เกย เกอว โดยได้ยกตัวอย่างการเขียนตาม พ.ศ. ตั้งแต่ปี 2458 – 2474 แต่บางมาตราอาจมีตัวอย่างไม่ครบเนื่องจากไม่ปรากฏในคำบันทึกผู้รจนาหรือเป็นคำซ้ำกับที่เคยยกตัวอย่างในมาตราเดียวกันไปแล้ว มาตราตัวสะกดที่มีมากที่สุดคือมาตราตัวสะกดไม่ตรงตามมาตรา 3 มาตรา ดังนี้ ตัวสะกดแม่กด มีตัวสะกดทั้งสิ้น 7 ตัว ได้แก่ จ, ช, ด, ต, ท, ถ, ส มาตราตัวสะกดแม่กน มีตัวสะกดทั้งสิ้น 5 ตัว ได้แก่ ญ, ณ, น, ร, ล และมาตราตัวสะกดแม่กบ มีตัวสะกดทั้งสิ้น 3 ตัว ได้แก่ บ, ป, พ มาตราตัวสะกดแม่กก มีตัวสะกดทั้งสิ้น 2 ตัว ได้แก่ ก, ค

ส่วนมาตราตัวสะกดตรงตามมาตรามีเพียงพยัญชนะสะกดตัวเดียว ได้แก่ มาตราแม่กง คือตัว ง กม คือตัว ม เกย คือตัว ย เกอว คือตัว ว เป็นหลักในการสะกด หากแต่อาจมีรูปตัวเต็ม ตัวเชิง และรูปอื่นเป็นรูปสะกดแทน แล้วแต่บริบทการเขียนดังยกตัวอย่างให้เห็นแล้วในตัวอย่างข้างต้น

3.8 การเขียนเป็นรอยจาร แต่มิได้ลงหมึก

การสร้างหนังสือใบลาน นอกจากการจารจะสำคัญแล้ว การลงหมึกก็สำคัญอีกด้วย เพื่อให้เห็นตัวอักษรที่ได้จดจาร หนังสือใบลานของพระภิกษุหลวงศรีฯ ที่ไม่ได้ผ่านกรรมวิธีนั้นก็ปรากฏให้เห็นอยู่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.8.1 ตัวอย่าง จากศัพท์สูดนาก ปี 2473

ตัวอย่างรอยจารไม่ลงหมึกจากศัพท์สูดนาค พ.ศ. 2473

ภาพที่ 12 ศัพท์สูดนาค 2473 ผูก 20.9 หน้าที่ 18/2 บรรทัด 4

ข้อความจากภาพข้างต้นนี้มีลักษณะเป็นรอยจาร อักษรขอมไทย มิได้ลงหมึก “ขอให้ได้ถึงสุขคือนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ”

ตารางที่ *47* ตารางคำปริวรรตรอยจาร

คำปริวรรต	ถ่ายถอดเป็นคำปัจจุบัน
(ขอม) ขีให้ไซ้ฎึงสุกฎือนิรพฺพฺฎนเฏนทีแล้วฎ์ขาเฏิน	ขอให้ได้ถึงสุขคือนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ

3.9 อักขรวิธีเขียนคำศัพท์ต่าง ๆ

การเขียนคำศัพท์ต่าง ๆ ของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล มีหลากหลายวิธีการเขียนแม้จะเป็นคำเดียวกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.9.1 คำศัพท์คำเดียวกันแต่สะกดต่างกัน

การเขียนคำศัพท์ของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล แม้จะเป็นคำเดียวกัน แต่มีการสะกดต่างกัน อาจเป็นเพราะในอดีตยังมิได้มีการกำหนดการเขียน และยังมิได้มีการบัญญัติศัพท์โดยราชบัณฑิตยสภา การใช้คำศัพท์จึงเป็นอัตวิสัยของผู้เขียนเอง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.9.1.1 คำศัพท์ *“หลวงศรีพฤษผล”* ตัวอย่างคำศัพท์ที่มีความหลากหลายของคำว่า หลวงศรีพฤษผล ศรีจันทร์ กำนัน, พระหลวงศรี, พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ศรีจันทร์ กำนัน มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตารางที่ *48* ตารางการเขียนคำศัพท์ *“หลวงศรีพฤษผล”*

คำศัพท์ “หลวงศรีพฤษผล”	ถ่ายถอด	อักษร	ที่มา	พ.ศ.
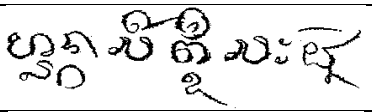	หฺลงฺวสีฎฺีดสะผิน	ธรรม	ลำพุทธนรกัน	2458
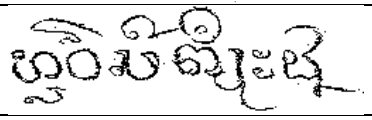	หฺลงฺวสีฎฺีษะผิน	ธรรม	วินัยสิกขาผูก 2	2472
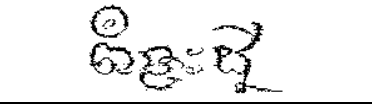	พีชชะผิน	ธรรม	ศัพท์กรรมวาจา	2474

3.9.2 อักขรวิธีพิเศษ

การเขียนอักษรธรรมอีสานหรืออักษรขอม ในงานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล มีการเขียนโดยใช้อักขรวิธีพิเศษ กล่าวคือคำศัพท์คำนั้นมีรูปแบบการเขียนเฉพาะตัว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

รูปแบบที่ 1 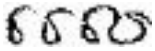 แล “แล” จากมัด 24.1 พ.ศ. 2467 ใบปกหน้า

รูปแบบที่ 2 ๆล “แล” จากมัด 24.8 พ.ศ. 2467 ใบปกหน้า

รูปแบบที่ 3 ๆล “แล” จากมัด 24.4 พ.ศ. 2467 ใบปกหน้า

3.9.3 การเขียนปนกันระหว่างอักษรขอมและอักษรธรรม

การเขียนงานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ผู้ซึ่งเชี่ยวชาญด้านอักษรขอมและอักษรธรรม อักขรวิธีหรือแบบอักษรย่อมมีการปะปน ผสมผสานกัน ซึ่งเป็นกรณีที่น่าสนใจ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

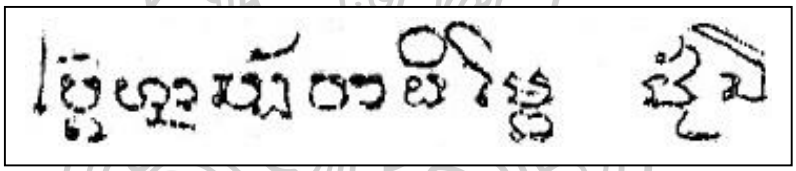

ภาพที่ 13 การเขียนปน จากมัด 25.3 ใบปกหน้า

คำว่าใบปก (ใช้ บ ตัวเดียว) ม เป็นขอม ที่เหลือเป็นธรรมอีสาน นอกจากนี้มัดที่ 3.4 มีการเขียนปน โดยใบปกหน้าและบันทึกท้ายบทเป็นอักษรขอม ภาษาลาว ส่วนเนื้อหาใช้อักษรธรรมในการจาร เป็นที่น่าสังเกตว่าหากจารบันทึกท้ายบทเป็นอักษรขอม ชื่อปีที่ใช้ก็เป็นชื่อวันขอมเช่นเดียวกัน ผูกที่ 3.4 โลกศาสนานี้ยังใช้วันของขนบอักษรธรรม คือวัน ๒ (วันจันทร์) ส่วนผูกอื่น ๆ ที่เป็นอักษรขอมล้วนจะจารเป็นชื่อวัน เช่น วันทิด (อาทิตย์) วันพฤหัส เป็นต้น

3.10 เครื่องหมายที่อยู่ในตำแหน่งขึ้นต้นและโคตรมูตร

เครื่องหมายที่อยู่ในตำแหน่งขึ้นต้นข้อความและโคมูตร ในงานวิจัยนี้นับรวมอยู่ในส่วนที่เป็นปราปรบทด้วย (Paratexts) โดยยกตัวอย่างจากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังต่อไปนี้

ตารางที่ *49* เครื่องหมายที่อยู่ในตำแหน่งขึ้นต้นข้อความ

ลำดับ	รูปแบบ	เครื่องหมาย/รูปภาพ	ที่มา	พ.ศ.
1.		คล้ายตัว ท มีศก	มัดที่ 1.1	2465
2.		คล้ายลายประจำยาม 3 แฉก	มัดที่ 1.2	2465
3.		คล้ายตัว ท มีศก แต่ขมวดมากกว่า	มัดที่ 1.4	2465
4.		คล้ายตัว ท มีศก	มัดที่ 2.1	2466
5.		คล้ายตัว ท มีศก	มัดที่ 2.3	2466
6.		มีวงกลมและรัศมีรอบ	มัดที่ 2.10	2466
7.		คล้ายลายประจำยาม	มัดที่ 3.6	2466
8.	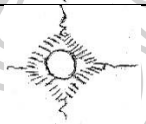	มีวงกลมและรัศมีรอบ คล้ายดวงอาทิตย์	มัดที่ 17.2	2466
9.	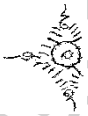	มีวงกลมและรัศมีรอบ คล้ายดวงอาทิตย์ 3 แฉก	มัดที่ 14.5	2470
10.		คล้ายตัว ท มีศก แต่ขมวดมากกว่า	มัดที่ 5.4	2472
11.	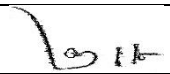	ขึ้นต้นด้วยเลข ๒	มัดที่ 5.4	2472
12.	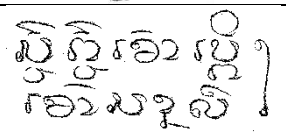	ปีกกา	มัดที่ 18.3	2470
13.	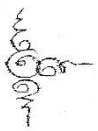	โคมูตร 3 แฉก	มัดที่ 20.12	2473

ตารางที่ 50 เครื่องหมายจบข้อความ (โคมูตร, อังคั่น, วิสรรชนีย์)

ลำดับ	รูปแบบ	เครื่องหมาย/รูปภาพ	ที่มา	พ.ศ.
1.	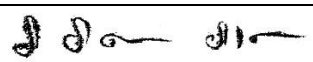	โคมูตร	มัดที่ 3.5	2458
2.		โคมูตรแต่ไม่มีหาง	มัดที่ 1.1	2465
3.	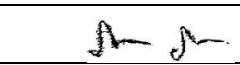	โคมูตร 2 จุด	มัดที่ 1.2	2465
4.	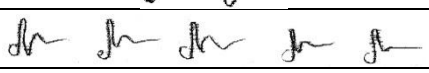	โคมูตร 5 จุด	มัดที่ 1.2	2465
5.	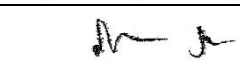	โคมูตร 2 จุด	มัดที่ 1.3	2465
6.	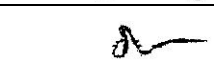	โคมูตร 1 จุด	มันที่ 1.4	2465
7.	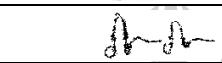	โคมูตร	มัดที่ 1.1	2465
8.	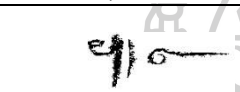	อังคั่น + โคมูตร	มัดที่ 17.3	2466
9.	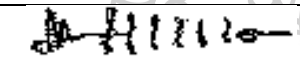	โคมูตรยาว	มัดที่ 2.9	2466
10.	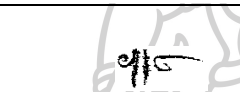	อังคั่น + โคมูตร	มัดที่ 2.4	2466
11.		โคมูตร 3 จุดต่อกัน	มัดที่ 3.6	2466
12.	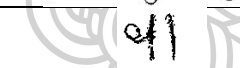	อังคั่น	มัดที่ 3.3	2467
13.		โคมูตรคั่นด้วยวิสรรชนีย์	มัดที่ 16.1	2469
14.	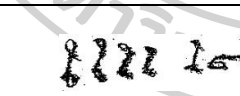	โคมูตร	มัดที่ 16.2	2469
15.	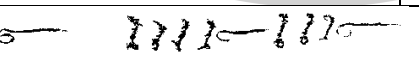	อังคั่น โคมูตร	มัดที่ 3.4	2472
16.		โคมูตร	มัดที่ 5.4	2472
17.	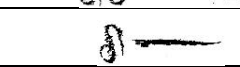	โคมูตร	มัดที่ 5.4	2472
18.	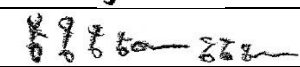	โคมูตรยาว	มัดที่ 5.4	2472

สรุป ในบทที่ 3 นี้เป็น การกล่าวถึงรูปแบบอักษรและอักขรวิทยาที่พบในเอกสารของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลใส่วนที่เป็นปราปรบท (Paratexts) ได้ยกตัวอย่างของรูปแบบอักษรที่พบทั้งสองอักษร คืออักษรขอม และอักษรธรรมอีสาน ปรากฏทั้งการเขียนในรูปแบบอักษรขอมแต่อักขรวิธีลาว และการเขียนอักษรขอมที่มีสัณฐานที่เป็นอกลักษณ์ นอกจากนี้ยังได้จัดจำแนกการเขียนปกหน้า ปกหลัง และ

โครงสร้างการเขียนชื่อเรื่องและคำบันทึกผู้รจนา รวมถึงส่วนที่เป็นเครื่องหมายสำหรับขึ้นต้นและลงท้ายข้อความอีกด้วย ส่วนการกล่าวถึงเนื้อหาจากปราปรบท (Paratexts) และภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรมจะกล่าวถึงในบทที่ 4 ต่อไป

บทที่ 4
ภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรม

เนื้อหาในบทที่ 4 นี้จะกล่าวถึงภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรม โดยนำเนื้อหาการวิเคราะห์มาจากส่วนที่เป็นปราปรบท (Paratexts) ในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ที่พบในวัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม ซึ่งนอกจากเนื้อหาทางด้านศาสนาที่มีอยู่ในส่วนเนื้อหาหลักของคัมภีร์ใบลานแล้ว ยังมีรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาภาพสะท้อนด้านสังคมวัฒนธรรม ที่ได้บันทึกเรื่องราวทางสังคมของชุมชนในตำบลพิมานและชุมชนใกล้เคียงที่มีการติดต่อสัมพันธ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 ค่านิยมการสร้างหนังสือใบลาน

หนังสือใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลที่พบในวัดอัมพวันแห่งนี้ จดจารด้วยอักษรธรรมและอักษรขอม เนื้อหาในใบลานเป็นการจดจารเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาหรือหลักธรรม จุดประสงค์ของการสร้างคัมภีร์ใบลานในแต่ละเล่ม ส่วนใหญ่ได้ถูกระบุในส่วนที่เป็นคำบันทึกผู้รจนาท้ายคัมภีร์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปราปรบท (Paratexts) ทำให้เราทราบถึงข้อมูลของผู้จาร ผู้สร้าง วันเวลาที่สร้างหรือจาร สภาพสังคมและรายละเอียดอื่น ๆ ที่ปรากฏ จากการศึกษาครั้งนี้

4.1.1 การสร้างคัมภีร์ใบลานโดยพระสงฆ์สามเณร

การสร้างคัมภีร์ใบลานโดยพระสงฆ์สามเณร คือการสร้างคัมภีร์ใบลานของพระสงฆ์สามเณรในชุมชน มิใช่คนชนชั้นเจ้านายหรือชนชั้นปกครอง ทั้งนี้เพื่อเป็นการอุทิศแก่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์สามเณรเป็นบุคคลผู้มีมีสถานะและบทบาทสำคัญต่อการสร้างและสืบทอดการใช้งานคัมภีร์ใบลาน เพราะหนังสือใบลานเป็นวัสดุหลักในการบันทึกพระธรรมคำสอนรวมถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับศาสนา หลักฐานที่บ่งบอกถึงการสร้างหนังสือใบลานโดยพระสงฆ์ จากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล มีดังนี้

1) พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์)

พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) ผู้มีบทบาทหลักในการสร้างและจดจารหนังสือใบลานในวัดอัมพวันแห่งนี้ ความนิยมในการสร้าง การจาร การอ่านหนังสือใบลานนี้ทำให้มีผู้สร้างและถวายหนังสือใบลานแก่พระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก

จากผูกที่ 23.4 ลำคัทธนาม ผูก 4 ในหน้าสุดท้ายของผูก ได้กล่าวถึงการสร้างหนังสือใบลานโดยพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ผู้เป็นศรัทธาเค้า (ผู้เป็นหลักในการสร้างหนังสือใบลาน) ร่วมกับ *“เจ้าชายม วงษ์แสงไชย”* โดยข้อความที่ปริวรรตแล้ว และกล่าวถึงการจารและการสร้างโดยพระหลวงศรีฯ และผู้เขียนคือเจ้าชายม มีดังนี้

“รจนาแล้วปี พ.ศ. ๒๔๖๘ แม่นปีฉลูเดือน ๘ (วันพุธยามแถใกล้เที่ยง) ออกใหม่ ๔ ค่ำ วันพุธยามแถใกล้เที่ยงแล อัน ๑ มีนามกรชื่อว่า ***เจ้าชายม วงษ์แสงไชย*** *มีใจใสศรัทธาได้สร้างหนังสือลำท้าวคัทธนามโพธิสัตว์เจ้าแลผูกนี้...”*

(พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. และคณะ, 2468a)

และกล่าวถึงพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ในความตอนหนึ่งดังนี้ว่า

*“...อัน ๑ มีนามกรชื่อว่า****พระหลวงศรีกำนัน ศรีจันทร์****เป็นศรัทธาเค้า ข้าพเจ้าได้เขียนช่วยผูก ๑ มีผลกุศลชาติที่มาภายครั้งหน้าพู้นก็ข้าเทอญ ขอให้ได้บุญมากเท่ากัน”*

(พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. และคณะ, 2468a)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลมิได้เป็นผู้สร้างและผู้จารคนเดียว หากแต่ร่วมมือกับคณะผู้สร้างคัมภีร์ใบลาน และแบ่งกันจารเพื่อรวมเป็นมัดเดียวในเรื่องเดียว ซึ่งเรื่องนี้คือเรื่องลำคัทนาม มีทั้งสิ้น 8 ผูก โดยพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นผู้จารผูกสุดท้ายคือผูกที่ 8 (พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. และคณะ, 2468b)

2) อาญาครูบัว บ้านนาหว้า

จากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล มัดที่ 2.10 เรื่อง ลำมัทธุอนุโลมผูก 10 จารด้วยอักษรธรรมอีสาน ในช่วงคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทความตอนหนึ่งระบุไว้ ดังนี้

*รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำ เดือน ๘ แรม ๑๕ ค่ำ วัน ๔ ปีกุน เบญจศก พระพุทธศักราช ๒๔๖๖ พระหลวงศรีพฤษผลศรีจันทร์กำนัน มีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือ ลำมัทธุอนุโลม มี ๑๐ ผูก ไว้กับศาสนา และ****อาญาครูบัว บ้านนาหว้า*** *โมทนาลานกับ ๑ ขอให้ได้บุญเท่ากันก็ข้าเทอญ...*

(พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป., 2466a)

แสดงให้เห็นถึงการร่วมกันสร้างคัมภีร์ใบลาน โดยความร่วมมือของ *“อาญาครูบัว บ้านนาหว้า”* เป็นผู้โมทนาลาน กับ 1 คำว่า *“กับ”* นี้ เป็นสำเนียงอีสาน (ตรฺ กร่อนเป็น ก) หากแปลเป็นภาษาไทยปัจจุบันจะคือคำว่า *“ตลับ”* หมายถึงอาญาครูบัว เป็นผู้ถวายใบลานพระหลวงศรีพฤษผล 1 ตลับ เพื่อให้พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลจาร แสดงให้เห็นว่าในอดีตมีการ ซื้อ-ขาย ใบลานเพื่อการทำบุญอีกด้วย อาญาครูบัวเป็นบุคคลต่างถิ่น แต่ก็มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกับพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเพื่อสร้างหนังสือใบลาน แสดงถึงการติดต่อเชื่อมโยงกับผู้คนในอดีตผ่านการทำบุญใบลาน

“อาญาครู” เป็นการเรียกเต็ม หากเรียกให้สั้นลงมักออกว่า *“ญาครู”* ซึ่งไว้เรียกพระสงฆ์ ตำแหน่ง “ครู” คือสมณยศของพระสงฆ์ที่ได้รับการฮดสรงหรือเถราภิเษกแล้ว 3 ครั้ง โดยครั้งที่ 1 เรียกว่า *“สมเด็จ”* หรือสำเร็จ ครั้งที่ 2 เรียกว่า *“ชา”* ครั้งที่ 3 เรียกว่า “ครู หรือ คู” (บุญชู ภูศรี และคณะ, 2563) ดังจะกล่าวโดยละเอียดอีกครั้งในหัวข้อ 4.5

ดังนั้นอาญาครูบัว บ้านนาหว้าที่ปรากฏครั้งนี้จึงน่าจะเป็นพระสงฆ์ที่ผ่านการฮดสรงหรือเถราภิเษกมาแล้ว 3 ครั้ง และได้ร่วมกันกับคณะของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล เพื่อจัดทำใบลานเรื่องลำมัทธุอนุโลมขึ้น

3) พระภิกษุตรี

ชื่อพระภิกษุตรี ปรากฏในมัดที่ 20.9 ศัพท์สูดนาค หรือศัพท์กรรมวาจา โดยพระภิกษุตรีได้เป็นเจ้าภาพสร้างใบลาน ส่วนพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นผู้จารใบลาน ดังข้อความจากคำบันทึกผู้จารท้ายบท ดังต่อไปนี้

“รจนาแล้วยามงายแก่เดือนยี่ขึ้น ๗ คำ่ วัน ๖ ปีมะเมีย พระพุทธศักราช ๒๔๗๓ ***พระภิกษุหลวงศรี****ได้เขียนหนังสือศัพท์กรรมวาจา* ***พระภิกษุตรี****เป็นเจ้าลาน ขอให้ได้บุญเท่ากันก็ข้าเทอญ อันหนึ่ง ขอให้ได้ถึงสุขคือนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ”*

(พระภิกษุตรี, 2473)

ตำแหน่งของพระภิกษุตรี คาดว่าเป็นพระสงฆ์ปกติที่ยังมิได้มีสมณยศ กล่าวคือท่านยังมิได้ผ่านการฮดสรงหรือเถราภิเษก การออกนามจึงใช้เพียงว่า *“พระภิกษุ”* ธรรมดา เช่นเดียวกันกับพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ที่ในผูกนี้ออกนามพียง *“พระภิกษุหลวงศรี”* เท่านั้น

4) พระภิกษุผิว บ้านปากบัง

ชื่อของพระภิกษุผิว บ้านปากบัง ปรากฏในมัดที่ 21.1 ศัพท์กรรมวาจา ดังนี้

*“พุทธศักราชได้ ๒๔๗๓ **พระหลวงศรีพฤษผลศรีจันทร์**มีพระชอร์[4]ศรัทธาได้กดเขียนศัพท์กรรมวาจา**พระภิกษุผิวบ้านปากบัง**มีศรัทธาได้ลานเขียนศัพท์กรรมวาจาไว้กับศาสนาตราบต่อเท่า ๕ พันวัสสา นิพพานปัจฺจโยโหตุ อรหนฺโตโหมิ ขอให้เถิงนิพพานก็ข้าเทอญ”*

(พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล และพระภิกษุผิว, 2473)

ตำแหน่งของพระภิกษุผิว คาดว่าเป็นพระสงฆ์ปกติที่ยังมิได้มีสมณยศ กล่าวคือท่านยังมิได้ผ่านการฮดสรงหรือเถราภิเษก การออกนามจึงใช้เพียงว่า *“พระภิกษุ”* ธรรมดา เช่นเดียวกันกับพระภิกษุตรี

ส่วนบ้านปากบัง ตำแหน่งที่ตั้งปัจจุบันอยู่บริเวณตรงข้ามปากลำน้ำบัง ซึ่งเป็นรอยต่อระหว่าง 3 ตำบล 2 อำเภอ คือตำบลพิมาน ตำบลนาคู่ อำเภอนาแก และตำบลนาขาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ปัจจุบันคือบ้านปากบัง หมู่ที่ 2 ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม ห่างจากวัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ประมาณ 8.4 กิโลเมตร

5) สามเณรหวา

ชื่อของสามเณรหวา พบในมัดที่ 17.12 มาลัยแสน โดยสามเณรหวาเป็นเจ้าลานในการสร้างหนังสือมาลัยแสน ส่วนพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นผู้จดจาร ดังนี้

*“รจนาแล้วยามเที่ยงวัน ๕ เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะโรง พระพุทธศักราชได้ ๒๔๗๑ **เณรหวา**เป็นเจ้าลาน **พระหลวงศรี**เป็นผู้เขียนหนังสือมาลัยแสนไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้าตราบต่อเท่า ๕ พันวัสสา นิพพานปัจฺจโย โหตุ ขอให้ผู้ข้าทั้ง ๒ นี้พ้นจากทุกข์ขอให้ได้เถิงสุขคือนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ”*

การสร้างคัมภีร์ใบลานถวายวัดอัมพวันและพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และสามเณรที่ปรากฏจากเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องกับพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลมีดังที่กล่าวมา ทำให้เห็นภาพความเชื่อมโยงในการทำบุญ และการร่วมกันสร้างคัมภีร์ใบลาน พระภิกษุหลวงศรีเป็นผู้มีความรู้

[4] คำนี้ปริวรรตตามตัวอักษรที่จดจาร ยังถ่ายถอดเป็นคำปัจจุบันไม่ได้

ความสามารถในการจารใบลาน ส่วนพระภิกษุท่านอื่น ๆ มีความศรัทธา จึงเกิดการทำบุญร่วมกันในครั้งนี้ หัวข้อในลำดับต่อไปจะเป็นตัวอย่างการสร้างถวายของฆราวาสในชุมชน ดังนี้

4.1.2 ฆราวาสสร้างถวาย

การสร้างคัมภีร์ใบลานถวายโดยฆราวาสนี้อ้างอิงจากการปรากฏชื่อในปราปรบท (Paratexts) ในส่วนท้ายที่เป็นส่วนคำบันทึกของผู้รจนา ปรากฏอยู่หลากหลายบุคคล ดังต่อไปนี้

1) นายจารย์เขียว และนายเชียงพน

นายจารย์เขียว บ้านหนองหญ้าปล้อง และนายเชียงพน บ้านพิมานท่า ปรากฏในคัมภีร์ใบลานมัดที่ 7 เรื่องพุทธคุณ ซึ่งทั้งสองปรากฏชื่อร่วมกันในปราปรบท ส่วนที่เป็นคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทด้วยกัน

บทบาทของทั้งสองท่าน คือการเป็นเจ้าลาน ได้ลานร่วมกันเพื่อไปสร้างหนังสือใบลาน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

“รจนาแล้วยามกลองงาย เดือน ๑๐ แรม ๘ ค่ำ วัน ... ปีฉลู พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๘ พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ศรีจันทร์ กำนัน มีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือพุทธคุณไว้กับศาสนา ***นายจารย์เขียว บ้านหนองหญ้าปล้อง*** *ได้ใบลาน* ***นายเชียงพนบ้าน ม พิมานท่า*** *ได้ใบลานร่วมกัน มีใบลาน ไปเขียนหนังสือพุทธคุณไว้กับศาสนา ขอให้ได้พ้นทุกข์ในวัฏสง(สาร) ขอให้ได้เถิงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ”*

นายจารย์เขียวและนายเชียงพนนั้นอยู่คนละหมู่บ้าน หากแต่มีความเลื่อมใสศรัทธาและมีความรู้ความสามารถที่จะจัดสร้างหนังสือใบลานขึ้น จึงได้ร่วมกันสร้างกุศลนี้ โดยมีพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นผู้จดจารให้ แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาและการติดต่อกันระหว่างชุมชน

2) นายเชียงนัน หรือพ่อออกเชียงนัน

ชื่อของนายเชียงนัน หรือพ่อออกเชียงนัน ปรากฏในคัมภีร์ใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้

ผูกที่ 16.1 เรื่อง นรชีวะ ได้เขียนออกนามว่า “พ่อออกเชียง” โดย “พ่อออก” เป็นสรรพนามของพระในการเรียกโยมผู้ชาย

เรื่องนรชีวะนี้มี 3 ผูก ผูกนี้มิได้เอ่ยนาม แต่มีสรรพนามที่ทำให้สันนิษฐานได้ว่าคือพ่อออกเชียงนัน โดยจะปรากฏนามในผูกต่อไป ดังนี้

ผูกที่ 16.3 เรื่อง นรชีวะ ผูก 3 หน้า 15 / 1 บรรทัดที่ 2 ผูกนี้ในช่วงปราปรบท (Paratexts) ส่วนที่เป็นคำบันทึกผู้รจนา ปรากฏชื่อพ่อออกเชียงนัน ปริวรรตและคัดมาตอนหนึ่งดังนี้

“รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือนยี่ขึ้น ๔ ค่ำวัน ๕ ปีขาล พระพุทธศักราช ๒๔๖๙ ***พ่อออกเชียงนัน****ได้ลาน* ***พระหลวงศรี****เป็น...”*

(พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป., 2469)

นอกจากนี้ยังพบชื่อท่านในผูกที่ 21.6 อสีวิสุทธิ์ ความตอนหนึ่งว่า *“...****พ่อออกเชียงนัน****ได้ลาน...”* และผูกที่ 29.1 โพธิปักขิยธรรม ความตอนหนึ่งว่า ***“พ่อออกเชียงนัน นางสาวอุ่น****ผัวเมีย”* ผูกนี้พิเศษอีกประการหนึ่งคือการที่เราได้ทราบว่าพ่อออกเชียงนันเป็นผู้อุปถัมภ์วัด และสร้างหนังสือใบลาน โดยร่วมกระทำบุญกับนางสาวอุ่น ซึ่งเป็นภรรยาของตนด้วยนั่นเอง

3) นายจารย์ละ หรือพ่อออกจารย์ละ

นายจารย์ละ หรือพ่อออกจารย์ละ ปรากฏชื่อในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้ จากมัดที่ 24.2 พระราม ผูก 2 ปรากฏดังนี้

“รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยงเดือน ๕ แรม ๑๓ วัน ๕ ปีชวด พุทธศักราชได้ ๒๔๖๗ ***พระหลวงศรี****เป็นผู้เขียน****นายจารย์ละ****เป็นเจ้าลาน”*

จะเห็นว่าบทบาทของนายจารย์ละนั้นเป็นเจ้าลาน ส่วนผู้เขียนคือพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นผู้เขียนให้ ชื่อของนายจารย์ละที่เป็นเจ้าลานปรากฏอีกหลายผูก แต่เป็นเรื่องพระรามเพียงเรื่องเดียว ดังตัวอย่างผูก 24.4 พระรามผูก 4 ดังนี้

“รจนาแล้วยามงายแก่ เดือน ๖ ***พระหลวง*** *มีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือท้าวพระรามผูก ๔ มัดต้น* ***นายจารย์ละ****เป็นเจ้าลาน ขอให้ได้เถิงนิพพานก็ข้าเทอญ”*

เรื่องพระรามนี้มีทั้งสิ้น 8 ผูก แต่มีปราปรบท ที่เป็นคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท อยู่ถึงเพียงผูกที่ 7 เท่านั้น

4) นายจารย์ลี หรือพ่อออกจารย์ลี

นายจารย์ลี หรือพ่อออกจารย์ลี เป็นชาวบ้านแก้ง ปัจจุบันคือบ้านแก้ง หมู่ 2 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม เดิมชื่อบ้านแก้งแม่หับ ปรากฏชื่อในคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท 2 เรื่อง ดังนี้ ผูก 17.1 มาลัยแสน

“รจนาแล้วยามเที่ยง วัน ๑ เดือน ๔ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีกุน พุทธศักราช ๒๔๖๖ ***นายจารย์ลีบ้านแก้ง*** *เป็นเจ้าลาน ได้ทานให้****พระหลวงศรีพฤษผล ศรีจันทร์ กำนัน*** *เป็นผู้เขียนหนังสือมาลัยแสน ขอให้ได้บุญเท่ากัน ขอให้ได้เถิงนิพพานก็ข้าเทอญ”*

ผูกที่ 17.13 มาลัยหมื่น ระบุสถานที่จดจารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลด้วย

*“เขียนที่****วัดป่าบ้านแก้ง****/ รจนาแล้วยามกลองแลงเดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ วัน ปีกุน เบญจศกพระพุทธศักราช ๒๔๖๖* ***พระหลวงศรีมีใจใสศรัทธา*** *ได้เขียนมาลัยหมื่นไว้กับศาสนา****พ่อออกจารย์ลี****~~เป็น~~****บ้านแก้งมหับ****เป็นเจ้าลานขอให้เถิงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ”.*

บทบาทของนายจารย์ลีหรือพ่อออกจารย์ลีเป็นเจ้าลานเช่นเดียวกับนายจารย์ละ จากผูกที่ 17.13 แสดงให้เห็นว่าพระภิกษุหลวงศรีมิได้จดจารแต่เฉพาะในพื้นที่วัดอัมพวันเท่านั้น แต่ยังเดินทางไปจดจารยังที่อื่น อาทิ วัดป่าบ้านแก้ง ซึ่งเป็นภูมิลำเนาของพ่อออกจารย์ลี ผู้ซึ่งเป็นเจ้าลานในครั้งนี้อีกด้วย

4.1.3 การสร้างใบลานเพื่ออุทิศส่วนกุศล

การสร้างหนังสือใบลานเพื่ออุทิศส่วนกุศล ทราบจากคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท ดังคำอุทิศจากตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างการอุทิศให้บิดามารดาของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ปรากฏในผูกที่ 2.1 ดังนี้

“รจนาแล้วยามตาวันค้ายวัน ๓ เดือน ๖ แรม ๙ ค่ำ ปีกุน พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๖ พระหลวงศรี กำนัน ศรีจันทร์ มีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือมัทธุอนุโลมผูกต้นไว้กับศาสนา

*ขอให้แผ่ไปฮอดบิดาพ่อ **นายจันทร์** มารดาแม่ **นางสาวแต** ขอให้พ้นจากทุกข์ในสงสารขอให้ได้เถิง นิพพานเป็นที่แล้ว ก็ข้าเทอญ นิพพานำ ปรมำ สุขำ”*

ผูกนี้มีความสำคัญคือนอกจากเราจะทราบว่าพระหลวงศรีได้ทำการอุทิศส่วนกุศลให้บิดามารดาของท่านแล้ว ยังทำให้เราทราบชื่อของบิดามารดาของท่านอีกด้วย คือนายจันทร์ และนางแตนั่นเอง ผูกนี้นับเป็นเอกสารชั้นต้นที่ใช้ยืนยันลำดับวงศ์ตระกูลของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลในปัจจุบันอีกด้วย เพราะผู้มีชีวิตอยู่ในปัจจุบันไม่สามารถบอกข้อมูลได้แล้ว ว่าบิดามารดาของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลนั้นเป็นใคร และมีนามว่าอย่างไร

คำอุทิศในผูกนี้กล่าวถึงเพียงว่าขอให้แผ่ไปถึงบิดาและมารดา เพื่อให้พ้นทุกข์ในวัฏสงสารและได้เข้าสู่พระนิพพานในอนาคต

คำอุทิศที่มีลำดับความยาวหลายบรรทัดและมีฉันทลักษณ์เป็น (ฮ่าย) หรือร่ายอีสานโบราณมีตัวอย่างดังผูกต่อไปนี้

ผูกที่ 3.5 กายนครผูกโจทย์ ปรากฏคำอุทิศที่มีฉันทลักษณ์เป็นฮ่าย (ร่าย) อีสานโบราณ โดย ธวัช ปุณโณทก ได้อธิบายไว้ว่าฮ่าย นิยมประพันธ์เกี่ยวกับวรรณกรรมศาสนาโดยเฉพาะชาดก (ธวัช ปุณโณทก, 2561) โดยมีลักษณะคือเหมือนกับร่ายยาว นิยมใช้ประพันธ์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา คือแปลภาษาบาลีเป็นภาษาถิ่นอีสานและสัมผัสกันแบบร่ายยาว คณะของร่ายคล้ายกับของร่ายยาวในภาคกลาง ดังนี้

“...ขอให้แผ่ไปฮอด พ่อแม่ปู่ย่าตานาย อ้ายน้องมิตรสหาย ลูกเต้าหลานเหลน ตระกูลอุปัฏฐาก อันเตวาสิก สัทธิวิหาริก ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ ภูมิบาลราชา บุตรีบุตรา เสนาอามาตย์ข้อยข้า แลคนกระทำการทวยค้าแลเศรษฐี สัตว์ทั้งหลายม้วนลงลุ่มอเวจี ภายบนมีอกนิษฐพรหม ล่วงพ้นอนันตจักรวาล สรรพสัตว์ทั้งหลายฝูงใดใดตกทุกข์ ขอให้พ้นจากทุกข์”

ผูกที่ 3.6 มาลัยสูตร ปรากฏ *“ฮ่าย”* ดังนี้

“...ขอให้แผ่ผลบุญไปฮอดพ่อแม่ พ่อเฒ่าแม่ยาย ตาปู่ย่าอาวอา แม่ป้าน้าสาว ลูกหลานญาติพี่น้อง ฝูงตาย ฝูงเกิด ฝูงตั้งกำเนิด อยู่ในวัฏสงสาร ก็ข้าเทอญ อัน ๑ ขอให้แผ่ไปฮอดสัตว์ตัวสั้นแลตัวฮี ตัวพีแลตัว(ผอม ตัวหอม)แลตัวเหม็น ตัวเป็นแลตัวตาย ตัวอยู่น้ำแลอยู่บก ตัวมีทุกข์ตัวบ่มีทุกข์ก็ดี ที่ผู้ข้าได้กระทำก็ดี บ่ได้กระทำอย่าให้มีแก่กัน ขอให้ได้เสวยสุขทุกตัวเทอญ นิพพานปจฺจโย นิพฺพานำ ปรมำสุขำ”

นอกจากนี้ ความเชื่อเรื่องการได้บุญ ในกรณีที่จารใบลาน 2 คนในลานผูกเดียว มักเขียนกำกับไว้ว่า “ขอให้ได้บุญเท่ากัน” ทั้งนี้หมายความถึงว่าเป็นทั้งผู้ที่เขียนและผู้ที่เป็นเจ้าลานบ่งบอกถึงว่าได้บุญมากเท่ากัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างจากเรื่องนรชีวะ ผูก 1

“รจนาแล้วยามงายอ่อน เดือนเจียง แรมสองค่ำ วันจันทร์ ปีขาล พระพุทธศักราช ๒๔๖๙ พระภิกษุหลวงศรีเป็นผู้เขียน จัวออกเชียงได้ลาน ***ขอให้ได้บุญเท่ากัน*** *ก็ข้าเทอญ นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ อรหนฺโต โหมิ”*

จะเห็นว่าจากตัวอย่างคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ผู้จาร ได้กำกับไว้หลังชื่อเจ้าลานว่า “ขอให้ได้บุญเท่ากัน” หากจะขยายความให้ชัดเจนขึ้นคือไม่ว่าจะเป็นผู้จารหรือผู้ได้ใบลานมาถวาย หรือการเป็นเจ้าภาพสร้าง ทั้งสองฝ่ายล้วนแต่ได้บุญในปริมาณที่เท่ากัน

4.2 การบันทึกศักราช

การบันทึกศักราชในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลนั้นจารเป็นศักราชเดียว คือ พุทธศักราช โดยการเริ่มศักราชที่เก่าที่สุดนั้นมิได้ระบุศักราชชัดเจน กล่าวคือเทียบเป็นการเทียบพุทธศักราชจากปีนักษัตรที่ปรากฏ

ส่วนศักราชที่ปรากฏเป็นตัวเลขหรือข้อความ ปรากฏครั้งแรกในเรื่องมูลปฐมปันนา ผูก 1 ปรากฏศักราช 2465 และปรากฏต่อมาเรื่อย ๆ จนถึงพุทธศักราช 2474 กล่าวได้ว่าการบันทึกศักราชของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลนี้เป็นการบันทึกเพียงศักราชเดียวคือพุทธศักราชนั่นเอง

ตัวอย่างดังนี้คือการบอกศักราชที่ปรากฏจากงานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล จะเห็นอิทธิพลการใช้พระพุทธศักราช ซึ่งระหว่างที่ปรากฏคือช่วงปี 2465 เรื่อยมาจนถึงปี 2474 ซึ่งเป็นปีที่พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลมรณภาพ

ตารางที่ *51* ตารางการบอกศักราช

ใบลาน	การบอกศักราช
ผูก 1.1 มูลปฐมปันนา ผูก 1	...ปีจอ **พ.ศ. ๒๔๖๕**
ผูก 2.1 มัทธุอนุโลม ผูก 1	...ปีกุน พระพุทธศักราชได้ **๒๔๖๖**
ผูก 3.3 ศีลสารสูตร	...ปีชวด พระพุทธศักราช **๒๔๖๗**

ผูก 7 พุทธคุณ	...ปีฉลู พระพุทธศักราชได้ **๒๔๖๘**
ผูก 15.5 ศีลลักษณะวรรณา	...ปีขาล พระพุทธศักราชได้ **๒๔๖๙**
ผูก 14.5 วิสุทธิยา	...ปีเถาะ พระพุทธศักราช **๒๔๗๐**
ผูก 14.2 วิสุทธิยา	...ปีมะโรง พระพุทธศักราช **๒๔๗๑**
ผูก 20.8 คุรุธรรม	...ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช **๒๔๗๒**
ผูก 3.11 พระยาสี่เสา ผูก 1	...ปีมะเมีย พระพุทธศักราช **๒๔๗๓**
ผูก 3.12 พระปุคคลบัญญัติ ปกรณ์ ผูก 4	...ปีมะแม พระพุทธศักราช **๒๔๗๔**

4.2.1 วันเดือนปีที่รจนาหนังสือ

รูปแบบการระบุวันเดือนปีที่จดจารใบลานนั้น เริ่มต้นโดยการขึ้นด้วยวัน ซึ่งหมายถึงวันในรอบสัปดาห์ มีการแบ่งวันเป็นตัวเลข คือ 1-7 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

วัน 1 หมายถึง วันอาทิตย์

วัน 2 หมายถึง วันจันทร์

วัน 3 หมายถึง วันอังคาร

วัน 4 หมายถึง วันพุธ

วัน 5 หมายถึง วันพฤหัสบดี

วัน 6 หมายถึง วันศุกร์

วัน 7 หมายถึง วันเสาร์

ซึ่งรูปแบบตัวอักษรที่ใช้เขียนหมายเลขวันนั้นจะใช้เป็นตัวเลขอักษรธรรมอีสาน มีบางผูกที่สลับใช้เป็นเลขไทย นอกจากนี้ในมัดที่ 1 ผูกที่ 1 เรื่องมูลปฐมปัณนา จารลงเฉพาะคำว่าวัน แต่ไม่มีตัวเลขของวันที่จารลงแม้รอยขีดก็ตาม สันนิษฐานว่าผู้เขียนอาจจะลืมใส่ตัวเลขวันที่ลงไป

เดือนที่รจนาหนังสือนั้นใช้ตัวเลขในการบอก เช่นเดียวกันกับการบอกวัน ยกเว้นเดือนอ้ายและเดือนยี่ ซึ่งเดือนมีทั้งหมด 12 เดือน ดังนี้

เดือนอ้าย หรือ เดือนเจียง หมายถึง เดือนตุลาคม

เดือนยี่ หมายถึง เดือนพฤศจิกายน

เดือน 3 หมายถึง เดือนธันวาคม

เดือน 4 หมายถึง เดือนมกราคม

เดือน 5 หมายถึง เดือนกุมภาพันธ์

เดือน 6 หมายถึง เดือนมีนาคม

เดือน 7 หมายถึง เดือนเมษายน

เดือน 8 หมายถึง เดือนพฤษภาคม

เดือน 9 หมายถึง เดือนมิถุนายน

เดือน 10 หมายถึง เดือนกรกฎาคม

เดือน 11 หมายถึง เดือนสิงหาคม

เดือน 12 หมายถึง เดือนกันยายน

นอกจากเดือนที่ปรากฏแล้วยังมีปีซึ่งเป็นปีนักษัตร หรือที่เรียกว่าปีขอม เรียงตามปีดังนี้ ชวด, ฉลู, ขาล, เถาะ, มะโรง, มะเส็ง, มะเมีย, มะแม, วอก, ระกา, จอ, กุน ทั้งนี้วัน เดือน และปีมักปรากฏอยู่ร่วมกัน

นอกจากนี้การใช้ข้างขึ้นข้างแรมในการนับวันก็นับว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นการบอกวันเวลาของผู้คนในอดีตโดยเริ่มนับตั้งแต่ ขึ้น 1 ค่ำ ไปจนถึงขึ้น 15 ค่ำ แล้วนับต่อด้วยแรม 1 ค่ำ ไปจนถึงแรม 14 ค่ำ

4.2.2 ผู้จารใบลาน

จากการศึกษาโดยเลือกคัมภีร์ใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ปรากฏพบว่าพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นผู้จารใบลานมากที่สุด แต่ในช่วงหลัง กล่าวคือการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลในตู้ที่ 2 ปรากฏว่าพบพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลได้เป็นเจ้าลาน หรือเจ้าภาพในการสร้างคัมภีร์ใบลานเป็นส่วนใหญ่ และผู้จารเป็นพระภิกษุหรือสามเณรในวัดอัมพวัน ซึ่งอาจอนุมานได้ว่าผู้ที่จดจารใบลานนั้นเป็นลูกศิษย์ของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลหรือคณะทำงานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลได้หรือไม่

ในหัวข้อที่แล้วได้กล่าวถึงรายชื่อที่ปรากฏซึ่งเป็นผู้สร้างใบลาน ซึ่งมีทั้งพระภิกษุและฆราวาส ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงการจดจารเอกสาร ว่ามีบุคคลใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ในการจดจารหนังสือใบลาน ดังตัวอย่าง ดังนี้

1) พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล

พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ผู้มีบทบาทหลักในการจดจารหนังสือใบลาน เพราะการวิจัยครั้งนี้เน้นการศึกษาซึ่งเป็นผลงานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นหลัก แต่ก็ยังมีบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งทำให้การศึกษาใบลานวัดอัมพวันชัดเจนและมีความเชื่อมโยงกับบุคคลอื่น ๆ มากยิ่งขึ้น

จากคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทผูกที่ 15.5 เรื่อง ศีลลักษณวรรณา มีข้อมูลบันทึกว่า พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล อยู่วัดจอมมณี เป็นผู้เขียน ข้อมูลนี้ยืนยันว่าพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลบวชและจำพรรษาอยู่ที่วัดจอมมณี หรือวัดอัมพวันแห่งนี้นั่นเอง

2) พระคุด

มัดที่ 5.4 วินัยสิกขาผูก 4 ได้ระบุไว้ตอนหนึ่งว่า พระคุดได้เขียน พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล เป็นเจ้าลาน

“รจนาแล้วยามค่ำวัน ๒ เดือนยี่แรม ๖ ค่ำ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒ พระหลวงศรีเขียนแล (รอยจารขอม) ***พระคุดได้เขียน****ขอให้ได้บุญเท่ากันก็ข้าเทอญ”*

จากมัดนี้มีการระบุเพิ่มเติมนอกจากพระหลวงศรีที่ได้จดจารจารผู้เดียวว่า *“พระคุดได้เขียน”* เป็นเครื่องบ่งบอกว่านอกจากพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล เขียนแล้ว ในผูกนี้พระคุดได้เขียนช่วยอีกด้วย

3) พระภิกษุไค

ชื่อของพระภิกษุไค วงษ์แสงน้อย ปรากฏในการร่วมเขียนในมัดที่ 22.3 ปลาแดกปลาสมอ ผูก 3 พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลได้เขียนเป็นหลัก และพระภิกษุไคได้เขียนด้วย 7 ใบ ดังนี้

*“รจนาแล้วยามงายอ่อนเดือน ๘ *ขึ้น* แรม ๓ ค่ำ วัน ๔ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒ พระหลวงศรีมีใจใสศรัทธาได้เขียนลำท้าวกำพร้าปลาแดกปลาสมอ *ไว้กับศาสนา* กับพระภิกษุไ*ว*ค *กับ* ได้เขียนนำ ๗ ใบไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้าตราบต่อเท่า ๕ พันวัสสา อัน ๑ ขอให้ฝูงข้าทั้งสองนี้ได้บุญเท่ากัน”*

4) เจ้าชายม วงษ์แสงไชย

เจ้าชายม วงษ์แสงไชย ได้จารมัดที่ 23.4 ลำคัทธนาม ผูก 4 ดังข้อความต่อไปนี้

*“รจนาแล้วปี พ.ศ. ๒๔๖๘ แม่นปีฉลูเดือน ๘ *วันพุธยามแถใกล้เที่ยง* ออกใหม่ ๔ ค่ำวันพุธยามแถใกล้เที่ยงแล อัน ๑ มีนามกรชื่อว่า****เจ้าชายม วงษ์แสงไชย*** *มีใจใสศรัทธาได้สร้างหนังสือลำท้าวคัทธนามโพธิสัตว์เจ้าแลผูกนี้ไว้กับศาสนาก็ข้าเทอญ อัน ๑ มีนามกรชื่อว่า****พระหลวงศรีกำนัน ศรีจันทร์****เป็นศรัทธาเค้า ข้าพเจ้าได้เขียนช่วยผูก ๑ มีผลกุศลชาติที่มาภายครั้งหน้าพู้นก็ข้าเทอญขอให้ได้บุญมากเท่ากัน”*

5) พระภิกษุเตย

พระภิกษุเตย จารมัดที่ 23.6 ลำคัทธนาม ผูก 6

6) พระภิกษุออย์

พระภิกษุออย์ จารมัดที่ 23.7 ลำคัทธนามผูกที่ 7

7) พระป้าย

ในผูก 25.3 พระป้าย พระคุดได้เขียน

4.3 ยาม

ยาม คือ การระบุเวลาในใบลาน หรือเมื่อจารหนังสือใบลานเสร็จสิ้น ยามที่ปรากฏในเอกสารที่พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลจดจาร สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ 1) ยามหลวง คือ ยามบอกเวลาที่ใช้ในราชสำนักล้านช้าง 2) ยามราษฎร์ คือยามบอกเวลาของราษฎรทั่วไป ดังนี้

กลุ่มที่ใช้ยามหลวง

การบันทึกยามในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลได้ใช้ยามหลวงในการบันทึกเวลา ดังต่อไปนี้

ยามหลวง

ยามหลวง คือยามที่ใช้บอกเวลาในราชสำนักล้านช้าง โดยแบ่งเป็นช่วงเวลากลางวันและเวลากลางคืน สามารถแบ่งได้เป็น 16 ช่วง โดยแบ่งเป็นกลางวัน 8 ยาม กลางคืน 8 ยาม ดังนี้

ตารางที่ *52* ตารางแสดงยามกลางวัน (ยามหลวง)

ลำดับ	ชื่อยาม	ช่วงเวลา
1	ยามตุดตั้ง	06.00 น. – 07.30 น.
2	ยามงาย	07.30 น. – 09.00 น.
3	ยามแถใกล้เที่ยง	09.00 น. – 10.30 น.
4	ยามเที่ยง	10.30 น. – 12.00 น.
5	ยามตุดซ้าย	12.00 น. – 13.30 น.

6	ยามแลง (ยามกลองแลง)	13.30 น. – 15.00 น.
7	ยามแถใกล้ค่ำ	15.00 น. – 16.30 น.
8	ยามพาดลั่น (ค่ำ)	16.30 น. – 18.00 น.

ตารางยามจาก (ธวัช ปุณโณทก, 2530)

ตารางที่ *53* ตารางแสดงยามกลางคืน (ยามหลวง)

ลำดับ	ชื่อยาม	ช่วงเวลา
1	ยามตุดตั้ง	18.00 น. – 19.30 น.
2	ยามเดิก (ดึก)	19.30 น. – 21.00 น.
3	ยามแถใกล้เที่ยง	21.00 น. – 22.30 น.
4	ยามเที่ยง	22.30 น. – 00.00 น.
5	ยามตุดซ้าย	00.00 น. – 01.30 น.
6	ยามเข้า (ยามเค้า)	01.30 น. – 03.00 น.
7	ยามแถใกล้ฮุ่ง (รุ่ง)	03.00 น. – 04.30 น.
8	ยามพาดลั่น (ฮุ่ง)	04.30 น. – 06.00 น.

ตารางยามจาก (ธวัช ปุณโณทก, 2530)

ตารางที่ *54* แสดงผูกที่ใช้ยามหลวงในการบันทึก

ลำดับ	เรื่อง	ยาม	พ.ศ.
1.	ลำพุทธนรกัน	รจนาแล้ว ยามเที่ยง วัน ๒ เดือน ๘ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีเถาะ สัปตศก	2458
2.	ทิพย์มนต์จตุวีก	รจนาแล้ว ยามแถใกล้ค่ำวัน ๒ เดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีจอ พระพุทธศักราช ๒๔๖๕	2465
3.	มาลัยหมื่น	รจนาแล้วยามกลองแลงเดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ วัน ปีกุนเบญจศกพระพุทธศักราช ๒๔๖๖	2466
4.	มัทธุอนุโลม ผูก 3	รจนาแล้วยามงายเดือน ๗ ขึ้น ๖ ค่ำ วัน ๗ ปีกุน พระพุทธศักราช ๒๔๖๖	2466
5.	มัทธุอนุโลม ผูก 5	รจนาแล้วยามแลง เดือน ๗ แรม ๗ ค่ำ ฎัน ๓ ปีกุนพระพุทธศักราช ๒๔๖๖	2466
6.	มัทธุอนุโลม ผูก 8	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือน ๘ แรม ๖ ค่ำ วัน ๓ ปีกุน เบญจศก	2466

		พระพุทธศักราช ๒๔๖๖	
7.	มัทธุอนุโลม ผูก 9	รจนาแล้วยามแถค่ำเดือน ๘ แรม ๑๑ ค่ำ วัน ๑ ปีกุน เบญจศกพระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๖	2466
8.	มัทธุอนุโลม ผูก 10	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำ เดือน ๘ แรม ๑๕ ค่ำ วัน ๔ ปีกุน เบญจศก พระพุทธศักราช ๒๔๖๖	2466
9.	เล่มหลวง	รจนาแล้วยามตุดซ้าย เดือน ๑๑ ขึ้น ๖ ค่ำ วัน ... ปีกุน เบญจศก พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๖	2466
10.	มาลัยสูตร ผูก 2	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือนยี่แรม ๑๒ ค่ำวัน ๖ ปีกุนเบญจศก พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๖	2466
11.	มาลัยแสน	รจนาแล้วยามเที่ยง วัน ๑ เดือน ๔ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีกุน พุทธศักราช ๒๔๖๖	2466
12.	ลำเกสรดอกบัว ผูก 1	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือน ๘ ขึ้น ๑๒ ค่ำวัน ๓ ปีกุนเบญจศก พระพุทธศักราช ๒๔๖๖	2466
13.	ศีลสารสูตร	รจนาแล้วยามแถค่ำใกล้ค่ำ เดือน ๕ ขึ้น ๔ ค่ำ วัน ๖ ปีชวด พระพุทธศักราช ๒๔๖๗	2467
14.	พระราม ผูก 2	รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยงเดือน ๕ แรม ๑๓ วัน ๕ ปีชวด พุทธศักราชได้ ๒๔๖๗	2467
15.	พระราม ผูก 5	รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยง เดือน ๗ ขึ้น ๖ ค่ำ วัน ๗ ปีชวดพระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๗	2467
16.	ลำสุปุณณนาคกุมาร ผูก 2	รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยงเดือน ๑๐ แรม ๖ ค่ำวัน ๕ ปีชวดพระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๗	2467
17.	ลำพระยาธรรมิกราช	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำ เดือนยี่ ขึ้น ๘ ค่ำวัน ๓ ปีฉลู พระพุทธศักราช ๒๔๖๘	2468
18.	สองศพ	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือน ๓ แรม ๓ ค่ำ วัน ๑ ปีฉลู พระพุทธศักราช ๒๔๖๘	2468
19.	อานิสงส์ ผูกต้น	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำ วัน ๓ ปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๘	2468
20.	ลำคัทธนาม ผูก 8	พระพุทธศักราช ๒๔๖๘ ปีฉลู เดือน ๗ แรม ๑๑ ค่ำ วัน ๔ ยาม แถ* ใกล้*ค่ำรจนาแล้วหั้นแล	2468
21.	ปฐมบัญญัติ	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือนเจียงขึ้น ๑๓ ค่ำ วัน ๗ ปีฉลู ศักราช ๒๔๖๘	2468
22.	นรชีวะ ผูก 3 (ขอม)	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือนยี่ขึ้น ๔ ค่ำวัน ๕ ปีขาล พระพุทธศักราช ๒๔๖๙	2469
23.	มงคลสูตร ผูก 2	รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยง วัน ๕ เดือน ๘ ขึ้น ๗ ค่ำ วัน ๕ ปีขาล พระพุทธศักราช ๒๔๖๙	2469

24.	ศัพท์ปาติโมกข์ ผูก 3	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือน ๑๒ แรม ๓ ค่ำ วัน ๒ ปีขาล พระพุทธศักราช ๒๔๖๙	2469
25.	สองกฐิน	รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยงเดือน ๑๑ แรม ๑๓ ค่ำ วัน ๒ ปีเถาะพระพุทธศักราชได้ ๒๔๗๐	2470
26.	ละคร	(ขอม) รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำ เดือน ๗ แรม ๑๑ ค่ำ วันเสาร์ พระพุทธศักราช ๒๔๗๐	2470
27.	วิสุทธิยา	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำ เดือน ๗ ขึ้น ๒ ค่ำ วัน ๑ ปีมะโรง พระพุทธศักราช ๒๔๗๑	2471
28.	อุบาทว์ขันตี	รจนาแล้วยามกลองแลง เดือน ๑๐ แรม ๑๐ ค่ำ วัน ๗ ปีมะเส็งพระพุทธศักราช ๒๔๗๒	2472
29.	คุรุธรรม	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือน ๗ ขึ้น ๑๔ ค่ำวัน ๕ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒	2472
30.	พระยาปายาสิ	(ขอม) รจนาแล้วยามงายเดือน ๑๑ แรม ๙ ค่ำวัน ๑ ปีมะเส็ง ศักราช ๒๔๗๒	2472
31.	สองบั้งไฟ	(ขอม) รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยง เดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำ วัน ๖ ปีมะเมีย พระพุทธศักราช ๒๔๗๓	2473
32.	ศัพท์กรรมวาจา	รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยงเดือน ๓ ขึ้น ๑๐ ค่ำวัน ๔ ปีมะแม พระพุทธศักราช ๒๔๗๓	2473
33.	โงนนทก ผูกต้น	(ขอม) รจนาแล้วยามค่ำวัน ๓ เดือน ๗ แรม ๑๓ ค่ำ ปีมะเมีย พระพุทธศักราช ๒๔๗๓	2473
34.	งัวนนทก ผูก 2	(ขอม) รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยง เดือน ๘ ขึ้น ๔ ค่ำ วัน ๑ พระพุทธศักราช ๒๔๗๓ ปีมะเมีย	2473

ข้อสังเกต ยามหลวงที่ปรากฏในงานเขียนของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ที่แตกต่างจากศาสตราจารย์จากธวัช ปุณโณทก ที่ได้ศึกษาไว้ดังที่ยกตัวอย่างมานั้น มีความแตกต่างกันอยู่ทั้งสิ้น 3 ยาม ด้วยกัน คือ ยามแถค่ำ, ยามแถค่ำใกล้ค่ำ, ยามค่ำ ซึ่งนับว่ามีความน่าสนใจที่พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลใช้แตกต่างกับยามหลวงอื่น ๆ ที่ใช้สืบทอดกันมา

กลุ่มที่ใช้ยามพื้นบ้าน

การบันทึกยามในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลได้ใช้ยามพื้นบ้านในการบันทึกเวลา นอกเหนือจากการใช้ยามหลวง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ *55* แสดงกลุ่มที่ใช้ยามพื้นบ้าน

ลำดับ	เรื่อง	ยาม	พ.ศ.
1.	มูลปฐมปันนา ผูก 2	รจนาแล้ว ยามแลงใกล้ค่ำวัน ๕ เดือนเจียง *ขึ้น* ๑๒ ค่ำ *ปีจอ* พระพุทธศักราช ๒๔๖๕	2465
2.	มูลปฐมปันนา ผูก 4	รจนาแล้ว ยามแลงใกล้ค่ำเดือนเจียงแรม ๔ ค่ำ วัน ๕ พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๕ ปีจอ	2465
3.	กายนคร ผูกแก้	รจนาแล้ว ยามงายแก่ วัน ๒ เดือน ๗ แรม ๑๐ ค่ำ ปีจอ พ.ศ. ๒๔๖๕	2465
4.	มัทธุอนุโลม ผูกต้น	รจนาแล้วยามตะวันค้ายวัน ๓ เดือน ๖ แรม ๙ ค่ำ ปีกุน พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๖	2466
5.	มัทธุอนุโลม ผูก 2	รจนาแล้วยามกลองงายเดือน ๗ ขึ้น ๑ ค่ำ วัน ๓ ปีกุน พระพุทธศักราช ๒๔๖๖	2466
6.	มัทธุอนุโลม ผูก 6	รจนาแล้วยามตีกลองแลง พระพุทธศักราช ๒๔๖๖ ปีกุนเบญจศก เดือน ๓ ขึ้น ๑ ค่ำวัน ๔	2466
7.	มัทธุอนุโลม ผูก 7	รจนาแล้วยามตะวันค้าย วัน ๖ เดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ค่ำ พระพุทธศักราช ๒๔๖๖ ปีกุน เบญจศก	2466
8.	มาลัยสูตร ผูก 1	รจนาแล้วยามบ่ายเดือนเจียง พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๖	2466
9.	ไก่น้อย	รจนาแล้วยามตะวันบ่ายเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำวัน ๓ ปีกุน พ.ศ. ๒๔๖๖	2466
10.	สองหอเผิ้ง	รจนาแล้วยามกลองงายเดือน ๑๑ ขึ้น วัน ๗ พระพุทธศักราช ๒๔๖๖	2466
11.	สองคัมภีร์	รจนาแล้วยามตะวันบ่ายเดือน ๔ แรม ๑๔ ค่ำวัน ๑ ปีชวด พ.ศ. ๒๔๖๗	2467
12.	พระราม ผูก 4	รจนาแล้วยามงายแก่ เดือน ๖ แรม ค่ำ วัน พระพุทธศักราช ได้ ๒๔๖๗	2467
13.	พระราม ผูก 6	รจนาแล้วยามงายค่ำเดือน ๗ ขึ้น ๑๕ วัน ๒ ปีชวด พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๗	2467
14.	สังกาศหลวง	รจนาแล้วยามเช้าวันเสาร์เดือนเจียงแรม ๕ ค่ำ ปีฉลู พระพุทธศักราช ๒๔๖๘	2468
15.	วัตถุเผต	รจนาแล้วยามงายอ่อน เดือน ๕ ขึ้น ๑๑ ค่ำ วัน ๔ ปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๘	2468
16.	อานิสงส์ ผูก 2	(ขอม) รจนาแล้วยามตาวันบ่ายเดือน ๕ ขึ้นหนึ่งค่ำวันอาทิตย์ ปีฉลู พ.ศ.๒๔๖๘	2468

17.	อานิสงส์ ผูก 3	รจนาแล้วยามกลองแลงเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ วัน ๔ ปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๘	2468
18.	พุทธคุณ	รจนาแล้วยามกลองงาย เดือน ๑๐ แรม ๘ ค่ำ วัน ... ปีฉลู พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๘	2468
19.	ศีลลักษณะวรรณา	รจนาแล้วยามกลองงายเดือนเจียงขึ้น ๑๒ ค่ำ วัน ๕ ปีขาล พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๙	2469
20.	นรชีวะ ผูกต้น (ขอม)	รจนาแล้วยามงายอ่อน เดือนเจียง แรมสองค่ำวันจันทร์ ปีขาลพระพุทธศักราช ๒๔๖๙	2469
21.	นรชีวะ ผูก 4 (ขอม)	รจนาแล้วยามงายอ่อนเดือนยี่ขึ้น ๗ ค่ำ วันอาทิตย์ปีขาล พุทธศักราช ๒๔๖๙	2469
22.	ลำพระธรรมนับชาติ	รจนาแล้วยามงายอ่อนเดือน ๕ ขึ้น ๑๔ ค่ำวัน ๖ พระพุทธศักราช ๒๔๖๙	2469
23.	อสีวิสุทธิ์ (ขอม)	รจนาแล้วยามงายอ่อนเดือนยี่ขึ้น ๑๐ ค่ำ วัน ๔ ปีขาล พุทธศักราช ๒๔๖๙	2469
24.	โพธิปักขิยธรรม	รจนาแล้วยามตาวันเที่ยง เดือน ๗ ขึ้น ๗ ค่ำ วัน ๓ ปีขาล พระพุทธศักราช ๒๔๖๙	2469
25.	มัทรีนับชาติ	(ขอม)รจนาแล้วยามงายแก่เดือน ๑๑ แรม ๙ ค่ำ วันศุกร์ปีเถาะ พระพุทธศักราช ๒๔๗๐	2470
26.	วิสุทธิยา	รจนาแล้วยามใกล้ค่ำเดือน ๑๒ ขึ้น ๑๓ ค่ำวัน ๗ ปีเถาะ พระพุทธศักราช ๒๔๗๐	2470
27.	มาลัยแสน	รจนาแล้วยามเที่ยงวัน ๕ เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะโรง พระพุทธศักราชได้ ๒๔๗๑	2471
28.	หนังสือพราหมณ์ พราหมณี	รจนาแล้วยามงายแก่ เดือนสิบ แรม ๖ ค่ำ *วัน ๔* ปีมะโรง พระพุทธศักราช ๒๔๗๑	2471
29.	โลกศาสนา	รจนาแล้วยามกลองแลงเดือน ๕ แรมหนึ่งค่ำวัน ๒ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒	2472
30.	วินัยสิกขา ผูก 2	รจนาแล้วยามตีกลองแลง เดือนเจียง ขึ้น ๙ ค่ำ วัน ๓ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒	2472
31.	วินัยสิกขา ผูก 3	รจนาแล้ว (ขอม)ยามตาวันบ่าย เดือน * อ้าย *ขึ้น* แรม ๔ ค่ำ วัน ๔ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒	2472
32.	วินัยสิกขา ผูก 4	(ขอม)รจนาแล้วยามค่ำวัน ๒ เดือนยี่แรม ๖ ค่ำ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒	2472
33.	พระยาปายาสิ	(ขอม)รจนา (ธรรม)แล้วยามค่ำเดือน ๑๑ ขึ้น ๖ ค่ำ วัน ๔ พุทธศักราช ๒๔๗๒ ปีมะเส็ง	2472
34.	พระยาปายาสิ	รจนาแล้วยามงายอ่อน เดือน ๑๑ ขึ้น ๔ ค่ำ วัน ๒ ปีมะเส็ง	2472

		พุทธศักราช ๒๔๗๒	
35.	ปลาแดกปลาสมอ ผูก 3	รจนาแล้วยามงายอ่อนเดือน ๘ *ขึ้น* แรม ๓ ค่ำ วัน ๔ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒	2473
36.	พระยาสี่เสา ผูก 2	(ขอม)รจนาแล้วยามตาวันบ่าย เดือน ๖ ขึ้น *หนึ่ง* ๒ ค่ำ วัน ๓ ปีมะเมีย พระพุทธศักราช ๒๔๗๓	2473
37.	ศัพท์สูดนาก	(ขอม)รจนาแล้วยามงายแก่เดือนยี่ขึ้น ๗ ค่ำ วัน ๖ ปีมะเมียพระพุทธศักราช ๒๔๗๓	2473
38.	พระบุคคลบัญญัติปกรณ์ ผูก 4	(ขอม) รจนาแล้วยามบ่ายอ่อน เดือน ๑๐ ขึ้นหนึ่งค่ำ วัน ๗ ปีมะแม พระพุทธศักราช ๒๔๗๔	2474

กลุ่มที่ไม่บอกยาม

กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ไม่มียามระบุ แต่มีวันเดือนปีและศักราชบอก โดยมีทั้งที่จารด้วยอักษรขอมและอักษรธรรม ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ *56* ตารางคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทที่ไม่มีคำบันทึกยาม

ลำดับ	เรื่อง	ยาม	พ.ศ.
1.	มูลปฐมปันนา ผูก 1	รจนาแล้ว วัน เดือนอ้าย ขึ้น ๗ ค่ำ ปีจอ พ.ศ. ๒๔๖๕	2465
2.	มูลปฐมปันนา ผูก 3	รจนาแล้ว วัน ๔ เดือนเจียงแรม ๓ ค่ำปีจอ พระพุทธศักราช ๒๔๖๕	2465
3.	กายนคร ผูกโจทย์	รจนาแล้ว วัน ๔ เดือน ๘ ขึ้น ๕ ค่ำปีจอ พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๕	2465
4.	มาลัยสูตร ผูก 3	รจนาแล้วเดือน ๑๒ ขึ้น ๒ ค่ำ วัน ๖ ปีกุน พ.ศ. ๒๔๖๖	2466
5.	วินัยสิกขา ผูกต้น (ขอม)	(ขอม)สำเร็จเมื่อเดือนยี่แรม ๑๒ ค่ำ วันอาทิตย์ปีมะเส็งพระพุทธ***ศักราช ๒๔๗๒	2472
6.	พระยาสี่เสา ผูกต้น	(ขอม)สำเร็จเมื่อเดือน ๕ แรม ๑๓ ค่ำ วัน ๗ ปีมะเมีย พระพุทธศักราช ๒๔๗๓	2473
7.	สมาสสงสาร	(ขอม)รจนาแล้วยามค่ำวัน ๓ เดือน ๙ ขึ้น ๑๑ ค่ำปีมะแม พระพุทธศักราช ๒๔๗๓	2473

ตารางที่ *57* ยามต่าง ๆ เรียงตาม ปี พ.ศ.

ลำดับ	เรื่อง	ยาม	พ.ศ.
1.	ลำพุทธนรกัน	รจนาแล้ว ยามเที่ยง วัน ๒ เดือน ๘ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีเถาะ สัปตศก	2458
2.	มูลปฐมปันนา ผูก 1	รจนาแล้ว วัน เดือนอ้าย ขึ้น ๗ ค่ำ ปีจอ พ.ศ. ๒๔๖๕	2465
3.	มูลปฐมปันนา ผูก 2	รจนาแล้ว ยามแลงใกล้ค่ำวัน ๕ เดือนเจียง *ขึ้น* ๑๒ ค่ำ *ปีจอ* พระพุทธศักราช ๒๔๖๕	2465
4.	มูลปฐมปันนา ผูก 3	รจนาแล้ว วัน ๔ เดือนเจียงแรม ๓ ค่ำปีจอ พระพุทธศักราช ๒๔๖๕	2465
5.	มูลปฐมปันนา ผูก 4	รจนาแล้ว ยามแลงใกล้ค่ำเดือนเจียงแรม ๔ ค่ำ วัน ๕ พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๕ ปีจอ	2465
6.	กายนคร ผูกโจทย์	รจนาแล้ว วัน ๔ เดือน ๘ ขึ้น ๕ ค่ำปีจอ พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๕	2465
7.	กายนคร ผูกแก้	รจนาแล้ว ยามงายแก่ วัน ๒ เดือน ๗ แรม ๑๐ ค่ำ ปีจอ พ.ศ. ๒๔๖๕	2465
8.	ทิพย์มนต์จตุวีก	รจนาแล้ว ยามแถใกล้ค่ำวัน ๒ เดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีจอพระพุทธศักราช ๒๔๖๕	2465
9.	มาลัยหมื่น	รจนาแล้วยามกลองแลงเดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ วัน ปีกุนเบญจศก พระพุทธศักราช ๒๔๖๖	2466
10.	มัทธุอนุโลม ผูกต้น	รจนาแล้วยามตะวันค้ายวัน ๓ เดือน ๖ แรม ๙ ค่ำ ปีกุน พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๖	2466
11.	มัทธุอนุโลม ผูก 2	รจนาแล้วยามกองงายเดือน ๗ ขึ้น ๑ ค่ำ วัน ๓ ปีกุน พระพุทธศักราช ๒๔๖๖	2466
12.	มัทธุอนุโลม ผูก 3	รจนาแล้วยามงายเดือน ๗ ขึ้น ๖ ค่ำ วัน ๗ ปีกุน พระพุทธศักราช ๒๔๖๖	2466
13.	มัทธุอนุโลม ผูก 5	รจนาแล้วยามแลง เดือน ๗ แรม ๗ ค่ำ ภัน ๓ ปีกุนพระพุทธศักราช ๒๔๖๖	2466
14.	มัทธุอนุโลม ผูก 6	รจนาแล้วยามตีกลองแลง พระพุทธศักราช ๒๔๖๖ ปีกุนเบญจศก เดือน ๓ ขึ้น ๑ ค่ำวัน ๔	2466
15.	มัทธุอนุโลม ผูก 7	รจนาแล้วยามตะวันค้าย วัน ๖ เดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ค่ำ พระพุทธศักราช ๒๔๖๖ ปีกุน เบญจศก	2466
16.	มัทธุอนุโลม ผูก 8	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือน ๘ แรม ๖ ค่ำ วัน ๓ ปีกุน เบญจศก พระพุทธศักราช ๒๔๖๖	2466
17.	มัทธุอนุโลม ผูก 9	รจนาแล้วยามแถค่ำเดือน ๘ แรม ๑๑ ค่ำ วัน ๑ ปีกุน เบญจศก	2466

		พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๖	
18.	มัทธุอนุโลม ผูก 10	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำ เดือน ๘ แรม ๑๕ ค่ำ วัน ๔ ปีกุน เบญจศก พระพุทธศักราช ๒๔๖๖	2466
19.	เล้มหลวง	รจนาแล้วยามตุดซ้าย เดือน ๑๑ ขึ้น ๖ ค่ำ วัน ... ปีกุน เบญจศก พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๖	2466
20.	มาลัยสูตร ผูก 1	รจนาแล้วยามบ่ายเดือนเจียง พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๖	2466
21.	มาลัยสูตร ผูก 2	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือนยี่แรม ๑๒ ค่ำวัน ๖ ปีกุนเบญจศก พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๖	2466
22.	มาลัยสูตร ผูก 3	รจนาแล้วเดือน ๑๒ ขึ้น ๒ ค่ำ วัน ๖ ปีกุน พ.ศ. ๒๔๖๖	2466
23.	มาลัยแสน	รจนาแล้วยามเที่ยง วัน ๑ เดือน ๔ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีกุน พุทธศักราช ๒๔๖๖	2466
24.	ไก่น้อย	รจนาแล้วยามตะวันบ่ายเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำวัน ๓ ปีกุน พ.ศ. ๒๔๖๖	2466
25.	สองกัลปพฤกษ์	รจนาแล้วยามกลองงายเดือน ๑๑ ขึ้น วัน ๗ พระพุทธศักราช ๒๔๖๖	2466
26.	ลำเกสรดอกบัว ผูก 1	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือน ๘ ขึ้น ๑๒ ค่ำวัน ๓ ปีกุนเบญจศก พระพุทธศักราช ๒๔๖๖	2466
27.	สองคัมภีร์	รจนาแล้วยามตะวันบ่ายเดือน ๔ แรม ๑๔ ค่ำวัน ๑ ปีชวด พ.ศ. ๒๔๖๗	2467
28.	ศีลสารสูตร	รจนาแล้วยามแถค่ำใกล้ค่ำ เดือน ๕ ขึ้น ๔ ค่ำ วัน ๖ ปีชวด พระพุทธศักราช ๒๔๖๗	2467
29.	พระราม ผูก 2	รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยงเดือน ๕ แรม ๑๓ วัน ๕ ปีชวด พุทธศักราชได้ ๒๔๖๗	2467
30.	พระราม ผูก 4	รจนาแล้วยามงายแก่ เดือน ๖ แรม ค่ำ วัน พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๗	2467
31.	พระราม ผูก 5	รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยง เดือน ๗ ขึ้น ๖ ค่ำ วัน ๗ ปีชวดพระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๗	2467
32.	พระราม ผูก 6	รจนาแล้วยามงายค่ำเดือน ๗ ขึ้น ๑๕ วัน ๒ ปีชวด พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๗	2467
33.	ลำสุปุณณนาคกุมาร ผูก 2	รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยงเดือน ๑๐ แรม ๖ ค่ำวัน ๕ ปีชวดพระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๗	2467
34.	ปฐมบัญญัติ	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือนเจียงขึ้น ๑๓ ค่ำ วัน ๗ ปีฉลู ศักราช ๒๔๖๘	2468
35.	สังกาศหลวง	รจนาแล้วยามเช้าวันเสาร์เดือนเจียงแรม ๕ ค่ำ ปีฉลู พระ	2468

		พุทธศักราช ๒๔๖๘	
36.	ลำพระยาธรรมิกราช	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำ เดือนยี่ ขึ้น ๘ ค่ำวัน ๓ ปีฉลู พระพุทธศักราช ๒๔๖๘	2468
37.	สองศพ	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือน ๓ แรม ๓ ค่ำ วัน ๑ ปีฉลู พระพุทธศักราช ๒๔๖๘	2468
38.	วัตถุเผต	รจนาแล้วยามงายอ่อน เดือน ๕ ขึ้น ๑๑ ค่ำ วัน ๔ ปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๘	2468
39.	อานิสงส์ ผูก 2	(ขอม) รจนาแล้วยามตาวันบ่ายเดือน ๕ ขึ้นหนึ่งค่ำวันอาทิตย์ ปีฉลู พ.ศ.๒๔๖๘	2468
40.	อานิสงส์ ผูกต้น	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำ วัน ๓ ปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๘	2468
41.	อานิสงส์ ผูก 3	รจนาแล้วยามกลองแลงเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ วัน ๔ ปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๘	2468
42.	ลำคัทนาม ผูก 8	พระพุทธศักราช ๒๔๖๘ ปีฉลู เดือน ๗ แรม ๑๑ ค่ำ วัน ๔ ยาม แถ*ใกล้*ค่ำรจนาแล้วหั้นแล	2468
43.	พุทธคุณ	รจนาแล้วยามกลองงาย เดือน ๑๐ แรม ๘ ค่ำ วัน ... ปีฉลู พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๘	2468
44.	ศีลลักษณะวรรณา	รจนาแล้วยามกลองงายเดือนเจียงขึ้น ๑๒ ค่ำ วัน ๕ ปีขาล พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๙	2469
45.	นรชีวะ ผูกต้น (ขอม)	รจนาแล้วยามงายอ่อน เดือนเจียง แรมสองค่ำวันจันทร์ ปีขาล พระพุทธศักราช ๒๔๖๙	2469
46.	นรชีวะ ผูก 3 (ขอม)	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือนยี่ขึ้น ๔ ค่ำวัน ๕ ปีขาล พระพุทธศักราช ๒๔๖๙	2469
47.	นรชีวะ ผูก 4 (ขอม)	รจนาแล้วยามงายอ่อนเดือนยี่ขึ้น ๗ ค่ำ วันอาทิตย์ปีขาล พุทธศักราช ๒๔๖๙	2469
48.	ลำพระธรรมนับชาติ	รจนาแล้วยามงายอ่อนเดือน ๕ ขึ้น ๑๔ ค่ำวัน ๖ พระพุทธศักราช ๒๔๖๙	2469
49.	อสีวิสุทธิ์ (ขอม)	รจนาแล้วยามงายอ่อนเดือนยี่ขึ้น ๑๐ ค่ำ วัน ๔ ปีขาล พุทธศักราช ๒๔๖๙	2469
50.	โพธิปักขิยธรรม	รจนาแล้วยามตาวันเที่ยง เดือน ๗ ขึ้น ๗ ค่ำ วัน ๓ ปีขาล พระพุทธศักราช ๒๔๖๙	2469
51.	ศัพท์ปาติโมกข์ ผูก 3	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือน ๑๒ แรม ๓ ค่ำ วัน ๒ ปีขาล พระพุทธศักราช ๒๔๖๙	2469
52.	ศัพท์ปาติโมกข์ ผูก 4	พระผมได้เขียนผิดแล้วสองใบพระผมเลยถิ่มเสีย	2469

53.	มงคลสูตร ผูก 2	รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยง วัน ๕ เดือน ๘ ขึ้น ๗ ค่ำ วัน ๕ ปีขาล พระพุทธศักราช ๒๔๖๙	2469
54.	สองกฐิน	รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยงเดือน ๑๑ แรม ๑๓ ค่ำ วัน ๒ ปีเถาะ พระพุทธศักราชได้ ๒๔๗๐	2470
55.	มัทรีนับชาติ	(ขอม) รจนาแล้วยามงายแก่เดือน ๑๑ แรม ๙ ค่ำ วันศุกร์ปีเถาะ พระพุทธศักราช ๒๔๗๐	2470
56.	ละคร	(ขอม) รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำ เดือน ๗ แรม ๑๑ ค่ำ วันเสาร์ พระพุทธศักราช ๒๔๗๐	2470
57.	วิสุทธิยา	รจนาแล้วยามใกล้ค่ำเดือน ๑๒ ขึ้น ๑๓ ค่ำวัน ๗ ปีเถาะ พระพุทธศักราช ๒๔๗๐	2470
58.	วิสุทธิยา	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำ เดือน ๗ ขึ้น ๒ ค่ำ วัน ๑ ปีมะโรง พระพุทธศักราช ๒๔๗๑	2471
59.	มาลัยแสน	รจนาแล้วยามเที่ยงวัน ๕ เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะโรง พระพุทธศักราชได้ ๒๔๗๑	2471
60.	หนังสือพราหมณ์พราหมณี	รจนาแล้วยามงายแก่ เดือนสิบ แรม ๖ ค่ำ *วัน ๔* ปีมะโรง พระพุทธศักราช ๒๔๗๑	2471
61.	โลกศาสนา	รจนาแล้วยามกลองแลงเดือน ๕ แรมหนึ่งค่ำวัน ๒ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒	2472
62.	วินัยสิกขา ผูกต้น (ขอม)	(ขอม) สำเร็จเมื่อเดือนยี่แรม ๑๒ ค่ำ วันอาทิตย์ปีมะเส็งพระพุทธ***ศักราช ๒๔๗๒	2472
63.	วินัยสิกขา ผูก 2	รจนาแล้วยามตีกลองแลง เดือนเจียง ขึ้น ๙ ค่ำ วัน ๓ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒	2472
64.	วินัยสิกขา ผูก 3	รจนาแล้ว (ขอม) ยามตาวันบ่าย เดือน * อ้าย *ขึ้น* แรม ๔ ค่ำ วัน ๔ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒	2472
65.	วินัยสิกขา ผูก 4	(ขอม) รจนาแล้วยามค่ำวัน ๒ เดือนยี่แรม ๖ ค่ำ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒	2472
66.	อุบาทว์ขันตี	รจนาแล้วยามกลองแลง เดือน ๑๐ แรม ๑๐ ค่ำ วัน ๗ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒	2472
67.	คุรุธรรม	รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือน ๗ ขึ้น ๑๔ ค่ำวัน ๕ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒	2472
68.	พระยาปายาสิ	(ขอม) รจนา (ธรรม) แล้วยามค่ำเดือน ๑๑ ขึ้น ๖ ค่ำ วัน ๔ พุทธศักราช ๒๔๗๒ ปีมะเส็ง	2472
69.	พระยาปายาสิ	รจนาแล้วยามงายอ่อน เดือน ๑๑ ขึ้น ๔ ค่ำ วัน ๒ ปีมะเส็ง พุทธศักราช ๒๔๗๒	2472
70.	พระยาปายาสิ	(ขอม) รจนาแล้วยามงายเดือน ๑๑ แรม ๙ ค่ำวัน ๑ ปีมะเส็ง	2472

		ศักราช ๒๔๗๒	
71.	ปลาแดกปลาสมอ ผูก 3	รจนาแล้วยามงายอ่อนเดือน ๘ *ขึ้น* แรม ๓ ค่ำ วัน ๔ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒	2473
72.	พระยาสี่เสา ผูกต้น	(ขอม) สำเร็จเมื่อเดือน ๕ แรม ๑๓ ค่ำ วัน ๗ ปีมะเมีย พระพุทธศักราช ๒๔๗๓	2473
73.	พระยาสี่เสา ผูก 2	(ขอม) รจนาแล้วยามตาวันบ่าย เดือน ๖ ขึ้น *หนึ่ง* ๒ ค่ำ วัน ๓ ปีมะเมีย พระพุทธศักราช ๒๔๗๓	2473
74.	สมาสสงสาร	(ขอม) รจนาแล้วยามค่ำวัน ๓ เดือน ๙ ขึ้น ๑๑ ค่ำปีมะแม พระพุทธศักราช ๒๔๗๓	2473
75.	ศัพท์สูดนาก	(ขอม)รจนาแล้วยามงายแก่เดือนยี่ขึ้น ๗ ค่ำ วัน ๖ ปีมะเมียพระพุทธศักราช ๒๔๗๓	2473
76.	ฉลองบั้งไฟ	(ขอม) รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยง เดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำ วัน ๖ ปีมะเมียพระพุทธศักราช ๒๔๗๓	2473
77.	ศัพท์กรรมวาจา	รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยงเดือน ๓ ขึ้น ๑๐ ค่ำวัน ๔ ปีมะแม พระพุทธศักราช ๒๔๗๓	2473
78.	โงนนทก ผูกต้น	(ขอม) รจนาแล้วยามค่ำวัน ๓ เดือน ๗ แรม ๑๓ ค่ำ ปีมะเมีย พระพุทธศักราช ๒๔๗๓	2473
79.	งัวนนทก ผูก 2	(ขอม) รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยง เดือน ๘ ขึ้น ๔ ค่ำ วัน ๑ พระพุทธศักราช ๒๔๗๓ ปีมะเมีย	2473
80.	พระปุคคลบัญญัติ ปกรณ์ ผูก 4	(ขอม) รจนาแล้วยามบ่ายอ่อน เดือน ๑๐ ขึ้นหนึ่งค่ำ วัน ๗ ปีมะแม พระพุทธศักราช ๒๔๗๔	2474

4.4 ความสัมพันธ์ของบ้านเมืองผ่านเอกสารโบราณ

ความสัมพันธ์ของบ้านเมืองผ่านเอกสารโบราณของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล เห็นได้จากส่วนที่เป็นปราปรบท (Paratexts) ส่วนที่เป็นคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท ดังนี้

1) บ้านนาหว้า

ลำมัทธุอนุโลมผูก 10 จารด้วยอักษรธรรมอีสาน ความตอนหนึ่งระบุไว้ดังนี้

*"...รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำ เดือน ๘ แรม ๑๕ ค่ำ วัน ๔ ปีกุน เบญจศก พระพุทธศักราช ๒๔๖๖ พระหลวงศรีพฤษผลศรีจันทร์กำนัน มีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือ ลำมัทธุอนุโลม มี ๑๐ ผูก ไว้กับศาสนา และ**อาญาครูบัว บ้านนาหว้า** โมทนาลานกับ ๑ ขอให้ได้บุญเท่ากันก็ข้าเทอญ..."*

บ้านนาหว้าดังกล่าวยังไม่ทราบว่าคือที่ใด อาจเป็นอำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม ในปัจจุบัน ซึ่งมีระยะทางราว 105 กิโลเมตร ดังแผนที่ต่อไปนี้

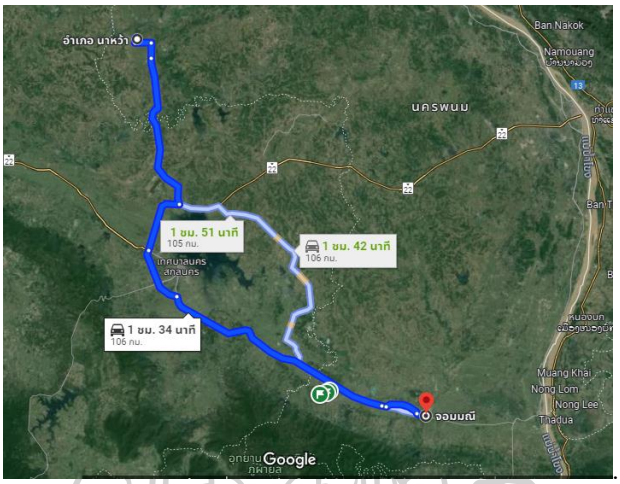

ภาพที่ *14* แสดงให้เห็นระยะทางจากบ้านจอมณีไปอำเภอนาหว้า

ที่มาภาพ https://www.google.co.th/maps

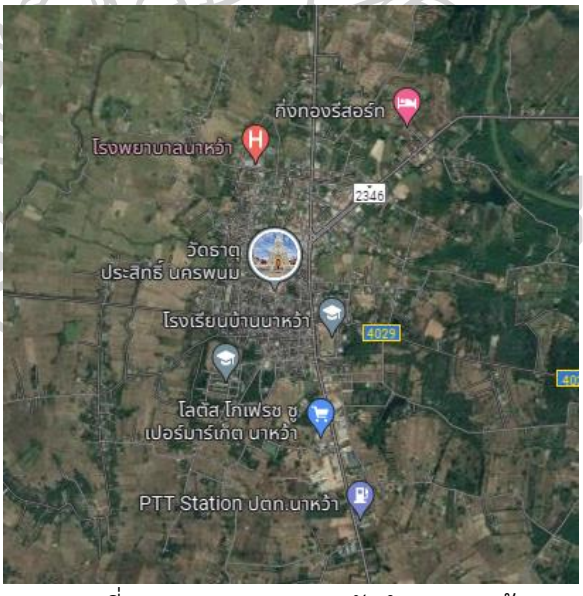

ภาพที่ *15* แสดงภาพมุมสูงตัวอำเภอนาหว้า

ที่มาภาพ https://www.google.co.th/maps

จากภาพข้างต้นแสดงให้เห็นภาพมุมสูงซึ่งเป็นตัวอำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนมในปัจจุบัน มีวัดพระธาตุประสิทธิ์ตั้งอยู่กลางชุมชน

2) วัดจอมมณี

จากผูกที่ 15.5 ศีลลักษณวรรณา ได้กล่าวถึงชื่อวัดจอมมณี ซึ่งเป็นสังกัดวัดของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้

*“รจนาแล้วยามกลองงายเดือนเจียงขึ้น ๑๒ ค่ำ วัน ๕ ปีขาล พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๙ พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ศรีจันทร์ กำนัน **อยู่วัดจอมมณี** ได้เขียนหนังสือ ศีลลักษณวรรณาผูกเดียวไว้กับศาสนา ขอแต่บุญเก่าสนไปให้ฮอดพ่อแม่พี่น้องอุปัชฌาย์อาจารย์สรรพสัตว์ทั้งหลายทั้งตัวผู้ข้าขอให้ได้สำเร็จพระนิพพานก็ข้าเทอญ นิพพานปจฺจโยโหตุ นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ”*

วัดจอมมณี หรือวัดป่าบ้านจอมมณี สันนิษฐานว่าคือตำแหน่งของวัดอัมพวันในปัจจุบันนั่นเอง ซึ่งแต่เดิมเป็นป่ามะม่วงในชุมชน

3) วัดป่าบ้านแก้ง

ชื่อของวัดป่าบ้านแก้งปรากฏในเรื่องมาลัยหมื่น กล่าวถึงบ้านแก้ง หรือบ้านแก้งมหับ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

*“เขียนที่**วัดป่าบ้านแก้ง** รจแล้วยามกลองแลงเดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ วัน ปีกุนเบญจศกพระพุทธศักราช ๒๔๖๖ พระหลวงศรีมีใจใสศรัทธา ได้เขียนมาลัยหมื่นไว้กับศาสนาพ่อออกจารย์ลีเป็น **บ้านแก้งมหับ**เป็นเจ้าลานขอให้เถิงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ”*

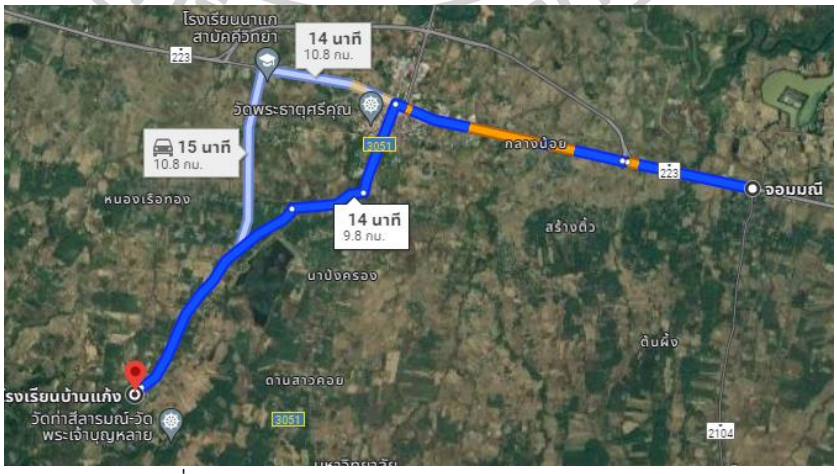

ภาพที่ 16 แสดงภาพมุมสูงจากบ้านจอมมณีไปบ้านแก้ง

ที่มาภาพ https://www.google.co.th/maps

เอกสารทางการเขียนบ้านแก้งแม่หับ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าวัดป่าบ้านแก้งคือวัดศรีไพรวัลย์ในปัจจุบัน เพราะวิเคราะห์จากตำแหน่งและการใช้งานเป็นวัดป่าและอยู่กลางชุมชน จากบ้านจอมมณีไปบ้านแก้งเป็นระยะทางในปัจจุบันราว 10 กิโลเมตร

4) บ้านหนองหญ้าปล้อง

จากหนังสือผูกที่เรื่อง 7 พุทธคุณ นายจารย์เขียน บ้านหนองหญ้าปล้อง ได้ใบลาน นายเชียง พน บ้านพิมานท่า ได้ใบลาน ปัจจุบันบ้านหนองหญ้าปล้อง อยู่หมู่ที่ 5 ตำบลสีชมพู อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม บ้านแห่งนี้มีวัดเก่าแก่ในชุมชน มีสถาปัตยกรรมอาคารที่สร้างโดยช่างญวนอยู่ที่วัดในชุมชนอีกด้วย สันนิษฐานว่าอาคารหลังดังกล่าวมีอยู่และอาจสร้างร่วมสมัยเดียวกับชุมชนบ้านพิมาน-จอมมณีนั่นเอง

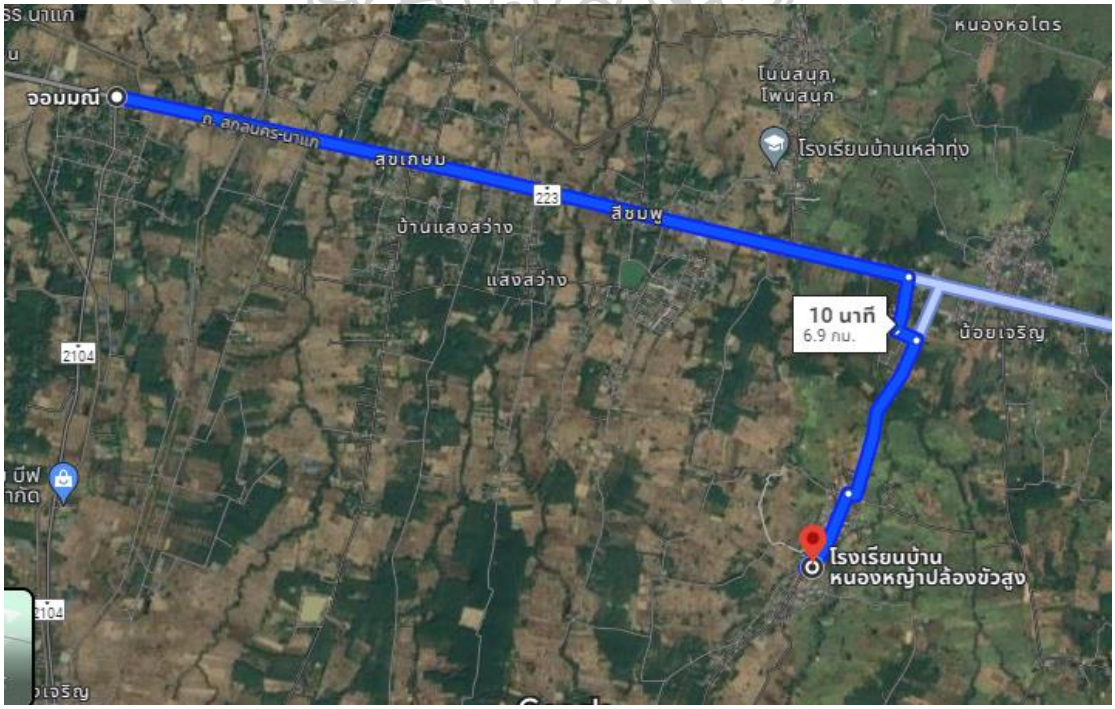

ภาพที่ 17 แสดงภาพมุมสูงจากบ้านจอมมณีไปบ้านหนองหญ้าปล้อง
ที่มาภาพ https://www.google.co.th/maps

5) บ้านขอนกอง

ใบลานที่พบชื่อบ้านขอนกอง พบใบลานอักษรขอมไทยที่พบในวัดอัมพวัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้ มัดที่ 3.4 เรื่องโลกศาสนา ได้ระบุในใบปกหน้า โดยจารเป็นอักษรขอมไทย ถ่ายถอดได้ดังนี้ว่า

“...ใบปกหน้าหนังสือโลกศาสนาแล ใบปกหน้าโลกศาสนา ผูกเดียวแล พระหลวงศรีเขียนแล ***เอามาแต่บ้านขอนกอง***แล”

บ้านขอนกองดังกล่าว ปัจจุบันคือบ้านขอนกอง ตำบลนาหนาด อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ซึ่งมีวัดเก่าแก่ที่อยู่ในยุคสมัยใกล้เคียงกัน โดยมีหลักฐานคือสิมโบราณและอาคารศาลาการเปรียญหรือหอแจกที่คาดว่าจะมีอายุร่วมสมัยกับวัดอัมพวัน

โดยคัมภีร์ใบลานเรื่องโลกศาสนานี้ ในใบปกหน้าจารด้วยอักษรขอมไทย ส่วนเนื้อหานั้นจารด้วยอักษรธรรมอีสาน จากความสัมพันธ์ถึงชุมชนทั้งสองแห่งนี้สามารถอนุมานได้ว่าชุมชนทั้งสองอาจมีอายุร่วมสมัยกัน และเป็นชุมชนใหญ่ จึงเกิดการติดต่อและแลกเปลี่ยนกันในเรื่องศาสนา โดยเฉพาะเรื่องคัมภีร์ทางศาสนานั่นเอง

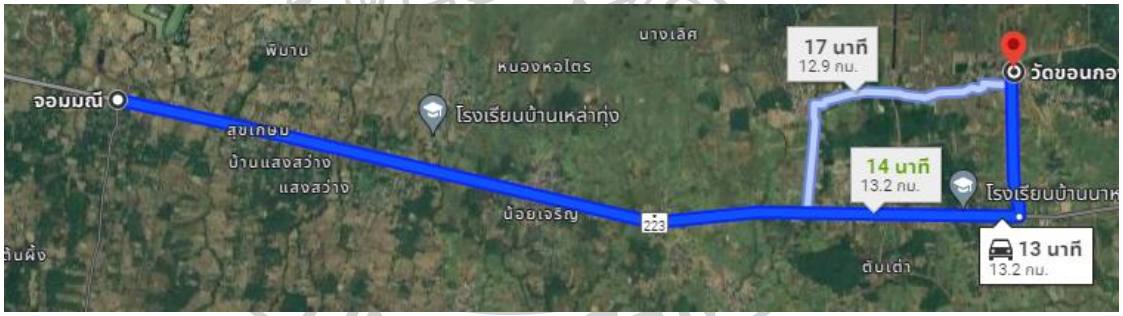

ภาพที่ 18 แสดงภาพมุมสูงจากบ้านจอมมณีไปบ้านขอนกอง
ที่มาภาพ https://www.google.co.th/maps

แผนที่มุมสูงจากวัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ไปยังวัดบ้านขอนกอง ตำบลนาหนาด อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

6) บ้านปากบัง

บ้านปากบัง ปัจจุบันคือบ้านปากบัง ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม ตั้งอยู่บริเวณปากลำน้ำบังซึ่งไหลมาบรรจบกับลำน้ำก่ำ ซึ่งเป็นรอยต่อ 3 ตำบล คือตำบลนาคู่ ตำบลพิมาน

อำเภอนาแก และตำบลท่าลาด อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ในอดีตชาวตำบลพิมานและพื้นที่ใกล้เคียงได้ใช้ลำน้ำสายนี้ในการเชื่อมโยงคมนาคมร่วมกัน หากล่องเรือมาจนถึงบ้านพิมานท่า และขึ้นบกเดินเท้าต่อมายังบ้านจอมมณีก็จะสามารถประหยัดเวลาได้มากกว่าเดินทางด้วยเท้า เพราะตำแหน่งบ้านปากบังและบ้านพิมานท่า เป็นหมู่บ้านริมลำน้ำก่ำ การคมนาคม การเดินทางโดยสารทางน้ำจึงเป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกและประหยัดเวลาได้มากที่สุด ทั้งนี้ ด้วยภูมิศาสตร์ที่อยู่ติด 2 ลำน้ำ และเป็นส่วนที่น้ำสองสายมาบรรจบกัน ในฤดูกาลน้ำหลาก บ้านปากบังและบ้านพิมานท่าจึงเกิดน้ำท่วมใหญ่อยู่บ่อยครั้ง ระยะทางจากบ้านปากบังไปบ้านจอมมณี อยู่ห่างกันราว 8 กิโลเมตรเศษ

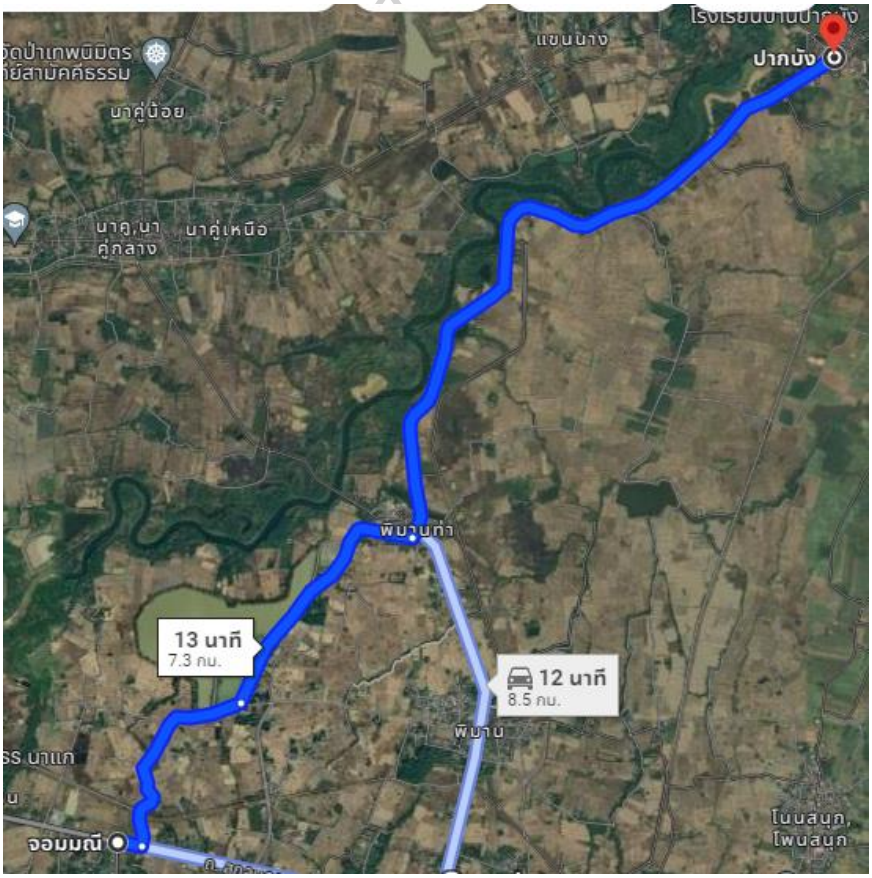

ภาพที่ 19 แสดงภาพมุมสูงจากบ้านจอมมณีไปบ้านปากบัง
ที่มาภาพ https://www.google.co.th/maps

4.5 พระสงฆ์ในเอกสารวัดอัมพวัน

พระสงฆ์ในเอกสารของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ปรากฏอยู่หลากหลายรูป ซึ่งการจำแนกพระนั้นจะจำแนกจากคำนำหน้า ซึ่งมีผู้ที่ได้ศึกษาไว้และอธิบายถึงการเรียกพระสงฆ์ในยุคหนึ่งของวัฒนธรรมล้านช้างและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ที่หลากหลายไว้ ดังนี้

การออกนามพระสงฆ์ในวัฒนธรรมล้านช้าง จำแนกได้จากการเข้าสู่พิธีเถราภิเษกหรือฮดสรงที่ชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า *"บุญกองฮด"* คือประเพณีรดน้ำของพระภิกษุสามเณรเพื่อสถาปนาตำแหน่งสมณศักดิ์ เป็นการยกย่องเชิดชูภิกษุสามเณรด้วยลาภยศประการหนึ่งโดยประชาชน ซึ่งต่างจากภาคกลางของไทยที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์จากพระมหากษัตริย์

พระภิกษุสามเณรที่จะได้รับการเถราภิเษกจะต้องเป็นพระสงฆ์สามเณรที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม กล่าวคือเป็นผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนดี จบหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมตามธรรมเนียมตั้งแต่ยุคล้านช้างว่าจะต้องศึกษาเล่าเรียนให้ครบตามหัวข้อธรรมใด โดยการคัดเลือกของผู้คนในชุมชนนำโดยผู้นำท้องถิ่น (ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน) โดยลงประชามติและเก็บเป็นความลับเพื่อไม่ให้พระภิกษุผู้ได้รับเลือกล่วงรู้ก่อนเพราะเกรงว่าท่านจะปฏิเสธการนิมนต์

โดยตำแหน่งสมณศักดิ์อาจแบ่งได้ 2 ฝ่าย คือสมณศักดิ์ฝ่ายการศึกษา และสมณศักดิ์ฝ่ายปกครอง ทั้งนี้ การศึกษาเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล พบหลักฐานที่ปรากฏเฉพาะสมณศักดิ์ฝ่ายการศึกษา ดังนี้ (พิทูร มลิวัลย์, 2525)

สมณศักดิ์ฝ่ายการศึกษา มี 3 ระดับ คือ

1) สำเร็จ

2) ชา

3) ครู (คู)

ซึ่งการเถราภิเษกระดับแรก จะมีสมณศักดิ์เป็น *"สำเร็จ"* สมณศักดิ์ระดับที่สองจะเป็น *"ชา"* สมณศักดิ์ที่ 3 จะเป็น *"ครู"*

นอกจากสมณศักดิ์ฝ่ายการศึกษายังมีคำเรียกที่ชาวบ้านเรียกพระสงฆ์สามเณรอีก ดังนี้ (พิทูร มลิวัลย์, 2525)

1) สามเณร เรียกว่า *"จัว"* หรือ *"หม่อมจัว, อ้ายจัว"* เมื่อลาสิกขาจากสามเณร จะเรียกว่าเชียง หรือ อ้ายเชียง

2) พระภิกษุ เรียก เจ้าหัว เมื่อลาสิกขาแล้ว เรียก *"ทิต"*

3) พระภิกษุสามเณรเรียกโยมผู้ชายว่า "พ่อออก" เรียกโยมผู้หญิงว่า "แม่ออก"

ซึ่งในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล พบสมณศักดิ์ดังนี้

1. พระสงฆ์ทั่วไป

พระสงฆ์ทั่วไป คือ พระสงฆ์ที่ยังมิได้ประกอบพิธีเถราภิเษก หรือการฮดสรงเพื่อสถาปนาตำแหน่ง การออกนามในเอกสารจะออก *“พระภิกษุ”* หรือสั้น ๆ ว่า *“พระ”* นำหน้า เช่น พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล พระภิกษุไค เป็นต้น

2. ชา

ตำแหน่งชานี้เป็นตำแหน่งของพระภิกษุที่ได้รับการฮดสรงหรือเถราภิเษกระดับ 2 แล้ว การปรากฏคำว่า *“ชา”* นี้ถูกบรรจุอยู่ในเอกสารใบลานที่พระภิกษุหลวงศรีเป็นเจ้าลาน แต่มิได้เป็นผู้จดจารเอง

ดังตัวอย่างต่อไปนี้ มัด 23.4 (ลำคัทนามผูก 4) ปรากฏนาม *“เจ้าชายม วงษ์แสงไชย”*

*“รจนาแล้วปี พ.ศ. ๒๔๖๘ แม่นปีฉลูเดือน ๘ *วันพุธยามแถใกล้เที่ยง* ออกใหม่ ๔ ค่ำวันพุธยามแถใกล้เที่ยงแล อัน ๑ มีนามกรชื่อว่า**เจ้าชายม วงษ์แสงไชย** มีใจใสศรัทธาได้สร้างหนังสือลำท้าวคัทธนามโพธิสัตว์เจ้าแลผูกนี้...”*

(พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป., 2468)

ข้อสังเกตการใช้คำว่า *“เจ้าชา”* อาจเป็นการกล่าวคำโดยย่อของ *“เจ้าหัวชา”* ซึ่งเป็นคำเรียกพระภิกษุที่ได้ประกอบพิธีเถราภิเษกถึงระดับ 2 แล้วนั่นเอง

3. พระสมุห์จีน วัดหงษาราม ผูก 31.2 โดยพระสมุห์จีน วัดหงษาราม เป็นผู้เรียบเรียงมงคลสูตร ผูก 2 ซึ่งน่าจะเป็นต้นฉบับที่พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลคัดลอกมาอีกทอดหนึ่ง ตำแหน่งพระสมุห์นี้ หมายถึง ลำดับตำแหน่งยศพระสงฆ์ที่พระราชาคณะมีอำนาจตั้งสมณศักดิ์ให้ โดยพระสมุห์เป็นฐานานุกรมของพระราชาคณะชั้นสามัญ

4.6 ฆราวาสในเอกสารวัดอัมพวัน

ฆราวาสที่ปรากฏในเอกสารวัดอัมพวัน ฉบับที่เกี่ยวข้องกับพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล มีดังนี้

1. บิดา-มารดาของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล

ชื่อบิดามารดาของหลวงพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ได้กล่าวถึงแล้วในหัวข้อที่อุทิศแด่บิดามารดาของท่าน โดยปรากฏชื่อ นายจันทร์ นางแต (หรือแต้) ในผูกที่ 2.1 นับว่าเป็นชื่อฆราวาสที่ปรากฏนามแรก ๆ ในเอกสารของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ฉบับที่ท่านจาร/สร้าง

2. ผู้ที่เคยบวชมาก่อน

ผู้ที่เคยบวชมาก่อน อาทิ มีคำขึ้นต้นว่า นายจารย์ นายเชียง โดยปรากฏในใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ดังนี้

นายจารย์

คำว่านายจารย์ คำสำคัญของคำนี้อยู่ที่คำว่า *“จารย์”* ซึ่งหมายถึงผู้ที่บวชและได้ผ่านการฮดสรงหรือเถราภิเษกแล้ว เมื่อลาสิกขาจะใช้คำว่าจารย์ขึ้นต้นชื่อ อาทิ นายจารย์ละ นายจารย์ลี นายจารย์เขียว

นายเชียง

คำว่านายเชียง คำสำคัญของคำนี้อยู่ที่คำว่า *“เชียง”* หรือ *“เซียง”* นี้ เป็นคำเรียกสามเณรที่ลาสิกขาแล้ว ปรากฏชื่อผู้ที่ใช้คำว่าเชียงขึ้นต้น อาทิ *“นายเชียงนัน, นายเชียงพน”*

ตารางที่ *58* แสดงชื่อบุคคลที่เคยบวชมาก่อน (นายจารย์ นายเชียง)

ลำดับ	ชื่อบุคคล	ที่มา	พ.ศ.
1.	นายจารย์เขียว บ้านหนองหญ้าปล้อง นายเชียงพน บ้านพิมาน	ผูก 7 พุทธคุณ	2468
2.	นายจารย์ลี	ผูก 17.1 มาลัยแสน	2466
3.	นายจารย์ละ	ผูก 24.2 พระราม ผูก 2	2467
4.	นายจารย์ละ	ผูก 24.4 พระราม ผูก 4	2467
5.	นายจารย์ละ	ผูก 24.5 พระราม ผูก 5	2467
6.	นายจารย์ละ	ผูก 24.6 พระราม ผูก 6	2467

3. ฆราวาสทั่วไป

ฆราวาสทั่วไปที่ปรากฏ นอกจากจะเป็นบิดามารดาของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล หรือที่เคยเป็นนักบวชแล้ว ยังมีฆราวาสอื่น ๆ อีก ดังนี้

พ่อออก

พ่อออก เป็นคำที่พระภิกษุสามเณรเรียกโยมผู้ชาย ส่วนโยมผู้หญิงเรียกว่า “แม่ออก” (พิทูร มลิวัลย์, 2525) ในคัมภีร์ใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล มีดังนี้

1) พ่อออกเชียงนันได้ลาน พระหลวงศรีเป็นผู้เขียน มัด 16.3 นรชีวะ ผูก 3
2) พ่อออกเชียงนันได้ลาน พระหลวงศรีเป็นผู้เขียน 21.6 อสีวิสุทธิ์
3) พ่อออกจารย์ลีบ้านแก้งมหับได้ลาน พระหลวงศรีเป็นผู้เขียน มาลัยหมื่นไว้กับศาสนา 17.13

นาย

นายคือคำนำหน้าบุคคลทั่วไปเพศชาย อาทิ จากผูก 26.2 ลำสุปุณณนาคกุมาร ผูก 2 ชื่อนายทำ ผู้ใหญ่บ้าน แต่ในที่นี้มิได้ระบุว่าเป็นผู้ใหญ่บ้านจอมมณีแห่งนี้หรือไม่

นางสาว

คำนำหน้าชื่อนางสาวในบริบทนี้มิได้เฉพาะเจาะจงแต่เพียงว่าเป็นสตรีเพศหญิงที่ยังมิได้สมรส หากแต่หมายถึงสตรีทั่วไป สาเหตุที่ผู้วิจัยวิเคราะห์เช่นนั้นเพราะพบการใช้คู่กันกับชื่อบุคคลชายผู้เป็นสามี อาทิ พ่อออกเชียงนัน นางสาวอุ่น 2 ผัวเมีย

ตารางที่ *59* ตารางแสดงชื่อบุคคลเพศชาย

ลำดับ	ชื่อบุคคล	ที่มา	พ.ศ.
1.	นายทำ ผู้ใหญ่บ้าน	ผูก 26.2 ลำสุปุณณนาคกุมาร ผูก 2	2467

ชาติพันธุ์และภาษาผู้ไทที่ปรากฏ

ชุมชนพิมานที่พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลอาศัยอยู่และเป็นกำนันนั้น เป็นชุมชนชาติพันธุ์ผู้ไทและชุมชนที่ติดต่อกันนั้นมีชุมชนที่เป็นชาติพันธุ์ผู้ไทเช่นกัน อาทิ บ้านห้วยหีบ บ้านแก้ง บ้านหนองบัว เป็นต้น

นอกจากจะทราบถึงการมีอยู่และติดต่อสัมพันธ์ต่อชุมชนแต่ละชุมชนแล้ว ยังมีประเด็นเรื่องภาษาที่ปรากฏด้วย แม้ในปราปรบทมิได้ระบุเด่นชัดว่ามีชาติพันธุ์ผู้ไท หากแต่มีคำศัพท์บางคำที่บ่ง

บอกเค้าโครงอัตลักษณ์ของภาษา เช่น สระอัวเป็นสระโอ, การออกเสียง ฟ เป็น พ, สระเออ เป็นสระออ, สระเอียเป็นสระเอ เป็นต้น ตัวอย่างคำศัพท์ที่พบและสันนิษฐานว่าเป็นคำศัพท์สำเนียงผู้ไทมีดังนี้

ตารางที่ *60* ตารางแสดงตัวอย่างคำศัพท์ที่สันนิษฐานว่าเป็นสำเนียงผู้ไท

ลำดับ	คำศัพท์	คำปัจจุบัน	ลำดับผูก
1.	สองบั้ง**ไภ**	ฉลองบั้ง**ไฟ**	20.12
2.	**โง**นนทก	**วัว**นนทก	27.1
3.	ปี**มะเม**	ปี**มะเมีย**	27.1

จากตัวอย่างที่ยกมาในตารางข้างต้น ถึงแม้จะเป็นตัวอย่างที่น้อยแต่ก็เห็นร่องรอยของการออกเสียงภาษาผู้ไท อาทิ การออกเสียง /ฟ/ เป็น /พ/ นั้นในสำเนียงผู้ไทบางพื้นที่จะออกเสียง /ฟ/ ไม่ได้ สามารถสันนิษฐานได้ 2 กรณี คือการคัดลอกต่อกันมา ซึ่งอาจมาจากต้นฉบับที่เป็นภาษาผู้ไท และกรณีที่ 2 มาจากอัตลักษณ์ของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลที่ท่านจดจารเองตามเสียงของท่านที่ใช้สื่อสารคำนี้เป็นประจำ โดยผู้วิจัยคาดว่าเป็นกรณีที่ 2 การเขียนว่า *“สองบั้งไภ”* นี้ เป็นการเขียนในส่วนที่เป็นคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท ซึ่งเป็นการเขียนตามอัธยาศัยของผู้จดจารเอง และประการที่สองคำว่า *“สองบั้งไภ”* นี้ ปรากฏแค่ส่วนที่เป็นคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทเพียงจุดเดียว และถูกบันทึกด้วยอักษรขอม ซึ่งเมื่อปรากฏในใบปกหน้าและปกหลัง จะสามารถปรวรรตได้ว่า *“สองบั้งไฟ”* ซึ่งใช้ตัว ฟ ในการเขียน ซึ่งหากพิจารณาว่าเป็นกรณีที่เขียนตามต้นฉบับเดิม ควรจะถือว่าปกหน้าและปกหลังที่ปรากฏ ฟ ในคำว่า ไฟ นั้น เขียนคัดลอกมาจากที่เดิมเนื่องจากอยู่ในตำแหน่งที่สำคัญในการบอกชื่อเรื่องและเป็นตำแหน่งที่ถูกพบได้ง่ายจากผู้อ่าน แต่ตำแหน่งที่อยู่ท้ายบทดังเช่นคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทนี้อยู่ส่วนสุดท้ายของผูก จึงทำให้ผู้จดจาร นั่นคือพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลจดจารตามดุลยพินิจของท่านเอง จึงเลือกใช้อักษรขอมและใช้เขียนภาษาผู้ไทในที่สุดแม้เพียงคำเดียว

เช่นเดียวกันกับคำว่า *“โง”* ในบริบท *“โงนนทก”* โงคำนี้เห็นได้ชัดว่าเป็นสำเนียงผู้ไท เพราะโดยปกติแล้วในภาษาผู้ไทจะไม่มีเสียงสระประสม ได้แก่ *“สระอัว เอือ เอีย”* โดยจะออกเสียงได้จากอัว เป็นโอ จากเอือ เป็น เออ และจากเอีย เป็น เอ คำที่ยกตัวอย่างมานั้นตรงบริบท *“อัว – เอ”* จาก *“งัวนนทก”* จึงกลายมาเป็นเป็น *“โงนนทก”* นั่นเอง อีกคำจากผูกเดียวกันนี้คือคำว่า เมีย จะกลายเป็น เม จากบริบท ปีมะเม ซึ่งหมายถึง *“ปีมะเมีย”* นั่นเอง

บทที่ 5
สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เพื่อ 1) ศึกษาเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) โดยศึกษาอักขรวิทยา จากส่วนที่เป็นปราปรบท (Paratexts) 2) เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระของปราปรปรบท (Paratexts) จากการศึกษาสามารถสรุปเป็นประเด็นตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

สรุปผลการศึกษา

1. การศึกษาอักขรวิทยาจากปราปรบท (Paratexts) พบดังนี้ จากการศึกษาอักขรวิทยาจากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) ในส่วนที่เป็นปราปรบท (Paratexts) ได้แก่ หน้าปก (ปกหน้า ปกหลัง) คำบันทึกผู้รจนาท้ายบท อังกา พบอักษรหลักจำนวน 2 ชนิด คือ อักษรธรรมอีสาน อักษรขอมไทย ส่วนภาษาที่จารลงใบลานมีภาษาไทย ลาว บาลี และ ผู้ไท

ในการศึกษาอักขรวิทยา ศึกษาทั้งรูปแบบของตัวอักษรที่ปรากฏทั้งสองอักษรคืออักษรธรรมและอักษรขอมไทย โดยได้คัดเลือกแบบอักษรที่มีความสวยงามสมบูรณ์มา 1 ชุด เนื่องจากระยะเวลาที่ห่างกันค่อนข้างน้อยของใบลานพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล จึงยังไม่เห็นความแตกต่างของชุดอักษรมากนักจึงยังมิได้เก็บข้อมูลของทุกปี ตัวอักษรที่นำมาเป็นตัวอย่างนั้นก็นำมาจากสองส่วน คือ ส่วนที่เป็นเนื้อหาและส่วนที่เป็นปราปรบท (Paratexts) เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของพยัญชนะ สระ และองค์ประกอบอื่น

การศึกษาพบว่าสัณฐานการจารอักษรธรรมอีสานมีความงดงาม ละเอียด ประณีต สมบูรณ์และสม่ำเสมอมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลมีความรู้ความเชี่ยวชาญมาแต่ครั้งก่อนออกบวชแล้ว อาจเพราะเยาว์วัยได้เคยบวชเป็นสามเณรเพื่อเล่าเรียน จึงทำให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญเรื่องอักษรธรรมติดตัวมา จนกระทั่งได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านและกำนันตามลำดับ เมื่อเกษียณอายุราชการจึงได้อุปสมบทเพื่อดำเนินกิจการทางศาสนา ซึ่งกิจวัตรนั้นเป็นที่ประจักษ์ว่าท่านใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและจดจารใบลาน บทบาทของท่านนอกจากจะเป็นผู้สร้างหนังสือใบลานแล้ว ยังมีการรับทานจากเจ้าลานผู้มีจิตศรัทธา จ้างวานให้ท่านจดจารใบลานเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาอีกด้วย ซึ่งความหนาแน่นของเอกสารพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี 2458 และเว้นช่วง จนปรากฏอีกครั้งในปี 2465 – 2474 รวมระยะเวลาห่างกันกว่า 16 ปี พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลได้จดจารหนังสือใบลานไปกว่า 100 ผูก

กล่าวโดยสรุปคือ อักษรธรรมอีสานที่เป็นพยัญชนะตัวเต็มของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลมีทั้งหมด 36 รูป 40 ตัว โดยไม่มีอักษรไทยที่ใช้ในปัจจุบันคือตัว ฃ ฅ ฌ และ ษ ส่วนอักษรธรรมอีสานตัว

เชิงมีทั้งหมด 29 ตัว อักษรขอมมีจำนวนตัวเต็ม 33 ตัว ตัวเชิง 23 ตัว ลักษณะเด่นของสัณฐานอักษรขอมจากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล คือ ส่วนที่เป็นเหลี่ยมในตัวอักษร และศกจะมีความกลมมน หยักของศกไม่คมชัด สัณฐานคล้ายคลึงกับอักษรธรรมอีสาน สาเหตุเป็นเพราะพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นผู้เชี่ยวชาญและมีความรู้ความสามารถในการเขียนอักษรธรรมอีสาน ซึ่งปรากฏผลงานเป็นที่ประจักษ์จากเอกสารใบลานที่พบ

อักษรขอมไทยจากคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทบางเรื่องได้ใช้ภาษาและอักขรวิธีเดียวกันกับอักษรธรรมอีสานในการจดจาร แสดงให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญของท่านที่มีระหว่าง 2 ชุดอักษร นั่นคืออักษรธรรมอีสานที่ท่านมีความเชี่ยวชาญเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว และการรู้อักษรขอม เสมือนว่าเป็นการลับคมความรู้สองชุดอักษรให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นและเกิดการผสมผสานในที่สุด อาจกล่าวได้ว่าการเขียนเช่นนี้ เป็นการเขียนอักษรขอมภาษาลาว ขอม-ลาว และอักษรขอมภาษาผู้ไท ขอม-ผู้ไท ซึ่งปรากฏผ่านงานของท่านจากการจดจารมาตลอด 16 ปีเศษอีกด้วย แม้ผลงานการจารอักษรขอมที่มีนั้นจะมีเพียงราว 12 ผูก และมีเพียงไม่กี่ผูกที่จารทั้งเล่ม เราจึงได้เห็นการเข้ามาของเนื้อเรื่องและองค์ความรู้ผ่านผู้คนที่ไปมาหาสู่กัน ผูกที่จารด้วยอักษรขอม ส่วนใหญ่ได้ต้นฉบับมาจากต่างถิ่น อาทิ บ้านขอนกอง บ้านห้วยหีบ ฯลฯ แสดงให้เห็นการแผ่ขยายการใช้คัมภีร์ใบลานอักษรขอมตั้งแต่จากส่วนกลางมาถึงท้องถิ่น คือจังหวัดนครพนมในปัจจุบันอีกด้วย

สิ่งที่เป็นองค์ประกอบหลักอันจะขาดไม่ได้ในหน้าปกใบลาน คือการบอกชื่อเรื่อง ซึ่งจะระบุว่าเป็นใบปกหน้า/ใบหลบหน้า/ใบฮองหน้าหรือไม่ก็ได้ และหากมีลำดับผูก หรือจำนวนผูก หรือจำนวนใบลานที่จาร ก็ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้จาร รวมทั้งการเขียนคำบันทึกผู้รจนาลงบนหน้าปกซึ่งอาจบอกที่มาของต้นฉบับ หรือบอกวันเวลาในการจารเพิ่มเติมอีกก็ได้

ส่วนลักษณะเด่นของใบปกหน้าคือในช่องที่ 2 ส่วนใหญ่จะบอกชื่อเรื่องและลำดับผูก หากเป็นเรื่องเดียวจะบอกเพียงชื่อเรื่อง ไม่มีใบปกหน้าหนังสือเล่มใดที่ไม่มีชื่อเรื่อง

สรุปลักษณะการเขียนใบปกหลังก็นับว่ามีความคล้ายการเขียนใบปกหน้า หากแต่ใบปกหลังบางเรื่อง จะไม่มีปราปรบท (Paratexts) ปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นการบอกชื่อเรื่องหรือลำดับผูก โดยไม่มีการจารข้อความลงบนใบลานหน้าปกหลังเลย อาทิ เรื่อง วินัยสิกขา ผูก 4 พระปุคคลบัญญัติ ผูก 4 หรืออย่างน้อยที่สุดจะมีอังกาปรากฏแต่เพียงเท่านั้น หรือหากมีการจาร จะมีองค์ประกอบที่สำคัญที่ขาดไม่ได้ คือการเขียนชื่อเรื่อง และหากมีลำดับผูกก็จะระบุลงไปด้วย ส่วนข้อความที่เขียนว่าใบปกหลังนั้นจะระบุหรือไม่ระบุก็ได้ เช่นเดียวกับการเขียนคำบันทึกผู้รจนาในใบปกหน้า ซึ่งก็มีการเขียนในใบปกหลังนี้ด้วยเช่นกัน เนื้อหาอาจเป็นข้อความสั้น ๆ เช่นการบันทึกว่าผู้ใดคือผู้รจนา ตัวอย่างจากเรื่องมาลัยสูตร มาลัยแสน ที่มีคำบันทึกของผู้รจนา เป็นต้น และสิ่งที่ขาดไม่ได้และพบมากที่สุดคือการเขียนชื่อเรื่อง หากมีจำนวนผูกก็จะระบุจำนวนผูก

รูปแบบการเขียนใบปกหน้าและปกหลังโดยการวิจัยพบว่ากลุ่มที่มีข้อความใบปกหน้าเหมือนกันทุกตัวอักษร และจำนวนเต็ม 3 ช่องของใบลาน กลุ่มนี้จะพบน้อยที่สุด ส่วนกลุ่มที่มีข้อความบนใบปกหน้าไม่ครบทั้ง 3 ช่อง ซึ่งอาจมีข้อความเพียง 2 ช่องหรือช่องเดียว ส่วนใบปกหลังนั้นอาจไม่มีข้อความใดจารเลยก็ได้

การใช้ศักราชที่เป็นพุทธศักราช นับว่าเป็นพระราชนิยมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นผู้มีชีวิตอยู่และได้เคยรับราชการเป็นผู้ใหญ่บ้านและกำนันตำบลพิมาน ย่อมมีการติดต่อกับทางการสยามอยู่ตลอด จึงได้รับเอาขนบธรรมเนียมการใช้พระพุทธศักราชมาใช้จารบันทึกลงในคัมภีร์ใบลาน อีกทั้งพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลอาจได้เคยเล่าเรียนตามแบบฉบับส่วนกลางของสยาม การเขียนคำศัพท์จึงแตกต่างจากการเขียนขนบดั้งเดิมของอักษรธรรมอีสานออกไป อาจเปลี่ยนไม่ทั้งหมด แต่เป็นการคลี่คลายผสมผสาน อาทิ การเขียนปะปนกันระหว่างสองชุดอักษร คือในข้อความเดียว หรือในผูกเดียว มีการเขียนทั้งรูปอักษรขอมและอักษรธรรม นี้เองคือความปรีชารอบรู้ของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลที่ได้สร้างผลงานผ่านการสร้างและจดจารหนังสือใบลานไว้ในวัดอัมพวันแห่งนี้

หลังจากที่ศึกษารูปแบบตัวอักษรที่พบแล้วก็ได้ทำการศึกษาถึงมาตราตัวสะกดเพื่อให้ทราบถึงอักขรวิทยาโดยเน้นศึกษาหมวดมาตราตัวสะกดแม่กด เนื่องจากเพื่อให้เห็นภาพและศึกษาได้ง่าย โดยการศึกษาทราบว่ามาตราตัวสะกดของหลวงศรีเฉพาะมาตราตัวสะกดแม่กดมีเพิ่มมาถึง 7 ตัว นับว่าเป็นการเพิ่มขึ้นของตัวสะกดอักษรธรรมอีสาน โดยจะได้กล่าวถึงประเด็นนี้อีกครั้งในการอภิปรายผลการศึกษา

2. การศึกษาเนื้อหาจากปราปรบท (Paratexts) ภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรม ได้ปรากฏหัวข้อต่าง ๆ เช่น การสร้างใบลาน ซึ่งการสร้างใบลานนี้พบว่าเป็นการสร้างโดยพระสงฆ์สามเณร และฆราวาส เพื่อเป็นพุทธบูชา เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แด่ผู้มีพระคุณและสรรสัตว์ทั้งหลาย โดยหวังจะเข้าสู่พระนิพพานในอนาคตกาลเบื้องหน้า นอกจากเนื้อหาการสร้างใบลาน ยังเห็นความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนในอดีต ที่มีช่วงเวลาร่วมสมัยกับการจดจารคัมภีร์ใบลาน ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นชุมชนชาติพันธุ์ผู้ไท การติดต่อแลกเปลี่ยนกันในมิติของเอกสารหรือผู้คนก็ดีทำให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างบ้านเมืองที่เป็นชุมชนผู้ไทในอดีตได้อย่างดีอีกด้วย โดยได้ทำการบันทึกภาพที่เป็นแผนที่ในปัจจุบันและได้ทำการเปรียบเทียบระยะทางหรือบทอื่น ๆ เพื่อให้เห็นภาพความเชื่อมโยงในอดีต อาทิ ในตำบลเดียวกัน มีชื่อหมู่บ้านที่ปรากฏ แสดงถึงการไปมาหาสู่กันแต่ครั้งอดีต เช่น บ้านจอมมณี บ้านพิมานท่า (ซึ่งเป็นบ้านเดิมก่อนที่จะอพยพมาสร้างบ้านจอมมณี) บ้านปากบัง บ้านหนองหญ้าปล้อง บ้านขอนกอง บ้านห้วยหีบ บ้านนาหว้า เป็นต้น

นอกจากเรื่องเอกสารและเรื่องชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์และไปมาหาสู่กันแล้ว ผู้คนที่ปรากฏในเอกสารจากส่วนที่เป็นปราปรบท (Paratexts) ก็มีความสำคัญ ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการ

สร้าง หรือสนับสนุนในการจัดทำคัมภีร์ใบลานด้วย อาทิ ผู้ที่เคยเป็นนักบวช ไม่ว่าจะเคยบวชพระจนได้รับการฮดสรงหรือเถราภิเษก พระสงฆ์ธรรมดา อดีตพระสงฆ์สามเณร สามเณรและอดีตสามเณร ซึ่งในแต่ละประเภทจะมีคำเรียกเฉพาะซึ่งเป็นเอกลักษณ์ในวัฒนธรรมล้านช้าง อาทิ พระ พระภิกษุ นายจารย์ นายเซียง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีคำนำหน้าซึ่งเป็นคำเรียกของพระเรียกโยมอีกด้วย อาทิ พ่อออก เป็นต้น

ศักราชและวันเวลาการจดจาร เป็นเนื้อหาหนึ่งที่ปรากฏเช่นกัน การนับศักราชที่พบเป็นการนับด้วยปีพุทธศักราชทั้งสิ้น ไม่ได้มีการใช้ปะปนกันกับจุลศักราชหรือศักราชอื่น ๆ แต่อย่างใด ส่วนการนับปีนักษัตรนั้นใช้นับแบบปีขอม อาทิ ชวด ฉลู ขาล เถาะ ฯลฯ หากแต่การเขียนที่เขียนตามสำเนียงท้องถิ่นอาจทำให้รูปศัพท์ที่เขียนคลาดเคลื่อนไปบ้าง แต่ความหมายนั้นยังคงเดิมและเข้าใจว่าเป็นปีนักษัตรใด นอกจากปีนักษัตร ยามที่ใช้บันทึกก็วันเวลาการจารใบลานก็ได้ปรากฏ โดยพบว่ามีการใช้ทั้งยามหลวงและยามราษฎร ยามหลวงที่ว่าคือยามหลวงที่ได้อิทธิพลสืบต่อจากราชสำนักล้านช้าง และมีการเพิ่มเข้ามาของยามที่ไม่ใช้ยามหลวงจากราชสำนักล้านช้างอีกด้วย

เนื่องจากคัมภีร์ใบลานนี้ รวมถึงผู้รจนา คือพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล เป็นผู้ใช้ภาษาผู้ไท ภาษาลาวอีสานเป็นหลักในชีวิตประจำวัน การจดจารจึงมีภาษาที่ใช้เหล่านี้ปะปนมา ซึ่งเป็นสำเนียงที่ปรากฏผ่านการจดจาร ส่วนใหญ่เป็นการเขียนตามเสียง แต่เนื้อหาหรือคำศัพท์นั้นคงเดิม

3. อายุของเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลกำหนดได้ในช่วงปีพุทธศักราช 2458 ซึ่งเมื่อสอบทานเรื่องการสร้างแล้วทำให้ทราบได้ว่าเป็นการจดจารถวายก่อนการอุปสมบทของท่าน ซึ่งเอกสารของท่านได้ปรากฏอีกครั้งเมื่อปี 2465 ซึ่งเป็นระยะเวลากว่า 7 ปี ที่มีการปรากฏอีกครั้งของเอกสารของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล การอ้างอิงอีกหนึ่งประเด็นคือวันเกิดของนางวันนา วงศ์หนายโกฎ ซึ่งเป็นบุตรสาวคนสุดท้องของท่าน ซึ่งระบุว่าเกิดในปี 2459 ซึ่งเป็นระยะเวลาหลังจากที่หลวงศรีพฤษผลนั้นถวายหนังสือใบลานเรื่องพุทธนรกันแล้ว

4. ระยะเวลาที่พบเอกสารทำให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างรัชกาลที่ 6 คาบเกี่ยวสู่รัชกาลที่ 7 และเนื่องจากพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเอง ที่ท่านเป็นผู้ใหญ่บ้าน และเป็นกำนันคนแรกของตำบลพิมาน แสดงถึงการเปลี่ยนสถานะและสถานภาพทางสังคม จากผู้นำส่วนท้องถิ่นที่ยึดโยงกับส่วนกลางซึ่งเป็นภาพใหญ่ในการขับเคลื่อนประเทศที่ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันได้รับมอบหมายนโยบายจากส่วนกลางสู่การเป็นพระภิกษุ ซึ่งเป็นสถานะทางสังคมอีกหนึ่งสถานะที่สำคัญอีกสถานะหนึ่งของประเทศไทยและสังคมชนบทอีสานในอดีตเช่นกันซึ่งพระภิกษุมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำทางศาสนา ศูนย์รวมจิตใจ และการทำพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา และอีกประการที่สำคัญของพระภิกษุคือด้านการศึกษา การอบรมสั่งสอนในวัด การอ่านเขียน และจนกระทั่งการเทศนาสั่งสอนอบรมประชาชน ซึ่งล้วนเป็นพื้นฐานสำคัญในการประกอบอาชีพราชการ

5. ประเด็นอักขรวิทยาการเขียน มีลักษณะการเขียนที่น่าสนใจและพบในเอกสารของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลอีกประเด็นหนึ่ง นั่นคือ การเขียนภาษาลาวโดยใช้อักษรขอม และอักขรวิธีที่ใช้คืออักขรวิธีอักษรธรรมลาวหรือธรรมอีสาน บางคำนั้นมีอักขรวิธีการเขียนเหมือนกันแต่แตกต่างกันที่ตัวอักษรเท่านั้น ลักษณะเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานของท้องถิ่นกับส่วนกลาง ซึ่งการใช้ในครั้งนี้เป็นการหยิบยกนำมาใช้โดยคนในท้องถิ่นที่มีสถานะยึดโยงกับส่วนกลาง การที่พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลได้นำเอาอักษรขอมมาใช้ แสดงให้เห็นถึงความรอบรู้และมีความสามารถในด้านอักษรศาสตร์ รู้อักษรหลายชุด และรู้จักการนำเอามาประยุกต์ใช้เขียนภาษาในท้องถิ่น เห็นได้จากการนำมาเขียนในช่วงคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท ซึ่งอักษรขอมจะเป็นการเขียนที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่งได้รับอิทธิพลจากส่วนกลาง ส่วนการเขียนอักษรธรรมเป็นการเขียนของคนในท้องถิ่นอีสานหรือ สปป. ลาวในปัจจุบัน อีกชุดอักษรหนึ่งคืออักษรไทยน้อยที่ไม่ปรากฏในการเขียนใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะสาเหตุหลักคือหนังสือที่ท่านถวายนั้นเป็นการกล่าวถึงเรื่องทางธรรมและเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา จึงไม่ปรากฏอักษรไทยน้อยในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลนั่นเอง

6. ข้อสังเกตคือในการประสมสระเอาในอังกาอักษรขอมของหลวงศรีพฤษผลนี้มีเครื่องหมายหนึ่งปรากฏคล้ายวรรณยุกต์เอก อยู่เหนือคำ ๆ นั้น อาทิ คำว่า เอ่า (เอา), เก่า (เกา) ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เนื่องด้วยพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านการจดจารอักษรธรรม อาจเป็นสาเหตุให้มีเครื่องหมายอื่นใดที่มีความคล้ายรูปสระเอาของอักษรธรรม “ ◌ ” มาปรากฏอยู่บนการเขียนในอักขรวิธีอักษรขอม จึงอาจเป็นสาเหตุให้เกิดการผสมผสานของอักขรวิธีสระเอาอันเป็นอักขรวิธีที่พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลคุ้นชิน ดังตัวอย่างที่ยกมาในตารางข้างต้น

7. การเขียนผิดและการเขียนตกของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลมีน้อย สาเหตุเป็นเพราะพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลมีอายุที่ถือว่าอาวุโส อนุมานได้ว่าท่านมีประสบการณ์ในการจดจารคัมภีร์ใบลานหรือใช้อักษรธรรมอีสานมาเป็นเวลานานจนมีความเชี่ยวชาญ ลายมือการเขียนจึงมีความเที่ยง ไม่โย้ไปด้านใดด้านหนึ่ง เส้นอักษรคมชัดสวยงามได้สัดส่วน อีกประการหนึ่ง การเขียนบทอวสานพจน์ของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นการเขียนที่ไม่โลดโผนพาดพิงเรื่องสองแง่สองง่าม อาจเพราะเนื่องด้วยอายุที่มาก และผ่านการเป็นฆราวาสมาก่อน การออกบวชในบั้นปลายชีวิตอาจเป็นการบ่งบอกว่าได้ละจากทางโลกแล้ว การเขียนจึงไม่ค่อยผิดพลาดและการเขียนก็ไม่โลดโผนพิสดารในบทอวสานพจน์นั่นเอง หากแต่เมื่อผิดพลาดก็ได้ระบุไว้อย่างสุภาพ อาทิ พระผมได้เขียนผิดแล้วสองใบพระผมเลยถิ่มเสีย, ใบนี้บ่เอา เป็นต้น ซึ่งเป็นการเขียนที่ตรงไปตรงมา

อภิปรายผล

อภิปรายผลการศึกษาการสำรวจและจัดเก็บเอกสารโบราณ และการศึกษาอักขรวิทยาจากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล พบว่า

1) การใช้คำว่าใบฮองหน้า ใบฮองหลัง พบการใช้น้อยที่สุดโดยพบเพียงผูกเดียว สันนิษฐานว่าการปรากฏชื่อใบฮองหน้า ใบฮองหลังนี้เป็นการบอกตำแหน่งของใบรองปก นั่นคือใบปกหน้าและใบปกหลัง

2) ไม่พบการเขียนสารบัญในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล

3) การจดจารของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลในส่วนที่เป็น (Paratexts) พบเพียงแบบอักษรจำนวน 2 ชนิด คืออักษรธรรมอีสาน และอักษรขอมไทย ไม่พบการจดจารด้วยอักษรไทยน้อย ซึ่งอาจเป็นเพราะสาเหตุของเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและหลักธรรม การใช้งานจึงเน้นไปที่อักษรธรรมและอักษรขอม จึงไม่ปรากฏการใช้งานของอักษรไทยน้อยซึ่งมักใช้บันทึกเรื่องราวหรือวรรณกรรมเกี่ยวกับทางโลก อีกประการคือการใช้อักษรไทยน้อยมักใช้กับวรรณกรรมประเภทร้อยกรอง ส่วนอักษรธรรมอีสานมักใช้กับวรรณกรรมประเภทร้อยแก้ว

4) ศักราชใช้พุทธศักราชทั้งหมด ซึ่งเป็นอิทธิพลที่เกิดขึ้นในรัชกาลที่ 6 และไม่ปรากฏการใช้ปีหนไทย แต่ใช้ปีขอม ซึ่งสันนิษฐานว่าพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลได้รับอิทธิพลการใช้งานจากส่วนกลางแล้วใช้ลงจดจารในหนังสือใบลานอักษรธรรมซึ่งเป็นของท้องถิ่น

5) การเขียนอังกามีการเขียนปะปนระหว่างเลขขอมไทยและเลขธรรมอีสาน ดังที่ยกตัวอย่างในบทที่ 3 การเขียนอังกาที่ปะปนกันนี้เป็นการใช้ความรู้ด้านด้านอักษรศาสตร์ของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล กล่าวคือท่านมีความรู้ในชุดอักษร 2 อักษร นั่นคืออักษรธรรมอีสานและอักษรขอม การรังสรรค์ผลงานทั้งการเขียนหนังสือใบลานทั่วไปก็มีอักษรขอมปรากฏแทรกอยู่ในใบลานจำนวนหลายผูก โดยเฉพาะส่วนที่เป็นคำบันทึกผู้รจนาท้ายบทและส่วนที่เป็นปราปรบทอื่น ๆ ซึ่งมิได้เป็นส่วนที่คัดลอกตามกันมาอย่างเช่นเนื้อหาภายใน ทำให้เห็นอัตลักษณ์ของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลว่าท่านเป็นผู้มีความสามารถทางด้านอักษรศาสตร์ ที่มีความรู้ด้านอักขรวิทยา การเขียนและการใช้งานอักษรธรรมและอักษรขอม ทำให้เราผู้ทำการวิจัยและศึกษาได้เห็นฝีมือของท่านผ่านการผสมผสานการเขียนหนังสือใบลานในครั้งนี้

6) การเข้ามามีอิทธิพลของอักษรขอมในงานเขียนของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล มักเป็นเนื้อหาเรื่องราวที่ได้นำต้นฉบับมาจากต่างถิ่นฐานในละแวกใกล้เคียง จากการติดต่อสัมพันธ์ คมนาคมและการไปมาหาสู่กันระหว่างหมู่บ้านของคนในอดีต การลื่นไหลและเข้ามาทางวัฒนธรรมจากส่วนกลางที่ในพุทธศาสนาจะใช้บันทึกหลัก ๆ คืออักษรขอม และอักษรไทย การเข้ามาถึงเมืองที่เคยอยู่ในอิทธิพลล้านช้างเดิมนับเป็นผลจากการส่งเสริมการศึกษาให้เรียนภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาหลักในการปกครองของอาณาจักรสยามในยุคนั้น หลวงศรีพฤษผลเอง ก็นับว่าเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความผูกโยง

ในด้านหน้าที่เข้ากับส่วนกลาง นั่นคือการเป็นผู้ใหญ่บ้าน และกำนันตามลำดับ แม้ตัวตนของท่านจะประจำการอยู่ที่ส่วนท้องถิ่น แต่อิทธิพลการปรากฏของอักษรขอมในใบลานท้องถิ่นอีสานนี้เป็นความสำเร็จของสยามในการเผยแพร่วัฒนธรรมการศึกษาจากส่วนกลางเข้าสู่ส่วนภูมิภาคแล้ว อย่างน้อยที่สุดคือพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ผู้เป็นตัวแทนของสยาม แต่เป็นบุคคลในท้องถิ่นเพื่อทำการปกครองท้องที่ ให้ประชาชนที่อยู่ในความดูแลนั้นอยู่ร่มเย็นเป็นสุข เป็นผู้รู้หนังสือ และอ่านออกเขียนได้เป็นอย่างดี ทั้งอักษรในท้องถิ่น คืออักษรธรรม และอักษรจากต่างถิ่น คืออักษรขอม และที่หลวงศรีพฤษผลน่าจะมีความเชี่ยวชาญอีกรูปอักษรหนึ่บ ก็คาดว่าน่าจะเป็นอักษรไทยและภาษาไทย ที่หลวงศรีพฤษผลจะต้องติดต่อกับทางราชการ หากแต่ในขณะนี้ยังไม่พบหลักฐานเพียงเท่านั้นนั่นเอง วัฒนธรรมต่าง ๆ จากส่วนกลางได้เข้ามามีบทบาทในเรื่องของการศึกษาแล้ว แม้กระทั่งในขนบการเขียนอักษรธรรมอีสานซึ่งเป็นอักษรและภาษาในท้องถิ่นเองก็ทำให้เราเห็นและทราบถึงอิทธิพลที่เข้ามาได้ ด้วยผลจากการศึกษา ปราปรบท (Paratexts) จากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลได้ในงานวิจัยครั้งนี้

7) การเขียนใบปกหน้าใบปกหลังไม่มีรูปแบบที่แน่นอนเป็นหลัก กล่าวคือการเขียนใบปกหน้าและปกหลังจะแบ่งช่องใบลานออกเป็น 3 ช่อง การเขียนใบลานในใบปกหน้ามีครบทั้ง 3 ช่อง บ้างก็มีเพียง 2 ช่อง และน้อยที่สุดคือ 1 ช่อง และใบปกหลัง น้อยที่สุดคือไปปรากฏการเขียนใด ๆ ลงใบปกหลังเลย แต่ในใบปกหน้ามีอย่างน้อย 1 ที่ นั่นคือช่องกลางหรือช่องที่ 2 ที่จะระบุชื่อเรื่องและจำนวนผูก (ถ้ามี) หากแต่จะมีบางองค์ประกอบที่จะขาดไม่ได้ เช่น การเขียนชื่อเรื่อง และการเขียนจำนวนผูกในกรณีที่มากกว่า 1 ผูกขึ้นไป เป็นต้น การเพิ่มข้อความอื่น ๆ ในบางผูกเป็นอัตวิสัยของผู้จดจารเอง

8) รูปสระบางรูปของอักษรขอมมีการเปลี่ยนไปเพราะอิทธิพลของการเขียนอักษรธรรมอีสานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล อาทิ การเขียนสระออ การเขียนสระเอา ที่มีการเขียนเครื่องหมายคล้ายฝนทองมาแทนตำแหน่งนิคหิตของอักษรธรรมอีสาน แต่นำไปใช้กับรูปอักษรขอม

9) พบการใช้อักษรขอมเขียนภาษาลาวหรือภาษาผู้ไท โดยการเขียนตามเสียงที่ใช้พูดโดยมิได้เขียนตามรูปศัพท์ เช่น ปีฉลู เป็น ปีสลู (อักษรขอมไทย)

10) อักขรวิธีที่เป็นมาตราตัวสะกดมีมาเพิ่มจากขนบการเขียนอักษรธรรมอีสานเดิม จากงานวิจัย เรื่อง อักษรธรรมอีสานของ เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์ (2525) กล่าวถึงมาตราตัวสะกดแม่กดของอักษรธรรมอีสาน ซึ่งมีอายุระหว่าง พ.ศ. 2143 – พ.ศ. 2499 จำนวน 30 คำศัพท์

โดยมาตราตัวสะกดแม่กดในงานวิจัยของเพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์ที่กล่าวถึงข้างต้น มีพยัญชนะเพียง 2 ตัว คือ (๒ , ๏) ฑ (ด) และ ส เฟื้อง (๏ ๓)

รายการคำศัพท์ จำนวน 30 คำ จากจำนวนข้อมูล 6 แหล่ง จากข้อมูลตารางในบทที่ 3 มาตราตัวสะกดแม่กด ปรากฏหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการสะกดแม่กดได้จำนวน 2 ตัวคือ ฑ และ ส เฟื้อง

การสะกดพยัญชนะ ฑ นั้นจะวางซ้อนหรือวางอยู่บนบรรทัดเดียวแล้วแต่ความสะดวกและสวยงาม

ช่วงสมัยที่พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลจดจารใบลาน จังหวัดนครพนมเป็นเมืองหนึ่งของรัฐสยาม จึงได้รับอิทธิพลการเขียนภาษาไทยปัจจุบันซึ่งสืบเนื่องมาแต่ครั้งรัชกาลที่ 5 ซึ่งมีการเริ่มการศึกษาภาคบังคับ ได้เรียนภาษาไทยและอักษรขอมไทยจากส่วนกลาง จากการบวชเรียนเรียบร้อยแล้ว ซึ่งมีทั้งรูปแบบการเขียนพยัญชนะสังโยคจากอิทธิพลการเขียนอักษรขอม ภาษาบาลี อาจเป็นอิทธิพลให้งานเขียนของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลมีการเปลี่ยนแปลงไปจากขนบวิธีการเขียนเดิมอักขรวิธีดั้งเดิมจึงเกิดการผสมผสานเพิ่มเติมเปลี่ยนแปลงไปนั่นเอง

11) ความเชื่อละขนบธรรมเนียมการสร้างหนังสือใบลานยังคงได้รับความนิยมสืบทอดต่อมาในยุคของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ในระหว่างปี 2465 – 2474 ซึ่งเป็นระยะเวลาผลงานของท่านที่ปรากฏ

12) อักษรของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลจะนำมาเปรียบเทียบเพื่ออภิปรายผล กับงานของเพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์ โดยเพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์ได้ศึกษาเรื่องราวของอักษรธรรมอีสานไว้ และแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือช่วงแรก (พ.ศ. 2103 – พ.ศ. 2230) ช่วงกลาง (พ.ศ. 2336 – พ.ศ. 2397) และช่วงหลัง (พ.ศ. 2410 – พ.ศ. 2501) ซึ่งการอภิปรายผลในครั้งนี้จะใช้การเปรียบเทียบกับช่วงที่ 3 คือช่วง (พ.ศ. 2410 – พ.ศ. 2501) เพราะอยู่ในช่วงเดียวกันกับผลงานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ที่อยู่ในช่วง (พ.ศ. 2458 - 2474) ดังนี้ อักษรของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลโดยรวมคล้ายคลึงกับการเขียนในช่วงที่ 3 ในงานวิจัยของเพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์ อาทิ ตัว ก เป็นการเขียนเส้นเดียวลากตลอดเส้นหน้าและเส้นหลังโค้ง มีหยังเดียวตรงกลางแหลมคม หัวอักษรม้วนออก และปลายเส้นอักษรตวัดออกและไม่ชิดกับเส้นหลัง มีความแตกต่างกับอักษรธรรมอีสานช่วงหลังในงานวิจัยอักษรธรรมอีสานของเพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์ คือสัณฐานของอักษรพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลส่วนที่เป็นโค้งนั้นโค้งมนกว่า และช่วงที่เป็นหยักแหลมคมกว่า ส่วนที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดคือหัวอักษรและปลายอักษรที่ม้วนออก และปลายเส้นอักษรของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลนั้นตวัดออก เป็นต้น โดยรวแล้วสัณฐานตัวอักษรของพระภิกษุหลวงศรีมีความคล้ายกับรูปแบบอักษรธรรมอีสานในยุคสมัยเดียวกัน ต่างแต่เพียงลายมือที่ปราณีตและการตวัดปลายหันเข้าหรือหันออกบางเส้นเท่านั้น การอ่านเขียนและอักขรวิทยาของอักษรธรรมอีสานส่วนใหญ่ยังเป็นไปตามขนบเดิม

13) อภิปรายเรื่องปราปรบท (Paratexts) ในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลจากการศึกษาของ Volker Grabowsky อาจารย์จากมหาวิทยาลัยฮัมบวร์ก ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับเอกสารตัวเขียนไทย-ลาว โดยได้นำเสนอหัวข้อสำคัญเกี่ยวกับเรื่องของโครงสร้างปราปรบท อาทิ สารบัญ เลขหน้า หรืออังกา ชื่อเรื่องบริเวณตำแหน่งด้านซ้ายของผูก ใบปกหน้าที่ระบุชื่อเรื่อง จำนวนแผ่น รวมจนถึงชื่อผู้จารเอกสาร นอกจากนี้ยังมีการเขียนเนื้อหาหลายบทหลายเรื่องในเล่มเดียว ทั้งนี้

เอกสารตัวเขียนของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ปรากฏเลขหน้า (อังกา) ชื่อเรื่องที่อยู่ด้านซ้ายของผูก ชื่อเรื่องที่อยู่ในใบปกหน้า/ปกหลัง จำนวนแผ่น ชื่อผู้จารเอกสาร และเนื้อหาหลายเรื่องในเล่มเดียว ซึ่งมีความสอดคล้องกับโครงสร้างปราปรบทที่อาจารย์ Volker Grabowsky ได้ศึกษาไว้ แต่สิ่งที่แตกต่างและไม่ปรากฏในเอกสารตัวเขียนของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล คือการเขียนสารบัญ โดยไม่ปรากฏพบในผูกใดเลย ส่วนอีกหนึ่งโครงสร้างคือการวิพากษ์และอธิบายส่วนต่าง ๆ ในเนื้อหา เช่น เชิงอรรถหรืออภิธานศัพท์นั้นไม่พบในเอกสารของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล แต่การเขียนบอกผู้อ่านว่าไม่ต้องการใบลานใบนั้นหรือข้อความนั้น ๆ มีพบในงานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล อาทิ พระผมได้เขียนผิดแล้วสองใบพระผมเลยถิ่มเสีย, ใบนี้บ่เอา เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาปราปรบทของอาจารย์ Volker Grabowsky ว่าการเขียนเช่นนี้เป็นการเขียนที่มักพบในเอกสารตัวเขียนล้านช้าง โครงสร้างที่ 3 คือการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับเอกสารตัวเขียน ซึ่งเอกสารของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลมีความสอดคล้องกับการศึกษาของอาจารย์ Volker Grabowsky ที่จะระบุข้อมูลการสร้าง การคัดลอกเอกสาร วันที่คัดลอก สถานที่คัดลอก ผู้เขียน ผู้คัดลอก และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเอกสาร เช่น พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง การอุทิศบุญกุศล คำอธิษฐาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังกล่าวถึงโคโลโฟน (Colophon) หรือคำบันทึกของผู้รจนา ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างผู้จารกับผู้สร้างอีกด้วย ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งของปราปรบท (Paratexts) เช่นเดียวกัน

14) แนวคิดเรื่องโครงสร้างเอกสารจากที่อาจารย์ Volker Grabowsky ได้ทำการศึกษาไว้เกี่ยวกับโครงสร้างเอกสารตัวเขียนใบลานในวัฒนธรรมไทย-ลาว ว่ามีลักษณะของวัสดุที่ใช้บันทึก คือ ใบลานขนาดยาว ขนาดกลาง และขนาดเล็ก โดยลักษณะทางกายภาพของใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลนี้ส่วนใหญ่ที่พบมากที่สุดคือใบลานขนาดกลาง รองลงมาคือขนาดยาว แต่ที่ไม่พบเลยคือใบลานขนาดสั้นและการจดจารใส่กระดาษต่าง ๆ และประโยชน์ของการศึกษาเอกสารตัวเขียนที่อาจารย์ Volker Grabowsky ได้ศึกษาไว้ นั่นคือการที่สามารถสืบสร้างได้ถึงต้นฉบับดั้งเดิมนั้น ในใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลในบางผูกก็ได้ระบุที่มาของเอกสารไว้เช่นเดียวกัน มีทั้งผู้ที่เป็นอักษรธรรมและผูกที่เป็นอักษรขอม ซึ่งแม้แหล่งที่มาของใบลานที่พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลระบุไว้อาจมิใช่ต้นฉบับเรื่องแรกดั้งเดิม แต่ก็เป็นประโยชน์ในด้านการศึกษาเส้นทางของเรื่องราวและอาจสืบย้อนไปถึงต้นฉบับดั้งเดิมก็เป็นได้ อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ในด้านการศึกษาความเชื่อมโยงและการติดต่อคมนาคมของผู้คนในอดีตผ่านการแลกเปลี่ยนกันในเรื่องราวของหนังสือหรือเอกสารตัวเขียนใบลานในอดีตได้ Volker Grabowsky ได้ระบุอีกว่าความสำคัญของเอกสารตัวเขียนนั้นถือว่าเอกสารตัวเขียนเป็นหลักฐานชั้นต้น และเป็นวัตถุทางวัฒนธรรม ทั้งยังเป็นเครื่องมือสื่อสารในยุคจารีตได้อีกด้วย ซึ่งก็มีความสอดคล้องกันกับการเขียนเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ที่ท่านได้เดินทางและมีเครือข่ายทางบ้านเมืองของท่านเพื่อไปมาหาสู่ และแลกเปลี่ยนหรือสื่อสารทางวัฒนธรรม ภาษา และคัมภีร์ทางศาสนาซึ่งกันและกัน ซึ่งภาษาที่ใช้ในการบันทึกเอกสารหรืออักษรที่ใช้ในการบันทึกเอกสาร

อาจมีสองรูป สองภาษา หรือมากกว่านั้นก็ได้ เช่นเดียวกับงานเขียนหนังสือใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ที่มีทั้งการเขียนอักษรธรรมอีสาน และการเขียนอักษรขอมไทย ทั้งยังมีการเขียนหลากหลายภาษา อาทิ ภาษาไทย ภาษาลาว ภาษาผู้ไท เป็นต้น

15) โครงสร้างที่นอกเหนือจากดังกล่าวมาข้างต้นยังมีโครงสร้างในเอกสารตัวเขียนในวัฒนธรรมไทย-ลาวอื่น ๆ ที่อาจารย์ Volker Grabowsky ได้ศึกษาไว้ อาทิ หัวเรื่องรอง ตารางสารบัญ ส่วนประกอบอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ตัวบท คำลงท้ายของผู้เขียนหรือบทอวสานพจน์ ซึ่งแตกต่างจากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลที่ไม่ปรากฏตารางสารบัญ ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ตัวบท ในการศึกษาครั้งนี้ก็ได้ศึกษาปราปรบท ซึ่งมิใช่การศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาหลักเช่นเดียวกัน และการศึกษาคำลงท้ายหรือบทอวสานพจน์ก็สอดคล้องกับงานของ Volker Grabowsky เช่นกัน เพราะในงานเขียนของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลนั้นก็ปรากฏองค์ประกอบนี้

16) เรื่องภูมินามและการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับบุคคลระหว่างชุมชนเป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องภูมิวัฒนธรรม ชื่อบุคคลในท้องถิ่น ซึ่งในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลนั้นได้ระบุชื่อบ้านนามเมืองและชื่อบุคคลไว้จำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นประโยชน์ในอนาคตเพื่อการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชนเพื่อเชื่อมโยงเข้ากับประวัติศาสตร์ส่วนกลาง เพราะถือว่าเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นเอกสารชั้นต้นที่น่าเชื่อถือ และเกิดประโยชน์ในการศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบรรพบุรุษที่เลือกตั้งถิ่นฐานหรืออยู่อาศัยในพื้นที่ที่กล่าวถึงในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งคือช่วงเวลาระหว่างปี 2458-2474 นั่นเอง

17) นิเวศวัฒนธรรมและชีวิตวัฒนธรรมที่ปรากฏ จากการศึกษาปราปรบท (Paratexts) ในครั้งนี้ คือการเห็นวิถีของการติดต่อของบุคคลระหว่างชุมชน ซึ่งอย่างน้อยที่สุดก็เป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมและภาษาที่ใกล้เคียงกัน หรืออย่างมากที่สุดคือการติดต่อกับคนต่างถิ่นที่ห่างไกลและต่างภาษา/วัฒนธรรม ซึ่งพบในงานเขียนของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล อาทิ การติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มชาวผู้ไทบ้านห้วยหีบ ปัจจุบันคือบ้านห้วยหีบ ตำบลตองโขบ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร ติดต่อสัมพันธ์กับชาวบ้านแก้ง ปัจจุบันคือตำบลบ้านแก้ง อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม บ้านปากบัง ปัจจุบันคือบ้านปากบัง ตำบลพิมาน อำเภอนาแก บ้านหนองหญ้าปล้อง ปัจจุบันคือบ้านหนองหญ้าปล้อง ตำบลสีชมพู อำเภอนาแก บ้านขอนกอง ปัจจุบันคือบ้านขอนกอง ตำบลนาหนาด อำเภอธาตุพนม เป็นต้น นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งที่ได้ให้ข้อมูลนิเวศวัฒนธรรมผ่านการศึกษาปราปรบท (Paratexts) จากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลในครั้งนี้ แสดงให้เห็นถึงการเดินทางไปมาหาสู่ ติดต่อสื่อสารกันของคนในอดีต อาทิ พระภิกษุหลวงศรัพฤษผลนี้ได้เป็นอย่างดี

18) ในเนื้อหาของการบอกยาม และบอกศักราช ในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล สามารถนำมาอภิปรายผลได้กับงานของ ศาสตราจารย์ธวัช ปุณโณทก ที่ได้ศึกษาศิลาจารึกไทย-ลาว โดยได้ศึกษาด้านอักขรวิทยาและศึกษาประวัติศาสตร์ของไทยโดยเฉพาะในภาคอีสาน จาก

ผลการศึกษาศิลาจารึกทำให้ทราบถึงวัตถุประสงค์การทำศิลาจารึกขึ้น อีกทั้งยังพบเอกลักษณ์รูปแบบเฉพาะอีสาน ในการนับวัน เดือน ปี ศักราช ซึ่งในช่วงแรกรูปแบบอักษรธรรมอีสานนั้นเป็นการรับเอาอิทธิพลอักษรธรรมล้านนามาผสมผสาน และปรับใช้จนเป็นอักษรธรรมอีสานในที่สุด ในการนับวัน เดือน ปี ศักราช จากเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลนั้นเป็นการนับเช่นเดียวกันกับการศึกษาของศาสตราจารย์ธวัช ปุณโณทก โดยวันหนึ่ง (1) หมายถึงวัดอาทิตย์ วัน (2) หมายถึงวันจันทร์ วัน (3) หมายถึงวันอังคาร วัน (4) หมายถึงวันพุธ วัน (5) หมายถึงวันพฤหัสบดี วัน (6) หมายถึงวันศุกร์ และวันเสาร์ หมายถึงวัน (7) การนับเดือนก็มีความสอดคล้องเช่นเดียวกัน โดยเริ่มจากเดือนอ้าย หรือเดือนเจียง (ปรากฏการใช้ทั้งสองคำ) เดือนยี่ เดือนสาม เดือนสี่ เดือนห้า เดือนหก เดือนเจ็ด เดือนแปด เดือนเก้า เดือนสิบ เดือนสิบเอ็ด และเดือนสิบสอง

19) การใช้ยามของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล มีความสอดคล้องและมีความแตกต่างจากการศึกษาของผู้ที่ทำการศึกษาไว้ก่อนหน้า คือการศึกษาของศาสตราจารย์ธวัช ปุณโณทก ได้ระบุยามที่พบ คือยามราษฎร์และยามหลวง แต่มียามที่ไม่ปรากฏในการศึกษาของศาสตราจารย์ธวัช ปุณโณทก ดังนี้คือ ยามแถค่ำ, ยามแถค่ำใกล้ค่ำ, ยามค่ำ จะเห็นว่าการเขียนยามมีการเพิ่มเติมเข้ามาในงานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ซึ่งน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งในเรื่องแง่มุมการบอกเวลา ซึ่งอาจเป็นการบอกเวลาใหม่ในท้องถิ่นที่พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลอาศัยอยู่ นอกจากนี้ ยามที่ระบุวันเวลาในการจดจารหนังสือใบลานของพระภิษุหลวงศรีพฤษผล เป็นยามที่อยู่ในช่วงเวลากลางวันทั้งหมด จึงทำให้ผู้วิจัยทราบว่าการจดจารหนังสือกว่า 100 ผูกของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลนั้นใช้ความสว่างจากธรรมชาตินั่นคือแสงสว่างจากดวงอาทิตย์ในเวลากลางวันนั่นเอง

20) สมณศักดิ์ของพระสงฆ์ที่พบในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล จะเป็นสมณศักดิ์ที่เป็นแบบแผนสืบทอดจากสังคมล้านช้าง กล่าวคือ พระที่มีสมณศักดิ์จะต้องผ่านการประกอบพิธีฮดสรงหรือเถราภิเษกซึ่งกระทำโดยคนในชุมชน ซึ่งพบตั้งแต่พระสงฆ์ที่ไม่มีสมณศักดิ์ (พระสงฆ์ธรรมดา) อาทิ พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล พระภิกษุไค และพบสมณศักดิ์สงฆ์ระดับชา (ได้รับการเถราภิเษก 2 ครั้ง) และครู (ได้รับเถราภิเษก 3 ครั้ง) สิ่งที่ไม่พบคือสมณศักดิ์ สำเร็จ ซึ่งเป็นสมณศักดิ์ของพระที่ได้รับการเถราภิเษกในระดับที่ 1 ทั้งนี้ ไม่มีการพบสมณศักดิ์ทางการปกครองสงฆ์แต่อย่างใด มีเพียงสมณศักดิ์ข้างต้น ซึ่งล้วนเป็นสมณศักดิ์ที่เกี่ยวกับการศึกษาทางพระปริยัติธรรมเท่านั้น

21) ข้อสังเกตของการได้รับบรรดาศักดิ์หลวง ของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลนี้ เนื่องจากในทศวรรษ 2450 ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันส่วนใหญ่มีบรรดาศักดิ์เป็นขุน แต่ขณะเดียวกันพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลกลับมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวง แสดงให้เห็นว่าพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลต้องมีความโดดเด่นในด้านใดด้านหนึ่ง ซึ่งอาจทำความชอบให้ราชการและจึงได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ขึ้นเป็นหลวง ทั้งนี้ หากจะพิจารณาตามชื่อบรรดาศักดิ์ที่ท่านได้รับ “ศรีพฤษผล” นับว่าเกี่ยวข้องกับการกสิกรรม อาจเป็นไปได้หรือไม่ว่า การได้รับบรรดาศักดิ์หลวงของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลนี้ ท่านได้ทำความดีความชอบ

ให้กับทางราชการด้วยเรื่องราวอันเกี่ยวเนื่องกับเกษตรกรรม กสิกรรม ที่อยู่ในท้องที่ตำบลพิมาน อำเภอนาแก แห่งนี้ แต่สิ่งที่โดดเด่นเป็นประจักษ์คือด้านอักษรศาสตร์ ซึ่งคือการบันทึกจดจารคัมภีร์ใบลานมากมากนั่นเอง

22) ความสำคัญของปราปรบทได้บอกสิ่งที่นอกเหนือจากเนื้อหาหลัก โดยเห็นภาพพลวัติขิงสังคม ตัวตนของผู้สร้าง ผู้จาร การติดต่อเชื่อมโยงของคณะในขณะนั้น ที่สำคัญคือเป็นหลักฐานชั้นต้นอันสำคัญที่จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาด้านประวัติศาสตร์และอักษรศาสตร์ต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

1. การศึกษาวิจัยในครั้งถัดไปควรศึกษาหลากหลายผู้จารหรือการศึกษาใบลานทั้งวัดเพื่อความเชื่อมโยงของเอกสารและองค์ความรู้มากยิ่งขึ้น เพื่อจะได้เห็นบริบทต่าง ๆ ที่กว้างออกไปในอนาคต

2. การวิจัยครั้งต่อไปควรที่จะมีการปริวรรตเพิ่มเติมในส่วนที่เป็นเนื้อหาโดยย่อของแต่ละเรื่องด้วย เพื่อให้เห็นภาพรวมของการศึกษาปราปรบท (Paratexts) และประเด็นอื่น ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

3. การวิจัยครั้งต่อไปควรจะมีการสืบหาบุคคลต่าง ๆ รวมทั้งชื่อบ้านนามเมืองที่ปรากฏในเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลว่ามีความสอดคล้องกับพระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเช่นไร

มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยศิลปากร

รายการอ้างอิง

Volker Grabowsky. (2563). ความสำคัญของปรบท (Paratexts) ในการศึกษาเอกสารตัวเขียนในวัฒนธรรมไท-ลาว

กรรณิการ์ วิมลเกษม. (2558). ตำราเรียนอักษรไทยโบราณ อักษรขอมไทย อักษรธรรมล้านนา อักษรธรรมอีสาน. โครงการตำราภาษา-จารึก ลำดับที่ ๓ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. นนทบุรี: หจก.เชนปริ้นติ้ง.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์. (2545). สารนิเทศคัมภีร์ใบลานสมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ญาณี ไชยวงศา. (2565, 08/04/2565) ประวัติหลวงศรีพฤษผล/*Interviewer:* จ. ทศศะ. นครพนม.

ธวัช ปุณโณทก. (2530). ศิลาจารึกอีสานสมัยไทย-ลาว: ศึกษาทางด้านอักขรวิทยาและประวัติศาสตร์อีสาน: คุณพิน อักษรกิจ.

ธวัช ปุณโณทก. (2561). วรรณกรรมภาคอีสาน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

นโม โอภากุล. (2563). การศึกษาเอกสารตัวเขียนเรื่องวอกไครหิน ฉบับวัดบ้านแหลว อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย. (หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

บัวริน วังคีรี. (2549). ศึกษาต้นฉบับตัวเขียนวรรณกรรมในชุมชนชาวหลวงพระบางในประเทศไทย วารสารไทยศึกษา, 2, 11-45.

บุญชู ภูศรี และคณะ. (2562). ฮีตสิบสอง คองซาวสี่ ฉบับวัดหนองหลัก ตำบลเหล่าบก อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี: วัดหนองหลัก ตำบลเหล่าบก อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี (พิมพ์เนื่องในงานฉลองหอพระไตรปิฎกหลักคำจันทร์).

บุญชู ภูศรี และคณะ. (2563). การศึกษาอักขรวิทยาและเนื้อหาคำบันทึกผู้จารในเอกสารใบลานวัดหนองหลัก ตำบลเหล่าบก อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี. Retrieved from อุบลราชธานี:

บุญชู ภูศรี และจิรวัฒน์ ทศศะ. (2565). บัญชีสำรวจเอกสารโบราณ วัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม. Retrieved from นครพนม:

ประสาท วงศ์เทวราช. (2565) ประวัติหลวงศรีพฤษผล และประวัติตำบลพิมาน/*Interviewer:* จ. ทศศะ. นครพนม.

พระภิกษุตรี. (2473, ยามงายแก่เดือนยี่ ขึ้น ๗ ค่ำ วัน ๖ ปีมะเมีย พระพุทธศักราช ๒๔๗๓). ศัพท์สูดนาค. [หนังสือใบลาน]. (20.9). วัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม, นครพนม.

พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (2458, ยามเที่ยง วัน ๒ เดือน ๘ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีเถาะ สัปตศก). ลำพุทธนรกัน. [ใบลาน]. (3.1). วัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม, นครพนม.

พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (2465). มูลปฐมปันนา ผูก 1. (1.1). นครพนม.

พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (2466a). มัด 2 ลำมัทธุอนุโลม ผูก 10. [หนังสือใบลาน]. (2.10). วัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม, นครพนม.

พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (2466b, ยามตะวันค้าย วัน 3 เดือน 6 แรม 9 ค่ำ ปีกุน พระพุทธศักราช 2466). มัด 2.1

มัทธุอนุโลม ผูก 1. [หนังสือใบลาน]. (มัดที่ 2.1). วัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม, นครพนม.

พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (2468, รจนาแล้วปี พ.ศ. ๒๔๖๘ แม่นปีฉลูเดือน ๘ *วันพุธยามแถใกล้เที่ยง* ออกใหม่ ๔ ค่ำวันพุธยามแถใกล้เที่ยงแล). มัด 23 ลำคัทธนาม ผูกที่ 4. [หนังสือใบลาน]. (23.4). วัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม, นครพนม.

พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (2469, ยามแถใกล้ค่ำเดือนยี่ขึ้น 4 ค่ำวัน 5 ปีขาล พระพุทธศักราช 2469). มัด 16.3 นรชีวะ ผูก 3. [หนังสือใบลาน]. (มัดที่ 16.3). วัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม, นครพนม.

พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. และคณะ. (2468a, รจนาแล้วปี พ.ศ. ๒๔๖๘ แม่นปีฉลูเดือน ๘ ออกใหม่ ๔ ค่ำ วันพุธยามแถใกล้เที่ยง). มัด 23.4 ลำคัทธนาม ผูก 4. [หนังสือใบลาน]. (23.4). วัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม, นครพนม.

พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. และคณะ. (2468b, รจนาแล้วปี พ.ศ. ๒๔๖๘ แม่นปีฉลูเดือน ๘ ออกใหม่ ๔ ค่ำ วันพุธยามแถใกล้เที่ยง). มัด 23.8 ลำคัทธนาม ผูก 8. [หนังสือใบลาน]. (23.4). วัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม, นครพนม.

พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล และพระภิกษุผิว. (2473, รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยงเดือน ๓ ขึ้น ๑๐ ค่ำวัน ๔ ปีมะแม พระพุทธศักราช 2473). ศัพท์กรรมวาจา. [หนังสือใบลาน]. (21.1). วัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม, นครพนม.

พระสมุห์อนุสิทธิ์ อตฺตทีโป. (2565) ประวัติวัดอัมพวัน บ้านจอมมณี ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม/ *Interviewer:* จ. ทศศะ. นครพนม.

พิทูร มลิวัลย์. (2525). ประเพณีเถราภิเษก. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.

เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์. (2526). อักษรธรรมอีสาน. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

ราชกิจจานุเบกษา. (2462). ส่งเครื่องราชอิศริยาภรณ์ไปพระราชทาน. ราชกิจจานุเบกษา,, p. เล่ม 36 หน้า 4154.

วันนา วงศ์หนายโกฏ. (2479). ทะเบียนประวัติ นางวันนา วงศ์หนายโกฏ. นครพนม.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2562). การศึกษาสังคมไทยผ่าน "ภูมิวัฒนธรรม" Retrieved from http://lek-prapai.org.home/view.php?id=84.

สมหมาย เปรมจิตต์. (2544). ประสบการณ์จากคัมภีร์ใบลานล้านนา. เอกสารโครงการประชุมทางวิชาการ เรื่อง การสำรวจสถานภาพองค์ความรู้จากคัมภีร์ใบลานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 7-12.

สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ. (2544). โครงการอนุรักษ์พระคัมภีร์ล้านนา. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

องค์การบริหารส่วนตำบลพิมาน. (2564). ประวัติตำบลพิมาน. Retrieved from https://www.pimansao.go.th/?p=1

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2556). คัมภีร์ใบลานล้านนา. วารสารราชบัณฑิตยสถาน, ปีที่ 38, 32.

ภาคผนวก

ปริวรรตเอกสารใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ป. (อุปละ ศรีจันทร์) เฉพาะส่วนที่เป็นปราปรบท (Paratexts) อาทิ ใบปกหน้า ปกหลัง คำบันทึกผู้รจนาท้ายบท ที่พบในวัดอัมพวันบ้านจอมมณี ตำบลพุ่มแก อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม เฉพาะผูกที่ท่านจารหรือเป็นเจ้าศรัทธาสร้าง

ผูก 1.1 มูลปฐมปันนา ผูก 1

ปริวรรต : ใบปกหน้ามูลปฐาปันนาผูกต้น

หน้าแรก : อันนี้ปฐมปันนาผูกต้น

หน้า 8/2

หน้า : ไก

บรรทัด 4 : รจนาแล้ววัน เดือนอ้าย ขึ้น ๗ ค่ำ ปีจอ พ.ศ. ๒๔๖๕ พระหลวงศรี มีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือมูลปฐมปันนา ผูกต้นไว้กับศาสนา ขอให้แผ่ไปฮอดไปเถิงพ่อแม่ปู่ย่าตานายอ้ายน้องลูกเต้าหลานเหลน ขอให้พ้นจากทุกข์ ขอให้ถึงสุข 3 ประการ เถิงนิพพานก็ข้าเทอญ

ผูก 1.2 มูลปฐมปันนา ผูก 2

ปริวรรต : ใบปกหน้า ปฐมปันนาผูก ๒

หน้าแรก : มูลปฐมปันนา

หน้า 20/1

บรรทัด 4 : รจนาแล้วยามแลงใกล้ค่ำวัน ๕ เดือนเจียง *ขึ้น* ๑๒ ค่ำ *ปีจอ* พระพุทธศักราช ๒๔๖๕ พระหลวงศรี เป็นผู้เขียน ปฐมปันนาผูก ๒ *ไว้กับศาสนา* ขอให้ได้เถิงสุข ๓ ประการเถิงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ

หน้า 20/2 หน้า ไค

ผูก 1.3 มูลปฐมปันนา ผูก 3

หน้า 17/2

ใบปกหน้า : ใบปกหน้ามูลปฐมปันนาผูก ๓, ปฐมปันนาผูก ๓

บรรทัด 2 : รจนาแล้ว วัน ๔ เดือนเจียงแรม ๓ ค่ำปีจอ พระพุทธศักราช ๒๔๖๕ พระหลวงศรีพฤษผล กำนัน ได้มีใจใสศรัทธา ได้เขียนหนังสือมูลปฐมปันนาผูก ๓ ไว้กับศาสนา ขอให้ได้ถึงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ

ผูก 1.4 มูลปฐมปันนา ผูก 4

หน้า /

ใบปกหน้า : ใบปกหน้า ปฐมปันนา ผูก ๔ ปฐมปันนา ผูก ๔ ปฐมปันนา ผูก ๔

บรรทัด : รจนาแล้วยามแลงใกล้ค่ำเดือนเจียงแรม ๔ ค่ำ วัน ๕ พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๕ ปีจอ พระหลวงศรีได้สร้างหนังสือ ปฐมปันนาผูก ๔ ไว้กับศาสนา ขอให้ได้ถึงนิพพานก็ข้าเทอญ พุทโธ โหมิ ๑๓

ผูก 2.1 มัทธุอนุโลม ผูก 1

หน้า /

ใบปกหน้า : ใบปกหน้า มัทธุอนุโลมผูกต้นแล

บรรทัด : รจนาแล้วยามตาวันค้ายวัน ๓ เดือน ๖ แรม ๙ ค่ำ ปีกุน พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๖ พระหลวงศรี กำนัน ศรีจันทร์ มีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือมัทธุอนุโลมผูกต้นไว้กับศาสนา ขอให้แผ่ไปฮอดบิดาพ่อ **นายจันทร์** มารดาแม่ **นางสาวแต** ขอให้พ้นจากทุกข์ในสงสารขอให้ได้เถิงนิพพานเป็นที่แล้ว ก็ข้าเทอญ นิพพานำ ปรมำ สุขำ

ผูก 2.2 มัทธุอนุโลม ผูก 2

หน้า /

ใบปกหน้า : มัทธุอนุโลม ผู้ ๒ แล

บรรทัด : รจนาแล้วยามกองงายเดือน ๗ ขึ้น ๑ ค่ำ วัน ๓ ปีกุน พระพุทธศักราช ๒๔๖๖ พระหลวงเป็นผู้เขียนแล

ผูก 2.3 มัทธุอนุโลม ผูก 3

หน้า /

ใบปกหน้า : ใบปกหน้า มัทธุอนุโลม ผู้ ๓ แล

บรรทัด : รจนาแล้วยามงายเดือน ๗ ขึ้น ๖ ค่ำ วัน ๗ ปีกุน พระพุทธศักราช ๒๔๖๖ พระหลวงสีมีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือมัทธุอนุโลมผูก ๔ ไว้กับศาสนา ขอให้แผ่ไปฮอดพ่อแม่ปู่ย่าตานาย อ้ายน้องลูกหลานญาติกาวงศ์หมดทุกตนทุกคนขอให้พ้นจากทุกข์ในวัฏสงสารขอให้เถิงนิพพานเป็นก็ข้าเทอญ นิพฺพาน ปัจจโยโหตุเม

ผูก 2.4 มัทธุอนุโลม ผูก 4

หน้า /

ปกหน้า/หลัง มัทธุอนุโลมผูก ๔

ผูก 4 มีแต่เนื้อหา ไม่มีคำบันทึกผู้รจนาท้ายบท

ผูก 2.5 มัทธุอนุโลม ผูก 5

หน้า /

ใบปกหน้า : ใบปกหน้า/หลังลำมัทธุอนุโลมผูก ๕ แล

บรรทัด : รจนาแล้วยามแลง เดือน ๗ แรม ๗ ค่ำ ฎัน ๓ ปีกุนพระพุทธศักราช ๒๔๖๖ พระหลวงสีมีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือลำมัทธุอนุโลมผูก ๕ ไว้กับศาสนา

ผูก 2.6 มัทธุอนุโลม ผูก 6

หน้า /

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าลำมัทธุอนุโลมผูก ๖ แล ลำมัทธุอนุโลมผูก ๖ แล

บรรทัด : รจนาแล้วยามตีกลองแลง พระพุทธศักราช ๒๔๖๖ ปีกุนเบญจศก เดือน ๓ ขึ้น ๑ ค่ำวัน ๔ พระหลวงสีกำนันได้เขียนหนังสือลำมัทธุอนุโลมผูก ๖ ไว้กับศาสนา ขอให้แผ่ไปฮอดพ่อแม่ ปู่พระยาอินทร์เป็นยอด ขอให้แผ่ไปฮอดรอยขอบจักรวาล ขอให้แผ่ไปฮอดสัตว์หาวิญญาณบ่ได้ ขอให้แผ่ไปฮอดไฟไหม้อเวจี ขอให้แผ่ไปฮอดนางธรณีผู้เป็นแก่ ขอให้แผ่ไปฮอดพ่อแม่ปู่ย่าตานาย อ้ายน้อง

ญาติกาวงศาตระกูล อุปัฏฐาก อันเตวาสิก สัทธิวิหาริก ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ ภูมิบาลราชา บุตรี บุตรา เสนา อามาตย์ ข้อย...

ลำมัทธุอนุโลมผูก ๖ แล ลำมัทธุอนุโลมผูก ๖ แล

ผูก 2.7 มัทธุอนุโลม ผูก 7

หน้า /

ใบปกหน้า : ลำมัทธุอนุโลมผูก ๗ แล

บรรทัด : รจนาแล้วยามตะวันค้าย วัน ๖ เดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ค่ำ พระพุทธศักราช ๒๔๖๖ ปีกุน เบญจศก พระหลวงศรีพฤษผลศรีจันทร์กำนัน เป็นผู้เขียนหนังสือมัทธุอนุโลมผูก ๗ ไว้กับศาสนา นิพพานปัจจโย โหตุ นิพพานำ ปรมำ สุขำ ๑๓

ใบปกหลังลำมัทธุอนุโลมผูก ๗ แล

ผูก 2.8 มัทธุอนุโลม ผูก 8

หน้า /

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าลำมัทธุอนุโลมผูก ๘ มัทธุอนุโลมผูก ๘ แล

ใบปกหลัง : ลำมัทธุอนุโลมผูก ๘ มัทธุอนุโลมผูก ๘ แล

บรรทัด : รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือน ๘ แรม ๖ ค่ำ วัน ๓ ปีกุน เบญจศก พระพุทธศักราช ๒๔๖๖ พระหลวงศรีพฤษผลศรีจันทร์ ได้เขียนหนังสืออนุโลมผูก ๘ ขอให้ถึงนิพพานก็ข้าเทอญ

ผูก 2.9 มัทธุอนุโลม ผูก 9

หน้า /

ไบปกหนา : ลำมทธุอนุโลมผูก ๙(ไทย)

ใบปกหน้า : ลำมัทธุอนุโลมผูก ๙

บรรทัด : รจนาแล้วยามแถค่ำเดือน ๘ แรม ๑๑ ค่ำ วัน ๑ ปีกุน เบญจศกพระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๖ พระหลวงศรีมีศรัทธาได้เขียนหนังสือลำมัทธุอนุโลมผูก ๙ ธรรม ไว้กับศาสนา ขอให้ถึงพ่อแม่ผู้ข้าชื่อว่า **นายจันทร์ สาวแต้** ขอให้พ้นจากทุกข์ ขอให้ถึงสุข นิพพานเป็นที่แล้ว ก็ข้าเทอญ ๑๓ ส่วนตัวผู้ข้านี้ขอให้ถึงนิพพาน ก็ข้าเทอญ พุทโธโหมิ ๑๓

ผูก 2.10 มัทธุอนุโลม ผูก 10

หน้า /

ใบปกหน้า : ลำมัทธุอนุโลม ผูก ๑๐ แล

บรรทัด : รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำ เดือน ๘ แรม ๑๕ ค่ำ วัน ๔ ปีกุน เบญจศก พระพุทธศักราช ๒๔๖๖ พระหลวงศรีพฤษผลศรีจันทร์กำนัน มีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือ ลำมัทธุอนุโลม มี ๑๐ ผูก ไว้กับศาสนา และ**อาญาครูบัว บ้านนาหว้า** โมทนาลานกับ ๑ ขอให้ได้บุญเท่ากันก็ข้าเทอญ อัน ๑ ขอให้ไปรอดพระยาอินทร์ พระยาพรหม พระยายมบาล ท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ แลพระยาแถนเจ้า แลนางธรณีอิศวร นางน้อยเมขลา ขอให้แผ่ไปฮอดรอยขอบจักรวาล ขอให้แผ่ไปฮอดไฟไหม้อเวจี ขอให้แผ่ไปฮอดนางธรณี ขอให้แผ่ไปฮอดปู่ย่าตานายอ้ายน้องมิตรสหายตระกูล อุปัฏฐาก อันเตวาสิก สัทธิวิหาริก ครู อุปัชฌาย์อาจารย์ ภูมิบาลราชา บุตรี บุตรา เสนาอามาตย์ ข้อยข้าแลคนกระทำทวยค้า แลเศรษฐี สรรพสัตว์ม้วนลงลุ่มอเวจีภายบนมีอกนิษฐพรหมล่วงกลมอนันตจักรวาล สรรพทั้งหลายฝูงใด ๆ ตกทุกข์ ขอให้พ้นจากทุกข์สักผู้พี่ฉันนี้แล้วจักได้เป็นบาปเป็นกรรม แก่เจ้าสุคตถานำผู้เป็นน้องนั้นน้อย ๑ ก็หาบ่มีได้ ก็บ่เป็นบาปเป็นกรรมแก่ เจ้าสุคตถาผู้น้องนั้นสักน้อยแล มันก็หาก...

ผูก 3.1 ลำพุทธนรกัน (2458)

หน้า /

บรรทัด : รจนาแล้วยามเที่ยง วัน ๒ เดือน ๘ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีเถาะ สัปตศก หลวงศรีพฤษผลกำนันศรีจันทร์เป็นผู้เขียนลำพุทธนรกันไว้

ผูก 3.2 เล้มหลวง

หน้า /

ใบปกหลัง : ใบปกหลังหนังสือเล้มหลวง แล เจ้าเฮย ใบปกหน้าเล้มหลวง แล เจ้าเฮย

บรรทัด (รอยจาร) **:** รจนาแล้วยามตุดซ้าย เดือน ๑๑ ขึ้น ๖ ค่ำ วัน ... ปีกุน เบญจศก พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๖ พระหลวงศรีได้เขียนเล้มหลวงไว้กับศาสนา ขอให้ถึงนิพพาน ก็ข้าเทอญ ๑๐

ผูก 3.3 ศีลสารสูตร

หน้า /

บรรทัด : รจนาแล้วยามแถค่ำใกล้ค่ำ เดือน ๕ ขึ้น ๔ ค่ำ วัน ๖ ปีชวด พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ พระหลวงศรีมีใจใสศรัทธาเขียนหนังสือพระยาศีลสารราชไว้กับศาสนา ขอให้ได้พ้นจากทุกข์ในวัฏสงสาร ขอให้ได้เถิงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ เขียนที่**วัดสะอาดสมศรีบ้านจอมมณี**แล

ผูก 3.4 โลกศาสนา

หน้า /

ใบปกหน้า (ขอม) : ใบปกหน้าหนังสือโลกศาสนาแล ใบปกหน้าโลกศาสนา ผูกเดียวแล พระหลวงศรีเขียนแล **เอามาแต่บ้านขอนกองแล**

ใบปกหน้า (ธรรม) : ใบปกหลังหนังสือโลกศาสนาแล ใบปกหลังหนังสือโลกศาสนาแล

บรรทัด : รจนาแล้วยามกลองแลงเดือน ๕ แรมหนึ่งค่ำวัน ๒ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒ พระหลวงศรีมีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือโลกศาสนาไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้าตราบต่อเท่า 5 พันวัสสา นิพพานปัจจโยโหตุ อรหันโตมิ

ผูก 3.5 กายนคร ผูกโจทย์

หน้า /

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าหนังสือกายนครแล ผูกโจทย์ ใบปกหน้ากายนครแล ผูกโจทย์ ใบปกหน้าหนังสือกายนครแล หนังสือกายนคร

บรรทัด : รจนาแล้ววัน ๔ เดือน ๘ ขึ้น ๕ ค่ำปีจอ พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๕ พระหลวงศรีกำนัน ได้สร้างหนังสือกายนครไว้กับศาสนา ขอให้แผ่ไปฮอดพ่อแม่ปู่ย่าตานาย อ้ายน้อง มิตรสหาย ลูกเต้าหลานเหลนตระกูล อุปัฏฐาก อันเตวาสิก สัทธิวิหาริก ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ ภูมิบาลราชา บุตรี บุตรา เสนาอามาตย์ ข้อยข้าแลคนกระทำการ ทวยค้า แลเศรษฐีสัตว์ทั้งหลาย ม้วนลงลุ่มอเวจี ภายบนมีอกนิษฐพรหมลงพ้นอนันตจักรวาลสรรพสัตว์ทั้งหลายฝูงใดใดตกทุกข์ขอให้พ้นจากทุกข์

ผูก 3.6 มาลัยสูตร

หน้า 19 / 1

บรรทัด 1 : รจนาแล้วยามบ่ายเดือนเจียง

บรรทัด 2 : พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๖ พระหลวงศรีเป็นผู้เขียนลำมาลัยสูตรไว้กับศาสนา ขอให้ผู้ข้าได้เข้าสู่นิพพานก็ข้าเทอญ อัน ๑ ขอให้แผ่ผลบุญไปฮอดพ่อแม่พ่อเฒ่าแม่ยายตา...

บรรทัด 3 : ปู่ย่าอาวอาแม่ป้าน้าสาวลูกหลานญาติพี่น้อง ฝูงตาย ฝูงเกิด ฝูงตั้งกำเลิศ (กำเนิด) อยู่ในวัฏสงสารก็ข้าเทอญ อัน ๑ ขอให้แผ่ไปฮอดสัตว์ตัวสั้นแลตัวฮีตัวพีแลตัว ผ...

บรรทัด 4 : แลตัวเหม็นตัวเป็นแลตัวตายตัวอยู่น้ำแลอยู่บก ตัวมีทุกข์ ตัวบ่มีทุกข์ก็ดี ที่ผู้ข้าได้กระทำก็ดี บ่ได้กระทำอย่าให้มีแก่กัน ขอให้ได้เสวยสุขทุกตัวเทอญ นิพพานปจฺจโย นิพฺพานำ ปรมำสุขำ ๛ ๛ ๛

ผูก 3.7 (ไม่ได้เก็บ มิใช่ใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล)

ผูก 3.8 ศีลสารสูตร

ผูก 3.9 ลำวิสุทธิยา (เขียนโดยสามเณรไค)

ผูก 3.10 ปฐมบัญญัติ

ผูก 3.11 พระยาสี่เสา ผูก 1

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าลำพระยาสี่เสา ผูกต้นแล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังลำพระยาสี่เสาผูกต้นมี ๑๓ ใบแล

หน้า 13 / 2

สำเร็จเมื่อเดือน ๕ แรม ๑๓ ค่ำ วัน ๗ ปีมะเมีย พระพุทธศักราช ๒๔๗๓ พระหลวงศรี เขียน หนังสือพระญาสี่เสา...

ผูก 3.12 พระยาสี่เสา ผูก 2

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าลำพระยาสี่เสาผูกถ้วน ๒ แล มี ๑๓ ใบแล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังลำพระยาสี่เสา ผูกถ้วน ๒ แล

หน้า 13 / 2

บรรทัด 3 : ...(ขอม) รจนาแล้วยามตาวันบ่าย เดือน ๖ ขึ้น *หนึ่ง* ๒ ค่ำ วัน ๓ ปีมะเมีย พระพุทธศักราช ๒๔๗๓ พระหลวงศรี มีศรัทธา ได้เขียนหนัง*สือ* ญาสี่เสาผูกถ้วน ๒ ไว้กับศาสนา

บรรทัด 4 : ขอให้ผู้ข้าได้เถิงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ อรหนฺโตโหมิ นิพฺพานปจฺจโยโหตุ นิพฺพานำปรมำสุขำ

ผูก 3.13 พระยาสี่เสา ผูก 3

ใบปกหน้า : ใบปกหลังพระยาสี่เสาผูกถ้วน ๓

ใบปกหลัง : ใบปกหน้าพระยาสี่เสาผูกถ้วน ๓ แล

หน้า 22 / 1

บรรทัด 4 : (ขอม) ...รจนาแล้วยามตีกลองแลงเดือน ๖ ขึ้น ๗ ค่ำ วันอาทิตย์ปีมะเมีย พระพุทธศักราช 2473 พระหลวงศรีได้เขียนหนังสือพญาสี่

หน้า 22 / 2

บรรทัด 1 : (ขอม) เสาไว้กับศาสนา ขอให้ถึงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ อรหนฺโตโหมิ ๑๓

ผูก 3.14 ไก่น้อย (จัวจันดีเป็นผู้เขียน)

หน้า 22 / 1

บรรทัด :

ผูก 3.15 กายนคร ผูกแก้

หน้า /

ใบปกหน้า : ใบปกหน้ากายนครผูกแก้แล ใบปกหน้าหนังสือกายนคร ผูกแก้ใบปกหน้ากายนครผูกแก้แล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังกายนครผูกแก้แล ใบปกหลังหนังสือกายนคร ผูกแก้ ผูกต้น ใบปกหลังกายนครผูกแก้แล

หน้า 23 / 2

บรรทัด 4 : รจนาแล้วยามงายแก่ วัน ๒ เดือน ๗ แรม ๑๐ ค่ำ ปีจอ พ.ศ. ๒๔๖๕ พระหลวงศรีเป็นผู้เขียน ขอให้ได้

บรรทัด 5 : เถิงสุข ๓ ประการเถิงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ

ผูก 4.1 มูลนิพพาน (นายจารย์สุธา เป็นผู้เขียน)

มูลนิพพาน

หน้า 22 / 1

บรรทัด :

ผูก 4.2 มูลนิพพาน (ไม่ได้เก็บ)

มูลนิพพาน

หน้า 22 / 1

ผูก 4.3 มูลนิพพาน (ไม่ได้เก็บ)

บรรทัด :

มูลนิพพาน

ผูก 5.1 วินัยสิกขา (ขอม) ผูกต้น

ใบปกหน้า : วินัยสิกขาผูกต้นแล

หน้า 20 / 1

บรรทัด 3 : (ขอม) สำเร็จเมื่อเดือนยี่แรม ๑๒ ค่ำ วันอาทิตย์ปีมะเส็งพระพุทธ***ศักราช ๒๔๗๒ พระภิกษุหลวงศรีมีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือวินัยไว้กับศา-

บรรทัด 4 : (ขอม) สนาขอให้ผู้ข้าได้พ้นจากทุกข์ขอให้ได้ถึงสุขนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ อรหนฺโต โหมิ นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ นิพฺพานำ ปรมำ สุขำ ๛

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผูก 5.2 วินัยสิกขา ผูก 2

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าวินัยผูก ๒ แล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังวินัยผูก ๒ แล

หน้า 18 / 2

บรรทัด 4 : รจนาแล้วยามตีกลองแลง เดือนเจียง ขึ้น ๙ ค่ำ วัน ๓ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒ พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ศรีจันทร์ กำนัน ได้เขียนวินัยผูก ๒ ไว้กับศาสนาขอให้ถึงนิพพานก็ข้าเทอญ อรหนฺโตโหมิ ๑๎

ผูก 5.3 วินัยสิกขา ผูก 3

ใบปกหน้า : วินัยผูก ๓ แล (ขอม) ใบปกหน้าวินัยผูก ๓ แล

ใบปกหลัง : (ขอม) ใบปกหลังวินัยผูก ๓ แล ๑๎

หน้า 21 / 2

บรรทัด 1 : (ธรรม) ริจนาแล้ว (ขอม) ยามตาวันบ่าย เดือน * อ้าย *ขึ้น* แรม ๔ ค่ำ วัน ๔ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒ พระหลวงศรีได้เขียนวินัยผูก ๓ ไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้า ตราบต่อเท่า*ขอให้ผู้ข้าได้*เข้าสู่นิพพานก็ข้าเทอญ ๑๎

ผูก 5.4 วินัยสิกขา ผูก 4

ใบปกหน้า : (ธรรม) วินัยสิกขา ผูก ๔ (ขอม) วินัยสิกขา ผูก ๔ พระหลวงศรีเขียนแล

ใบปกหลัง : (ขอม) วินัยสิกขาผูก ๔ แล ๑๎

หน้า 24 / 2

บรรทัด 1 : (ขอม) รจนาแล้วยามค่ำวัน ๒ เดือนยี่แรม ๖ ค่ำ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒ พระหลวงศรีเขียนแล (รอยจารขอม) พระคุดได้เขียนขอให้ได้บุญเท่ากันก็ข้าเทอญ ๑๎

ผูก 6.1 สูดไชย

หน้า 45 / 2

บรรทัด 1 : (ขอม) พระภิกษุหลวงศรีเป็นผู้รจนา นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ

ผูก 7 พุทธคุณ

หน้า โถ / 2

บรรทัด 2 : ...รจนาแล้วยามกลองงาย

บรรทัด 3 : เดือน ๑๐ แรม ๘ ค่ำ วัน ... ปีฉลู พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๘ พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ศรีจันทร์ กำนัน มีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือพุทธคุณไว้กับศาสนา **นายจารย์-**

บรรทัด 4 : **เขียว บ้านหนองหญ้าปล้อง** ได้ใบลาน **นายเชียงพนบ้าน ม พิมานท่า** ได้ใบลานร่วมกัน มีใบลาน ไปเขียนหนังสือพุทธคุณไว้กับศาสนา ขอให้ได้พ้นทุกข์ในวัฏสง(สาร) ขอให้ได้เถิงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ ๛

ผูก 10.6 แทนน้ำนม (พระเปเขียน พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นเจ้าลาน)

หน้า 12 / 2

บรรทัด 4 : รจนาแล้วยามเที่ยง วัน ๖ แลเจ้าเฮย **พระหลวงศรี**เป็นเจ้าลาน **พระเป**เป็นผู้เขียนแล หนังสือแทนน้ำนมแม่ไว้กับศาสนา อัน ๑ ขอแผ่ไปฮอดพระยาอินทร์

ผูก 13.1 วัตถุข้าว (ลายมือพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล)

ใบปกหลัง : อันนี้ใบหลบหลังวัตถุข้าวนางโพสพแลท่านเฮย

ใบปกหน้า : อันนี้ใบหลบหน้าวัตถุข้าวนางโพสพแลท่านเฮย

อันนี้วัตถุข้าวแลท่านเฮย

ผูก 13.3 นิทานพระศรีอารย์ (พระไคเขียน พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลเป็นเจ้าลาน)

นิทานพระศรีอาริยเมตไตรย์

ใบปกหลัง : ใบปกหลังตำนานพระศรีอารย์มีอยู่ผูกเดียวเท่านี้ แล **เขียนที่วัดป่าบ้านจอมมณี แล** ถ้าใครยืมให้ส่งเทอญ

ใบปกหน้า : ใบปกหน้านิทานพระศรีอารย์แลมีผูกเดียวเท่านี้ ๚

หน้า 21 / 2

บรรทัด 4 : รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยงเดือนเจียงขึ้น ๑๐ ค่ำ วัน ๖ พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๗ ปีชวด แล **ท่านพระภิกษุไค วงษ์แสงน้อย** เป็นผู้เขียน และท่าน**พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ศรีจันทร์** เป็นเจ้าลาน ฯ ขอให้ถึงนิพพานก็ข้าเทอญ

ผูก 13.4 อุบาทว์ขันตี

ใบปกหลัง : ใบปกหลังอุบาว์ขันตี แล

ใบปกหน้า : (ขอม) ใบปกหน้าอุบาทว์ขันตี แล ใบปกหน้าอุบาทว์ขันตี แล

หน้า 18 / 1

บรรทัด 1 : รจนาแล้วยามกลองแลง เดือน ๑๐ แรม ๑๐ ค่ำ วัน ๗ ปีมะเส็งพระพุทธศักราช ๒๔๗๒ **พระภิกษุหลวง**

บรรทัด 2 : ศรีได้เขียนหนังสือ อุบาทว์ขันตี **เณรทศ**ได้เขียนช่วยแด่ไว้กับศาสนาขอให้ (ขอม) เป็นอุปนิสัยปัจจัยค้ำชูชั่วนี้แลชั่วหน้าขอให้ได้เถิงนิพพานเป็นที่แล้ว ก็ข้าเทอญ

ผูก 13.5 ไก่น้อย

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าหนังสือไก่น้อยแล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังหนังสือไก่น้อยแล

หน้า 7 / 1

บรรทัด 1 : รจนาแล้วยามตะวันบ่ายเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำวัน ๓ ปีกุน พ.ศ. ๒๔๖๖ พระหลวงศรีได้เขียนหนังสือไก่น้อยไว้กับศาสนา ขอให้ได้เถิงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ

ผูก 14.2 วิสุทธิยา

ใบปกหลัง : ใบปกหลังลำวิสุทธิยาผูกเดียวแล

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าลำวิสุทธิยาผูกเดียวมี ๗ ใบแล

หน้า 7 / 2

บรรทัด 2 : รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำ เดือน ๗ ขึ้น ๒ ค่ำ วัน ๑ ปีมะโรง พระพุทธศักราช ๒๔๗๑ **พระภิกษุหลวงศรี**ได้เขียนวิสุ

บรรทัด 3 : ทธิยานี้ไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้าตราบต่อเท่า ๕ พันวัสสา นิพฺพานปจฺจโยโหตุ อรหนฺโตโหมิ

ผูก 14.3 อนิจจลักษณะ

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าแล พระอนิจลักษณะเผด็จผูกเดียว

พระภิกษุหลวงศรีมีใจใสศรัทธา

พระอนิจลักขณะเผด็จผูกเดียว

พระภิกษุหลวงศรีมีใสศรัทธาเขียน

หน้า 27 / 1

บรรทัด 3 : จบวันเสาร์ออกใหม่ ๖ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลู พระหลวงศรีมีใจใสศรัทธาได้สร้างหนังสือพระอนิจจาไว้กับศาสนา ขอให้เป็นอุปนิสัย

บรรทัด 4 : ปัจจัยค้ำชูชั่วนี้แลชั่วหน้าขอให้พ้นจากทุกข์ในวัฏสงสารให้ได้ถึงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ นิพฺพานปจฺจโยโหตุ

ผูก 14.5 วิสุทธิยา

หน้า 6 / 1

บรรทัด 3 : รจนาแล้วยามใกล้ค่ำเดือน ๑๒ ขึ้น ๑๓ ค่ำวัน ๗ ปีเถาะ พระพุทธศักราช ๒๔๗๐ **พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ศรีจันทร์ กำนัน** ได้เขียนหนังสือทา...

บรรทัด 4 : สุทธิยาผูกเดียวนี้ไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้าตราบต่อเท่า ๕ พันวัสสา นิพฺพานปัจจโยโหตุ อัน ๑ ขอแผ่ไปฮอดพ่อแม่ปู่ย่าตานายอ้ายเอื้อยน้องญาติกาวงศาอันเตวาสิกสัทธิวิหา**ริก ครู**

บรรทัด 5 : อุปัชฌาย์อาจารย์ภูมิบาลราชา บุตรีบุตราเสนาอามาตย์ข้อยข้าและคนกระทำการ ทวยค้า แลเศรษฐี*สรรพสัตว์ทั้งหลายลงลุ่มอเวจีภายบนมีอกนิษฐพรหมอนันตจักรวาล สรรพสัตว์ทั้งหลลายฝูงใด ๆ ตกทุกข์ ขอให้พ้นจาก สรรพสัตว์ฝูงใด ๆ เถิงสุขแล้วขอให้ได้เถิงสุขยิ่งกว่าเก่าสุขหมื่นเท่าแลแสนที่ขวยกุศลบุญราศีอันผู้ข้า

หน้า 6 / 2

บรรทัด 1 : ได้เขียนยอดธรรมวิสุทธิยานี้กุศลอันนี้ขอให้ไปค้ำชูขอพ้นจากทุกข์ขอให้ได้เถิงสุข ๓ ประการ มีนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญอันหนึ่งขอแผ่ไปฮอดสัตว์ตัวสั้นแลตัวฮีตัวพีและตัวผอมตัวหอมแลตัวเหม็นตัว*เป็น*แลตัวตายตัวอยู่น้ำหรืออยู่บกก็ดีที่คาโสว่าตัว

บรรทัด 2 : สั้นก็ดีลโยว่าตัวยาวก็ดีจตุปาโทว่าสัตว์ ๔ ตีนก็ดีทเวปาทาสัตว์ ๒ ตีนก็ดี แลนอกเนื้อในหนังก็ดีสัตว์บินบนอากาศชาติที่สัตว์ทั้งหลายอันหาปีกหาหางหาหูหาตาหาดูกหาเขี้ยวก็ดีอันตมโสล่วงสุดไปในบกมีจิตเป็นวิญญาณเป็นเค้าตราบ

บรรทัด 3 : ต่อเท่าสัตว์ใหญ่ราชสีห์อันมีในน้ำกุงเหนียวเป็นเค้าตราบต่อเท่าสัตว์ใหญ่ปลาอานนท์ขวยกุศลแห่งผู้ข้าสร้างยอดธรรมสุทธิยานี้ขอให้ไปค้ำไปชูขอให้พ้นจากทุกข์ขอให้ได้เถิง*สุข* คือนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ อัน ๑ ขอแผ่ไปฮอดพระยาอินทร์พระยาพรหม

บรรทัด 4 : พระยายมบาลแลท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 แลสิริคุตต์อำมาตย์แลนางธรณีอิศวรนางน้อยเมขลาแลพระยาแถนเจ้าก็ดี ขอให้สุขทุกตนทุกองค์ก็ข้าเทอญ อัน ๑ ผู้ข้าผู้เขียนนี้ขอหายบาปกรรมเวรแต่ชาติก่อนภายหลังก็ดี ชาตินี้ก็ดี ผู้ข้าได้กระทำด้วย...

บรรทัด 5 : กรรมวจีกรรมมโนกรรมก็ดีขอให้ระงับกลับหายเสร็จก็ข้าเทอญ อรหนฺโตโหมิ นิพฺพานปจฺจโย โหตุ นิพฺพานำปรมำสุขำ

ผูก 15.4 พระยาธรรมิกราช สำนวนที่ 1

ใบปกหลัง : ใบปกหลังลำพระยาธรรมิกราชผูกเดียวแล

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าลำพระยาธรรมิกราชผูกเดียวแล

หน้า 9 / 1

บรรทัด 3 : (ธรรม) รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำ เดือนยี่ ขึ้น ๘ ค่ำวัน ๓ ปีฉลู พระพุทธศักราช ๒๔๖๘ (ขอม) พระหลวงศรีมีใจใสศรัทธาได้สร้างหนังสือลำพระยาธรรมิกราชไว้กับศาสนาขอให้ได้ถึงนิพพานเป็น

บรรทัด 4 : ที่แล้วก็ข้าเทอญ อันหนึ่งขอให้ไปฮอดพระยาอินทร์พระยาพรหมพระยายมบาลท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ ขอได้ถึงสุข ๓ ประการ มีนิพพานเป็นที่แล้ว ก็ข้าเทอญ

ผูก 15.5 ศีลลักษณวรรณา

ใบปกหลัง : (ขอม) ใบปกหลังหนังสือศีลลักษณวรรณาผูกเดียวแล

ใบปกหน้า : (ขอม) ใบปกหน้าหนังสือศีลลักษณวรรณาผูกเดียวแล

หน้า 17 / 1

บรรทัด 2 : รจนาแล้วยามกลองงายเดือนเจียงขึ้น ๑๒ ค่ำ วัน ๕ ปีขาล พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๙ **พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ศรีจันทร์ กำนัน อยู่วัดจอมมณี** ได้เขียนหนังสือ ศีลลักษณวรรณา ผูกเดียวไว้กับศาสนา ขอแต่บุญเก่าสนไปให้ฮอดพ่อ

บรรทัด 3 : แม่พี่น้องอุปัชฌาย์อาจารย์สรรพสัตว์ทั้งหลายทั้งตัวผู้ข้าขอให้ได้สำเร็จพระนิพพานก็ข้าเทอญ นิพพานปจฺจโยโหตุ นิพฺพานำ ปรมำ สุขำ

ผูก 16.1 นรชีวะ ผูก 1

ใบปกหน้า : ใบปกหน้านรชีวะผูกต้นแล (ขอม) ใบปกหน้านรชีวะผูกต้นแล (ขอม) ใบปกหน้านรชีวะผูกต้นแล

ใบปกหลัง : (ขอม) ใบปกหลังนรชีวะผูกต้นแลเจ้าเอย (ขอม) ใบปกหลังนรชีวะผูกต้นแลเจ้าเอย

หน้า 14 / 2

บรรทัด 3 : (ขอม) รจนาแล้วยามงายอ่อน เดือนเจียง แรมสองค่ำวันจันทร์ ปีขาลพระพุทธศักราช ๒๔๖๙ **พระภิกษุหลวงศรีเป็นผู้เขียน พ่อออกเชียงได้**

บรรทัด 4 : ลาน ขอให้ได้บุญเท่ากันก็ข้าเทอญ นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ นิพฺพานำ ปรมำ สุขำ อรหนฺโต โหมิ

ผูก 16.2 นรชีวะ ผูก 2

ใบปกหน้า : (ขอม) ใบ ปกหน้านรชีวะผูก ๒ (ขอม) ใบปกหน้านรชีวะผูก ๒ แลเจ้าเอย (ขอม) ใบปกหน้านรชีวะผูก ๒ แลเจ้าเอย

ใบปกหลัง : (ขอม) ใบปกหลังนรชีวะผูก ๒ แลเจ้าเอย (ขอม) ใบปกหลังนรชีวะผูก ๒ แลเจ้าเอย

ผูก 16.3 นรชีวะ ผูก 3

ใบปกหน้า : ใบปกหน้านรชีวะผูก ๓ (ขอม) นรชีวะผูก ๓ แล นรชีวผูก ๓ แล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังนรชีวะผูก ๓ แล (ขอม) นรชีวะผูก ๓ แล นรชีวผูก ๓ แล

หน้า 15 / 1

บรรทัด 2 : (ขอม) รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือนยี่ขึ้น ๔ ค่ำวัน ๕ ปีขาล พระพุทธศักราช ๒๔๖๙ **พ่อออกเชียงนัน**ได้ลาน **พระหลวงศรี**เป็น

บรรทัด 3 : ผู้เขียนหนังสือนรชีวะไว้กับพระพุทธศาสนาขอให้บุญเท่ากันก็ข้าเทอญ ขอแผ่ไปฮอดพ่อแม่ปู่ย่าตานายอ้ายน้อง ขอพ้นจากทุกข์ขอให้ได้สุข ๓ ประการถึงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ อรหนฺโต โหมิ

บรรทัด 4 : อันนึ่งขอแผ่ไปบุญคุณพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์เจ้าแลคุณครูบาอาจารย์ก็ข้าเทอญ

ผูก 16.4 นรชีวะ ผูก 4

ใบปกหน้า : ใบปกหน้านรชีวะผูก ๔ แล (ขอม) ใบปกหน้านรชีวะผูก ๔

ใบปกหลัง : ใบปกหลังนรชีวะผูก ๔ ใบปกหลังนรชีวะผูก ๔

หน้า 8 / 2

บรรทัด 1 : (ขอม) รจนาแล้วยามงายอ่อนเดือนยี่ขึ้น ๗ ค่ำ วันอาทิตย์ปีขาล พุทธศักราช ๒๔๖๙ พระภิกษุหลวงศรี ศรีจันทร์ เขียน ได้นรชีวะมี ๔ ผูกไว้กับศาสนา ขอให้ได้

บรรทัด 2 : เถิงสุข ๓ ประการมีนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ อรหนฺโต โหมิ นิพฺพานปจฺจโยโหตุ

ผูก 17.1 มาลัยแสน

หน้า 15 / 2

บรรทัด 4 : รจนาแล้วยามเที่ยง วัน ๑ เดือน ๔ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีกุน พุทธศักราช ๒๔๖๖ **นายจารย์ลีบ้านแก้ง** เป็นเจ้าลาน ได้ทานให้**พระหลวงศรีพฤษผล ศรีจันทร์ กำนัน** เป็นผู้เขียนหนังสือมาลัยแสน ขอให้ได้บุญเท่ากัน ขอให้ได้เถิงนิพพานก็ข้าเทอญ

ผูก 17.2 มาลัยสูตร ผูก 2

ใบปกหน้า : ใบปกหน้ามาลัยสูตรผูก ๒

ใบปกหลัง : ใบปกหลังมาลัยสูตรผูก ๒

หน้า ไข 22 / 2

บรรทัด 4 : รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือนยี่แรม ๑๒ ค่ำวัน ๖ ปีกุนเบญจศก พระพุทธศักราช ได้ ๒๔๖๖ **พระหลวงศรี ๆ จันทร์** มีศรัทธาได้สร้างหนังสือมาลัยสูตรไว้กับศาสนาขอให้ได้เถิงนิพพาน เป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ

ผูก 17.3 มาลัยสูตร ผูก 3

ใบปกหน้า : ใบปกหน้ามาลัย ผูก ๓ มาลัย ผูก ๓ **พระหลวงศรี**เป็นผู้เขียนแล รจนาแล้วเดือน ๑๒ ขึ้น ๒ ค่ำ วัน ๖ ปีกุน พ.ศ. ๒๔๖๖

ใบปกหลัง : ใบปกหลัง มาลัย ผูก ๓

ผูก 17.6 สังกาศ

ใบปกหลัง : ใบปกหลังหนังสือสังกาศหลวงแล

หน้า 14 / 1

บรรทัด 3 : (ขอม) รจนาแล้วยามเช้าวันเสาร์เดือนเจียงแรม ๕ ค่ำ ปีฉลู พระพุทธศักราช ๒๔๖๘ **พระหลวงศรี**มีใจใสศรัทธาได้สร้างหนังสือศั

หน้า 14 / 2

บรรทัด 4 : ราชไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้าตราบต่อเท่า ๕ พันวัสสา นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ

ผูก 17.12 มาลัยแสน

ใบปกหน้า : ใบปกหน้ามาลัยแสนแล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังมาลัยแสนแล (ขอม) พระหลวงศรีเป็นผู้เขียนแล

หน้า ถิ 15 / 1

บรรทัด 4 : รจนาแล้วยามเที่ยงวัน ๕ เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะโรง พระพุทธศักราชได้ ๒๔๗๑ เณรหวาเป็นเจ้าลาน **พระหลวงศรี**เป็นผู้เขียนหนังสือมาลัยแสนไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้า ตราบต่อเท่า ๕ พันวัสสา นิพพานปัจจ

หน้า ถิ 15 / 2

บรรทัด 1 : โย โหตุ ขอให้ผู้ข้าทั้ง ๒ นี้พ้นจากทุกข์ขอให้ได้เถิงสุขคือนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ

ผูก 17.13 มาลัยหมื่น

ใบปกหน้า : ใบปกหน้ามาลัยหมื่นแล ผูกนี้มาลัยหมื่นแล มาลัยหมื่นแล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังมาลัยหมื่นแล มาลัยหมื่นแล มาลัยหมื่น(แล)

หน้า 15 / 2

บรรทัด 1 : เขียนที่**วัดป่าบ้านแก้ง**/ รจนาแล้วยามกลองแลงเดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ วัน ปีกุน เบญจศกพระพุทธศักราช ๒๔๖๖ **พระหลวงศรีมีใจใสศรัทธา** ได้เขียนมาลัยหมื่นไว้กับศาสนา**พ่อออกจารย์ลี~~เป็น~~บ้านแก้งมหับ**เป็นเจ้าลานขอให้เถิงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ

บรรทัด 2 : มหับแล ผู้ข้าผู้เขียนนี้ขอให้ได้เถิงนิพพานก็ข้าเทอญ

ผูก 18.1 สลองโพ

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าสลองโพแล ใบปกหน้าสลองโพแล ใบปกหน้าสลองโพแล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังสลองโพแล

ผูก 18.2 สมาสสงสาร

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าสมาสสงสาร**เอามาแต่บ้านห้วยหีบแล**

ใบปกหลัง : อันนี้สมาสสงสารแล

หน้า 19 / 2

บรรทัด 3 : (ขอม) รจนาแล้วยามค่ำวัน ๓ เดือน ๙ ขึ้น ๑๑ ค่ำปีมะแม พระพุ

บรรทัด 4 : ทธศักราช ๒๔๗๓ พระหลวงศรีได้เขียนหนังสือสมาสสงสารไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้าตราบต่อเท่า ๕ พันวัสสา นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ อรหนฺโต โหมิ

ผูก 18.3 สองศพ และอื่น ๆ

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าสองศพ สองบวชเคิง สองศพข้าวเปิก ข้าวสารแล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังสองศพ สองบวชเคิง สองกองข้าวเปิก(เปลือก) ข้าวสาร มี ๔ กันฑ์แล

หน้า 14 / 1

บรรทัด 4 : รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือน 3 แรม 3 ค่ำ วัน 1 ปีฉลู พระพุทธศักราช ๒๔๖๘ พระภิกษุหลวงศรี เขียนหนังสือสลองศพสลองบวชเคิงสลองกองข้าวเปิกข้าวสาร ไว้กับศาสนานิพพานปจฺจโยโหตุ

ผูก 18.4 สองกฐิน

ใบปกหน้า : (ขอม)สองกฐินสองเทียนแล (ธรรม)สองกฐินสองเทียนแล

หน้า 13 / 1

บรรทัด 1 : รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยงเดือน ๑๑ แรม ๑๓ ค่ำ วัน ๒ ปีเถาะพระพุทธ

บรรทัด 2 : ศักราชได้ ๒๔๗๐ **พระภิกษุหลวงศรี**ได้เขียนหนังสือสองมหากฐิน แลสองเทียนไว้กับศาสนาขอให้เป็นอุปนิสัยปัจจัยค้ำชูชั่วนี้แลชั่วหน้าขอให้พ้นจากทุกข์ในวัฏสงสารขอให้ได้เถิงนิพพานเป็นที่

บรรทัด 3 : แล้วก็ข้าเทอญ อรหนฺโต โหมิ

ผูก 19.2 วัตถุเผต

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าวัตถุเผตแล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังวัตถุเผตแลเจ้าเอย

หน้า 11 / 2

บรรทัด 3 : รจนาแล้วยามงายอ่อน เดือน ๕ ขึ้น ๑๑ ค่ำ วัน ๔ ปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๘ **พระภิกษุ**

บรรทัด 4 : หลวงศรีได้มีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือวัตถุเผตไว้กับศาสนาอัน ๑ ขอแผ่ไปฮอดพระยาอินทรพระยาพรหมพระยายมบาลท้าวจตุโลกบาลทั้งแลสิริคุตต์อำมาตย์ก็ข้าเทอญ อันหนึ่งขอแผ่ไปฮอดพ่อแม่ปู่ย่าตายายก็ข้าเทอญ

หน้า 12 / 1

บรรทัด 1 : จารย์แห่งตนว่าแต่ตัวรู้กว่าครูบาอาจารย์นั้นแล อัน ๑ ขอแผ่ไปรอดสรรพสัตว์ทั้งหลายคือว่าสัตว์ตัวมีดูกก็ดีบ่มีดูกก็ดีขอให้พ้นทุกข์ขอให้ได้สุข ๓ ประการนิพพานก็ข้า อันหนึ่งส่วนตัวผู้ข้าผู้เขียนนี้ขอให้ได้เถิงนิ

บรรทัด 2 : พพานกเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ

ผูก 20.1 นานาอานิสงส์ผูกโสง วิสัชนาแก้กับผูกต้น

ใบปกหน้า : ใบฮองหน้านา ๆ นิสงส์ผูกสองวิสัชนาแก้

หากันกับผูกต้น

ใบปกหลัง : ใบฮองหลังนา ๆ นิสงส์ผูกสองวิสัชนา

แก้หากันกับผูกต้น

หน้า 17 / 2

บรรทัด 4 : (ขอม) รจนาแล้วยามตาวันบ่ายเดือน ๕ ขึ้นหนึ่งค่ำวันอาทิตย์ ปีฉลู พ.ศ.๒๔๖๘ **พระภิกษุหลวงศรี**ได้เขียน นา ๆ นิสงส์ไว้กับศาสนา ขอให้ถึงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ

ผูก 20.2 นานาอานิสงส์ผูกสาม วิสัชนาแก้กับผูกสี่

ใบปกหน้า : ใบปกหน้านา ๆ นิสงส์ผูกสามวิสัชนากับผูก 4

ใบปกหลัง : ใบปกหลังนา ๆ นิสงส์ผูกสามวิสัชนากับผูก 4

หน้า 10 / 1

บรรทัด 1 : รจนาแล้วยามกลองแลงเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ วัน

บรรทัด 2 : ๔ ปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๘ **พระหลวงศรี**มีใจใสศรัทธาได้สร้างหนังสือนา ๆ นิสงส์ไว้กับศาสนา อัน ๑ ขอแผ่ไปฮอดพระยาอินทร์พระยาพรหม ยมบาล ท้าวจตุโลกแลสิริคุตต์อำมาตย์ก็ข้าเทอญ

บรรทัด 3 : อัน ๑ ขอแผ่ไปฮอดพ่อแม่แลปู่ย่าตายายอ้ายน้องลูกเต้าหลานก็ข้าเทอญ อัน ๑ ขอแผ่ไปรอดสัตว์ตัวสั้นแลฮีตัวพีแลตัวผอมตัวหอมแลตัวเหม็นตัวเป็นแลตัวตายตัวอยู่น้ำอยู่บกก็ข้าดีขอให้พ้นทุกข์ขอให้

บรรทัด 4 : ได้เถิง ๓ ประการมีนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ อัน ๑ ส่วนตัวผู้ข้าผู้ขอให้ได้เถิงนิพพานก็ข้าเทอญ

ผูก 20.3 นานาอานิสงส์ผูกต้น ถามผูกโสง

ใบปกหน้า : ใบปกหลังนา ๆ นิสงส์ผูกต้น

ใบปกหลัง : ใบปกหน้านา ๆ นิสงส์ผูกต้นถามผูก ๒ แล

หน้า 13 / 2

บรรทัด 2 : รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำ วัน ๓ ปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๘ **พระภิกษุหลวง**

บรรทัด 3 : (รอยจาร)**ศรี พฤษผล ศรีจันทร์ กำนัน** มีใจใสศรัทธาได้สร้างหนังสือ นา ๆ นิสงส์ไว้กับ

บรรทัด 4 : ศาสนา ขอให้ได้นิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ อรหนฺโตโหมิ

ผูก 20.4 นานาอานิสงส์ผูก 4 ถามผูก 3

ใบปกหน้า : ใบปกหน้านา ๆ นิสงส์แลผูก ๔ ถามผูก ๓ แล

ผูก 20.5 สองกัลปพฤกษ์

ใบปกหน้า : สองกัลปพฤกษ์ สองหมากเบ็ญ สองอรรถ สองบังสุกุล สองเพดาน ... สองพระ**นอ** สองข้าว**เว้น** ฉลองข้าวแจก สองธง สองข้าวประดับดิน สองข้าวสาก สองข้าวพันก้อน สองไฟ สองข้าวจี่ สองบวช สองสรรพทาน รวม 16 กัณฑ์แล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังแล สองหอเผิ้ง สองต้นกาลพฤกษ์ สองหมากเบ็ญ มีอยู่ ๓ กัณฑ์แล

หน้า 49 / 1

บรรทัด 2 : รจนาแล้วยามกลองงายเดือน ๑๑ ขึ้น วัน ๗ พระพุทธศักราช ๒๔๖๖ ปีกุนเบญจศก**พระหลวงศรี**มีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือสองหอ

บรรทัด 3 : เผิ้ง ต้นกาลพฤกษ์ สองหมากเบ็ญ ไว้กับศาสนา นิพพานปจฺจโย

บรรทัด 4 : โหตุนิพพานำ ปรมำ สุขำ

ผูก 20.6 ปฐมบัญญัติ

หน้า 30 / 2

บรรทัด 4 : รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือนเจียงขึ้น ๑๓ ค่ำ วัน ๗ ปีฉลู ศักราช ๒๔๖๘ พระหลวงศรีได้เขียนหนังสือปฐมบัญญัติไว้กับศาสนาขอให้ได้เถิงสุข ๓ ประการเถิงนิพพาน

บรรทัด 5 : เป็นที่แล้วก็ข้าเทอญอัน ๑ ขอแผ่ไปรอดพ่อแม่อ้ายน้องญาติกาวงษาลูกเต้าเหลนหลานขอให้พ้นจากทุกข์ ขอให้ได้ถึงสุขคือนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ นิพพานปจฺจโยโหตุ นิพฺพานำปรมำ สุขำ สาธุ ๆ

ผูก 20.7 สองพระเจ้า

สองพระเจ้าแล สองพระเจ้าแล สองพระเจ้าแล

หน้า 13 / 2

บรรทัด 1 : รจนาแล้วยามตาวันบ่ายเดือน ๔ แรม ๑๔ ค่ำวัน ๑

บรรทัด 2 : ปีชวด พ.ศ. ๒๔๖๗ พระหลวงศรีได้เขียนหนังสือฉลองคัมภีร์ไว้กับศาสนา ขอให้เป็นนิสัยปัจจัยค้ำชูชั่วนี้แลชั่วหน้าขอให้พ้นจากทุกข์ในวัฏสงสารขอให้ได้ถึงนิพพานเป็นที่แล้ว

บรรทัด 3 : ก็ข้าเทอญ

ผูก 20.8 คุรุธรรม

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าคุรุธรรมแล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังคุรุธรรมแล

หน้า 20 / 2

บรรทัด 3 : รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือน ๗ ขึ้น ๑๔ ค่ำวัน ๕ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช ๒๔๗๒ **พระหลวงศรีพฤษผลกำนัน**มีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือคุรุ

บรรทัด 4 : ธรรมผูกนี้ไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้าตราบต่อเท่า ๕ พันวัสสา นิพฺพานปจฺจโยโหตุ ขอให้ผู้ข้าได้พ้นจากทุกข์ในวัฏสงสาร ขอให้ได้เถิงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ อรหนฺโตโหมิ นิพฺพานปจฺจโยโหตุ นิพฺพานำปรมำสุขำ

ผูก 20.9 ศัพท์สูดนาค

ใบปกหน้า : อันนี้ศัพท์สูดนาคแล อันนี้ศัพท์สูดนากแล

ใบปกหลัง : อันนี้ศัพท์สูดนาคแล มี ๑๘ ใบ อันนี้ศัพท์สูดนากแล มี ๑๘ ใบ

หน้า 18 / 2

บรรทัด 3 : (ขอม)ริจนาแล้วยามงายแก่เดือนยี่ขึ้น ๗ ค่ำ วัน ๖ ปีมะเมียพระพุทธศักราช ๒๔๗๓ **พระภิกษุหลวงศรี**ได้เขียนหนังสือศัพท์กรรมวา

บรรทัด 4 : จา **พระภิกษุตรี**เป็นเจ้าลานขอให้ได้บุญเท่ากันก็ข้าเทอญ อันหนึ่ง (รอยจาร) ขอให้ได้ถึงสุขคือนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ

ผูก 20.10 ลำพระธรรมนับชาติ

ใบปกหน้า : (รอยจาร)ใบปกลำพระธรรมนับชาติแล

หน้า 18 / 2

บรรทัด 2 : (รอยจาร)รจนาแล้วยามงายอ่อนเดือน ๕ ขึ้น ๑๔ ค่ำวัน ๖ พระพุทธศักราช ๒๔๖๙ **พระหลวงศรี**มีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือพระเจ้านับชาติไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้าตราบต่อเท่า ๕ พันวัสสา นิพพานปจจโยโหตุ อรหนฺโต โหมิ

ผูก 20.11 ทิพมนต์จตุวีก

หน้า 4 / 1

บรรทัด 3 : รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำวัน ๒ เดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีจอพระพุทธศักราช ๒๔๖๕ **พระหลวงศรี**ได้เขียนทิพมนต์จตุวีกไว้กับศาสนา ขอให้พ้นจากทุกข์ในห้วง

บรรทัด 4 : ห้วงสงสารขอให้ได้เถิงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ

ผูก 20.12 สองบั้งไฟ

ใบปกหน้า : สองบั้งไฟแล

(ขอม)สองบั้งไฟแล (ธรรม)ไปปกหน้าสองบั้งไฟแล

หน้า 4 / 1

บรรทัด 2 : (ขอม)รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยง เดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำ วัน ๖ ปีมะเมียพระพุทธศักราช ๒๔๗๓ **พระหลวง**

บรรทัด 3 : ศรีเป็นผู้เขียนหนังสือฉลองบั้ง**ไภ**(ไฟ) ไว้กับศาสนา ขอกุศลอันนี้จงเป็นนิสัยปัจจัยแก่อาสาวักขัยเพื่อจะนำให้แจ้ง ซึ่งพระนิพพานในอนาคตกาลเบื้องหน้าโน้นเทอญ

บรรทัด 4 : อรหนฺโตโหมิ นิพพานปจจโยโหตุ

ผูก 21.1 ศัพท์กรรมวาจา

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าศัพท์กรรมวาจาแล (ขอม)ใบปกหน้าศัพท์กรรมวาจาแล

ใบปกหลัง : (ขอม)ใบปกหลังศัพท์กรรมวาจาแล

หน้า 22 / 2

บรรทัด 3 : รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยงเดือน ๓ ขึ้น ๑๐ ค่ำวัน ๔ ปีมะแม พระพุ

บรรทัด 4 : ทธศักราชได้ ๒๔๗๓ **พระหลวงศรีพฤษผลศรีจันทร์มีกะชอรศรัทธาได้กด**เขียนศัพท์กรรมวาจา**พระภิกษุผิวบ้านปากบัง**มีศรัทธาได้ลานเขียนศัพท์กรรมวาจาไว้กับศาสนาตราบต่อเท่า ๕ พันวัสสา นิพพานปัจจโยโหตุ อรหนฺโตโหมิ ขอให้เถิงนิพพานก็ข้าเทอญ

ผูก 21.2 พระยาปายาสิ

หน้า 7 / 1

บรรทัด 1 : (ขอม)รจนา (ธรรม)แล้วยามค่ำเดือน ๑๑ ขึ้น ๖ ค่ำ วัน ๔ พุทธศักราช ๒๔๗๒ ปีมะเส็งพระหลวงศรีเขียน *ขอ* ไว้กับศาสนา ขอให้ได้ถึงนิพพานก็ข้าเทอญ

ผูก 21.3 พระยาปายาสิผูก

ใบปกหลัง : ใบปกหลังพระยาปายาสิ แล

ใบปกหน้า : ใบปกหน้า พระยาปายาสิ แล

หน้า 10 / 2

บรรทัด 3 : รจนาแล้วยามงายอ่อน เดือน ๑๑ ขึ้น ๔ ค่ำ วัน ๒ ปีมะเส็งพุทธศักราช ๒๔๗๒ **พระภิกษุหลวงศรี**ได้เขียนหนังสือพระยาปายาสิไว้กับศาสนา

บรรทัด 4 : พระพุทธเจ้าตราบต่อเท่า ๕ พันวัสสา นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ ขอให้ได้เถิงนิพพานก็ข้าเทอญ อรหนฺโตโหมิ

ผูก 21.4 พระยาปายาสิ

ใบปกหลัง : ใบปกหลังพระยาปายาสิ แล ใบปกหลังพระยาปายาสิ แล ใบปกหลังพระยาปายาสิ แล

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าพระยาปายาสิแล ใบปกหน้าพระยาปายาสิแล

หน้า 13 / 2

บรรทัด 5 : (ขอม)รจนาแล้วยามงาย (ธรรม)เดือน ๑๑ แรม ๙ ค่ำวัน ๑ ปีมะเส็ง ศักราช ๒๔๗๒ **พระภิกษุหลวงศรี** ได้เขียนหนังสือพระยาปายาสิไว้กับศาสนา นิพพาน ปจฺจโย โหตุ อรหนฺโต โหมิ

ผูก 21.5 หนังสือพราหมณ์ พราหมณี

ใบปกหน้า : หนังสือพราหมณ์ พราหมณี แล

หน้า 15 / 1

บรรทัด 4 : (ขอม รอยจารไม่ลงหมึก) รจนาแล้วยามงายแก่ เดือนลีบ (สิบ) แรม ๖ ค่ำ *วัน ๔* ปีมะโรง พระพุทธศักราช ๒๔๗๑ พระภิกษุหลวงศรีได้เขียนหนังสือพราหมณ์ พราหมณี ไว้กับศาสนา นิพพานปัจจโยโหตุ

ผูก 21.6 อสีวิสุทธิ์

ใบปกหน้า : (ขอม)ใบปกหน้าอสีวิสุทธิ์ผูกเดียวแล (ธรรม)ใบปกหน้าอสีวิสุทธิ์ผูกเดียวแล (ธรรม)ใบปกหน้าอสีวิสุทธิ์ผูกเดียวแล

หน้า แช 8 / 2

บรรทัด 3 : (ขอม)รจนาแล้วยามงายอ่อนเดือนยี่ขึ้น ๑๐ ค่ำ วัน ๔ ปีขาล พุทธศักราช ๒๔๖๙ **พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลศรีจันทร์ กำนัน** เขียนหนังสืออสีวิสุทธิ์ไว้กับศาสนา เท่า ๕๐๐๐ วัสสา ขอให้ฮอดพ่อแม่พี่น้องญาติวงศาทุกคนเทอญ

บรรทัด 3 : (ขอม)อรหนฺโตโหมิ นิพฺพานปจฺจโยโหตุ **พ่อออกเชียงนัน**ได้ลาน ขอให้ได้บุญเท่ากันก็ข้าเทอญ

ผูก 21.8 พระวิภังคปกรณ์ ลายมือหลวงศรี

พระวิภังคปกรณ์ผูก 2

พระวิภังคปกรณ์ผูก 2

ผูก 21.9 มัทรีนับชาติ

หน้า 3 / 2

บรรทัด 3 : (ขอม)รจนาแล้วยามงายแก่เดือน ๑๑ แรม ๙ ค่ำ วันศุกร์ปีเถาะพระพุทธศักราช

บรรทัด 4 : (ขอม)๒๔๗๐ **พระหลวงศรี**เขียนหนังสือมัทรีนับชาติไว้กับศาสนา

ผูก 22.2 ปลาแดกปลาสมอ ผูก ๒

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าลำท้าวกำพร้าบุษบาปลาแดกปลาสมอกุมาร ผูก ๒

ใบปกหลัง : ใบปกหลังท้าวกำพร้าปลาแดกปลาสมอกุมาร ผูก ๒

ผูก 22.3 ปลาแดกปลาสมอ ผูก ๓

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าลำท้าวกำพร้าบุษบาปลาแดกปลาสมอ ผูกถ้วน ๓ มี ๒๗ ใบแล (ขอม)ลำท้าวกำภ้า(พร้า) ปลาแดกปลาสมอผูกถ้วน ๓ แล **พระภิกษุหลวงศรี**เป็นผู้เขียนแล **พระภิกษุไคร่**เขียนนำ ๗ ใบแล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังท้าวกำพร้าปลาแดกปลาสมอผูกถ้วน ๓ มี ๒๗ ใบแล

หน้า ติ / 2

บรรทัด 4 : รจนาแล้วยามงายอ่อนเดือน ๘ *ขึ้น* แรม ๓ ค่ำ วัน ๔ ปีมะเส็ง พระพุทธศักราช

หน้า 30 / 2

บรรทัด 1 : ๒๔๗๒ พระหลวงศรีมีใจใสศรัทธาได้เขียนลำท้าวกำพร้าปลาแดกปลาสมอ *ไว้กับศาสนา* กับพระภิกษุไ*ว*ค *กับ* ได้เขียนนำ ๗ ใบไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้าตราบต่อเท่า ๕ พันวัสสา อัน ๑ ขอให้ฝูงข้าทั้งสองนี้ได้บุญเท่ากัน

บรรทัด 2 : ก็ข้าเทอญ อัน ๑ ขอให้ฝูงข้า *นี* ทั้ง ๒ นี้พ้นจากทุกข์ในวัฏสงสารขอใ ห้ได้เถิง นิพพานเป็นที่แ*ท*ล้วก็ขาเทอญ อรหนฺโตโหมินิพพานนปจฺจโยโหตุ

ผูก 23.1 ลำคัทนาม ผูกต้น

พระภิกษุไค วงษ์แสงน้อย เป็นผู้เขียน พระภิกษุหลวงศรี ศรีจันทร์เป็นเจ้าลาน

ผูก 23.2 ลำคัทนาม ผูก 2

สามเณรพิมพ์ วงษ์สุวรรณ เป็นผู้เขียน พระภิกษุหลวงศรีเป็นเจ้าลาน

ผูก 23.3 ลำคัทนาม ผูก 3

พระภิกษุคุดเป็นผู้เขียน พระภิกษุหลวงศรีเป็นเจ้าลาน

ผูก 23.4 ลำคัทนาม ผูก 4

เจ้าชายม วงษ์แสงไชย เป็นผู้เขียน พระภิกษุหลวงศรีเป็นเจ้าลาน

หน้าสุดท้าย

รจนาแล้วปี พ.ศ. ๒๔๖๘ แม่นปีฉลูเดือน ๘ *วันพุธยามแถใกล้เที่ยง* ออกใหม่ ๔ ค่ำวันพุธ ยามแถใกล้เที่ยงแล อัน ๑ มีนามกรชื่อว่า**เจ้าชายม วงษ์แสงไชย** มีใจใสศรัทธาได้สร้างหนังสือลำ ท้าวคัทธนามโพธิสัตว์เจ้าแลผูกนี้

ไวกับศาสนาก็ข้าเทอญ อัน ๑ มีนามกรชื่อว่า**พระหลวงศรีกำนัน ศรีจันทร์**เป็นศรัทธาเค้า ข้าพเจ้าได้เขียนช่วยผูก ๑ มีผลกุศลชาติที่มาภายครั้งหน้าพู้นก็ข้าเทอญขอให้ได้บุญมากเท่ากัน

ก็ข้าเทอญ อัน ๑ ขอให้แผ่ไปหาบิดามารดาเอ้ย(เอื้อย)น้องแลฝูงนายฝูงตายฝูงเกิดฝูงต้องกำ เลิด (กำเนิด) ในวัฏสงสารฝูงตกนรกนั้นขอให้ได้เถิงสุข

ได้เถิงสุขแล้วขอให้ได้เถิงสุขยิ่งกว่าเก่าสุขหมื่นเท่าแลแสนที่ขอให้ได้เถิงเมืองแก้วคือว่า นิพพานก็ข้าเทอญขอให้หายพยาธิทั้งหลายทั้งปวงก็ข้าเทอญข้าพเจ้าผู้เขียนนี้ขอให้ได้ดังคำมักคำ ปรารถนาก็ข้าเทอญ

ผูก 23.5 ลำคัทธนาม ผูก 5

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าลำคัทนามผูกถ้วน ๕ แล ใบปกหน้าลำคัทนามผูกถ้วน ๕ แล ลำคัทนามผูกถ้วน ๕ แล เจ้าเฮย

ใบปกหลัง : ใบหลบหลังลำคัทนามผูกถ้วน ๕ แล ลำคัทนามผูกถ้วน ๕ แล ลำคัทนามผูกถ้วน ๕ แล

หน้าที่ 26

บรรทัดที่ 3 : รจนาแล้วยามบ่ายอ่อนแฮงปีฉลูแลเจ้าเอย ตงกับ พ.ศ. สองพันสี่ร้อยหกสิบแปดเดือนแรมสี่ค่ำวันพฤหัสแลเจ้าเอย...

ผูก 23.6 ลำคัทนาม ผูก 6 พระภิกษุเตยเป็นผู้จาร พระภิกษุหลวงศรีเป็นเจ้าลาน

ผูก 23.7 ลำคัทธนาม ผูก 7 พระภิกษุออย์เป็นผู้จาร พระภิกษุหลวงศรีเป็นเจ้าลาน

ผูก 23.8 ลำคัทธนามผูก 8 พระภิกษุหลวงศรี ผู้จาร พระภิกษุหลวงศรีเป็นเจ้าลาน

ใบปกหน้า : ลำคัทนามผูกถ้วน ๘ แล ใบปกหน้าลำคัทนามผูกถ้วน ๘ ลำคัทธนามผูกถ้วน ๘

ใบปกหลัง : ใบปกหลังลำคัทนามผูกถ้วน ๘ แล ใบปกหลังลำคัทนามผูกถ้วน ๘ หลังลำคัทนามผูกถ้วน ๘

หน้า ไท/1

บรรทัด 1 : พระพุทธศักราช ๒๔๖๘ ปีฉลู เดือน ๗ แรม ๑๑ ค่ำ วัน ๔ ยาม แถ*ใกล้*ค่ำ รจนาแ

บรรทัด 2 : ลวหั้นแล **พระหลวงศรีพฤษผล ศรีจันทร์ กำนัน** มีใจใสศรัทธาสร้างไต รปิฎกธรรมคำสอนแห่งพระพุทธเจ้าไว้โชติศาสนา ตราบต่อเท่า ๕ พันวัสสา นิพฺพานปจฺจโยอรหนฺโตโหมิ อริยเมตตรัยโยอ

บรรทัด 3 : รหนฺโตโหมิ อันหนึ่งจงแผ่ค้ำชูบุญคุณพระอาทิตย์พระจันทร์พระอัง

คารพระพุธพระประหัส พระศุกร์พระเสาร์พระราหูพระลักขณา อินทร์พรหมยมราชราชาเทพดาภุมมะเทพดาบรรพตเทพดามเหสักข์อารักขเท

บรรทัด 4 : พดาอันอยายอยังอยู่รักษาภูผาป่าไม้บ้านเมืองแลพระเจดีย์ศรีมหาโพธิวัดวาอารามคาเมสถานที่นี้ก็ได้เสวยสุขด้วยกุศลบุญอันผู้ข้าได้สร้างสังฮอมมานี้ ๑ แล อัน ๑ จงแผ่ไปค้ำชูบุญคุณนางธรณีอิศวรนางน้อยเมขลากับทั้งพระยาครุฑ พระยานาคแลนายกุม

หน้า ไท/2

บรรทัด 1 : ภัณฑ์ท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ แลพระยาเวสสุวรรณแลพระญาแถนเจ้าให้ได้เสวยสุขยิ่งกว่าเก่าด้วยกุศลบุญอันผู้ข้าได้สร้างหนังสือคัทธนามนี้แล อัน ๑ จงแผ่ไปค้ำชูบุญคุณพ่อแม่ปู่ย่าตานายอ้ายเอ้ยน้องมิตรสหายลูกเต้าหลานเหลนอันเป็นตระกูลอุปั

บรรทัด 2 : ฏฐากอันเตวาสิกสัทธิวิหาริกครูอุปัชฌาย์อาจาริยาบุตรีบุตรา เส น า อา มาตย์น้อยใหญ่แห่งท้าวพระยามหากษัตริย์สรรพสัตว์ทั้งหลายลงลุ่มฮอดอเวจีภายบนมีแล้วพระ คคว พรหมแล้วกมอนันตจักรวาลเป็นที่สุด สรรพสัตว์ทั้งหลายฝูงใด ๆ เสวย

บรรทัด 3 : ทุกข์ก็ให้ได้เสวยสุข สรรพสัตว์ทั้งหลายฝูงใด ๆ เสวยให้ได้เสวยยิ่งกว่า เก่า สุขหมื่นเท่าแลแสนทีเดียวกุศลบุญรีษา (ราษี) แห่งผู้ข้าได้สังฮอมมานี้แล จตฺตาโรธมฺมาวุฑฺธิธรรมทั้งหลาย ๔ ประการ คือว่าอายุ วัณณะ สุกขะ พละ อ

บรรทัด 4 : าโรไคยถ้วน ๕ ปตฺติภาวะถ้วน ๖ อทิปตฺเตยยถ้วน ๗ จงเสด็จเข้ามารักษายังขันธสันดานแห่งผู้ข้าตราบต่อเท่าเข้านิพพานก็ข้าเทอญ

ผูก 24.2 พระราม ผูก 2

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าลำท้าวพระรามราชผูก ๒ มัดต้นแล บรรพ์พระยาอินทร์ลงมาขอเอาท้าวลุ ลลุกับกวานนาหลวงอยู่ผูกนี้แล ๏

ใบปกหลัง : ใบปกหลังลำท้าวพระรามราชผูกถ้วน ๒ มัดต้นแล

หน้าสุดท้าย 24 / 2

บรรทัด 3 ส่วนกลาง : รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยงเดือน ๕ แรม ๑๓ วัน ๕ ปีชวด พุทธศักราชได้ ๒๔๖๗ **พระหลวงศรี**เป็นผู้เขียน**นายจารย์ละ**เป็นเจ้าลาน

บรรทัด 4 ส่วนกลาง : ขอให้ได้เถิงนิรพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ ๏

ผูก 24.4 พระราม ผูก 4

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าพระรามผูก ๔ มัดต้น แล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังพระรามผูก ๔ มัดต้น แล

หน้าสุดท้าย 25 / 2

บรรทัด 1 : รจนาแล้วยามงายแก่ เดือน ๖ แ

บรรทัด 2 : รม ค่ำ วัน พระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๗ ปีชวด **พระหลวง** มีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือท้าวพระรามผูก ๔ มัดต้น นายจารย์ละเป็นเจ้าลาน ขอให้ได้เถิงนิพพานก็ข้าเทอญ ๛

ผูก 24.5 พระราม ผูก 5

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าพระรามผูก ๕ มัดต้นแล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังพระรามผูก ๕ มัดต้นแล

หน้าสุดท้าย 26 / 2 (จำ)

บรรทัด 3 : รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยง เดือน ๗ ขึ้น ๖ ค่ำ วัน ๗ ปีชวดพระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๗ นายจารย์ละเป็นเจ้าลาน**พระหลวงศรี**เป็นผู้เขียนพระลักษณ์พระรามผูก ๕ มัดต้นไว้กับ ศาสนาขอให้เป็นนิสัยปัจจัยแก่ทางพระ*นฤพานในอนาคตกาลเบื้อง

บรรทัด 4 : หน้าโน้นเทอญ

ผูก 24.6 พระราม ผูก 6

ใบปกหน้า : ใบปกหน้านิสัยพระรามราชผูก ๖ มัดต้น แล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังนิสัยพระรามราชผูก ๖ มัดต้น แล

หน้าสุดท้าย 25/2

บรรทัด 2 รจนาแล้วยามงายค่ำเดือน ๗ ขึ้น ๑๕ วัน ๒ ปีชวด พระพุทธศักราช

บรรทัด 3 ได้ ๒๔๖๗ **พระหลวง~~เป็น~~ศรี**เป็นผู้เขียนลำ~~ร~~ท้าวพระลามผูก ๖ มัดต้น ไว้กับศาสนานายจารย์ละเป็นเจ้าลาน ขอให้ได้เถิงนีรพพเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ ๛

ผูก 24.8 พระราม ผูก 8

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าพระรามผูก ๘ มัดต้น แล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังพระรามราชผูก ๘ มัดต้น แล

ผูก 25.1 ศัพท์ปาติโมกข์ ผูก 1

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าศัพท์ปาติโมกข์ผูกต้นแล

ใบปกหลัง : -

ผูก 25.2 ศัพท์ปาติโมกข์ ผูก ๒

ใบปกหน้า :

ไม่มีจารปกหน้า

ใบปกหลัง :

ใบปกหลังศัพท์ปาติโมกข์ผูก ๒

ผูก 25.3 ศัพท์ปาติโมกข์ ผูก ๓

ใบปกหน้า : (ขอม) ใบปกหน้าศัพท์ปาติโมกข์ผูก ๓ แล ใบปกหน้าศัพท์ปาติโมกข์ ผูก ๓

ใบปกหลัง : ไม่มีรอยจาร

หน้า 23/2

บรรทัด 4 : รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือน ๑๒ แรม ๓ ค่ำ วัน ๒ ปีขาล พระพุทธศักราช ๒๔๖๙ **พระภิกษุหลวงศรีพฤษผลศรีจันทร์กำนัน** ได้เขียนศัพท์ปา

บรรทัด 5 : ติโมกข์ มี ๔ ผูกไว้กับศาสนา อัน ๑ ขอแผ่ไปฮอดพ่อแม่ปู่ย่าตานายอ้ายน้องลูกเต้าหลานเหลนฝูงตายไปสู่ปรโลกภายหน้า ขอให้พ้นจากทุกข์ขอให้เถิงสุข ๓ ประการมีนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ พระป้ายพระคุดได้เขียน ขอให้ได้บุญท่อกันก็ข้าเทอญ นิพฺพาน ปจฺจโยโหตุ

ผูก 25.4 ศัพท์ปาติโมกข์ ผูก ๔

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าศัพท์ปาติโมกข์ ผูก ๔

ใบปกหลัง : ใบปกหลังศัพท์ปาติโมกข์ ผูก ๔

หน้า 11/2 หน้า ๙เชิงร

บรรทัด 5 : พระผมได้เขียนผิดแล้วสองใบพระผมเลยถิ่มเสีย

ผูก 26.2 ลำสุปุณณนาคกุมาร ผูก 2

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าลำสุปุณณนาคกุมาร ผูกถ้วน ๒ แล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังลำสุปุณณนาค ผูก ๒

หน้า 18 / 2

บรรทัด 2 : รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยงเดือน ๑๐ แรม

บรรทัด 3 : ๖ ค่ำวัน ๕ ปีชวดพระพุทธศักราชได้ ๒๔๖๗ **นายทำผู้ใ หญ่**บ้านมีศรัทธาได้ใบลาน**พระหลวง**เป็นผู้เขียนหนังสือลำสุปุณณนาคไว้กับ ศาสนา ขอให้ได้เถิงสุข ๓ ประการ ขอให้ได้เถิงนิพพาน

บรรทัด 4 : เป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ

ผูก 27.1 โงนนทก ผูก 1

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าหนังสือโงนนทกแลผูกต้น เขียนที่วัดบ้านห้วยหีบ เมื่อเดือน ๗ แรม ๑๐ ค่ำ วัน ๗ ปีมะเมียแล

ใบปกหลัง : งัวนนทกผูกต้น

หน้า 19 / 2

บรรทัด 1 : (ขอม)รจนาแล้วยามค่ำวัน ๓ เดือน ๗ แรม ๑๓ ค่ำ ปีมะเม[5] พระพุทธศักราช ๒๔๗๓ **พระภิกษุหลวงศรีพฤษผล ศรีจันทร์ กำนัน** มีใจใสศรัทธาได้เขียนหนังสือง โงนนทกไว้กับ

บรรทัด 2 : ศาสนาขอให้เป็นอุปนิสัยปัจจัยค้ำชูขอให้พ้นจากทุกข์ขอได้ ให้ได้ถึงสุข คือนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ อรหนฺโตโหมิ อนาคเตกาเล

ผูก 27.2 โงนนทก ผูก ๒

ใบปกหน้า : ใบปกหน้างัวนนทกผูก ๒ มี ๒๒ ใบแล

ใบปกหลัง : (ขอม) วสานิพพานปจจฺโยโหตุอรหนฺโตโหมิ งัวนนทกผูก ๒

หน้า 23 / 2 หน้า

---

[5] มะเมีย

บรรทัด 4 : (ขอม)รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยง เดือน ๘ ขึ้น ๔ ค่ำ วัน ๑ พระพุทธศักราช ๒๔๗๓ ปีมะเม พระหลวงศรีมีใจใสศรัทธาสร้างหนังสือโงนนทกไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้าตราบต่อเท่าเท่า ๕ พัน

ผูก 28.4 พระปุคคลบัญญัติปกรณ์ ผูก 4

ใบปกหน้า : (ขอม)พระบุคคลบัญญัติปกรณ์ตามประสงค์ ผูก ๔

ใบปกหลัง : -

หน้า 42 / 2

บรรทัด 3 : (ขอม)รจนาแล้วยามบ่ายอ่อน เดือน ๑๐ ขึ้นหนึ่งค่ำ วัน ๗

บรรทัด 4 : ปีมะแม พระพุทธศักราช ๒๔๗๔ พระหลวงศรีได้เขียนพระบุคค

บรรทัด 5 : ลบัญญัติผูกไว้กับศาสนา ขอให้ได้ถึงนิพพานก็ข้าเทอญ อรหนฺโตโหมิ

ผูก 28.5 พระปุคคลบัญญัติ ผูก 4

ใบปกหน้า : พระบุคคลบัญญัติปกรณ์ ผูก ๔

ใบปกหลัง : พระบุคคลบัญญัติปกรณ์ ผูก ๔

ผูก 29.1 โพธิปักขิยธรรม

ใบปกหลัง : ใบปกหน้าพระโพธิปักขิยธรรมแล ใบปกหน้าพระโพธิปักขิยธรรมแล

ใบปกหลัง :

หน้า 9 / 2

บรรทัด 1 : พระหลวงศรีรจนาแล้วยามตาวันเที่ยง เดือน ๗ ขึ้น ๗ ค่ำ วัน ๓ ปีขาล พระพุทธศักราช ๒๔

บรรทัด 2 : ๖๙ **นายเชียงนันนางสาวอุ่น**ผัวเมียมีใจใสศรัทธาได้สร้างหนังสืออภิธรรม ๗ ผูก พระโพธิปักขิยธรรม ๑ ผูก รวมเป็น ๘ ผูก ไว้กับศาสนา ขอให้แผ่ไปฮอด พ่อแม่ปู่ย่าตานายอ้ายน้องลูกเต้าฝูงตายไปสู่ปรโลก ขอให้พ้นจากทุกข์ขอให้ได้

บรรทัด 3 : เถิง ๓ ประการ มี*นี*รพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ ตัวผู้ข้า ๒ ผัวเมียนี้คือได้กระทำบาปกรรมแต่ชาติก่อนภายหลังคือกระทำด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรมก็ดี ขอให้ระงับดับเสียก็ข้าเทอญ ขอให้ได้เถิงสุข ๓ ประการมี

บรรทัด 4 : มีนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ

ผูก 30.1 พระอภิธรรมสังคิณี ผูก 1

ใบปกหน้า : พระอภิธรรมสังคิณีผูกต้น ใบปกหน้าพระสังคิณีผูกต้น ใ บ ปกหน้าพระสังคิณีผูกต้น

ใบปกโหลัง : พระอภิธรรมสังคิณี พระอภิธรรมสังคิณีผูกต้น

ผูก 30.2 พระกถาวัตถุปกรณ์แปล ผูก 5

ใบปกหน้า : พระกถาวัตถุปกรณ์แปลผูก ๕

ใบปกหลัง : พระกถาวัตถุปกรณ์แปลผูก ๕

ผูก 30.3 พระยมกสังเขป ผูก ๖

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าพระยมกสังเขปผูก ๖ แล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังพระยมกสังเขปผูก ๖ แล

ผูก 30.3 พระมหาปัฏฐาน ผูก ๗

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าพระยมกปกรณ์ ๖ พระมหาปัฏฐานผูก ๗ แล

ใบปกหน้า*พระย*มกปรณ์ ๖ พระมหาปัฏฐานผูก ๗ แล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังพระยมกปกรณ์ ๖ พระมหาปัฏฐานผูก ๗ แล

ผูก 31.1 มงคลสูตร ผูก 1

ใบปกหน้า : ใบปกหน้ามงคลสูตรผูกต้นแล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังมงคลสูตรผูกต้นแล

ลายมือหลวงศรี ไม่มีคำบันทึกผู้จาร

ผูก 31.2 มงคลสูตรผูก ๒

ใบปกหน้า : อันนี้มงคลสูตรแลผูก ๒

ใบปกหลัง : -

หน้า 23 / 2

บรรทัด 5 : เรียบเรียงโดยพระสมุห์จีน**วัดหงสาราม** รจนาแล้วยามแถใกล้เที่ยง วัน ๕ เดือน ๘ ขึ้น ๗ ค่ำ วัน ๕ ปีขาล พระพุทธศักราช ๒๔๖๙ **พระภิกษุหลวงศรี**เขียนขอให้ได้ถึงนิพพานก็ข้าเทอญ

ผูก 31.3 ละคร

ใบปกหน้า : ละครแล (ไทยปัจจุบันเส้นดินสอ)　　ใบปกหน้าผูกนี้ลคอรแล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังลคอรแลเจ้าเอย

หน้า 18/2

บรรทัด 1 : (ขอม) รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำ เดือน ๗ แรม ๑๑ ค่ำ วันเสาร์ พระพุทธศักราช ๒๔๗๐ **พระภิกษุหลวงศรี**มีใจใสศรัทธา

บรรทัด 2 : ได้เขียนหนังสือลคอรไว้กับศาสนา ขอให้ได้ถึงสุข ๓ ประการ มีนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ อรหนฺโตโหมิ

ผูก 32.1 ลำเกสรดอกบัว

ใบปกหน้า : ใบปกหน้าลำเกสรดอกบัวแลผูกต้นแล　ใบปกหน้าลำเกสรดอกบัวผูกต้นแลใ　บปกหน้าลำเกสรดอกบัวผูกต้นแล

ใบปกหลัง : ใบปกหลังลำเกสรดอกบัวแลผูกต้นแล　ใบปกหลังลำเกสรดอกบัวผูกต้นแล　ลำเกสรดอกบัวผูกต้นแล

หน้า โต

ลำเกสร*ดอก*บัวผูกต้นแล

บรรทัด 1 : รจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำเดือน ๘ ขึ้น ๑๒

บรรทัด 2 : ค่ำวัน ๓ ปีกุนเบญจศกพระพุทธศักราช ๒๔๖๖ **พระหลวงศรี**มีใจใสศรัทธ าได้เขียนหนังสือเกสรดอกบัวผูกต้น นายจารย์ละเป็นเจ้าลาน ขอให้ได้บุญเท่ากันก็ข้าเทอญ แล ขอให้ได้~~นี~~เถิงนิพพานเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นายจิรวัฒน์ ทศศะ
วุฒิการศึกษา	พ.ศ. 2563 ศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาไทย) เกียรตินิยมอันดับ 2 คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร
ผลงานตีพิมพ์	จิรวัฒน์ ทศศะ และกังวล คัชชิมา. (2567). "การเขียนใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล: กรณีศึกษามาตราตัวสะกดแม่กด." ใน รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ นำเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ปีที่ 16 หัวข้อ "การวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา : พลังแห่งการพัฒนาท้องถิ่น" จัดโดย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ฉบับที่ 16 (30 มีนาคม 2567): 45 - 55.
รางวัลที่ได้รับ	รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 การนำเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ปีที่ 16 หัวข้อ "การวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา : พลังแห่งการพัฒนาท้องถิ่น" จัดโดย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี วันที่ 30 มีนาคม 2567 กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ชื่อผลงานวิจัย "การเขียนใบลานของพระภิกษุหลวงศรีพฤษผล: กรณีศึกษามาตราตัวสะกดแม่กด"

มหาวิทยาลัยศิลปากร